

МИКОЛА КРИВИЙ

***БУКОВИНА
КЛИЧЕ***

НАРИСИ, ЕСЕЇ, ПОВІСТЬ, ОПОВІДАННЯ

**Рівне
«Письменницька робітня «Оповідач»
2016**

УДК 821.161.2
ББК 84 (4Укр)6
К 82

Літературний редактор Галина Гнатюк
Відповідальний редактор Ірина Баковецька

Кривий Микола Васильович

К 82 Буковина кличе: нариси, есеї, повість, оповідання.

Рівне, видавництво «Письменницька робітня «Оповідач», 2016. – 240 с.

«Буковина кличе» – нова книжка письменника, заслуженого журналіста України, члена Національних спілок журналістів та письменників України Кривого Миколи Васильовича.

У ній зібрано твори різних жанрів – нариси, есеї, повість, оповідання, написані протягом 2012–2016 років.

До створення книги, як зізнається автор, його підштовхнули товариші-колеги з Буковини, які запропонували розповісти про час і про себе, сувору школу повоєння – людей, з якими доводилося спілкуватись і працювати на малій батьківщині.

Природно, що видання відкривається нарисами, есеями про друзів дитинства та юності, знайомих і близьких, які відіграли важливу роль у становленні майбутнього письменника, про дороге і рідне село Коболчин, що назавжди закарбувалося в його пам'яті і серці.

Безліч людських доль, ряснота спогадів (хоча це не зовсім спогади, бо автор не вдається до самозамилування), відображено в документальній повісті «Буковина кличе», що дала назву книзі. Микола Кривий намагається показати різні життєві ситуації, події живими, правдивими, через конкретні образи-персонажі. Характеризуючи того чи іншого героя, він прагне донести до сучасників та нащадків їх найкращі риси. Отже, читачеві запропоновано реальні постаті, які, на перший погляд, чогось героїчного чи видатного не сподіяли, але своєю одержимістю чесно жити і працювати заслуговують на повагу.

Наприкінці збірки вміщено цикл оповідань, у яких автор змальовує дух рідного краю, буденні історії, події, які випадково спостеріг або сам пережив, і тепер квапиться поділитися з читачем.

Твори написані соковитою мовою, в них чимало дотепного гумору, приказок.

ISBN 978-966-2524-09-3

© Кривий Микола, 2016

© Карнова Ольга, дизайн, 2016

© Видавництво «Письменницька робітня «Оповідач», 2016

ВІД АВТОРА

Протягом останніх років у моєму улюбленому чернівецькому часописі «Буковинське віче» я опублікував декілька нарисів про колег-журналістів, письменників, людей інших професій, із якими колись подружився, живучи та працюючи в різних місцях малої батьківщини.

Це мене вельми окрилило, і я з небувалою силою почав трудитися, щоб підготувати окреме видання. Адже випало зустрічатися з багатьма цікавими і без перебільшення знаковими особистостями, котрі давно заслужили на поцінування з мого боку.

Герої цієї книги – різні за характером, віком та уподобаннями чоловіки й жінки, але всіх їх єднає незрима любов до рідної Буковини, до її річок, гір, пісень, традицій.

Перебуваючи далеко від отчого краю, я не раз пересвідчувався, яка чудова й мила в нас земля! А ще – милосердні, покладисті люди, які у важку хвилину підкажуть, виручать.

Мушу зізнатися, що на згадану працю мене надихнуло ще кілька обставин. Перед цим я з великим захопленням прочитав автобіографічну повість давнього товариша, відомого буковинського поета Михайла Брозинського «Босоніж по стерні». Пізніше мав задоволення познайомитися з документальними збірками, які вже чверть віку видає у вельми популярній серії «Золоті імена Буковини» ще один мій приятель Юхим Гусар. Два роки тому він порадував мене, випустивши про мій скромний життєвий шлях книжку «Сила рідного кореня», за що я йому щиро вдячний.

Усе це й спонукало мене до роботи, якою я вирішив продовжити добрі традиції невтомних земляків.

Зрозуміло, мої спостереження, оцінки періоду, в якому жив і працював, носять суб'єктивний характер, що цілком природно для подібного жанру. Я далекий від того, що мені вдалося поіменно згадати всіх, кого пізнав на життєвій дорозі, достеменно показати події, учасником яких довелося стати.

Озираючись на минуле, зазначу без зайвої скромності: я щасливий, що мені випало жити в той буремний час. Особливо гордий тим, що народився в селі Коболчин під Сокирянками – своєрідній «столиці» буковинського гончарства, де живуть і працюють сердечні люди, звідки пішов у великий світ. Я щасливий, що на рідній Буковині зустрів справедливих, мудрих людей, котрі мали великий вплив на мене, допомагали в складних обставинах життя.

Про все це я спробував описати в художньо-документальній повісті «Буковина кличе», назву якої переніс на всю книгу. У ній, повторюю, чимало особистісного, я прагнув через власне життя відтворити, якою була минула епоха. Не забув згадати батьків, близьких і знайомих, котрі багато доклали сил і ентузіазму для мого становлення.

До окремого розділу «оповідання», які подаю наприкінці збірки, я свідомо включив твори, що були написані мною на Буковині. У більшості з них простежується доля людей, котрих добре знав і з яких створював художні образи.

Отож, люб'язно запрошую відвідати чарівний край мальовничої України!

НАРИСИ, ЕСЕЇ

ВОЛЕЛЮБНИЙ ПТАХ

Якось на початку осені 1968 року в нашу кімнату гуртожитку на Пасічній у Львові (я тоді був другокурсником факультету журналістики університету імені Івана Франка – надалі авторські пояснення братиму в дужки) влетів захеканий чорночубий молодий чоловік: «Старички, киньте щось на зуб. Їсти хочеться, аж світ гоїдається».

– Ваш зуб до чого звик? – сміюся з нього і міряю його поглядом з ніг до голови.

Перше враження він справив позитивне – симпатичний, з гарним голосом, міцною статурою.

– У мене зуб, юначе, невередливий – жує, що подають, – забринів його голос над моїм вухом.

– Фу, який простяцький зуб, – кривлюся. – Такому паничу личить мати щось солідне.

– Не переживай, у мене зуби скалу перегризуть.

– Тоді тобі треба бігти в нашу студентську їдальню, там для цього вибір широкий. Мав намір ще щось бовкнути, але непрошений гість зненацька запитав:

– Ти звідки будеш такий жартівник?

– З сонячної Буковини, – пафосно заявляю.

– Он як... – глянув він добродушно на мене. – Виходить, ми з тобою земляки.

Після того протягнув руку, відрекомендувався:

– Дмитро Герасимчук – із Козирян. Чув про таке село?

– Дуже приємно. Не тільки чув – десятки раз бував.

– У моєму селі масш родичів чи красуню якусь уподобав?

– Ні, – пояснюю. – Працював у Кельменецькій районній газеті, а в Козиряни частенько їхав у службових справах.

На його обличчі засяяла привітна усмішка.

– Диви, які в нас схожі долі? Я теж там протирав штанці.

– Справді? – зрадів я такому збігу обставин. – То ти знаєш увесь наш редакційний генералітет?

– Хто їх не знає? – вигукує Дмитро. – Цей генералітет, як ти кажеш, у редакції ще з повоєнних літ. Правда, приходить молодь, але вона довго не засиджується.

– Як ми тобою? – вихопилось у мене.

Він кивнув, усміхнувся, а я вибрав момент, щоб змінити тему.

– А ти в нас знаменитість, – скептично мовив за хвилину. – Недавно випустив книгу. Ось вона в мене – чекає автографа.

– Та ні... уже рік минуло, як з'явилася на світ, – знітився новоявлений земляк. – А щодо знаменитості, то ти загнув – одна книжка погоди не робить. Он коли вийде друга...

Постояв, подумав, а потім віджартовується:

- Не люблю я писати автографи, але для тебе зроблю виняток.
- Домовились, а я тим часом приготую знаменитості щось перекусити.
- Не переймайся. Давай, що є під руками.
- Під руками є тільки сіль, – усміхаюся винувато я.
- Бачу, ти з почуттям гумору, – вдруге зробив мені комплімент він.
- Так я ж із Буковини. У нас там усі такі.
- Це ти правду говориш, – озвався краяннин. – Любимо ми пожартувати, повеселитися.

Хвилин через десять-п'ятнадцять я дізнався про нього чимало. Народився Дмитро Костьович Герасимчук 12 вересня 1942 року в уже згадуваному селі Козиряни Кельменецького району на Буковині. У 1959 році закінчив Зеленецьку середню школу (цього ж району). Працював кореспондентом кельменецької та хотинської районних газет, диктором Чернівецького обласного радіо. З 1962 року навчається на факультеті журналістики Львівського університету імені Івана Франка. Перші свої твори надрукував у журналах у 1964 році.

Біографія, як кажуть, годиться для вступу в партію. Усе в ній було, крім одного. Не було участі в громадському студентському житті. Герасимчук стояв осторонь усіляких комсомольських процесів, молодіжних ініціатив, різних несумісних із його світоглядом заходів.

Мені добре відомо, що означає бути «білою вороною», і, природно, цікавлюся, як на нього дивляться однокурсники.

Земляк устав, зробив для повної переконливості серйозну міну й замислено промовив:

– Усі вже звикли до мого дивацтва.

Раптом, наче щось згадавши важливе, здавленим голосом додає:

– Я – волелюбний птах, не сприймаю, як хтось зазіхає на мою територію.

За кілька днів ми знову зустрілися. Цього разу він запропонував мені піти з ним у Львівську письменницьку організацію.

Ніякі умовляння, що я не дотягую до його високого рівня, аби ходити на такі посиденьки, не діяли: Герасимчук потягнув мене силою.

«Звідки в тебе ця сором'язливість, ти ж працював журналістом?» – повчає по дорозі у розпачі. «У нашому районі, як тобі відомо, письменників не було, – відповідаю йому. – Хіба що ти. Я більше спілкувався з хліборобами». «А Михайло Ткач?» – обережно натякає. «Ткач живе в столиці, до рідного села рідко приїздить», – щиро зізнаюся. «Умієш ти викрутитись із будь-якого становища», – присіпувався до мене.

Не пригадую точно, чим закінчився цей діалог, зате пам'ятаю, з якою пошанівкою зустрічали відомі львівські письменники Дмитра.

Першим кинувся до нього чоловік поважного віку (тоді я, двадцятирічний юнак, усіх, хто перейшов п'ятдесятирічний рубіж, відносив до цієї когорти). Як з'ясувалось пізніше, то був поет Ростислав Братунь.

– Де ти, козаче, пропадав? – запитав він його. – Певне,десь загуляв?

Герасимчук хотів відповісти, але Братунь випередив.

– Тс-с-с!– приклав він пальця до вуст.– Я нікому не скажу, тільки не дуже закохуйся. Бо одразу пропаде писанина.

Зачувши таке гірке одкровення, з ним наважився посперечатись Роман Федорів, якого я добре знав по частих виступах у нашому гуртожитку.

– Може, навпаки,– голосно обізвався колега.– Щороку почне видавати книги. Кохання на подвиги кличе.

– Це поетів кличе, а у прозаїків забирає час,– не погоджувався з Федорівим інший Роман – Іваничук.

– Які дурниці!– присоромила всіх Ірина Вільде.– У мого земляка є талант, і йому кохання не зашкодить. Правду кажу, пане Дмитре?

Він знітився й стояв перед нею, мов школяр. Глянув на Вільде своїми глибокими, як озерця, очима, і після паузи нарешті заговорив:

– Дякую вам за підтримку, Ірино Дмитрівно. Якби не ви, мене б ці пани роздерли на шматки.

– Хай спробують,– погрозила пальцем вона.

Усі знали, що Вільде з великою повагою ставилася до Герасимчука, по-материнськи дбала, щоб ніхто не скривдив. Подейкували, що відома письменниця навіть привела молодого новеліста в літературу, писала розлогі рецензії на його рукописи. Дмитро часто бував у неї в гостях, спілкувався на різні теми, траплялося, що й допомагав по господарству. Про це я дізнався трохи пізніше, коли ми стали підтримувати добрі приятельські взаємини. Зустрічі з ним стали великою школою для мене і для моєї подальшої літературної творчості. Мені пощастило спостерігати, як він працював над новелами, всіляко обмірковував план написання. Тоді Герасимчук віддавав перевагу саме цьому жанрові. Що відразу вражало, так це його щоденна, копітка робота. Бувало, встаю рано-вранці, а земляк у холі коридору вже щось вистукує на друкарській машинці.

– Чого ти не спиш?– накидаюся ще заспаний на нього.– Тобі ж треба збиратись на навчання.

– А я зібрався,– щиро вітається зі мною товариш.

За мить виймає кілька аркушів і показує, що створив за ніч.

– Слухай, гарна вийшла новела!– радію за нього я.– Коли ти встиг?

– Встиг...

– Посилай у «Ранок» (республіканський молодіжний журнал).

– Буде видно.

Дмитро Герасимчук ніколи не поспішав із публікуванням творів, дуже скрупульозно і обережно враховував кожне зауваження старших письменників. Саме після таких обговорень він не раз передруковував їх на машинці, заново виписуючи окремі сюжети, діалоги героїв. А коли знаходив призабуте слово, тішився, наче відшукав дорогоцінний скарб.

Варто зазначити, що його новели, а пізніше повісті та романи вельми багаті на образність, поетичність, у них чимало неологізмів, вдалих порівнянь, тому вони легко читаються й запам'ятовуються.

Недарма ж бо Герасимчук у свої зовсім ще молоді роки показав себе оригінальним новелістом, на якого вже тоді покладали чималі надії.

Я пам'ятаю, як зустріли вихід його першої книжечки на факультеті журналістики. Сивочолі викладачі тримали в руках збірочку, на якій було викарбувано: «Дмитро Герасимчук «Снять квітами зорі...», і зігрівали своє серце гостросюжетними новелами, раділи, що іменитий студент зробив таку гарну рекламу факультету. Щоправда, були такі, які заздрили, бо не кожному таланито випустити книгу – та ще й у Києві! А що вже говорити про студентів – ми страшенно хвилювалися, як випадала нагода поговорити з «самим Герасимчуком», старалися йому у всьому догодити. Натомість новоспечений письменник на такі вибрики з нашого боку реагував спокійно, на нього зіркова популярність не впливала.

– Старички (його улюблене слівце), – повчав він нас. – Ви теж колись надрукуєте свої книжки. Тільки не думайте про славу. Пишіть...

Дмитро був одержимою особистістю і дуже відповідально підходив до справи, в яку вкладав усю свою душу. Починаючи роботу, скажімо, над новелою чи романом, детально знайомився з побутом, традиціями майбутніх персонажів, як вони спілкуються, що їх вирізняє від героїв з інших регіонів. Хоч більшість його творів пов'язана з рідною Буковиною, звичаї якої автор чудово знав, однак він часто прислухався до говірки окремих місцевостей, цікавився історією та життям тамтешнього люду.

Ніколи не забуду нашу з ним поїздку до себе в село Коболчин. Він знав, що я родом із бессарабського краю, тому дуже зрадів, коли я йому запропонував відвідати свою землю.

Незважаючи на те, що ми добиралися з великими потугами – майже цілу ніч простояли в тамбурі, бо не дістали на потяг квитків, товариш залишався життєрадісним, енергійним, веселим.

– Не падай духом! – підтримував мене Герасимчук. – Ти ж їдеш до батьків. А до подібних подорожей пора звикати.

– Я давно звик, – закипів усередині. – Перед тобою незручно.

У відповідь він усміхнувся і заспокоїв мене:

– Не хвилюйся, старий. Я не з панського роду, все гаразд. Скажи краще, чи є у вас колоритні особи, щоб побесідувати?

– Є, і чимало.

Дмитро вважав, що зустріч з такими персонажами – це справжня знахідка для письменника. Адже їх безпосередність, відвертість, зрештою, природна мова, можуть надихнути на створення неповторного образу сучасника, а тому буде сприйматися читачами правдиво, чесно. З перших хвилин гостин у Коболчині він намагався залучити до розмови не тільки моїх батьків, сусідів, а й близьких односельців. Часто «підкидав» цікаві теми для спілкування. Дізнавшись, що одного нашого знайомого всі сприймають за дивака, бо той вирішив облаштувати у власній хаті музей власного роду, Герасимчук зрозумів: перед ним унікальний чоловік, і одразу напросився до нього додому. «Усе було нормально, тільки горілка якась смердюча попалася, – зізнається мені він після гостин. – Але співбесідник виявився цікавий, на диво, мало

живав спиртного». «Ага, мало, – сміюся. – Бо поряд сиділа його жінка. Своє Вітя надолужить».

Мої слова викликали в нього масу запитань. Та найбільше шокувало, що у Віті (так звали односельця), не було ні радіо, ні телевізора. На питання, як він обходиться без цих носіїв цивілізації, я, ледь стримуючись, щоб не вибухнути сміхом, відповів: «А йому й не потрібно, цю місію в хаті виконує балакуча жіночка Зоя». Герасимчук довго не міг повірити в такий реалізм, аж поки мій батько тієї ж миті не зацокав язиком: «Ото Віктор і зайнявся родоводом, щоб на якийсь час відволіктись від її таракотіння».

Гість, вражений його словами, не витримує, і собі заходиться глузливим сміхом:

– Але ж він добру справу надумав.

– Ваша правда, – погоджується тато. – Кожній родині є що розповісти про себе. У їхньому роді – люди працьовиті, чесні, тільки Вітя має ваду – заглядає в пляшку. А так сусід непоганий, будь-коли прийде на допомогу.

– Ви, напевне, всіх у селі знаєте? – підвів на нього запитливо брови Дмитро.

– Авжеж! – дивується він. – Як-не-як, сорок років тут фельдшерую. Відразу після війни направили.

– Тяжко було? – цікавиться далі він.

– Ясне діло, – зітхає батько. – А коли було легко? За румунів доводилося ще гірше.

І почав собі тихенько розповідати, як жилося раніше, коли всюди лунала чужа мова, а українець на своїй землі ставав безправним, нікому не потрібним. Мало того, що знущалися духовно, ще й били ні за що перед усією громадою.

Молодий письменник задумливо зиркнув на нього. Однак нічого не запитав. Він бачив, як нелегко дається йому ця розмова, і не хотів додавати зайвого болю.

Після невеличкого перепочинку тато знову кинувся в роздуми:

– На жаль, коли прийшли совіти, жити краще не стало. У мого батька, який мав чималеньке господарство, все за кілька днів перевезли в колгосп. Сякі-такі статки, що він наживав із мамою важкою працею, комуністи розграбували, поділили з лінивими газдарями. Тепер бачимо, що з того вийшло.

– Навіщо ж ви цих комуністів підтримували, самі вступили в їхню партію? – в'їдливо мовив Дмитро.

– А звідки я знав, що буде таке життя, – сумно зітхнув він. – Хіба я такий один? Нічого не вдієш, доводиться грати за їхніми правилами. Може, вам судилася інша доля.

Герасимчук усміхнувся.

– Ваші слова, та до Бога.

Він того дня після щедрих зустрічей із моїми земляками, наслуховавшись різних розмов, довго оповідав мені, як йому припав до душі бессарабський край.

– Ніколи не думав, що тут мешкають такі мудрі люди, – нахвалявав моїх селян він. – Про них можна написати книгу.

– Ти, друже, ще не з усіма познайомився, – відповів спокійно я. – У Коболчині, та й подалі від нього, стільки цікавих людей, хоч греблю гати! Сиди і записуй їхні історії.

– Звісно, воно і треба було б щось занотувати, – піднімає голову Герасимчук і скоренько виймає записника.

Під час таких зустрічей ми багато розмовляли з ним про сутність літератури в тогочасному житті і про роль письменника. Тут Дмитро почувався як у власному ліжку – його точні і скупі формулювання свідчили, що новеліст активно стежить за літературним процесом, залюбки читає своїх побратимів. Інші теми обходив бережком – його вони менше цікавили.

Він був із тих людей, які обережно йшли на відвертість. Мало розповідав про себе, щось приховував і постійно «пробував» нового співрозмовника, чим той дихає. Часи тоді наступили непевні, чимало творчої інтелігенції (серед них його знайомих) через власний язичок кидали за ґрати або виганяли з роботи. І Дмитро, як я тепер розумію, не хотів повторити їхньої долі. Працюючи в газеті «Львівський залізничник», де тоді знайшли притулок ті відомі творчі особистості, що не ладнали з радянським режимом, Герасимчук і сам переосмислював своє ставлення до влади, пізнавав реальну істину буття.

Я сам кілька років співпрацював із цією газетою і бачив, яка тут панувала доброзичлива атмосфера. Завдяки редакторові Анатолію Гороховському, який упродовж майже чверті віку очолював редакційний колектив і сміливо відстоював національно-патріотичні позиції, в ній друкувалися твори багатьох відомих прозаїків, поетів, драматургів України. І серед них, звісно, Дмитра Герасимчука.

Знаю з його розповідей, що на нього особливий вплив мали поет-дисидент Роман Кудлик та нині відомий фотомайстер, лауреат Шевченківської премії Василь Пилип'юк, які теж тоді працювали у «Львівському залізничнику» і стали його друзями на все життя. Можна уявити собі настрої, піднесеність письменника і журналіста, який знайшов у газеті однодумців, поціновувачів своєї творчості.

Він приятелював із багатьма відомими особистостями і ніколи не шкодував про це, не зраджував великому духовному товариству.

Пригадався один промовистий приклад. Герасимчук проклав стежку до літературної богеми Львова нашому знаменитому земляку – відомому пісняреві-композитору Володимирові Івасюку – і пройшов із ним шлях до останніх хвилин його життя.

Дмитро ніколи не відхрещувався, що товаришував із автором «Червоної рути», у всі часи говорив про нього добрі і правдиві слова. Хоч такими діями викликав на себе вогонь компартійних і кагебістських органів.

Власне кажучи, це була головна риса його вразливого характеру – оберігати тих, із ким звела доля, від заздрісників та супротивників.

Можливо, тому, коли відзначали сімдесятирічний ювілей самого автора, на жаль, уже покійного, на його батьківщину з'їхалося багато відомих і невідомих письменників, друзів, односельців. Я приїхати не зміг і надіслав телеграму, яку зачитав мій товариш і відомий буковинський літератор-краєзнавець Юхим Гусар. Усі гості, як потім мені переповідав Юхим Семенович, відзначали, що Герасимчук був чесним, людяним чоловіком, він синівською любов'ю любив Буковину, її людей. А яким лишився в українській літературі – про це свідчать його численні книги, котрі не втратили актуальності і в теперішній час.

Дмитро Костьович Герасимчук пішов із цього світу на 58-ому році життя. Пішов, сповнений досвіду, творчого злету та задумів. Він міг подарувати читачам ще багато нових творів, віддати їм частку свого щедрого серця.

У літературі Герасимчук був неповторною особистістю, а в реальному житті ніколи не дбав про себе, рідко звертався до лікарів, не прислухався до свого спрацьованого організму. Дмитро Костьович завжди приходив на допомогу іншим, не шкодуючи для цього ні сил, ні часу. Ось таким він і залишився в моїй пам'яті – талановитий письменник, добра, щира людина.

2013р.

ВУЙКО СЕМЕН

Не знаю, чому, але я змалку тягнувся до вуйка Семена. Може, через те, що він багато розповідав всіляких цікавих історій, а можливо, що був занадто добрий і лагідний – завжди пригощав мене гостинцями, дозволяв різні витівки. Тож, коли наступали літні канікули, і мене «везли на конях» до діда й баби у Ломачинці, я волав мало не крізь сльози:

– Хочу до вуйка Семена.

– Він на роботі, – казала мама. – Йому ніколи з тобою бавитись. У нього свої клопоти.

– Для мене час знайде, – не здавався я.

– От уперта дитина! – кричала вона. – Семен своїх дітей рідко бачить. А ти хочеш, щоб на тебе звертав увагу.

– Я з ним домовився, – коротко відповідав їй. – Він чекає.

Це вже зовсім виводило її з рівноваги.

– Минулого року, як я в нього гостював.

– І про що ж ви домовилися? – брала цікавість маму.

– Що підемо на Дністер і будемо ловити рибу, – випалив одним духом я.

При згадці про Дністер у неї очі лізли на лоба й вона ще більше впиралася. Мама дуже боялася цієї швидкоплинної річки, адже сама не плавала, і тому вони з батьком не навчили плавати й мене. А вуйко Семен обіцяв виправити їхню помилку. Власне, ми з ним і моєю двоюрідною сестричкою Люсею вже ходили на Дністер, щоправда, не плавали, бо того року була холодна вода. Отже, вся надія на теперішній приїзд. Принаймні, я на це вельми сподівався.

Якусь мить мама оцінювала ситуацію і згодом скомандувала:

– Добре, нехай буде по-твоєму.

Увесь день я готувався до від'їзду: гострив ножики, шукав мотузки, підбирав улюблені ігри. Слід відзначити, що мама теж не сиділа склавши руки: збирала мене в дорогу. Дядько разом із усіма членами своєї родини зустріли нас приязно. Потім ми з ним пішли у садок – шепталися, що будемо робити найближчим часом.

– Ти перепочинь, завтра чекає багато справ, – нетерпляче попросив він мене. – А я тим часом побалакаю з сестрою – твоєю мамою.

... Семен Максимович Дубина, себто мій вуйко, тішився, коли я приїжджав. Це, мабуть, дало поштовх до того, що ми міцно подружилися не тільки з ним, а й із його дочкою Люсею, котра була трохи молодшою. Вона стала для мене тією людиною, з якою ділився всіма потаємними мріями і таємницями. До речі, це триває й дотепер, незважаючи на наші вже немолоді літа. У цьому, зізнаюся, заслуга мого завбачливого родича, який беріг і підтримував основи, за його висловом, працьовитого і старовинного роду Дубинів. Не один раз чув, як він гнівався:

– Мой, Ганю, а твій Коля не такий церемонний, як ти.

– Що-о ти таке балакаєш!– злилася вона на нього.– Чим я тобі не вгодила?

– Скільки раз буваєш у Ломачинцях, а до мене не заїдеш.

– Ой, братчику, часу немає,– обнімала мама його.– Я ж тобі вже казала– хату будуємо.

– На хвилину зайти, нічого б з твоєю хатою не сталося,– наступав дядько.– Просто ви з Васею загордилися – відірвалися від своєї землі.

Мав на увазі те, що сестра з чоловіком рідко навідувалися в Ломачинці, а коли гостювали, то більше в батькових родичів.

– Ти чо', Сьома, сьогодні не з тої ноги встав?– почув у відповідь.– Коли заходи-ти? Кручуся з ранку до пізньої ночі.

– Вірю, але це не причина, щоб не відвідати брата,– спробував переконати її він. Скориставшись хвилиною сум'яттям мами, вуйко вів свою лінію далі:

– Скажи, що тобі ще треба до хати і ми з братами Василем, Петром та Михайлом допоможемо.– Забула, як у дитинстві за тебе заступалися?

– Хіба таке забувається?– пробувала заспокоїти його мама.– Досі пам'ятаю, як ви мене жаліли, коли батьки давали непосильну роботу. Прости, якщо я тебе образила...

– За всіх не скажу, а я прощаю,– посміхнувся дядько.– Тільки не забувай, що ми тебе любимо, давай про себе вісточку.

Вони ще трохи поговорили й сіли до столу. А я чекав, коли вуйко Семен виконає свою обіцянку: підемо на Дністер. Звідси, від нього,– рукою подати.

Невдовзі він підійшов до мене й наказав:

– Колю, пора в дорогу!

І ось я – на Дністрі, де, крім широкої річки, видніються гострі скали, ліси, кавунове поле. Семен Максимович бере мене під руку, і ми помаленьку заходимо у воду. Вчить мене плавати – я кричу, втішаючись од радості. Холод пробирає тіло, студить душу. Моя мрія нарешті здійснилася!

І ще одне згадалося з того періоду. Правда, воно не стосується мене, але приємне для батьків.

Якось приїхав він уночі з моїми дядьками і тихцем заходить до нашої оселі. Мати перелякалася, питає, що трапилося. Брат їй каже: «Менше балакай, відчиняй браму, привезли тобі дерево на хату».

Як пізніше виявилось, вони зрубали в лісі найкращі дуби і потайки доставили у Коболчин. Через кілька днів «позичили» в колгоспі дошок, каменю і теж вивали-

ли на наше подвір'я – навіть батьки не знали про їхню операцію. Підіймаються вранці, глип – будівельні матеріали. Мама з татом одразу здогадалися, чиїх то рук справа.

Дядько Семен був сміливим, рішучим, не боявся ризикувати. Міг для потреб родини підняти на ноги весь світ. Бувало, мама поскаржиться, що немає чим опалювати хату, а він уже завтра заганяє підводу з дровами у двір. Я дуже поважав і любив Семена Максимовича. Навіть, коли став парубчуком, він залишався моїм ідеалом. Тепер ми з ним, як зустрічалися, могли собі пригубити вина з його домашніх запасів, потеревенити на заборонені теми. Тоді довідався, яке в нього було життя: бідність, голод, несприйняття радянської влади, переслідування. Одначе вуйко не вповільнив ходи, не похнюпив долу голови, ба більше – наважився зробити виклик власним негараздам.

Минав час, і ми вже рідко бачилися. Про те, як живе й чим займається мій близький родич, я знав від моєї сестри Люсі. Вона передавала мені вітання від нього, я – йому. Деколи стрічалися, але то були перемовини коротенькі, нашвидкуруч.

...Осінь 2013 року була на диво теплою. Сидимо ми з ним у Селищі, де вуйко проживає останні роки у своєї дочки, ведемо довгу розмову. Уже смеркає, Люся кличе вечеряти – Семен Максимович опирається.

– Вічно ти переб'єш на найцікавішому місці, – свариться. – Дай мені побалакати з Колею. Може, це наша остання зустріч.

Забігаючи наперед, зазначу: так воно й сталося. Через місяць його не стало. Помер дядько, недоживши п'ять літ до свого століття. Він увійде в історію нашого роду, як довгожитель, який досягне такого поважного віку.

Того вечора ми гомоніли, ділячись один із одним новинами. Та найбільше слухав я його. Семен Максимович оповідав багато незнайомих мені фактів із власного життя, як вони з мою мамою росли, перебували під румунською окупацією.

– Ось що я тобі скажу, – звернувся він до мене. – Твоя покійна мати – золота людина. Жаль, що була неграмотна, але Бог дав їй велику мудрість. Вона орієнтувалася в житті краще освічених.

Дядько на хвилику зупинився, зашепотів мені на вухо:

– Я тобі зараз дещо розповім.

І поринув у спогади. Ой, скільки я тоді дізнався від нього! Усього не опишеш. Та й чи варто виносити наші думки на загал? У цю мить він і сам був не радий, що почав відверту бесіду. Міг же, зрештою, відійти в кращі світи і забрати їх із собою. Не хотів. Адже був завжди зі мною чесним і відкритим. Нехай моє серце і стугоніло, мов дзвін, що так багато не відав про своїх батьків, наш рід, зрештою, про нього самого. Але я дякую йому: мені вдалося зануритися в минуле й оцінити той час, як належить вірному нащадку. Я прощаюся і йду, не знаючи, що більше вже ніколи вуйка Семена не побачу. Тепер згадую наші посиденьки і шкодую, що їх не записав.

2014р.

ДОБРОТВОРЕЦЬ ІЗ ВЕЛИКОЮ ДУШЕЮ

*До 90-річчя від дня народження
старійшини буковинської журналістики
Михайла Ревуцького*

Усе почалося із гостювання у відомого чернівецького журналіста і письменника Михайла Федоровича Брозинського. По дорозі у своє рідне село Коболчин я за традицією вирішив заглянути до свого товариша юності. Останніми роками ми з ним здружилися і підтримуємо добрі приятельські стосунки.

Переступивши поріг його гомінкого помешкання, я був приємно вражений. Виявилось, що він до себе запросив нашого спільного знайомого – «буковинського енциклопедиста» Юхима Гусара і невідомого мені чоловіка з веселими очима, якого я ніколи не зустрічав.

Зовнішній вигляд чужинця свідчив, що він був серед нас старший. Однак бездоганна фізична будова, жваві рухи мало вказували на його похилий вік. Тримався він упевнено й молодожаво.

Перші хвилини я стояв наче вкопаний і перекидав у пам'яті, хто б це міг бути. Побачивши мою нерішучість, Михайло Федорович, як справжній господар, люб'язно звернувся до мене:

– Ти, певне, не знаєш цього пана?

І показує пальцем на сивочолого чоловіка, який сидів на дивані, уважно роздивляючись мене.

Доки я збирався з відповіддю, ініціативу перехопив Гусар:

– Перед тобою відомий і шанований усією Буковиною гуцул Михайло Олександрович Ревуцький.

Від того, що його так пафосно представили, гість трохи розгнівався:

– Облиште все це, Юхиме Семеновичу.

Гусар тим часом провадив далі:

– Михайло Олександрович – старійшина буковинської журналістики, рухлива й спостережлива людина. Він має стільки державних відзнак, що вистачило би багатьом його соратникам. Натомість прагне не зважати на це, бо живе за іншими вимірами – для нього на першому місці є і залишається доброта та гуманність.

– Ще одна мить, – збуджено вигукнув Ревуцький, – і у мене від вашої довгої тиради виростуть крила.

– Не виростуть, батьку, – добродушно зауважив Гусар і роз'яснив:

– Михайло Олександрович, між іншим, наш духовний батько. Без нього ми з Брозинським не вирішуємо жодного складного питання. А все через те, що він уміє ладити з людьми різних поглядів і уподобань, розважливий у своїх діях, непоступливий у принципових питаннях. Отож по праву такого духовного споріднення ми частенько

зустрічаємося з ним, радимося, як учинити в тій чи іншій ситуації, а буває, що й по гриби разом вибираємося.

Ревуцький при цих словах весело всміхнувся:

– Хіба тільки на гриби?

– А я думав, що ви, Михайле Олександровичу, вмієте тримати язик за зубами. Хто ж продає наші секрети?

– Невже тепер у добрій компанії випити чарчину є секретом?– сплеснув руками він.

– Хай вас Бог боронить,– налякано промовив Юхим Семенович, і на його обличчі з'явився усміх.

Слово по слову– і зав'язалася розмова.

– Михайло Олександрович нам замінив покійних батьків, його життя годиться поставити іншим за взірець,– притишеним голосом закінчив Гусар.

За якусь хвилину я дізнався, що Михайло Ревуцький, якого знав заочно ще з юних літ, оскільки читав його публікації у пресі та слухав ним підготовлені передачі по радіо – відомий в області журналіст, літератор, краєзнавець. За своїми плечима цей непоказний чоловік має більше піввіку журналістського стажу, його доля носила, як великими, так і малими селами та містами Буковини. Працював редактором Путильської райгазети, в регіональній газеті у Сторожинці, очолював Глибоцьку районну газету. Згодом талановитого журналіста перевели на роботу в Чернівецький обласний комітет по телебаченню і радіомовленню, де він займав посади старшого редактора, заступника головного редактора, а пізніше – головного редактора. А коли вийшов на заслужений відпочинок, упродовж багатьох літ був керівником прес-служби обласного центру здоров'я.

Михайло Олександрович ніколи не сидить без діла. Аби переконатися в цьому, слід переглянути (бодай за останній період), скільки він надрукував статей у пресі, підготував матеріалів для теле і радіопередач. Знаний літератор і публіцист знаходить можливість брати участь у громадській роботі. Пише та видає поетичні збірки, його вірші народжені у постійних переживаннях і болях за сучасну Україну, її працьовитий народ. Книжкова полицка Михайла Ревуцького – це різножанрові твори про колеги, друзів, свій славетний рід, улюблені місця.

Юхим Гусар говорив повільно, обмірковуючи кожне слово.

Михайло Олександрович намагався його монолог перервати, але той ще більше розпалювався.

Я мовчки сидів увесь цей час поруч з Ревуцьким і вирішив, що настав час нагадати про себе.

– Дуже приємно таке чути!– зворушливо відгукуюся на отриману інформацію.– Я давно мріяв із Михайлом Олександровичем познайомитися.

– Ми тобі допоможемо,– нарешті обізався Михайло Брозинський.– Поки господині накриватимуть стіл, ти сьогодні чимало дізнаєшся про нашого старшого колегу.

– Спиніться, хлопці,– благально просив Ревуцький.– Ми тут не для цього зібралися. Що про нас подумає гість із Рівного?

– Ну що ви таке кажете, Михайле Олександровичу, – уже запротестував я. – Мені справді цікаво. Про вас стільки чув, а тут випала така нагода. Не заперечуйте.

Він добродушно перепитав:

– Хто ж це розпускає чутки про діда Ревуцького?

– Не журіться, вони усі позитивні, – втішав його, непомітно моргаючи до своїх товаришів.

Запала мовчанка. По тому я через кілька секунд випалив:

– Щоб вам було відомо, мені після закінчення університету довелося працювати в тій же редакції, що й ви. Правда, недовго. Там вас досі пам'ятають, згадують теплим словом. В одному селі, пригадую, призналися, що колись до них приїжджав із району журналіст і допоміг провести до хуторів електрику. Старші колеги, як я їм розповів, в один голос відповіли: «Це міг бути Ревуцький».

– Невже ви працювали в Глибоці? – мрійливо звів очі Михайло Олександрович.

– Ні, у Сторожинці, – захоплено повідомив я. – А ще мені говорили, що ви готували матеріали зі знанням справи, мали схвальні відгуки читачів. Особливо вдавалися статті про проблеми гірських сіл.

На якусь хвилину наші погляди зустрілись. І зовсім скоро, наче боячись довго перебувати в такому стані, розбіглися в різні боки. Згодом він підняв голову і каже:

– У Сторожинці я працював мало. А чим живуть подібні поселення, знаю з власного дитинства.

Я слухав Михайла Олександровича і проймався ще глибшою пошаною до свого нового знайомого.

– Народився я в селі Плоска, що на Путильщині, – охоче поділився зі мною він. – Село наше з усіх сторін оточують гори. До нього належать ще кілька присілків, звідси видніється хутір Красний Діл, де жив знаменитий ватажок народних повстань Лук'ян Кобилиця. Природа в моїх місцях, зізнаюсь, фантастична, проте жити тут завжди було нелегко. Змінювалися суспільно-політичні формації, а невіршені питання нікуди не зникали. Але гуцули не бояться труднощів. Вони – люди витривалі.

Геть поринувши в далекі спогади, Михайло Ревуцький оповідав про синьокі Карпати, гірку долю краян, яким довелося пізнати і радість, і смуток. Не забув пригадати своїх тата з мамою, родичів, які разом з іншими селянами пройшли через складні випробування, пережили важкі часи. Бо дехто з них радянською владою був висланий з насиджених місць і знайшов спочинок у чужих землях.

– Але я ні про що не шкодую! – бадьоро вигукнув Михайло Олександрович. – Я старався жити так, аби не мав ворогів. Протягом життя прагнув придбати вірних друзів, приятелів, поважав колег по роботі, своїх підлеглих, своїх керівників і просто друзів.

У його очах блиснув задоволений вогник, і оповідач наостанок розмови продекламував власного вірша:

*Молюся за Україну,
За ньеньку єдину,
За долю народу
І кожду родину...
За долю народу,
Якому у світі
Нема переводу.*

Я глянув на нього і промовив уголос, щоб усі почули:

– Гарні слова – написані від душі.

Михайло Брозинський відразу згоджується і додає, що Ревуцький дуже щиро любить і шанує Україну, переживає за недолугих синів і дочок, які нищать, розкрадають її багатство. Завдяки його подвижництву здійснено чимало заходів у відродженні легенд та переказів Буковини, поверненні культурної спадщини краю. Він був ініціатором і безпосереднім автором виданої невеличкої за обсягом, але високої за духом збірочки до сторічного ювілею церкви Апостолів Петра і Павла у рідному селі Пліоска, продовжує досліджувати і доносити до молоді призабуті сторінки нашої історії.

– Я готовий засвідчити кожне слово, написане і мовлене Михайлом Олександровичем, – уболівав за вірного друга Михайло Федорович. – Знаючи його багато років, з усією чесністю відповім: такого добротворця з великою душею годі пошукати. Ревуцький готовий прийти на допомогу кожній людині.

Наче на підтвердження цих слів, він розповів дуже характерний випадок із особистого життя.

Якось мені сильно дошкуляли ноги, і треба було йти в аптеку, однак я не міг зробити навіть кроку. Женья, моя дружина, в той час гостювала в себе на малій батьківщині, а дітей не хотілося напружувати. Зціпив зуби, терплю, скільки вистачало сил, міркуючи, як маю чинити: попереду ніч. Тут якраз зайшов провідати мене Михайло Олександрович і з ходу запитує: «Може, чимось допомогти?». Мені було незручно його турбувати, тому вирішив промовчати. Але він виявився тонким психологом і питає:

– Слухай, Михайле, тобі нічого не потрібно в аптеці, я забув забрати ліки, які мені приготували за рецептом.

Діватися нікуди, пристаю на його пропозицію. А Ревуцький уже, мабуть, знав чи здогадувався, що я приховую від нього свій біль, приносить ліки і свариться:

– Ну, який ти після цього мені друг? Невже було важко подзвонити, що в тебе таке скрутне становище? А якби зі мною щось подібне трапилося, ти б теж тягнув волинку?

Словом, після його прочуханки я більше не ризикував грати в героя.

Він ще хотів навести якийсь приклад, але Михайло Олександрович грізно промовив:

– Ви ще довго будете морити гостя своїми теревеннями? Чоловік з дороги – хоче обідати.

– Дякую, Михайле Олександровичу, за турботу,– привітно кивнув йому я.– Ви піклуєтесь про мене, як про маленького.

На що Брозинський, посміхнувшись, заходився вкотре переконувати мене:

– Ну що я тобі говорив? Ревуцький і хвилини не може побути, аби про когось не дбати.

– А я тут до чого?– сплеснув руками від почутого він.– Нагадую, що пора за-
круглятися.

Господар підвів очі на нього і улесливо промовляє:

– Краще признайтеся, що не любите, коли вас возносять.

– Ні, не люблю,– Ревуцький заперечливо похитав головою.

Аби не травити йому душу, ми переіменували розмову і перейшли на інше. Спочатку цього правила вдавалося дотримуватися. Одначе, все скінчилося тим, що Гусар, який сам є тонким знавцем буковинської природи, почав вихваляти Михайла Олександровича за його багату знання рослинного і тваринного світу Карпат.

– Поцікавтесь сьогодні в будь-якої пересічної людини,– розмірковував Юхим Семенович,– скільки вона знає птахів, тварин, грибів, рослин? Переконаний, надто мало. А щоб розпізнати їх, скажімо, в наших лісах чи парках, таких набереться взагалі скромне число. Але це, звісно, не стосується Михайла Ревуцького. Він може назвати безліч різної лісової живності, годинами розповідати про рідкісні квіти, цілющі трави.

– Що б я був за гуцул, аби не знався на таких дрібницях?– чи не вперше Михайло Олександрович оцінив свою діяльність позитивно.

Признаюся, що я був ошелешений такою унікальною пам'яттю і знанням. Мій старший колега виявився прекрасним дослідником і оповідачем природи краю. Ми з неослабною увагою слухали його перекази і раділи, що він так майстерно вміє описати унікальні куточки, про які тепер мало хто знає.

...У наступні мої поїздки до Чернівців я найперше питаю своїх друзів: «Як поживає Михайло Олександрович?»

– Ніяк не може втихомиритися,– доповів Михайло Брозинський.

– От і добре! Молодець!

– У тебе є нагода ці слова йому повторити,– озвався Юхим Гусар.– Через кілька хвилин буде тут.

Добре, що ви не забули запросити,– озираюся по боках.

– Так ми ж тепер як одна сім'я,– відповів Михайло Федорович.

Гусар погодився, що він має рацію.

З часом я не лише зрозумів, але й упевнився, що мої товариші не грішать істиною. Тому з нетерпінням чекав, коли з'явиться цей великодушний чоловік.

Минув не один рік від початку нашого першого знайомства з Михайлом Олександровичем. Ми зустрічалися, частенько вели розмови по телефону, обмінювалися книгами.

Слухаючи, я дедалі більше переконувався, що заприятелював із цікавою й неординарною людиною, яка, незважаючи на високі літа, не залишається осторонь на-

шого багатогранного сьогodenня. Відчувалося, що він ніби заново переживав своє давнє життя; його світлі думки спонукали до роздумів, рішучих дій. На таких, як Ревуцький, тримається духовний клімат України, бо в них є якась непоказна внутрішня культура, почуття краси, доброти і людяності...

...Днями телефоную до свого товариша, цікавлюсь, що нового у духовного батька.

– Виснажений клопотами.

– Невже щось сталося? – не на жарт стривожився я.

– Заспокойся, все нормально, – втішав мене Михайло Брозинський. – Готується до власного ювілею.

Вловивши, що я ніяк не докумекаю, що до чого, почав у дрібницях оповідати, як Ревуцький планує провести уродини.

Напевне, Михайло Федорович відчув, що я чекаю чогось головного, бо через мить промовив:

– Михайло Олександрович підготував собі гарні дарунки: одразу видав дві чудові книги. Кілька днів тому в обласній бібліотеці відбулася зворушлива презентація з цієї нагоди. Ювіляра прийшли привітати родичі, колеги, знайомі, звісно, ми з Гусарем не проминули даного дійства. А вчора зранку він мене попросив: «Поїхали, Михайле, в моє рідне село. Хочу подивитися на Плоску, подихати повітрям там.»

У цих словах – увесь Ревуцький. Людяний, працьовитий, шляхетний, у якого роки не забрали наснагу до активного життя, нових творень, не засмоктали в свою трясовину життєві негаразди.

З роси і води Вам, дорогий Михайле Олександровичу!

«Буковинське віче», 10 грудня 2015 року (з доповненнями)

ІСТОРІЯ ОДНІЄЇ КНИГИ

Моє серйозне захоплення журналістикою пов'язане з іменем Івана Петровича Фостія, колишнього редактора Сокирянської районної газети «Колгоспне життя», з яким наша сім'я підтримувала теплі стосунки. Буваючи в Коболчині, він не раз гостював у моїх батьків, траплялося, що й заночовував. Тато й мама шанували його за вміння вести розмову, за те, що не хизувався високим чином, мав щирю душу. Іван Петрович багато розповідав про себе, добре знав сільське життя, оскільки сам походив із простої бідняцької родини, згадував нелегкі роки свого дитинства.

Народився І. П. Фостій 5 березня 1928 року в селі Фастівцях, що на Чернігівщині. З ранніх літ пізнав нелегку долю хлібороба: після закінчення неповно-середньої школи працював у рідному колгоспі на різних роботах. Пізніше довелося спробувати себе на відповідальних посадах у партійних радянських органах Буковини.

Одне слово, Іван Фостій, перш ніж стати журналістом, літератором, пройшов со-лідну трудову школу. У майбутньому все це йому вельми пригодиться, коли візьметься за написання оповідань, байок, гуморесок, віршів, наукових статей. Але наразі він

захоплено слухав моїх батьків. Вони розповідали йому, як їм жилося за румунською окупацією, як радянська влада прийшла й забрала в його діда поле та ліс, щоб усіх зрівняти в матеріальних правах. І тут я звернув увагу, що присутні замовкали, скося поглядаючи на мене.

Уже потім, коли подорослішав, зрозумів, чому вони з такою обережністю говорили про подібні речі. Та не це їх, звісно, поєднувало, Іван Петрович був ерудованою людиною в багатьох галузях життєдіяльності, і батьки його чекали з великим нетерпінням, ділилися своїми сокровеними мріями. Одного разу зайшла мова про мене. Фостій знав, що я тяжію до газетної справи, бо частенько друкувався в районній газеті, тож усіма силами підтримував мої старання стати професійним журналістом. А тато наполягав на своєму: «Буде з нього лікар». Він на це посміхнувся і поспішав його запевнити: «Ось побачите, син піде не по вашій лінії. У Миколи зріє потяг до творчості».

Іван Петрович умів підмітити те, що батькам на ту пору було зробити не під силу. Фостій сам поклав своє життя на вітар творчості і прагнув, щоб таких людей у бессарабсько-буковинському краю ставало побільше. Із кожним його хвалебним словом у мій бік моє обличчя яснішало. Я радісно й задоволено поглядав на свого покровителя, щомиті опускав долу очі. А гість і гадки не мав відступати, усе бадьоріше переконував рідних зважити на його теперішні слова.

Через кілька тижнів приїхав він у Коболчин не сам, тепер уже з колегами – робити великий матеріал про село й колгосп. Повечеряли всі гуртом у нашому домі, а потім хтось із присутніх надуумив мене написати критичну замітку про сільмаг, який більше був зачинений, ніж працював, висміяти сільських ледарів і п'яничок. Я довго не думаючи, поки вони гостювали, «сотворив» свій допис.

Коли вийшла газета і її прочитали в селі, для мене настали сумні дні. Мало, що батьки накинулися з погрозами, незабаром і голова сільради влаштував сварку, бо я насмілюся «винести сміття з під його носа». Ще одне враження залишилось у пам'яті. Пригадую, десь у 1965 чи в 1966 роках навідався Іван Фостій у Коболчин. І одразу поділився з моїм татом творчим планом: «Хочу написати про вашого голову колгоспу Василя Яковича Ротаря і його однодумців книгу».

– А що, – говорить батько, – задум непоганий. Господарство з кожним роком міцніє, будуються сучасні заклади культури, побуту, маємо новий фельдшерсько-акушерський медичний пункт. І в цьому немала заслуга Василя Яковича. Люди його поважають, ідуть із різними бідами – Ротар нікому не відказує, чим може, допомагає. Тим більше, недавно став героєм соцпраці.

– Значить, ви мене підтримуєте? – зрадів Іван Петрович. – Сподіваюсь, необхідні матеріали допоможете зібрати?

– Куди від вас дінешся? – він поклав на гостре плече Фостія свою руку. – Хіба я вам колись відмовляв?

Обидва були дуже захопленими і піднесеними в своїх непочатих намірах, багато говорили, кого варто згадати у майбутній книзі, які питання не забути підняти. Автор ділився думками щодо власного твору, затим знову слухав тата. Коли перегода, че-

рез якихось п'ятнадцять хвилин, мати їх запитала, чи не хочуть вони повечеряти, батько одним духом випалив:

– Прекрасна ідея, нам би ще чогось випити, щоб важливу справу замочити. І вони, не зговорюючись, згодилися розповісти про важливу новину. Іван Петрович, впливаючи зручний момент, підсунувся ближче до матері і щиросердо зізнався:

– Ганно Максимівно, ви вже пробачте, що я Василя Єремійовича турбую своїми проблемами, але мені було цікаво почути його думку. Я знаю, в селі цінують слово вашого чоловіка, він може чимало порадити. Мені кортить написати правдиву і розумну книгу.

– Напишете, – втішала вона його. – А тепер вечеряйте, щоб сили не покинули.

За кілька днів спільної з батьком роботи Фостію вдалося зібрати багато цінного матеріалу не тільки про життя та діяльність Василя Яковича Ротаря, а й інших шанованих людей села. Треба відзначити, що Іван Петрович до своєї праці відразу поставився відповідально. Він перевіряв будь-який факт, кудись телефонував, щось уточняв. Ніколи не марнував часу, багато працював над собою, слухав сільчан. Його компетентності і освіченості можна було тільки позаздрити. Що я між іншим і робив. Переймав від нього все, що тільки вдавалося опанувати. А ще знаний журналіст не ймовірно вловлював кожну почуту свіжу фразу. Пам'ятаю, приходиться зранечку моя мама з двору і на radoщах каже:

– От сьогодні співає жайворонок. Просто заслухаєшся.

Ніхто на ці слова не звернув увагу. А Фостій подякував їй за добру підказку. Виявляється, він давно шукав, як коротко й образно назвати свою майбутню збірку. Мати його надихнула: «Співає жайворонок».

І ось, нарешті, у 1967 році в Ужгородському видавництві «Карпати» під такою назвою книга вийшла у світ. Довго не роздумуючи, Іван Петрович приїжджає в село і влаштовує, як тепер модно говорити, презентацію свого омріяного твору. Зрозуміло, це для Коболчина, та й району, була неабияка подія: люди передавали з уст в уста, що написано в книзі. До речі, в ній чимало імен, фактів, про які сільчани дізналися вперше. Я теж радів, бо кілька теплих речень було сказано й про мого тата – фельдшера, колишнього фронтовика, незмінного сільського парторга. Тепер ця збірочка займає почесне місце в нашій родині – нею тішаються мої онуки, читаючи про свого прадідуся.

З роками мені довелося часто бачитися та радитися з цією мудрою і непересічною людиною. Особливо між нами встановилися гарні взаємини, коли я навчався у Львівському університеті, проходив практику в обласному часописі «Радянська Буковина», а потім за сприяння І. Фостія одержав направлення на роботу в сторожинецьку районну газету «Радянське село». І хоча я в ній затримався недовго, але з кожного відрядження «привозив» захоплюючі розповіді про людей, які надсилав своєму наставнику (Фостій тоді обіймав посаду заступника редактора вищезгаданої газети), і він охоче їх друкував.

Спостерігаючи зблизка, як Іван Петрович працює, я завжди дивувався його виваженій організованості, розсудливості, простоті спілкування з колегами і звичайними громадянами. Він завжди перебував у русі, піднімав настрій, стимулював під-

легких до роботи. Водночас принциповий керівник, він щиро і нелукаво радів успіхам своїх учнів, які продовжували журналістські традиції учителя, боляче переживав за їх професійні невдачі, життєві негаразди. З його ім'ям пов'язана ціла епоха розвитку і становлення буковинської журналістики. Завдяки своєму великодушному характеру, невсипущій праці, відданості газетному ремеслу, а згодом і радіотелевізійній та видавничій справі І.П. Фостій залишив по собі глибокий, благотворний слід чи не в кожному районному часописі нашого краю, обласному центрі. Хтось може дорікнути: хіба він такий один? Багато, мовляв, є здібних людей, відданих справі. Не буду заперечувати. На своєму журналістському і громадсько-політичному шляху мені довелося зустрічатися з десятками, сотнями подібних фахівців. Одначе далеко не в кожному з них бачив оце горіння душі, оцю фанатичну творчу зрілість, сповнену снаги і натхнення. Бо це від Бога. А він не до всіх милосердний.

Минали роки, Іван Фостій не зупинився у своєму розвитку. Навіть тоді, коли на початку дев'яностих настали часи нової української доби, його професійний рівень, набутий досвід роботи, як ніколи, пригодився. Відомому журналісту й літератору доручають очолити Чернівецьке обласне відділення Пошуково-видавничого агентства «Книга Пам'яті України», редакцію науково-документального видання «Реабілітовані історією.» У його житті настає не менш відповідальний і емоційний підйом, ніж це було в журналістиці. Здібний краєзнавець не шкодує сил і енергії для популяризації забутих імен, діячів революційного руху і митців Буковини, жертв голодоморів. Спільно зі своїми однодумцями збирає і публікує наукові статі на історичні теми. Утім, на цьому спостережливий пошуковець не зупиняється: у свої 75 років долає ще одну висоту – стає кандидатом історичних наук. Йому присвоюють почесне звання «Заслужений працівник культури України».

Певна річ, не забуває Іван Петрович і про літературну та журналістську діяльність. З-під пера вправного майстра в останні роки вийшли десятки оригінальних книг для дорослих та дітей, ним написано безліч статей про проблеми сьогодення. Уся його творчість пронизана глибокою шаною до особистості, християнських цінностей, природи... Крім цього, він уміло висміює недобрих, злостивих людей, котрі своєю поведінкою додають оточуючим і рідним багато клопотів. Про Івана Фостія можна писати багато. Його діяння на теренах журналістики і літератури області неоціненні. А організоване ним дітище – інституція пам'яті буковинського краю, яку старійшина журналістики очолює впродовж тривалого періоду, – підняло на вищий щабель науково-пошукову роботу в регіоні і вважається кращим у нашій державі.

...Ось так я почав свою розповідь із першої книги вчителя й наставника, а вийшов на заключні акорди його багатогранного таланту. Іван Петрович Фостій цього вартий.

2014р.

НАНАШКИ

Перебираючи домашній архів, я натрапив на поживку газету. Дивлюся на світліну і сам до себе всміхаюся. Невже це нанашко? Знову розглядаю молоде, зовсім це

юне обличчя свого хрещеного батька, а потім читаю підтекстівку: «До своїх обов'язків голова виконкому Селищанської сільради Анатолій Миколайович Маринчин приступив нещодавно. Та хлібороби місцевого колгоспу ім. Жовтневої революції, які виявили йому високу честь і назвали своїм обранцем, упевнені, що Анатолій Миколайович із гідністю виправдає народне довір'я. Людську шану і визнання він здобув невтомною працею. Енергійний, завзятий, він був хорошим учнем місцевої школи, а пізніше став у ній педагогом. Очолював учительську комсомольську організацію, проявив неабиякі організаторські здібності, за що був нагороджений грамотою обкому комсомолу як один з кращих ватажків молоді району. Його портрет заслужено прикрашає районну Дошку пошани» («Дністрові зорі», 4 вересня 1973 року). ...

Толя. Анатолій Миколайович! Нанашко! Це ж стільки часу минуло, як вас уперше обрали головою, як ви з Люсею, моєю двоюрідною сестричкою, в тому ж році повінчали нас із Аллою? Власне, тут і думати не треба: скільки оцій газеті – стільки нашому союзу, а разом із ним і вашій трудовій діяльності. І відразу згадав, як з вами познайомилися, а потім на все життя подружилися та породичалися. Нехай ми рідко здибалися, бо доля розвела в різні сторони України – більше листувалися й телефонували, одначе заклали міцний фундамент родового братства. Тепер уже і діти та онуки продовжують нашу справу. А почалося все з мого одруження. Пам'ятаєте, яке весілля відгуляли в моєму рідному Коболчині, скільки назичили молодим добра? Для вас таке дійство було вже не вперше. Ви не одну пару покликали на рушничок щастя, побажали міцної сім'ї. Одним словом, говорили, як завжди, до ладу, шліфуючи кожне слово, наче вмілий тесляр меблі. Пригадується, ви довго розповідали про себе, як удвох зустрілися й покохали одне одного, давали нам слушні поради із власного життя. Уже стільки минуло часу, а й досі торкаюся в пам'яті того значимого, почутого від вас епізоду: «Познайомилися ми з Людою випадково, якби не школа, хтозна, як би склалися наші стосунки. Її непоказна, ненав'язлива і невідкупна доброта одразу припала мені до душі. Отак день за днем я прокладав шлях до дівочого серця, а потім уже насмілився признатися у своєму коханні до неї. Виявилось, воно було взаємним. Важко передати словами мій стан, у якому перебував я тоді, чи описати почування. Та найдужче вразило, просто-таки приголомшило, з якою шаною й любов'ю зустріли її мама й тато. Вони стали для мене найріднішими людьми». Тепер ось, споминаючи ту нашу світлу бесіду, аж не віриться, що сплигло майже піввіку. Здається, ніби вчора ви сиділи й повторювали безперестанку:

– Пора додому, треба глянути, що там у селі люди роблять – не встигли дозакінчити думку, як неспогодано пожартувала моя мама:

– Хіба не знаєте? Самогонку женуть.

– Ой, тітко, не говоріть такого! – тремтів ваш голос. – Вони цим займаються, коли я на роботі. Мушу їхати: мало чого може статися.

– А боротися з ними не пробували?» – не відставала вона.

– Ет, – махнули ви рукою. – Пробував, та що з того? Свої люди, якось невдобно наказувати.

– Хіба вас за таке не сварять?

– Я ж той... не здаюся, – всміхнулися їй, і вихором зірвалися з Люсею та погналися у своє Селище.

І від того ще дужче затривожилася, заперезивала мати, проводжаючи вас. Сиділа цілий вечір і безпорадно розводила руками, дивлячись у мій бік:

– Мой, твій нанашко такий непосидючий до роботи, як наш батько. Міг би ще побути, так ні – гайнув додому.

Це зачепило тата за живе, і він з образою накинувся на неї:

– Що тобі треба від Толі? Він голова – за все в одвіті в селі.

– Ади, ще один фельдшер об'явився, – спохопилася вона на ту мову. – Толя що, пологи має приймати? Глянь на нашого голову! На роботі товчється, як Марко по пеклу.

– Слухай, Ганю, прикуси язика, – занервувався батько. – Не міряй усіх під один аршин. Анатолій Миколайович сам знає, як йому діяти.

Про цю розмову я ніколи не розказував, а тепер згадав. Тато шанував вашу службу, гордився, що вміли налагодити діалог із людьми, мали в селі поцінування. Та й мама потім стала більш розсудливою, змінила думку про ваше стрімке прагнення до роботи. Не раз чув, як вона у Коболчині вас нахвалювала:

– От у Селищі голова сільради! Не голова, а золото!

– Чим же він заслужив таку повагу? – запитували односельці.

– За хвилину всього не розкажеш, – світилися радістю її очі.

– Та ви хоч один факт назвіть.

Утішена такою неспогаданою зацікавленістю, вона рішуче заявляла:

– Можу, і не один. Уважно слухайте. Завдяки його старанням у селі побудовані двоповерхова школа, дитячий садочок, магазин, оце дорогу прокладає...

– Пощастило селищанцям із головою, – загомоніли вражені від почутого люди.

– А вже який добрий, хоч до рани прикладай, – розквітло в посмішці мамине обличчя.

– Відки знаєте про це, Ганю?

Якусь мить вона роздумувала, що відповісти, та за неї нараз обізвався сусід:

– Ми з Максимівною там часті гості. Толя й Люся – її родичі, а віднедавна ще й нанашки.

– То... то хто стане ганьбити своє болото? – сплеснула руками старша жінка й застигла на місці.

– Не скажіть, – огризнувся Василь Петрович. – Ви багато бачили голів сільрад, щоб ходили на хор, їздили в район чи область виступати? Анатолій Миколайович і Людмила Семенівна, хвалити Бога, не відірвалися від людей, живуть тими же проблемами, що й усі.

– Ай не вірою! – знущально кинув знайомий. – Такого не може бути.

Зрештою Василь Петрович утямив, що йому ліпше довго не розводити балачку, і сплунувши, прогундасив:

– Я з ними постійно їджу на концерти. А після вдалого виступу, як годиться, легесенько їх замочуємо.

– Тепер вірю, – добродушно скривився чоловік. – Знаючи твою натуру, охоче погоджуюся з тим, що ти повідомив.

Василь Петрович підвищив тон.

– Я... не все сказав.

У скорім часі співрозмовники дізналися, як Маринчині його зустрічали, чим пригощали, як вони з Толею співали «на коня». О, йому було що розповісти, адже сам багато років бере участь у Коболчинському сільському хорі й частенько бував з ними на різних масових заходах, бачив, які вони компанійські люди. Тож говорив про своїх знайомих щиро, кривити душою не став. Звісно, мамі це було до вподоби, вона весело підморгувала сусідові, мовляв, не зупиняйся. А Василь Петрович провадив далі:

– Селищанці мають щастя, що дістали такого голову. З ним можна багато зробити в селі. Присутні пошвавилися.

– Слухай, Васю, як йому вдається всім догодити? – набурмосився знайомий. – Як казав мій покійний тесть, тепер у всякої Пашки свої замашки. Спробуй кожного пригріти.

– Гей, Тодоре, а ти не міряй по своєму тестю – люди різні. Особливо, коли ліняться щось робити...

– До чого це все? – Тодор образився. – Я згадав тестя, а ви розвели бозна-яку балачку.

Запанувала дивна пауза, а потім Василь Петрович продовжив далі.

– Маринчин справедливий, і люди ставляться з повагою до нього.

– Не-є, – закрукив головою Молошаг. – Я не вірю, що є такі голови. Тут, брє, в сім'ї бувають неполадки, а що говорити про село?

Мама уважно слухала, за мить гаряче загукала:

– Все залежить, куме, в кого яка душа. У Толі вона добра.

Спонтеличений Молошаг низив плечима: хіба в мене погана?

Трохи згодом заблагав:

– Якби менше пив, може, б і я заслужив інше ставлення від людей?

– Куме, не наговарюйте на себе, – жалібно заскімлила мати. – Не такий ви й п'яничка, просто зупинитись не в силі.

На що той відказав, щоправда, дуже тихо:

– Ай, Ганно Максимівно, вмієте ви людину підтримати! Вам би в сільраді служити.

– Я не проти, – всміхнулася вона. – Аби тільки Толя був біля мене.

– З Анатолієм Миколайовичем багато згодні працювати, – і собі підтвердив Василь Петрович.

– Точно, – охоче погодилися присутні, підлещуючись до нього. – З таким чоловіком можна гори звернути.

... Тим часом Анатолій Маринчин щодень показував сумлінну роботу, демонструючи свій молодечий ентузіазм, рішучість у досягненні поставленої мети. Але чим більше він брав на себе, тим виразніше відчував, що одному стає важко. Колись, у дитинстві, допомагаючи матері по господарству, почув від неї таку приказку: «Один

кіл плота не вдержить». Це вона мовила до того, що в будь-якій справі варто опиратися на громаду. Без неї, повчала сина, не берися за серйозне діло. Подібну думку повторював голова колгоспу Михайло Павлович Кушнір, із яким у нього відразу зародилися приятельські, дружні взаємини. Попри значну вікову різницю (голова пройшов дорогами війни, був авторитетним господарником), він щиро поважав і підтримував молодого колегу. Щоправда, не забуваючи при цьому нагадувати йому, що повинен вчитися слухати людей, служити їм вірою та чесністю.

– Запам'ятайте, Анатолію Миколайовичу, – попередив якимось Кушнір під час чергового приїзду контролерів з райвиконкому. – Ви служите не їм – виборцям. Я на своєму віку багато бачив перевіряючих, були й такі, які намагалися мене скрутити в ріг, зганьбити моє ім'я, проте не вийшло. І знаєте, чому? Люди не дали – стіною за мене стояли.

Його слова окрилили Маринчина. Він став активніше залучати депутатів до практичних справ. Це дало свої результати. У селі почалася активна діяльність членів виборного органу, громадських організацій. Люди почали виступати з ініціативами, брати на себе вирішення посильних завдань. А ще – йшли до голови за порадою, добрим словом. Анатолій Миколайович старався всіх вислухати, до кожного знайти підхід, нікому не відмовити. Особливу шану й підтримку надавав ветеранам, одиноким, немічним, які потребували опіки, конкретної допомоги. Із власного життя знав, як важко подібним людям. Не раз дивився на свою матір, що рано лишилася без чоловіка – батько загинув на фронті, і біль стискав його серце. «Боженьку, як вона встигає всюди, – замислювався він, коли вступив на навчання до Чернівецького технікуму сільського лісового господарства. – По дому порається, на роботу ходить, ще й мені підсобляє». Поміркував, і вирішив, що колись обов'язково стане допомагати таким, як його мати. І ось тепер, здається, така нагода настала. Анатолій Миколайович шанував цих людей, як міг, підставляв їм своє плече. Бувало, їде по селу, бачить, чимчикує літній чоловік чи жінка. Зупиниться, питає, куди тримають шлях. Дізнавшись, що додому, пропонує підвезти. А по дорозі цікавиться, чим живуть, яка потрібна поміч. Працював з ранку до пізнього вечора. Дружина Людмила, яка на той час учительювала, бувало, ображалася:

– Не вмієш ти, чоловіче, побудувати свій робочий день. Хіба можна стільки часу проводити на службі?

У відповідь чула:

– Ось станеш директором школи, тоді я побачу, якої ти заспіваєш.

– Мене туди не тягне, – пробувала заспокоїти вона чоловічі думки.

– Тебе й питати не будуть, – посміхнувся Толя до неї. – Забула, як зі мною поступили? Викликали в райком і сказали, що будуть висувати на голову сільради. А те, що я любив учительську роботу, нікого не обходило.

– Шкодуєш? – м'якшає голос у дружини.

– Що тепер про це говорити? – зітхнув, відповідаючи, а сам згадав перші роки вчителювання. У їхній родині не було освічених людей, усі з діда-прадіда займалися землеробством, а нащадок обрав професію педагога. Мама частенько питала, чого

він навчає дітей. А коли дізнавалася, дивувалася: «Я думала щось серйозне викладаєш, а ти розповідаєш про краї, в яких сам ніколи не бував, кому треба твоя географія на селі?» Анатолій на ті слова здригався усім тілом, ніби його стукнуло током. Бо дуже любив свій предмет і не мав наміру з нею сперечатися. Навпаки, після таких «дискусій» намагався внести в його викладання ще більше новизни, майстерності. Коли ж про нього пішла слава, що Маринчин цікаво проводить уроки, організовує з учнями практичні заняття на місцевості, а діти залюбки тягнуться до географії, мати зрозуміла: «З Толі вийде гарний учитель». Саме так і сталося. І хоча недовго попрацював – усього шість років, але досі пам'ятає, як його шанували учні, не хотіли відпускати зі школи вчителі.

– Не переживайте, закінчиться мій термін головування, і повернуся назад, – посміхався на те він.

– Гай-гай, не один таке говорив, – кидали йому вслід колеги.

Вони сказали правду. Майже сорок років Анатолій Миколайович очолював Селищанську сільраду. Подібного випадку не було не тільки в області, а й у новітній Україні. Не знаю, чи хтось досліджував цей феномен, а ось я перелопатив купу документів – і не знайшов подібного прикладу. Нічого собі Маринчин – сей факт заслуговує, щоб записати до книги рекордів Гіннеса! Хоч напевно всі ці роки муляло його душу за школою. Був час, коли хотілося кинути оту службу й піти рядовим учителем, та люди не відпускали. У районі теж не давали згоди. Якось дізнавшись, що кращий сільський голова не полишає надії повернутися на вчительську роботу, голова Сокирянського райвиконкому Віктор Володимирович Ярощук зухвало зауважив:

– Викиньте цю думку, ви ще не одного начальника переживете в районі. На таких тримається місцеве самоврядування. У вас багато талантів – ого скільки! Розохотившись до балачки, він швидко показав рукою й заохав задоволено: – Не бракує іншим позичити.

Мовив – ніби у воду дивився. З вісьмома головами райвиконкому Анатолію Миколайовичу довелося працювати. Різні були керівники, однак до кожного прокладав стежку спілкування, бо ж не за себе старався – за людей боліло серце. Бувало, доводилося недосипати ночей, вислуховувати обурення від начальства, але свого домагався. Найголовніше – його розуміли виборці, у Селищі панував доброзичливий мікроклімат. За час своєї діяльності Анатолію Миколайовичу вдалося зробити з однодумцями багато: прокласти асфальтну дорогу, газифікувати село, побудувати ряд соціально-побутових закладів. Коли вирішив грандіозні проекти, брався за менш затратні. Упорядкував цвинтар, організував вивезення сміття від господарств односельців, провів водогін до школи, дитсадка. Та на цьому не зупинився. Йому давно вже кортіло налагодити співпрацю з підприємливими людьми. А це – жива копіяка і добробут у селі. Провести розпаювання землі, освітлення центральної дороги, започаткувати нові свята, щороку визначати почесних жителів та кращих працівників різних галузей. Десь на п'ятий чи шостий рік незалежності України в село приїхала комісія з району. Те, що вони тут побачили, вразило їх до глибини душі.

– Мой, будемо Маринчина забирати в район, – утішався новий голова райвиконкому. – Скільки йому сидіти в Селищі?

– Не піде, він тут міцно стоїть на ногах, – аж підстрибнув хтось з підлеглих. – Його ще при радянській владі сватали – завжди відмовлявся.

– Це чого? – не зрозумів той. – Погано просили.

Невдовзі, отримавши відмову від Анатолія Миколайовича, керівник райвиконкому більше не заїкався про цю розмову. А Маринчину цього лиш і треба – у нього планів ще багато. Відтоді з кожним роком Селище гарнішало, вражало гостей і жителів новизною. Тут почали з'являтися сучасні будинки, стадіон, пам'ятники героям війни й першому голові сільради. Та найбільший у нього потяг був до духовного розвитку села. Він разом зі своєю дружиною Людмилою Семенівною, тепер уже директором середньої школи (збулося його пророцтво), постійно бере участь у культурно-етнографічному ансамблі «Прялочка», що працює при Будинку культури і з яким виступають не тільки в районі, але й у Чернівцях, Сокирянах, Кельменцях. Із великою охотою відвідують сільську та шкільну бібліотеки, де обговорюють нові книги, фільми, вистави. Вони обидвоє люблять змістовно проводити дозвілля, без них не обходиться жоден культурно-мистецький захід. А ще Анатолій і Людмила сподивують любов, чесність, шану до батьківської землі. Цього і дочку Сніжану навчили. Хоча вона тепер живе далеко від них – у Німеччині, бо вийшла заміж за доброго, працьовитого Піттера, однак не полишає підтримувати рідний край. Кілька років тому дочка разом зі своїм чоловіком подарували сільській амбулаторії автомобіль швидкої допомоги, регулярно привозять медикаменти, інструменти. Під час кожної поїздки додому доставляють у район речі першої необхідності, допомагають односельцям знайти роботу в Німеччині. Якось наважився запитати своїх нанашків:

– Не шкодуєте, що рідко бачите дочку, онучку Катрусю, зятя Піттера?

– Та ні! – гаряче заперечила Люся. – Ми щороку до них їздимо в гості, вони – до нас. Діти живуть добре, а те, що далеко – тепер це не проблема. Головне – розуміють один одного, підтримують у важку хвилину. Піттер – чуйна й розумна людина, поважає і любить наш рід. Він – найкращий у світі зять.

– А вже який майстер, – доповнює її слова Анатолій, – годі пошукати! Я з ним у своєму господарстві механізував багато ділянок сільської роботи. Зять мені підказав чимало цікавого і повчального з побуту, інших сфер нашого життя. Навіть сусіди перейняли мій досвід.

... Сидимо і розмірковуємо про минуле, як швидко пробігли роки. Нам є що згадати. Про що тільки не говоримо! І про політику, і про те, що тепер настали нелегі часи, і про онуків. Але найбільше, звісно, чим займаються вони сьогодні, вийшовши на заслужений відпочинок.

– Не повіриш, – широко відповідає господар, – але я ще жодного дня не сидів без діла.

– Толя говорить правду, – вставляє своїх п'ять копійок Люся. – Нині він не менш зайнятий, ніж тоді, коли працював головою.

– Вірю, – відгукується. – Знаючи його багато літ, у твоїх словах не сумніваюся.

Але вона не зреагувала на мою улесливість, на оту заготовлену похвальбу, не наче й не розчула. Раптом видихнула стривожено:

– Перші місяці взагалі зривався по ранках і прямував на службу. Згодом зрозумів: слід спинитися, почав себе шукати в громадських справах, більше часу приділяє мені, господарству.

Зауваживши чоловікову невдоволеність, Людмила Семенівна затихла, тепло глянула на чоловіка. Ще й підсунулася ближче, ніби збиралася поцілувати.

– Що, не правду кажу?– перепитала вона його.

– Я цього не говорив,– рішуче гримнув він.– У мене є з кого брати приклад. Ти сама постійно мариш школою. Цікавишся, що там відбувається. От і я не можу спокійно споглядати.

Мовив це Анатолій Миколайович імпульсивно, проте без образи. Пізніше, наче на виконкомі, став доповідати, що його турбує:

– Зараз людям, особливо самотнім, безпомічним, сутужно з паливом – ціни ростуть на енергоносії, як гриби після дощу. Отож доводиться клопотатися, щоб таким вчасно завезли дрова, без зволікань надали субсидії. А ще мене тривожить, що народ спивається, багато святкує. Розумію, на своєму рівні революції не вчиню, проте людям роз'яснюю, що пора зупинитись, поки не пізно.

І в цю мить за дверима почулися чийсь крики.

– Миколайовичу, підкиньте мого п'янюшку до амбулаторії, серце його схопило,– прямо з порога загукала жінка.

– Чудак чоловік,– заметушився він.– Молодий, а себе не береже. Йди, зараз машину вижену.

Опісля враз спохопився й категорично висловився:

– Я що говорив. П'ють, не знаючи міри. А владцям хоч би що.

– Еге ж,– погоджуюся.

– Знаєш чому?– продовжує нанашко.– Бо мають зиск. Чим більше генделіків на селі, тим більше збирають податків. Скоро вони їм вилізуть боком.

– Уже вилазять,– збентежилася дружина.– Дивися, скільки хронічних алкоголіків, хворих, особливо з числа молоді. Наш Піттер, як приїжджає сюди, дивується, що в нас такі дикі звичаї. У Німеччині подібного не зустрінеш.

– Сумно усвідомлювати, але така наша дійсність,– зітхає Анатолій Миколайович.– Мій давній товариш і земляк Василь Павлович Пишак, у минулому ректор Чернівецького медуніверситету, який, до речі, чимало посприяв для розвитку рідного села, любить повторювати: «З цим ганебним явищем слід починати боротися зверху».

– Слушна думка,– моя відповідь утішила і водночас залишила багато запитань у нього. Як мовиться, чим далі в ліс, тим більше невіданого й неосяжного. Так і в нашій бесіді. Коли заходила розмова про Анатолієві позитивні якості, він кривився, переводив в інше русло.

– У тому, чого я досягнув у житті, мушу завдячувати своїй милій Людмилі Семенівні,– вельми сенсаційно проголосив він під кінець.– Вона у нас, можна сказати, двигун прогресу, рушійна сила. Я багато запозичив від неї.

– Що саме?– розбирала мене цікавість. Шмигнувши носом, наче простиг, чоловік щодуху зрік:

– Велику працелюбність і організованість. А ще вміння прощати людям. Він нараз примовк, бо в пам'яті промайнули подробиці з її невеликої, однак багатой біографії. Приїхавши з Ломачинців у Селище, дівчина свою омріяну педагогічну дорогу почала з піонервожатої, відтак навчалася у Чернівецькому університеті, пізніше викладала німецьку мову (нині із зятем Піттером спілкується, начебто все життя прожила в Німеччині). За цей період стала шанованою в селі, до неї потяглися не тільки учні, а й батьки. Вона кожному знаходила тепле слово, слухала. Завдяки своєму працелюбству й організаторським здібностям її невдовзі призначають директором школи, яку очолювала чотирнадцять літ. Звіди й на пенсію провели. Опинившись на високій посаді, Людмила Семенівна згуртувала навколо себе професійну команду однодумців. Власне, і йому діставлося від них: учителі вимагали постійної уваги і допомоги у вирішенні матеріально-технічної бази навчального закладу. Певна ж річ, вийшовши з цього чудового колективу, він не міг відмовити. Під керівництвом дружини школа за нетривалий час стала однією з кращих у районі, Людмила відчула в собі силу і впевненість. А головне – вона з новим ентузіазмом бралася за справу. Їх у неї було чимало. Досить назвати, що сюди їхали учителі-предметники з іноземної мови переймати досвід організації навчально-виховного процесу, створення належних побутових умов для молодих педагогів.

... Я, влучивши зручний момент, під'юджую сестру:

– Тобі, певне, легко працювалося, бо в хаті мала свого голову сільради?

– Не зовсім, – заперечила вона. А по хвилі додала, ніби аж спохмурнівши:

– Але я його лякала, що в разі невиконання ним завдань по школі, винесу питання на виконком.

– І що, здавався?

– Куди було діватися, – погодилася Люся радісно. – Тоді панували інші порядки, керівники були відповідальніші.

Побачивши, як чоловік нервово хапає повітря, дружина зрозуміла, що треба змінити тон розмови. І незабаром проголосила весело й задержувато:

– Оскільки наш голова сам був виходцем із учительського колективу, то він і без нас добре знав проблеми школи, вирішував без нагадувань.

Анатолій завовтузився на кріслі, мовби відчув кнопку, з викликом кинув:

– Хоч раз похвалила! Думаєте, мені легко далася ця школа? Зате тепер є на що подивитись. Як кажуть, учись і радій!

– Не приписуй усю заслугу собі, – стримано озвалася вона. На що він раптом прошепотів:

– Ти ж знаєш, я цього не люблю. Але без нашої спільної роботи ми б нічого не досягли.

– Це точно, – підтримала його Людмила Семенівна. І, повернувшись до мене, журно протягнула:

– Справді, основну скрипку грав Толя, він був на будівництві і прорабом, і по-стачальником, і натхненником.

У цю мить чоловік, скосивши погляд на неї, заговорив про інше:

– Знаєш, скільки недоброзичливців я мав через твоє директорування? Не очікуючи такого запитання, вона знизала плечима:

– Думаєш, мені було легко? Я теж постійно слухала докори. Ви щось там приймаєте на виконкомі, а шишки сипалися на мою голову.

– Чого ж ти стільки літ мовчала?– непевно запитує він.

– Того, чого й ти.

– Виходить, тобі ні за що перепадало?– Анатолій Миколайович хутко заблимав очима.– От конспіраторка!

Люся всміхнулася краєчками вуст на його відповідь і заспокоїла:

– Не зовсім, правда, ні за що, скоріше через тебе? Але я одразу давала здачі.

– Ет,– змахнув благовірний рукою, пожвавішавши.– Зате тепер нам любо дивитися на свою працю. Їй-Богу, не встидно! Ідемо селом, і душа радіє за наше Селице.

Ради цього Маринчині віддавали себе до останку, не шкодуючи ані сил, ані часу, а бувало й здоров'я.

2015р.

НЕВГАМОВНИЙ ГУСАР

*– Якщо він на пенсії не може вгамуватись,
то який був у молодості?*

– Спокійніший.

– А чого?

– Його партія стримувала.

(З підслуханої розмови)

Коли ще жив мій батько, він говорив:

– Мой, цей Гусар далеко піде.

– Якщо не зупинять,– іронізував я.

– Хто?

– Хіба не здогадуєшся?

Здивовано подивившись на мене, тато задумався.

– Але ж чоловік правду рубає,– не забарився з відповіддю.– Ось полюбайся, що твій колега пише.

І простягнув мені районну газету «Дністрові зорі».

– Не спіши, читай вдумливо,– знову озвався рідний голос.

За кілька хвилин я добіг до кінця статті. Радісно усміхаючись, що успішно справився з його завданням, вирішив трохи перепочити.

Але він не дав, сидів і з неослабною увагою спостерігав за моєю реакцією.

– Як тобі публікація?

– Дай подумати.

– Що тут думати?– розсердився батько на мене.– Молодчина Юхим! Це ж треба було так вдарити по керівній верхівці.

Врешті я погодився з ним і спокійно зронив:

– Непогано написано.

– Я не пам'ятаю, щоб хтось так аргументовано піднімав тему про керівників цього підприємства,– замислено проказав він.– Вони були поза критикою.

– Боюся, що за подібні публікації Гусар може поплатитись,– розчаровано повідомив я.

– Як це?– глибокодумно зауважив тато.

– Дуже просто–переведуть на іншу роботу,–безапеляційно пояснив йому.– У нас це розповсюджена практика.

– Невже таке може бути?– це більше стривожився він.– Адже я можу підписатися під кожним словом. Я з цими хапугами сам неодноразово мав справу– вони компрометують партію.

Його прорвало: батько почав переконувати в тому, що Юхим Гусар не з лякливих, свою лінію в газеті веде чітко.

– І взагалі, я його батька знаю–в один рік призвалися в армію, до того ж ми з Семеном земляки. Він теж непосидючий чоловік. Від правди ні на крок не відступить.

– Виходить, це в них спадкове?– спробував пожартувати я, але одразу осікся.– Мені публікації Юхима подобаються не менше, ніж тобі, хоча й читаю рідко. Однак погодься, нині критику не дуже шанують.

– На жаль, мушу тебе підтримати,– погодився він.– Але це не стосується Гусара. Відтоді, як Юхим з'явився в нашій газеті, я завжди читаю його статті–вони чесні й сміливі. Не знаю, як це йому вдається, але нашого брата-парторга підтримує, перед начальством на задніх лапках не стрибає.

Такого відвертого монологу я від нього не слухав давно. Із того часу, як я покинув рідну сторону, ми не часто бачилися, а тим паче дискутували. Тому намагання сказати тепле слово про мого товариша зігрівало мені душу. Я чув багато позитивних характеристик на адресу Юхима, та ніколи не міг уявити, що мій батько так вимогливо стежить за його публікаціями.

Раніше тато здавався мені далеким від наших справ, адже сповна віддавався фельдшерській роботі. А тепер я кардинально змінив свою думку про нього. Виявилося, що він цікавиться не тільки своєю медициною, а й суспільними інтересами.

Треба сказати, що, очолюючи майже двадцять років сільську парторганізацію на безоплатній основі, батько добре знав, чим дихають партійні функціонери, наочно пересвідчився, як могли показати той чи інший напрямок діяльності місцеві журна-

лісти. Іноді його дивувало зверхнє ставлення до парторгів, котрі безкоштовно, як і він сам, «тягли» нелегку ношу, бо ще працювали на основній роботі, однак цю жертвність ніхто не помічав. Окрім Гусара.

Будучи людиною совісливою, Юхим, на відміну від багатьох колег, горюю за таких активістів. Бувало, не раз переконував редактора Івана Лаврентійовича Чайку в тому, що на подібних вожаках тримається авторитет газети. Чимало парторгів – серед них був і мій батько – з його легкої руки стали дописувачами до «Дністрових зір», пізніше – сількорами. А коли він очолив ідеологічний відділ Сокирянського райкому партії, з перших днів своєї діяльності став піднімати авторитет безкорисливих «гвинтиків партії», опиратися на їх багатющий досвід роботи.

Тато часто пригадував один випадок, як на нього, не розібравшись, накинувся інструктор райкому, бо він спізнився на нараду. Тоді було важко добиратися до райцентру, автобуси їздили рідко. Однак партійного функціонера така обставина не хвилювала. Батько намагався пояснити, але не знаходив порозуміння. А тут саме прямував по коридору Гусар.

– У чому справа, Василю Єремійовичу? – звернувся новоспечений завідуючий, тепло привітавшись.

Коли він розповів про предмет суперечки, Юхим Семенович взяв його під руку і запросив до свого кабінету. Інструктор скоса глянув у їх бік, сподіваючись якогось роз'яснення.

За секунду-дві Гусар посварив на нього пальцем:

– Шановний, вам би вибачитися перед цим чоловіком. Василь Єремійович – наш найкращий секретар. А ви йому влаштували громадське приниження.

Інструктор, зрозумівши, в яку халепу вліз, почав виправдовуватися. Однак завідуючий наче й не чув його слів, чи може, не дуже приділяв тому уваги.

– Зайшовши в кабінет, – продовжував вихваляти тато Юхима Семеновича, – він ще довго перепрошував мене за той прикрий вчинок, потім пригостив горнятком чаю. А відтак розпитував про тебе. Дізнавшись, що ти працюєш у партійних органах, дуже зацікавився я». « Не знаю, – відповів, – але що тепер про це говорити? ». Хвилин через десять Юхим розпорядився, щоб мене райкомівською машиною доставили до села.

Та, схоже, цей факт був непоодиноким, що підкреслював розсудливість і чуйність Гусара. В один із своїх приїздів додому мені батько повідав історію, в якій головним героєм виступав його колега – секретар парторганізації з сусіднього села.

Тоді, як пригадують старші люди, голови колгоспів рідко коли зважали на парторгів, вони їх просто ігнорували. Так учинив і іменитий господарник батькового знайомого. Він у присутності Юхима Семеновича почав розпикати секретаря, що той своєчасно не оновив наочність. Причому робив це в брутальній манері.

– Що за безобразіє! – кричав голова на нього. – Ти хочеш, щоб через тебе мені в райкомі влаштували лазню. Ану біжи і оформляй клятву агітацію.

– Я, – зізнався потім парторг татові, – схопився й уже хотів бігти. Та тут втрутився Гусар.

– Що ви собі дозволяєте?– приструнив Юхим Семенович голову колгоспу.– Я про вашу поведінку доповім першому секретарю Саутіну. Тоді для вас буде справжня лазня.

Це для шанованого в районі керівника стало так несподівано, що він аж заціпенів. Проте за хвилину отямився, сказав, що його неправильно зрозуміли. Викликав свого помічника і розпорядився підготувати нові стенди. А секретар парторганізації довго не міг зрозуміти ставлення Юхима Семеновича до себе і заспокоївся лише тоді, як той лаштувався прощатися.

Словом, завідувач райкому показав, хто істинний на селі хазяїн. Чи був сенс у подібному уроці? Важко тепер відповісти на це запитання. Але вже наступного дня по району пішла гуляти новина: Гусар не злякався і поставив на місце хамуватого голову, позбавивши його права втручатися в діяльність партійного осередку. Для парторгів це був добрий знак, бо вони давно чекали перемін.

Прошло кілька тижнів. Навколо молодого ідеолога почало формуватися коло парторгів, небайдужих йому допомогти. Він заглиблювався, мов навіжений, у повсякденні клопоти, працюючи мало не до ночі. Та в ту хвилю не рахувався з часом. Завжди кудись поспішав, метушився, не полишав писати до газети, збирати матеріали для своїх книг...

Юхимові Семеновичу довелося докласти чимало зусиль, щоб утримати на плаву цей незугарний ідеологічний корабель, вдихнути свіже повітря в партійні коридори. Однак згодом зрозумів, що зовсім не знає апаратних ігор, більшість його нововведень не сприймалося керівниками організацій та установ. А працівники райкому, як і раніше, цокотіли перед директорами заводів, головами колгоспів, загравали з ними.

Усе, про що розповідав тато, я знав не тільки з його розповідей, бо і сам не раз пересвідчувався, як начальники недолюблювали партійних лідерів, примушували їх виконувати різні забаганки. Хоча, по правді, багато залежало від партійного секретаря, якщо він був на своєму місці, його було важко загнудати.

Скажімо, до слів мого батька голова нашого колгоспу Василь Якович Ротар, між іншим, герой соціалістичної праці завжди прислухався, між ними не виникало конфліктів. Однак, такі приклади були скоріше винятком. Власне, в Радянському Союзі було стільки фальші, що на подібні «дрібнички» ніхто не звертав уваги. Люди знали і розуміли: без першої особи в колективі (хай і низького рівня) в партосередку нічого не відбувалося, а секретар усіма сприймався як «страшилка». На щастя, це добре розумів Гусар і з усіх сил прагнув виправити становище. Керівники, як, зрештою, і працівники райкому, підсміювалися над завідувачем, вважаючи його диваком. Як би там не було, але він не відступав, відчував, що на нього покладають занадто багато сподівань.

Так непомітно для себе Юхим Семенович завоював довіру в партійних секретарів. Згодом і сам дивувався тому, як це сталося. Вони цінували його за доброзичливе ставлення, простоту і сміливий підхід до вирішення проблем.

А тим часом удома за нього переживали, що він так багато часу переймається службою.

– Чоловіче добрий, заспокойся, сядь віддихни, – просила не раз його дружина Галина.

– Іншим разом, – рішуче промовляв Юхим.

– А ти впевнений, що таке колись буде?

– Звісно, – була відповідь.

Жінка на те важко зітхала, бо знала його вольовий характер і швидко полишала розмову.

За кілька днів після цього Юхим прийшов додому й повідомив новину: «Мене забирають на роботу в обком».

– Якщо чесно, – відповіла вона, залишаючись спокійною, – мене це не дуже радує. Тоді я з дітьми тебе буду бачити тільки по святах.

– Тепер свята кожного дня, – спробував заспокоїти її він.

– Ну тебе, – повеселішала Галина, – ти б тільки жартував.

– Не переживай. Усе налагодиться.

Юхим був у гарному настрої і янгольськи посміхнувся до неї. Того вечора вони сиділи і довго гомоніли, загадуючи, що їх чекає на новому місці.

Десь у пам'яті він перебирав усі зворушливі моменти, що довелося пережити у Сокирянах, залишити після себе безліч незабутніх справ.

«Скільки мною було написано матеріалів у газеті «Дністрові зорі», – билася його думка, – вийшла би не одна книга. А хіба менше зроблено на посаді завідувача ідеологічним відділом райкому партії? За мою участь впроваджено чимало знакових культурологічних, краєзнавчих проєктів, відбулися престижні акції, які стали вагомим чинником у духовному відродженні району. Та головне не це. Я надібав тут справжніх друзів, товаришів. Жаль із ними розлучатися, вони стали для мене близькими і дорогими».

...Коли Гусар виїжджав у Чернівці, чимало парторгів, пересічних людей засумували. Вони вельми цінували його і розуміли: тепер буде нелегко без такого покровителя.

Як згодом розповідав мій рівненський земляк, у минулому інструктор промислового відділу Сокирянського райкому партії Петро Партицький, що в ті роки приятелював із Юхимом Семновичем, він і з Чернівців не полишав підтримувати людей щирим словом, доброю порадою. Коли треба було, брав їхні турботи на себе. А вже як цікавився долею промислових підприємств – нічого й говорити.

– Пригадую, – каже Петро Павлович, – приїжджає якось він з Чернівців у район і одразу до мене: «Слухай, поїхали в Новодністровськ на ГАЕС, я хочу зустрітися з тамтешнім активом, поговорити з робітниками, інженерами, побачити, що змінилося за час моєї відсутності».

По дорозі завітали у Коболчин. Він відвідав відомого шанувальника старовини, заслуженого працівника культури України Івана Гончара, який саме відкрив сільський музей гончарства, не обминув, звісно, і вашого батька, інших ветеранів праці, поспілкувався з учителями, культпрацівниками села.

Під час таких зустрічей, ділився Петро Партицький, ми з Юхимом багато розмовляли про культуру, духовність, адже наступали часи перебудови і він, як і я, спо-

дівалися на оновлення у владі, в країні. Гусар у цей період почав серйозно цікавитися історією Буковини, краєзнавством, невідомими особистостями. Перші його публікації, що з'явилися в пресі на цю тематику, справили глибоке враження, запам'яталися новизною і сміливістю.

Відчуваю, що спогади про Гусара можуть надовго захопити Петра Павловича, тож переводжу розмову в інше русло.

– Уже прижилися на Рівненщині?– запитую.

– Вона ж мені не чужа – тут мої рідні, батьки поховані, – зважився нагадати він. – Але з Буковиною мене багато пов'язує.

Після того Петро Партицький часто повертався до цієї теми і, чухаючи потилицю, одразу цікавився:

– Як там Галя і Юхим Гусарі?

– Кланяються вам, – відповідаю.

А він зітхає:

– От би ще побачитися з ними.

Я пригадав: колись про таке просив мене і батько.

Минали роки, а я про ту розмову не забував. Увесь цей час прискіпливо стежу за кипучою діяльністю свого колеги-земляка, якого так шанували й люб'язно приймали в моєму домі, знаходжу можливість побачитися. А Юхим радіє, коли ми зустрічаємося, і обов'язково наше спілкування починає зі своїх улюблених фраз:

– Як живеться-мається?

– Не скаржусь, – втішаю його.

– Безнадійний випадок!– чую іронічний комплімент на свою адресу.

– Щось не розумію твого сарказму?– перепитую.

– Ну, взагалі-то всі на щось скаржаться, – пояснює мені Юхим Семенович. – Ти перший чоловік в Україні, якого все влаштовує.

– Ні, другий, – весело підтверджую.

Гусар відразу серйозніше:

– А хто перший?

– Ти, – регочу я.

– Ха-ха-ха!– голосно сміється і запрошує до себе додому.

Після розпаду Радянського Союзу він з головою кинувся шукати свою творчу гавань. Юхимове життя набуло повноти. Тепер професійний журналіст міг займатися тим, до чого давно прагнула творча душа.

Саме в цей час йому надходить пропозиція очолити першу в регіоні незалежну демократичну газету «Чернівці». То був період становлення молоді Української держави, всюди, як гриби після дощу, з'являлися нові патріотичні організації, розгортався громадський рух.

Здавалося, з цією шумною стихією неможливо було впоратися, адже гамірна публіка намагалася будь-що «засвітитися» в газеті, збудити надзвичайною енергією інертних містян. Гусар, маючи за плечима солідний досвід роботи, вмів збалансувати їх інтереси, не розсварити різних за ідеологією і світосприйняттям людей. Він

нагадував капітана велетенського корабля, який упевнено тримав штурвал у своїх руках.

Юхим Гусар був непересічним журналістом, розсудливим редактором, умілим організатором і одержимкою особистістю. Його невгамовна натура постійно жадала нового. Він переміщався по кар'єрних східцях із такою швидкістю, як рухаються по небі зірки. Досить назвати, що Юхим Семенович дуже швидко очолив обласні часописи «Захист», «Разом», «Кліп», «Ваше здоров'я у ваших руках», «Правдивий поступ» та інші. До цього слід додати, що Гусар долучився до створення фонду пам'яті відомого буковинського журналіста Григорія Шабашкевича, виступив ініціатором і організатором відкриття у Чернівцях меморіальної дошки редактору обласної газети «Радянська Буковина» Кузьмі Демочку, успішно займається популяризацією доробків відомих діячів краю.

Знаковою подією в його творчій біографії і культурно-мистецькому житті міста стало запровадження на початку нашого століття періодичної серії «Золоті імена Буковини».

На ту пору я вже багато чув про це видання, кілька разів він дарував мені книги з вищеназваної серії. Проте глибше довідатися, як народжувався проєкт, не випадало нагоди. При черговій із зустрічей закортіло дізнатися про його історію.

– Я здавна виношував у своєму серці мрію, – ділився Юхим Семенович, – створити цілу низку художньо-документальних есе про видатних людей Буковини. Однак якось не доходили руки, відволікали інші справи. У 2000 році до мене звернувся міський голова Микола Федорук написати книгу-спогад про почесного громадянина Чернівців, голову міської ради народних депутатів та її виконавчого комітету Павла Михайловича Каспрука, присвячену 60-річчю від дня його народження. Добре знаючи «батька міста» по колишній роботі, я охоче взявся за втілення ідеї у життя. Цим виданням була започаткована серія, яка тепер уже налічує зо два десятки книг про митців, політиків, лікарів, спортсменів.

Я підняв голову і уважно подивився на нього:

– Хіба таку кількість збірок під силу одному видати?

– А чом би й ні? – пролунав його твердий голос. – Мені сприяли небаїдужі люди – колеги, вчені, бібліотекарі.

– Друже мій, – звернувся я до Юхима. – Але головну скрипку ти грав. Думаєш, я не знаю, як тепер складно втілювати подібні проєкти? Це не кожному видавництву вдається, тут потрібна виняткова організованість і працездатність.

Гусар полегшено зітхнув:

– Ти маєш рацію. І завжди вмій підтримати мене, Колю!

– Заслуговуєш, – гордо промовив я. – Мій покійний батько також говорив про тебе теплі слова.

– У мене з Василем Єремійовичем були гарні стосунки, – додав він за якусь мить. – Я багато від нього почерпнув для роботи.

Після обміну такими люб'язностями Юхим Семенович запропонував мені віддати його скромну дачу.

– Давай візьмемо з собою Брозинського, – а то Михайло Федорович образиться. Знаючи, що вони майже півстоліття дружать, і стоптали журналістськими шляхами не один десяток кілометрів, я з превеликим задоволенням підтримав його намір. Тим паче, що в мене з ним склалися приятельські взаємини.

Дача вражала суворим аскетизмом. Було всього, якщо пам'ять не зраджує, дві кімнати, заставлені старими шафами і столами, веранда з кількома вікнами й купа робочого одягу.

Побачивши, що я прискіпливо розглядаю приміщення, Гусар поспішив дати пояснення:

– Колись мені батько допомагав спорудити цей масток. Я би сам не подужав. Ми тепер рідко сюди навідуємося.

За мить додав:

– Серед цієї краси я люблю виношувати творчі задуми.

Михайло Федорович усміхається:

– Ти менше його слухай. Тут він приймає журналістську братію.

Гусар на те тут же відгукнувся:

– Іноді, буває, збираємось на творчу летучку.

– А я думав, на копання городу, – іронізую над ним.

Він поклав мені руку на плече й коротко відповів:

– Я свої скали нікому не довіряю.

І показав на гірські схили, що з усіх боків налягали на клаптик землі. Переважали, зрозуміло, каміння і глейка.

Далі я почав співчувати йому, що тут є до чого прикласти руки. Причому я не кривив душою, город справді вимагав копіткої праці.

– Як ти всюди встигаєш? – поцікавився в нього.

На моє здивування він прореагував спокійно:

– Я мало сплю.

– Тобто?

– На дачу приїжджаю спозаранку і до обіду спину не розгинаю, – заспокоював Юхим Семенович.

Слова господаря, видно, на мене справили сильне враження. Бо Михайло Брозинський, спостерігаючи за моєю реакцією, в наступну мить намагався усе обернути на жарт:

– Тут Галя більше працює, а Юхим тільки контролює. Він здебільшого по ранках виставляє у фейсбуці суспільно-культурологічну інформацію, готує матеріали для рубрики пам'ятних подій, яку веде уже кілька років поспіль у газеті «Буковинське віче».

– І не тільки, – зауважив він.

В очах Брозинського спалахнуло пожвавлення:

– Звісно. Скоро енциклопедія «Вікіпедія» завдяки зусиллям Гусара буде повністю присвячена уродженцям із Сокирянщини.

І він почав розповідати, що, представляючи в області цю поважну інституцію, він з свого рідного району розмістив більше інформації, ніж її мають окремі області.

Я здивувався:

– Як йому вдалося?

– Пізніше поясню. А поки що пора підкріпитися.

За столом розмовляли мало. Та коли Михайло Федорович приніс щойно смажені шашлики, а з ними і пляшечку свого «божественного» напитку, бесіда потекла рікою.

Говорили про книги, про те, що хто видав, а потім знову зупинилися на особистості Гусара.

– Його ніхто не випередить за кількістю опублікованих власних, упорядкованих збірок, – чудувався Михайло Федорович. – Досить, що під своє крило взяв випуск літератури по краєзнавству, то він ще бере активну участь у написанні статей про природу, філателію, подає кулінарні рецепти. В обласній ветеранській організації, куди Юхим Семенович входить на правах члена президії, влаштовує патріотичні акції, повертає забуті імена. А віднедавна добрався і до обласної дирекції «Укрпошта» – там долучився до проведення різноманітних конкурсів для виявлення та підтримки обдарованої молоді, талановитих дітей.

– Ну, знаєш, – обурився господар. – Тебе послухаєш, то виходить, що без мене на Буковині й сонце не світить.

Михайло Брозинський хмикнув:

– До нього ти ще не добрався.

– Мені й тут вистачає роботи, – благально подивився він на нього.

– Це правда. Ти в нас негамовний, – підтвердив свою думку Михайло Федорович.

І вони, весело щебечучи, гаряче себе переконували в тому, що давно вже знали. Тільки я не міг визначитися, до якого мені пристати берега, позаяк стежив, куди їх виведе ця розмова.

Хай там як, але я усвідомив, що мій товариш юності не сидить склавши руки. Юхим Семенович щоразу задумує свіжі, нестандартні проекти. Допитливим оком дослідника уважно дивиться на навколишнє життя і прагне зафіксувати його найліпші моменти, зробити свій внесок у розвій української культури, історії, національної свідомості. До кожної такої роботи знаний літератор, публіцист, краєзнавець береться з новим завзяттям, шукає, читає, аналізує...

Зараз Гусар готує повноцінне видання «100 знаних буковинців». Він гордий з того, що сто імен яскравих особистостей рідного краю, про які у свій час йому довелося описати у невеличкій збірочці, знайшли дорогу до читача, не загубилися з плином часу.

Юхим Семенович Гусар, крім власних творчих надбань, вельми пишається своїми учнями, які перейняли в нього естафету прискіпливого дослідника-краєзнавця, вдумливого публіциста, і з честю сповідують його уроки справедливості, організованості, порядності, вносячи особисту лепту в духовну скарбницю Буковини.

За всі довгі творчі роки цей невтомний трудівник зумів вдало поєднати в собі риси високої культури, вишуканої шляхетності й усвідомленої скромності. Хоча він і не нажив щедрих статків, зате має чималеньке коло прихильників власної творчості, вірних друзів-приятелів. Але найбільшим багатством Юхим Гусар вважає велику ро-

дину – дружину Галину, доньку Руслану, сина Віктора, онуків Наталочку, Романчика, Софійку, Володьку та Андрійка, яким віддає частинку свого великого серця.

...Коли я буваю у Чернівцях, обов'язково приїжджаю до Гусара і кожен раз черпаю від нього заряд бадьорості, збагачуюся його творчим підходом до роботи. З ним є про що поговорити, чого навчитися.

З Юхимом Семеновичем не буває скучно.

2014р.

НЕЗАБУТНІ ЗУСТРІЧІ

Я вдячний долі, що колись мене звела з цією неординарною людиною. Михайло Павлович Зяблюк – воістину непересічний чоловік серед тих, кого довелося стрічати на своєму життєвому шляху. Врівноважений, спокійний, він мав невідчужливий голос, умів слухати і радити. Робив це дуже щиро, з підкресленою симпатією до співрозмовника. Хоча пройшло багато років, але я дотепер пам'ятаю, як Михайло Павлович повчав мене: «Шукай, і ти знайдеш». І я прагнув його девіз наповнити повноцінним змістом.

Ми з ним познайомилися майже півстоліття тому. Від тої першої зустрічі у Львові, де навчався в університеті імені Івана Франка, а потім і в подальші роки я відчував проникливе ставлення до себе безкорисливого земляка. Незважаючи на обтяженість службовими справами, він завжди знаходив час погомоніти зі мною, розпитати, як студію журналістику, чи потрібна допомога. Той, хто був студентом, певне, погодиться, як багато важить слово, особливо, якщо воно виходить від людини з життєвським досвідом.

Михайло Зяблюк був щедрим на поради, знав, як переконати, на що звернути увагу під час спілкування. Пригадую, йому стало відомо, що я «закрутив» роман із однією студенткою і закинув навчання. Справа доходила до серйозних розборок на факультеті. Хтось би на цей факт не звернув уваги, а Михайло Павлович доклав чимало енергії, щоб повернути «блудного» студента на правильний шлях. Якби він тоді так не вчинив, моє життя, певен, могло би скластися по-іншому. Ніколи не зітруться з пам'яті його настанови про розумне використання студентського часу. «Ти, Миколо, – радив він мені, – мусиш знати, що подібного періоду в твоєму житті вже ніколи не буде. Старайся ці роки використати плідно, щоб було що згадати». Отож, окрилений, я з головою кинувся студіювати науку, співпрацювати з місцевими засобами масової інформації, відвідувати музеї, брати участь у посиденьках із львівською інтелігенцією. Мені дуже приємно згадувати, що серед перших, із ким ділився я своїми потаємними мріями, був мій учитель і порадник.

Хочеться навести ще один факт, аби проілюструвати, яким далекоглядним виявився Михайло Павлович, коли я його запитав: куди податися на роботу. Наступав час трудового розподілу, і ми, випускники факультету журналістики, мали визначитися з місцем постійної служби. Мені всімалася доля збирати речі на Одещину або йти служити в органи КДБ.

– Тут нічого думати, – раптом випалив Зяблюк. – Ти маєш повернутися на Буковину.
 – Пробачте, але про це вже говорити пізно, – засумнівався я. – Був попередній розподіл. Почувши це, він умить набрав телефон і став кудись дзвонити. Потім радісно доповів:

– Я щойно переговорив з Іваном Петровичем Фостієм (на той час, здається, помічник першого секретаря Чернівецького обкому партії.) і все уладнав. Поїдеш на роботу додому. Іван Фостій – чоловік не менш нетиповий, як і сам Михайло Зяблюк. Я про нього вже розповідав у своєму есе. Вони завжди йшли по життю разом – обидвоє працювали в одній районній газеті, потім їх доля завела на партійну стежу, пізніше знову повернулися в журналістику, стали кандидатами наук. Але не це їх ріднило – Зяблюк і Фостій сумлінно підтримували виходців з Буковини, чим могли, їм сприяли. Мені особливо поталанило, бо обидвоє зналися з моїми батьками, не раз бували в нас удома, і це мені дає право говорити про них, як про людей неосяжної душі. Я намагався брати з них приклад, докладав максимум зусиль, щоб не розчарувати. Не беруся судити, наскільки мені це вдалося. Але я прагнув наслідувати своїх учителів-наставників.

Хто зна, якою була б моя доля, якби на моїй дорозі не перетнулися їхні шляхи. Ці дві особистості наклали на моє початкове й подальше життя неабиякий відбиток. Та перш ніж дійти до основного. Душевним кредо для Михайла Павловича в усі часи було те, що він не боявся ризикувати, підставляти плече. Зяблюк був схожий радше на педагога, батька, який переживає за долю дітей, ніж на партійного функціонера. Тому й відрізнявся цими рідкими рисами від колег – говорив тихо, спокійно, без крику. У його діях не відчувалося зайвої метушні, переважала конкретика, турбота про людину.

Пізніші взаємини з ним (коли сам ступив на партійну дорогу), а він займав високу посаду в апараті центрального комітету компартії України, я вчоргове переконався, що Михайло Павлович не вписувався в означення партійного працівника, котре побутувало в тодішньому суспільстві. На буковинця не вплинули ні його солідний ранг, ні особливі солодоці, які надавалися чиновнику радянської доби. Михайло Зяблюк був і залишався чуйною, доброзичливою й відкритою людиною. Він завжди засуджував тих, хто проявляв чванливість, байдужість, із неповагою ставився до інших, ішов проти власної совісті. Мало хто знає (передусім із молодих журналістів), що йому дуже близькі й зрозумілі проблеми простого люду, оскільки сам походить зі звичайної сілської родини.

Народився Михайло Павлович Зяблюк 17 січня 1939 року в селі Романківці, що на Сокирянщині. Закінчив Львівський державний університет імені Івана Франка й академію суспільних наук у Москві. Тривалий час працював у пресі: два роки у Сокирянській районній газеті «Колгоспне життя» (тепер «Дністрові зорі»), редактором районного радіомовлення, згодом – відповідальним секретарем Красилівської районної газети «Прапор комунізму» Хмельницької області, літературним працівником Одеської обласної газети «Чорноморська комуна», завідувачем відділом республіканського журналу «Комуніст України». Ім'я нашого краянина добре відоме у видавничій сфері.

Він багато літ очолював престижні республіканські видавництва. Нині – директор спеціалізованого видавництва «Українська енциклопедія» імені Миколи Бажана. За його

безпосереднього сприяння вийшли такі фундаментальні праці, як 3-томна географічна енциклопедія України, 6-томна юридична енциклопедія, енциклопедія «Українська мова» тощо. В останні роки реалізовується видавничий проєкт «Звід пам'яток історії і культури України (26 томів у понад 100 книгах), ведеться робота над малою національною енциклопедією України, багатомною «Енциклопедією міст і сіл України». Михайло Павлович виховав низку талановитих фахівців, які тепер плідно розвивають і продовжують його видавничу справу. Кожен із них пам'ятає думку, висловлену колись своїм наставником: «Українська енциклопедія – це інтелектуальний паспорт держави». Усі, хто працює із М. Зяблюком, знають, як він прискіпливо добирає до енциклопедій факти, події, застерігаючи, що вони мають бути висвітлені максимально об'єктивно, без втручань державних службовців і політиків. Держава гідно оцінила самовіддану працю М.П. Зяблюка. Йому присвоєно почесне звання заслужений працівник культури України. Він нагороджений кількома орденами та медалями, автор праць у галузі права, суспільно-політичних функцій преси та видавничої справи. Михайло Павлович є широкосторонньою людиною, значцем багатьох галузей. Своєю невтомною працею буковинець створив собі діловий імідж, ім'я інтелектуала, став, образно кажучи, головним енциклопедистом України. Я щиро дякую йому за добрі уроки життя, за постійну увагу до мене.

2015–2016 роки.

ОСТАННІЙ АВТОГРАФ

Останній раз ми зустрічалися минулої осені на Покрову. Я приїхав у його рідне село Ломачинці, де мешкала моя двоюрідна сестра Ганна Сербичанська, й одразу кинувся телефонувати до Нагірняка.

Іван – мій давній товариш. Із ним познайомився, коли ще навчалися в школі й писували до районної газети «Дністрові зорі». Я надсилав замітки з села Коболчин, він – з Ломачинців. Нас частенько запрошували у Сокиряни на сількорівські наради, і ми упродовж кількох годин обговорювали, як шукати злободенні теми для майбутніх публікацій і нестандартно підходити до їх підготовки.

Від цих нарад обоє, зрозуміло, збагачувалися цілою купою новизни в галузі журналістики, спілкувалися з такими ж, як самі, ровесниками, що представляли сусідні населені пункти району. А потім, повернувшись додому, наввипередки готували матеріали і прагнули оперативного передати в редакцію. Із цим виникла проблема: в наші часи мобільних телефонів не існувало, доводилось просити знайомих, які їздили в райцентр на роботу, щоб занесли «наші творіння» за вказаною адресою.

Раз на тиждень дзвонили з газети (інколи надсилали листи) і замовляли позаштатним кореспондентам організувати статтю на важливу тему. Ми, розчулені такою повагою до себе, полишали вчити уроки й стрімголов кидалися виконувати відповідальне доручення.

Тоді ще ні Іван, ані я навіть не могли уявити, що колись і нам доведеться стати професійними журналістами, згодом – письменниками. І вдаватися до подібних методів роботи.

Так тривало до того періоду, поки життя обох не розвело в різні боки, і ми про себе нагадували тільки вряди-годи, використовуючи чудове надбання людства – телефонний зв'язок або надсилали один одному щойно надруковані книги.

А тим часом роки бігли, мов навіжені коні, ми незчулися, як наблизилася старість. Пригадалися товариші юності, закортілося їх побачити, порозмовляти.

Нарешті така нагода трапилась. Дякуючи нашому спільному другу Михайлові Брозинському, із яким теж познайомилися завдяки рідним «Дністровим зорям», одного разу ми з Іваном Семеновичем зустрілися у Чернівцях за святковим столом з нагоди Михайлового ювілею. Пам'ятаю, тоді з Ванею добряче погомоніли, не одну підняли чарчину за прекрасну юність. І домовилися, що при першій-ліпшій можливості надолужимо перерване спілкування.

– Будеш у рідних краях, дай про себе знати, – попросив на закінчення Нагірняк, і ми міцно обнялися.

Я, зізнаюсь, вельми радів за нього, який попри дорідний журналістський ужинок, чимало досягнув на письменницькій ниві. Він був автором задушевних віршів, на які місцеві композитори написали з десяток мелодійних пісень, гостросюжетних новел, сучасних п'єс. За ці роки Іван Семенович видав чимало різножанрових книг, став переможцем багатьох престижних літературних конкурсів. До того ж, професійний журналіст ніколи не цурався друкувати нариси, замальовки про людей праці – робив це чесно і правдиво.

Телефоную, а сам не дуже й сподіваюся, що віднайду Нагірняка в його рідному селі. Тепер він жив і працював у Новодністровську на славетній ГАЕС і на малу батьківщину навідувався рідко. Тим не менше, як мовиться, надія помирає останньою. Не полишаю набирати номер, як чую знайомий голос:

– Колю, це ти?

– Як бачиш, я свого слова дотримав, – відчеканив я.

– Чесно кажучи, у мене були сумніви, – без затримки відповів Іван.

Настрій у нього був хороший, і йому не хотілося далі тягнути цей діалог. Він одразу наказав:

– До столу без мене не сідайте. Буду за кілька хвилин.

Сестра люб'язно подивилася на мене й каже:

– Доведеться почекати.

Інші родичі були не такі шанобливі.

– Могли би зустрітися пізніше.

– Не заводьтесь – усе встигнеться, – заступилася Ганя. – Куди поспішаєте – свято ж бо!

– Воно то так, але всі голодні, як вовки, – розмірковує хтось про себе.

– Семеро одного не чекають, – озвався прислів'ям зять сестри Володимир.

Раптом доноситься стук, і у двері всовується кремезний широкоплечий чоловік, наповнюючи кімнату сонячною посмішкою.

– Ач, землячки! Чого репетуєте на все село? – прямо з порога накидається на присутніх Нагірняк і подає сестрі габаритний пакунок.

– Що це ви надумали, Іване Семеновичу?– з образою говорить вона, запрошуючи до столу.– Думаєте, у нас не знайдеться, чим пригостити?

– Такого вина, як у мене, бігме, не маєте,–віджартовується він і ручкається з кожним, на ходу поправляючи свої пишні козацькі вуса.

Не звертаючи більше ні на кого уваги, Іван радісним поглядом дивиться в мій бік і журавлем падає на лавку біля мене.

Родичі, побачивши, з яким трепетом ми кинулися один до одного, ловлять уривки розмови, гніваються:

– З ними,– показують на нас,– уже жодної чарчини не вип'єш.

– А це ж чого?– здивовано питає Іван Семенович.

– Ніби ви не знаєте?– не терпиться комусь з моїх близьких.– Усе через ваші балачки.

Нагірняк морщить брови, витягує, як гусак, шию, несподівано гукає:

– А ви чого не наливаєте? Ми тут гості.

– То чистої води правда,– вибачливо всміхається до нас Ганя.– Давайте я почну, чоловіки чогось соромляться.

Після таких слів їм нічого не залишалось, як взяти ініціативу в свої руки.

Дочекавшись, коли вони належним чином виконають місію, Іван узяв мене за лікоть.

– Ну що ж...– він піднявся, облизав пересохлі губи, мило глянув і продовжив:– Хай наша зустріч буде не останньою.

Обоє випили до дна, закушувати не квапилися, хоча сестра і припрошувала, підсовувала тарілку за тарілкою.

– Ну, то як горілочка, Іване Семеновичу?– не терпиться господині.– Наша, ломачинська.

– Відчуваю,– хахикнув він,– аж дух перехопило.

– Від чого?– сказала Ганя йому навздогін.– Ви ж ложкою п'єте?

– Бачиш,– хрипло промовив Іван,– ми місце залишили для вина.

Ганя усміхнено подивилися на нього і, повернувшись до мене обличчям, раптом випалила:

– От письменники! З будь-якого становища знайдуть вихід.

Як і слід було очікувати, Нагірняк не звернув уваги на її слова, налив вино і дав спробувати мені.

– Боюся мішати з горілкою,– відмовляюся.

– Будеш непристойно себе поводити?– зіронізував.

– Просто можу відключитися,– переконую його.

– Від мого вина ще нікому не стало зле,– нахваляє свій продукт він.

Аж тут доносяться голоси:

– А ви краще нам налийте, ми люди витривалі.

– Дійде черга й до вас,– відразу зреагував Іван Семенович.

Швиденько засукав рукави й почав наповнювати келихи.

Іще не встиг дійти до кінця, як зять Володимир голосно подав із кутка голос:

– Якщо у вас, Іване Семеновичу, й книги такі файні, як оце вино, то я мовчу.

- Помовчи, — сказала Ганя, — тобі потрібні сили.
- Сьогодні свято, я відпочиваю, — огризнувся чоловік.
- Нагірняк швиденько став ритися в сумці в пошуку книги.
- Давайте я вам подарую свою збірку «Перевесло», і ви оціните, що краще: вино чи книга? — радісно заявив він, а сам взявся писати автограф.
- Усі дружно усміхаються й підводяться з-за столу.
- Тоді вже й нам щось подаруйте, — простягають руки мої родичі. — Скоро зима — будемо читати.
- Зустрівши мій запитливий погляд, товариш наважується пояснити:
- Тепер у селі повно роботи — людям не до читання.
- Ми відступаємо вбік і чуємо, як хтось бурмоче:
- А вино, Семеновичу, чудесне, ваш покійний батько теж мав талант до цього ремесла.
- Хіба я не його син? — погладжує свої вуса Іван. — У нього було що перейняти.
- І тут вставляє слово Ганя:
- Нагірняки — родина трударів, усі тягнулися до землі.
- Тільки я, — зітхнув, — пішов іншим шляхом.
- Не говоріть таке, — трохи повчально промовила вона. — Те, що ви робите, не кожному під силу.
- Почувши ці приємні слова, Іван Семенович витягнув із сумки книги й почав обдаровувати присутніх.
- Дійшла черга до мене. Він якось по-рідному заглянув у мої очі, раптом стривожився:
- Слухай, а що я маю тобі написати?
- Не знаю.
- Давай я в кожній книзі залишу по одному побажання. Вони, сподіваюсь, тебе грітимуть, нагадуватимуть про цю зустріч.
- Мені сподобався його задум.
- За хвилику я прочитав: «Шановному Миколі Васильовичу — товаришу, колезі й земляку — на щасливі й щедри творчі літа. З повагою, Іван Нагірняк, 14 жовтня 2013 року, Покрова. с. Ломачинці».
- В іншій книзі він мені назичив таке: «Нехай у тебе щороку виходять популярні й тиражні книги».
- З хати ми вийшли в доброму настрої. Іван замкнув руки за спиною, розглядає хазяйським оком господарство.
- День котився до заходу, однаке ще палило сонце і ніяк не відчувалося пізньої осені.
- Дивись, скільки яблук? — каже він і сам же відповідає:
- У Гані гарний садок — її зять знає в цьому толк. Уже кілька років займається вирощуванням яблук, і вони в нього непогано родять.
- Ти звідки знаєш?
- Це зворушило його. І він за мить розповів:
- Я з твоєю сестрою в добрих стосунках, моя Женя навчалася з нею в одному

класі. Не раз зустрічаємося, говоримо про сім'ї. Непосидюча жінка, працююча. Та й дітей, нівроку, виростила, що не цураються святої землі. І зятя дав Бог порядного Гані.

За кілька хвилин додає:

– Володя на яблуках зуби з'їв, з кожним роком упроваджує нові сорти й добивається врожайності. Вмілий господар.

Мені добре відомо, як дається йому це заняття, і вперше не підтримував нахненний ентузіазм товариша.

– Життя змушує крутитись, – кинувся на захист я. – Хіба не бачиш, що робиться на селі?

Іван Семенович рішуче зупинився, зробив серйозну міну й замислено мовив:

– Ой, бачу, бачу, Колю... Серце розривається, коли гляну, до чого довели село. Хлопці без діла вулицями вештаються – роботи немає, а дівчата по закордонах сеньйорів обмивають. Не можу я на це дивитися спокійно!

– У часи нашої молодості було трохи по-іншому, – невимушено розмірковує про себе я.

І тут його мов рядном хто накрив.

– Тоді всі працювали! Хіба було таке, щоб у гарячий час люд тинявся від шинка до шинка?

– Ну, не всі, – не погоджуюся з ним і замовкаю.

Мені вистачило розуму не загострювати тему, бо не для суперечок я долає стільки кілометрів. Зате Іван не втримався, згадав минулі роки:

– Не працювали тільки ті, хто не хотів, або не міг. Он ми з тобою – прості хлопці з села – а чогось досягли в житті. Зваж, без теплої руки й «бабла», як мовить теперішня молодь. Бо трудилися. Це було почесно, і ми не соромилися будь-якої роботи.

Зробив уперед ще крок.

– А тепер життя кожному влаштовує випробування, але не всі його долають, – сказав дратуючись Нагірняк.

Він мовчав довгу-довгу хвилину. Потім почав із надривом розповідати, що останніми роками взявся писати про людей, які втратили совість, гідність – багатство їм затьмарило душу.

Його мучить одне питання: чому, як люди заможні, то геть неприступні, до них ніхто не може зайти на подвір'я. Вони відгороджуються від сторонніх високими мурами, обзаводяться скаженими псами. Як пояснити, чого наші багаті злі, не шанують працю простих людей? Звідки вони беруться?

Раптом Іван нахилився майже впритул до мого обличчя і вже пошепки продовжив:

– Прочитай, Колю, мої п'єски «Батьківська хата» і «Відлуння», і ти сам побачиш, як мене непокоїть ця тема.

Я на мить задумався.

– Ти про що замріявся? – голос його був явно здивований.

– Мені здається, що якусь з них я слухав по радіо.

Його чомусь не здивували мої слова. Мій товариш із задоволенням опустил голову, посміхнувся самими кутіками вуст:

– Мої п'єси частенько передають по «брехунцю», та й місцеві театри беруть до репертуару.

— Знаю,— показую свою поінформованість я і, наче доскіпливий біограф, доповнюю його оповідь.

— Друже,— звертаюся до нього,— мені навіть відомо, що ти за драму «Батькова хата» став переможцем всеукраїнського конкурсу «Коронація слова»— тільки рік не пам'ятаю.

— Оце так обізнаність!— якусь мить він не міг приховати свій подив.— У 2009 році був удостоєний такої честі.

Окрилений такою похвалою, я скрупульозно взявся розповідати своєму співрозмовникові про всі подробиці його вшановування, які запам'ятав з тієї пори.

— Я бачив сюжет у теленовинах цього дійства,— авторитетно підтвердив власні слова я.— Ти давав інтерв'ю, троху хвилювався, але говорив від душі. Я тоді щиро радів за тебе, згадував, як ми робили перші кроки в журналістиці. Хотів привітати, та не знайшов телефону — згодом закрутили справи.

— Дякую тобі, дорогенький, що знову розчулив мене,— оцінив мої старання Нагірняк.— Я давно забув, а ти згадав.

Ми розмовляли з ним недовго— може з півгодини, не більше, бо Ганя покликала до столу. Але й за цей час мені вдалося чимало нового дізнатися про свого іменитого земляка.

Творча доля Івана Семеновича складалася вдало: мав пошанування серед читачів, у нього майже щорічно виходили книжки, на сценах театрів ставилися його п'єси, чи не в кожному регіоні України нажив вірних друзів і товаришів.

Мені в ньому подобалася сила духу, якою Іван володів ще з юнацьких років. Він був одержимою особистістю, таких, як мій земляк, я мало зустрічав на своєму життєвому шляху. Адже нечасто трапляються письменники, в яких би так гармонійно поєднувалися чистота людських стосунків, взаємовиручка й виняткова доброта. А йому ці риси, здається, передалися від мами й тата.

Щоб не бути багатослівним, хочеться згадати ще один епізод із нашої з ним розмови, який красномовно доповнює мою думку. Коли ми розговорилися, Іван Семенович зізнався, що в місті, в якому я тепер мешкаю, кілька років тому оселився його багаторічний товариш. Він стисло переповів біографію свого знайомого, наголошуючи, що той, як і я, працював у партійних органах.

— А як його звати?

— Петро... Петро Павлович Партицький,— випалив одним подихом Іван.

Я стенив плечима, що не знаю такого.

— Ти б не зміг його розшукати і передати мої книги з автографом,— попросив він мене.— Я з ним колись працював на ГАЕС, дружили сім'ями. Талановитий інженер, шкода, що наші шляхи розійшлися.

Потім подумав і проказав:

— Книжок замало— візьми ще пляшку мого вина.

І дуже швидко поринув у спогади давньої молодості. Іван Семенович так багато розповів про невідомого мені краянина, що я зрозумів: їх пов'язувала тісна дружба.

Після повернення у Рівне я виконав його прохання. Петро Павлович був до душі зворушений чуйністю надійного друга.

З тих пір завдяки настирливості Нагірняка і я заприятелював з ним.

Якось у розмові я наважився запитати, яку би Партицький дав характеристику нашому спільному приятелю.

– Якщо коротко, – прокоментував він, – Іван – невгамовний чоловік.

Ми ще трохи поговорили на цю тему, Петро Павлович на закінчення зробив узагальнюючий висновок:

– Його компетентності і освіченості, шаленій активності можна тільки позаздрити. Він завжди в русі. То посліщає на зустрічі з майбутніми героями своїх ненаписаних книг (сам створив цілу епопею про працівників Дністровської ГАЕС), то збирає матеріали для якоїсь важливої статті, то приходиться на допомогу людям. Це для нього є чи не головним смыслом життя.

– Бачу, ви про Нагірняка можете годинами розповідати? – запитав я нового знайомого.

Уловивши певну іронію в моєму голосі, Партицький заявив:

– Правда ваша. Іван заслуговує, щоб про нього говорили.

Тепло попрощавшись, ми домовилися, що наступного року разом поїдемо на Буковину.

– Люблю ваш край, – радісно зізнався Петро Павлович. – Я до нього прилип усією душею. Тут прожив кращі роки свого життя, знаю кожен куточок благородної землі. І неабияка заслуга в цьому є Вані Нагірняка.

Я на знак згоди з його словами чемно похитав головою.

– Ви сьогодні мені розповіли багато такого, що я заново відкрив собі нашого спільного друга, – сказав йому вслід.

Партицький невимовно зрадів.

– Побуваєте зі мною на гідроелектростанції, самі побачите, якою довірою Іван Семенович користується серед тамтешніх працівників.

Минуло кілька тижнів після нашої зустрічі.

І ось одного ранку дзвонить моя двоюрідна сестра:

– Братчику, помер Ваня Нагірняк...

У голосі Гані вчувалася тривога, вона ледве стримувала себе, щоб не розплакатись.

Я тримав мобілку і не міг отямитися від почутого. Перед очима стояв усміхнений, лагідний, як дитя, Іван Семенович Нагірняк, коли зустрічалися останнього разу.

Він продовжував дивитися на мене і примовляти:

– Слухай, спробуй приїхати в Ломачинці, щоб я не знав.

– То що? – дражнив я над ним.

– Не пропущу звідси твій транспорт, – волав Іван.

Тепер уже пропустить.

2014р.

ПЕРЕРВАНИЙ ПОЛІТ

Із Володимиром Мар'яниним ми познайомилися понад сорок років тому. Я тоді навчався у Чернівецькому медучилищі, а він працював у Сокирянській районній газеті «Дністрові зорі» і часто в службових справах приїжджав у Коболчин. Бували випадки, коли Володимир Григорович заночовував у нашому будинку, оскільки приятелював із моїм батьком. І ми з ним шепотіли про життя-буття до пізньої ночі. На той час Володя мав майже тридцять років. У нього були веселі очі, носив окуляри і любив товариську компанію. До цього слід додати, що Мар'янин був людиною жартівливою, знав багато цікавих історій, виступав у газеті зі своїми гумористичними творами. Говорив чітким голосом, обличчя сяяло усмішкою, видно було, що він – чоловік добрих намірів. Цим Володимир Григорович вирізнявся серед присутніх, не любив, як на нього зосереджували погляди, чи бодай хвалили.

Якось мати вирішила віддячити йому, бо Мар'янин написав критичну замітку про погане автобусне сполучення між нашим селом і райцентром. Довго не думаючи, зарубала півня і просить забрати додому. Він, щоб її не ображати, погоджується гостинець прийняти при одній умові: «Дозвольте вашого Миколу провести до зупинки». Мама, звісно, не заперечувала. А Володя, як тільки мій автобус зупинився, поклав сумку з півнем біля шофера і помахав мені рукою. Потім ми не раз згадували про його витівку, дивуючись несподіваній винахідливості. Можна пригадати й інші «сюрпризи». Одного разу батьки вирішили запросити його на медпункт, де вони вдвох працювали, щоб Мар'янин повеселив колектив. Яким же було здивування присутніх, коли він, закінчивши читати сатиричні мініатюри, взявся приймати хворих. Усі витріщили очі, не знають, як себе вести.

– Чого ви злякалися?– запитує.– Краще скажіть, чи правильно ставлю діагноз?

– А ви що, медик?– дивуються ті.

– За сумісництвом,– жартує Мар'янин, не признаючись, що трудовий шлях теж починав з медпункту.

Опісля цього випадку до нього в селі ставилися ще з більшою повагою. Наш колгосп «Ленінський шлях», який очолював герой соцпраці Василь Якович Ротар, вважав одним із кращих в області, і журналісти тут знаходили чимало тем для своїх публікацій. Тим паче, що в господарстві по-особливному зустрічали гостей, передусім «акул пера». Газетяр це знав і з великою охотою навідувався сюди, певна річ, не обминаючи нашого обійстя. Незважаючи на вікову різницю (він був старший на вісім років), між нами з перших днів знайомства встановилися теплі взаємини. Мар'янин давав мені читати свої гуморески, сатиричні мініатюри, бувало, що і сам їх декламував, як мав гарний настрій. У його творах було правдиво зображено тогочасне життя – нероб, п'яниць, хуліганів тощо. Вони, до слова, і сьогодні не втратили актуальності, що свідчить про далекоглядність і талант літератора. Жанром гумору і сатири Володимир Мар'янин володів досконало, тому його твори друкувалися в престижних газетах та журналах, а пізніше вийшли окремими книгами під оригінальними назвами

«Двостволка» та «Гіркі пілюлі». Автор переконливо висловлював особисте ставлення до негативних явищ сьогодення, добре розумів те, що критикує. Дізнавшись, що я теж пишу і друкуюся в обласній газеті «Радянська Буковина», він порадив мені відвідувати літературне об'єднання, яким керував його добре знайомий Анатолій Добрянський. Більше того, подзвонив до нього і попросив Анатолія Миколайовича, щоб той взяв наді мною опіку. Навчання в медучилищі мені було нецікавим, і я, незважаючи на супротив батьків, почав на повну силу співпрацювати з газетами, одержуючи непоганий гонорар. Бачачи таку мою роздвоєність, Володя порекомендував не гаяти часу і визначатись на тому, до чого тяжіє душа.

– Не повтори моїх помилок, – нагримав на мене. – Он я закінчив медучилище, а згодом у голову стукнуло: це ж не моє! Виходить, дарма штани протирав.

І став оповідати про початок свого творчого шляху. У кожної людини він різний – хтось одразу знайшов, що шукав, інший, як, скажімо, мій герой, довго прямував до своєї мети. Проте не це підкупало в його неспокоїному характері. Природа вклала в Мар'янинове серце виняткову рису – допомагати людям, не скиглити, а шукати вихід із ситуації. Володя багато працював, усюди бігав, щоб не спізнитися на зустріч чи захід, демонструючи зайнятість-перезайнятість. Нерідко складалось враження, що він ніколи не відпочиває, постійно перебуває у польоті.

Про той період нашого знайомства можна чимало розповісти. Запамятався один комічний епізод. Ідемо ми з ним по селу. Він побачив, як чоловік із жінкою тягнуть телицю. Питає: «Може, вам допомогти?» – «Будемо вдячні, якщо ви можете замінити бика». Мар'янин засміявся, і цей діалог записав. Його увагу як молодого гумориста привертали прості люди, гострі на язик. У 1967–1970 роках наші дороги вже перетиналися частіше. Я працював уже в кельменецькій районній газеті «Надністрянська правда», студював журналістику у Львівському університеті і регулярно надсилав дописи до новоствореного видання «Молодий буковинець», яке редагував Володимир Мар'янин. Згодом, коли настала тривала навчальна практика, він запропонував мені кілька місяців попрацювати в «молодіжці». Так у мене почався новий період життя – не лише в ролі студента, а й у ранзі кореспондента обласної газети. Тут я ще більше побачив, яким авторитетом і шаном користується мій старший порадник. До нього тягнулися молоді письменники, артисти, художники, словом, творча молодь. Нині більшість із них стала гордістю не тільки буковинського краю, а й усієї України. Його редакторська діяльність була настільки успішною, що газета змінювалася на очач. Із невеличкого накладу в кілька тисяч вона невдовзі стала найтиражнішим виданням у республіці. До слова, сьогодні це, мабуть, чи не єдиний колишній комсомольсько-молодіжний часопис у державі, який не припинив існування, ба навіть більше, не відмовився від назви, славно продовжує традиції своєї попередниці.

Отже, фундамент, закладений редактором Мар'яниним, виявився міцним та стійким, на нього ніякі суспільно-економічні вітри не впливають. То був золотий час «Молодого буковинця». «Звичайно, є столичні газети, багато гарних видань виходить на сході, на заході України, – ділився він зі мною, дізнавшись, що я пишу роботу про молодіжну пресу, – але наша відрізняється тим, що пропагує національний колорит.

Ми стараємось писати про забуті сторінки історії, культури, архітектури, знакових людей буковинського краю. Чи легко це робити? Я промовчу. Але відступати від задуманого не збираємось». На перший погляд може здатися, що в цих словах більше помпезності, аніж реалізму. Проте це не так, бо автори та читачі «Молодого буковинця» того періоду пам'ятають, що газета справді не була схожою на інші. За часів його редагування, «молодіжка» завжди ставала незручною для партійного керівництва, для своїх безпосередніх засновників.

За що тільки Мар'янина не карали: і за бездіяльність, і за націоналізм, і за те, що надає сторінки поетам та прозаїкам із сумнівною репутацією. Та він не тримався за крісло, не йшов проти своєї совісті. Я не раз читав його публікації. Глибокі, з іронічними відступами, без особливих ноток похвали тогочасного режиму. Пригадую, під час однієї з наших зустрічей, я його запитав прямо в лоб: «Як вам вдається триматися на «плаву соціалізму?»» На що хитрий Володя відповів: «Стараюся далеко не запливати». Досвідчений редактор, здібний журналіст добре розумів, що потрібно показувати не тільки зуби, а й балансувати матеріалами, аби не накликати на себе, товаришів гнів і роздратування гострого ока цензора. Маючи за плечима багаторічну журналістську практику, він постійно враховував цю обставину.

Важливо нагадати його багату біографію. Народився Володимир Григорович Мар'янин у 1940 році на Хмельниччині, але все своє трудове життя пов'язав із Буковиною. Тут він пройшов шлях від кореспондента газети, редактора радіо у Сокирянах, завідуючого відділом райгазети у Кельменцях, редактора Путильської райгазети, заступника редактора Сокирянської районної газети «Дністрові зорі» – до редактора обласної газети «Молодий буковинець». У тодішніх реаліях було непросто працювати, а тим більше очолювати редакційні колективи. Однак Володимир Григорович із дивовижною вмільстю відстоював гуманістичні зразки журналістики, не на словах, а на ділі демонстрував високу шляхетність. Правдолюбець і вільнодумець, він за першим покликом кидався рятувати колег, приятелів, не турбуючись про наслідки для себе, своїх рідних та близьких.

На відміну від інших, Мар'янин ніколи не задовольнявся тим, що мав, ним рухала творча одержимість. Задля цього журналіст та літератор не шкодував ні сил, ні здоров'я. Щоправда, наставали нові часи, коли йому було все важче зрозуміти суспільно-політичні процеси в суспільстві, і тоді він шукав себе в харчі, розвагах, сумнівних тусовках. Що трагічно, колеги і друзі Володимира Григоровича бачили, як він скочувався в прірву, й не підставили плеча. Я мушу про це писати, як би мені не хотілося торкатися цієї теми. Адже його стрімкий шлях, образно кажучи, політ у журналістиці, на моє глибоке переконання, обірвався саме через вищезазвані причини. Про внутрішній світ Мар'янина переконують два листи, які він адресував мені. Зазначу, що вони були написані тоді, коли навколо вирували складні, нерідко драматичні суспільно-політичні явища. Колишня держава, яку ми оспівували («Мой адрес не дом и не улица, мой адрес – Советский Союз»), наближалася до кінчини, а нова країна ще перебувала в зародку. У той період кожен із нас шукав своє місце в житті, не знав, що його чекає в майбутньому. Не був винятком і Володимир Григорович.

12. 01. 1987 року

Привіт, Миколо!

У Чернівцях випадково зустрівся з твоїм батьком. Розговорилися. Потім зайшла мова про тебе. Він мені повідомив, що ти зараз живеш і працюєш у Рівному. Займаєш високу посаду в обкомі партії. Я радий за тебе... Хоча серцем відчуваю, що сумуєш за своєю професією. Але тепер настали такі часи, що мусиш з цим змиритися. (...) Мене останнім часом переслідують невдачі і розчарування. З колегами по роботі склалися непрості стосунки. Вдома теж одна німота. Погано пишеться. Не знаю, що робити? Твій батько (мудрий він у тебе чоловік) порадив змінити місце проживання. Як ти на це дивишся? Може, справді кинути все це до біса й податися в чужі світи? Скажімо, до тебе в Рівне... Тепер, Миколо, надійшла твоя черга радити. Щось я заплутався в житті... Ніяк не можу сприйняти сучасну добу. Виходить, не так легко себе перебудувати. Відпиши або передзвони.

Щиро В. Мар'янин.

02. 03. 1987 року

Привіт, Миколо!

Дякую, що не забув, оперативно передзвонив. Спочатку був переполох, коли дізналися, хто мене розшукує... Твоя пропозиція, признаюся, застала мене зненацька. Я, певне, ризикну і переїду в Рівне. Правда, трохи боязко в такому віці робити переміни. Але коли ти кажеш, що мене готовий прийняти на роботу Сербін (редактор рівненської обласної газети «Червоний прапор»), то погоджусь... Тим паче, я Георгія Павловича добре знаю, ми з ним в один рік очолили молодіжні газети. (...) Відверто кажучи, ти один, що відгукнувся на мою просьбу. Інші, до кого я звертався, відверталися, посилаючись на зайнятість... Я розумію, ніхто зі мною не хоче мати справу. (...) Багато я в своєму житті нарубував дров. Та що про це говорити? Назад вороття немає. (...) Буду їхати – передзвоню. Вибач за мою настирливість.

Щиро В. Мар'янин.

У цих листах – не тільки відлуння часу, який Володимирові Григоровичу було важко сприйняти (моя особиста думка), але й душа, і доля талановитого журналіста та письменника. ...Про зустріч із ним у Рівному зазначу коротко: багато ми з ним поговорили-переговорили, згадували минулі роки, як познайомилися. Потім я його відверто запитав, чому він вирішив розвернути життя на 360 градусів. Не буду вдаватися в подробиці, але давній товариш не переконав мене своїми аргументами, однак я не збирався його виховувати. Скажу без зайвої скромності, але на другий день після нашої зустрічі Володимир Григорович став працювати в газеті «Червоний прапор» (орган обкому партії), а пізніше – в часописі «Вісті» (місто атомників Кузнецовськ). На завершення мушу з гірким жалем констатувати, що Володимир Мар'янин не прижився на Рівненщині. Йому важко давалося розставання з буковинськими колегами,

друзями, рідними, зрештою, краєм, у якому промайнули кращі літа... Не знайшов він тут затишку, спокою, втіхи для самореалізації. Чи знайшов особисте щастя? Хтозна... 20 січня 2000 року Володимир Григорович відійшов у вічність. Поховали його в місті, яке стало для нього рідним та дорогим – у столиці Буковини.

2013 р.

ПОВЕРНЕНИЙ БОРГ

Пам'яті буковинського письменника Дмитра Панцира

Коли мій буковинський товариш повідомив, що 21 лютого на 70-ому році життя у Харкові відійшов у засвіти наш земляк Дмитро Панцир, я цю тривожну новину, зізнаюся, взяв під сумнів. І було чого. Адже ще кілька днів тому ми з Дмитром Тодоровичем розмовляли по телефону, він ділився своїми планами на майбутнє (їх у нього було чимало), запитував, чим живе буковинська письменницька спільнота, над чим я зараз працюю. І ось, виявляється, все це вже в минулому. Я викладаю ці сумні рядки про свого побратима, якого ніколи не бачив, але якого (хай і заочно) вельми цінував за його спостережливу думку, синівське ставлення до буковинського краю, наших дивовижних людей. Познайомилися ми з ним за випадкових обставин. У 2011 році мені й Дмитрові Тодоровичу було присуджено всеукраїнську літературну премію імені Михайла Чабанівського. Як частенько він потім любив повторювати, два буковинці в один рік стали єдиними лауреатами, представляючи різні регіони – я Рівненщину, він – Харківщину. На той час ми про існування один одного не знали, оскільки мені не вдалося приїхати на урочистості з нагоди цієї події. Та Дмитро Панцир із його кипучою енергією, використовуючи старі зв'язки в правоохоронних органах, де він, між іншим, пропрацював понад тридцять років, доклав чимало зусиль, щоб мене відшукати. Пригадую, було це вже пізньої осені, коли телефонує незнайомий чоловік з Харкова і одразу вітає мене з премією. А потім бере ініціативу в свої руки, розпитує, звідки я родом, чим займаюся в житті, скільки видав книг. Дізнавшись, що я буковинець-бессарабець, Панцир з радістю вимовляє:

– Так ви, значить, з тих країв, що й Іван Нагірняк, чули про такого письменника?

– Не тільки чув, але й добре знаю, – озиваюся також радісно. – Разом починали сілкорівську діяльність у нашій районній газеті, навіть приятелювали, але потім життя порозкидало кожного в різні сторони.

– Іван Семенович нас із вами випередив – став лауреатом премії імені Михайла Чабанівського кількома роками раніше, – зізнався він. – Рідкісне явище – троє буковинців підкорили Слобожанщину.

І почав розповідати не тільки про Нагірняка, а й про багатьох мені відомих і менш відомих особистостей із Буковини. У ті хвилини, здавалося, ми сидимо з ним десь у затишному місці нашої теплої землі, ведемо щирі, задушевну бесіду про наболіле. Що цікаво – Дмитро Тодорович про кожного краянину говорив із такою непідробною щирістю, аж дух перехоплювало, додавало ще більшій гордості, що ти походиш із

цього багатого на таланти регіону. Ми відразу один одного зрозуміли, бо мали схожі біографії – обоє жили й працювали за межами малої батьківщини.

Розмовляли ми довго – пан Дмитро був гарним співбесідником, відчувалося, що він недаремно стільки літ віддав службі в правоохоронній системі. З перших хвилин спілкування побратим показав себе умудреним життєвим досвідом чоловіком, до піднятих тем підходив зважено, не рубав з плеча.

Сплинув час, і я вже знав, що Дмитро Тодорович Панцир народився у 1943 році в селі Кам'янка, яке розкинулось у мальовничому куточку Глибоцького району. Забіжу наперед і зазначу: після його смерті я побував у цих краях, вклонився землі, по якій колись ходив босоніж маленький Дмитрик. Зустрівся з героями Панцирових творів – вони справді такі, як він їх показував у своїх новелах та оповіданнях: уміють працювати, знають, як звеселити душу. Багато з них пам'ятають і бережуть пам'ять про непересічного земляка.

Але вернімось до нашої розповіді. Нелегка доля випала Дмитрові Панциру. Його дитинство і юність минули в голоді та холоді. У рідних краях, як і повсюди на Буковині, відбувалися дуже складні, нерідко драматичні соціально-економічні зміни. За таких умов було нелегко при звичаїтись до тогочасного життя. Тому він змалку самотужки шукав відповідей на багато незрозумілих для нього запитань, але не знаходив.

Саме з цих міркувань юнак поступив до Харківського юридичного інституту, після якого все своє подальше життя пов'язав зі слобожанським краєм. Тут пройшов різні кар'єрні сходинки нелегкої служби в правоохоронних органах, тут почав писати і видавати книги. Згодом до Дмитра Тодоровича прийшло визнання – він став заслуженим юристом України, однак найбільше Панцир гордився тим, що є членом Спілки письменників України, лауреатом премій імені К. Гордієнка, імені П. Василенка та П. Чабанівського.

Так із місяця в місяць між нами набирало системності спілкування по телефону. Я часто дзвонив йому, ділився думками з насущних проблем сьогодення, розповідав, що нового в отчому краю. Дмитро Тодорович, як дитя, тішився, коли я передавав вітання від наших спільних знайомих – письменників Віри Китайгородської, Івана Нагірняка, Михайла Брозинського, Юхима Гусаря та інших. І тоді він сипав, немовби горіхами, все новими й новими прізвиськами зі свого «буковинського зошита».

– Ваші шляхи ніколи не перепліталися з Володимиром Михайловським? – допитувався він у мене.

– Мав кілька зустрічей, як працював у кельменецькій районній газеті, – інформувач я його. – А тепер доля звела з його племінником – живемо в одному будинку. Так що трохи знайомий з його творчістю.

– Він цікавий письменник, написав багато публіцистичних і документальних творів, редактор популярної газети «Буковина».

– Суцця правда, Михайловський талановитий чоловік.

– А Віталія Колодія знаєте? – знову продовжував мене екзаменувати Дмитро Тодорович.

– Авжеж, – чесно відповіду. – Відомий поет, у минулому знаний журналіст.

– Пане Миколо, виходить, що ви і на Рівненщині тримаєте свою руку на пульсі творчого життя Буковини, – запитав для певності Панцир. – Ціную вашу любов до побратимів.

Невдовзі я дізнався від нього, що він про цих та інших письменників краю зібрав статті, рецензії та есеї і власним коштом видав книжечку під барвистою назвою «Буковинські ланцюжки». Сьогодні я її вкотре перегортаю, і так боляче стає на серці, що ми втратили ще одного з тих буковинських ланцюжків – самого автора. Найголовніше – обірвалася нитка, яку він самотужки натягував, прославляючи рідну землю, її чудових краян. Треба зазначити, що Дмитро Тодорович активно пропагував буковинських письменників на Слобожанщині. Майже чи не в кожному літературному випуску щотижневика «Селяночка», який виходить солідним накладом у Харкові, він друкував їхні твори, відгукувався рецензіями. До слова, я також мав честь не раз виступити в цьому престижному виданні. А ще, як міг, підтримував молодих поетів, прозаїків із Західної України.

Дмитро Панцир усією душею тягнувся до своїх земляків, любив писати про них. Згодом я уважно перечитав майже все, що вийшло з-під його пера і був приємно вражений, що герої оповідань та новел, відтворені з реального життя – вони живі, в них немає фальші. Отож багатолітня служба в правоохоронних органах дала йому цінний досвід, аналітичне мислення, правдивість слова.

Після себе він залишив чимало книг. Досить назвати з-помежи них найбільш вагомі: це «Зустрічі далекі і близькі», «Дороги та роздоріжжя», «Колобіг любові», «Любов після смерті», «Юхимів сажень» та інші.

«Дмитро Панцир, – писав про нього його товариш, лауреат Національної премії імені Т. Г. Шевченка Степан Сапеляк, – це письменник, викалісаний воєнним часом. Дитинство його вкорінене на буковинській землі. А отже, коріння родоводу, моральних основ, пам'яті краю – лейтмотив прозаїка».

З ним важко не погодитись. Письмо Д. Панцира захоплює своєю простотою і образністю, вмінням у кількох реченнях показати цілісний образ того чи іншого героя. Автор не цурається братися за написання творів про пересічних, здавалося б, нічим не помітних людей, налаштовувати читача на серйозну розмову про високі моральні і духовні цінності особистості.

В останній період життя Дмитро Тодорович, як зізнавався він, прагнув втілити в життя головний свій задум – створити книгу про всіх лауреатів премії імені Михайла Чабанівського.

– Просив би, пане Миколо, й вас чиркнути кілька слів про себе, – якось зателефонував мені Панцир. – Ось трохи стану на ноги, візьмусь за перервану роботу. Знаєте, дуже символічно, що трьом буковинцям присуджена премія у Харкові. Ми маємо з вами гордитися, що перебуваємо в колі таких відомих і шанованих українських письменників, які стали її першими номінантами.

Певна річ, я одразу відгукнувся на прохання колеги і надіслав те, що він просив. Щоправда, при цьому жартома сказав, що до ювілею Дмитра Тодоровича, який припадає на 8 жовтня нинішнього року, хочу повернути йому борг.

– Який ще борг?– стривожився.

– Мрію розповісти в нашій улюбленій газеті «Буковинське віче, як ми з вами познайомилися,– подаю я свій голос.

На що Панцир тоді засміявся, мовивши: «Чиркнете, коли вийде книжка».

На жаль, тоді не думалося, що життя Дмитра Тодоровича так швидко обірветься. Я, признаюсь, це есе про нього планував надрукувати в одному з харківських журналів. Одначе не судилося.

З плином часу я знову перечитую листи Панцира до мене, і шкодую, що він покинув цей світ. Тепер я б хотів, щоб з ними познайомилися наші читачі та дослідники. Вони по-справжньому хвилюють душу, спонукають до роздумів. Мені й досі вчувається його хриплий голос, розважливі слова.

12. 02. 2012

Шановний, пане Миколо!

Після нашого телефонного спілкування, здається, минуло не багато часу, а ви вже відгукнулися листом. Для мене відписувати–це кара Божа, але для земляків знаходжу час.

Ваш лист сповнений тепла і великої приязні до мене. Заздрю Вам, що можете так цікаво описати про себе й наших знайомих. Буду підтягуватися до Вас і я.

Радий, що Вам до душі припали мої книги. Не знаю, як у Рівному, а в Харкові мало охочих читати таку прозу, де показано минуле життя. Це життя, як самі знаєте, було для нашого покоління складним, якщо не сказати гостріше, важким, але не слід про нього забувати, тим паче не писати. Тому я багато своїх новел «списав» з дитинства, юності, своїх знайомих по селу. Мені ця тема близька й пам'ятлива. (...) Тепер молоді читачі більше тяжіють до розважального, здебільшого еротичного читива. Я поважаю будь-які твори, але перевагу віддаю морально-етичним, вдумливим творам, після яких хочеться по-іншому реагувати на світ. (...) Потроху пишу, головним чином малу прозу, готую матеріали для книги про письменників, які достоєні літ. премії імені Мих. Чабанівського, бо на інші речі потрібні і час, і натхнення.

Зрідка читаю... Оце взявся за ваші книги. Маю ще кілька книжок від харківських колег. Обіцяв прочитати і висловити їм свою думку.

Політикою не цікавлюся. Хоча... Якщо ти нею не цікавишся, вона зацікавиться тобою. Але ми з Вами, пане Миколо, люди чутливі, знаємо, чим дихають теперішні політики.

У нас майже справжня весна. Отже, сподіваюсь, прийде творче натхнення, буде легше писатися.

На цьому бажаю Вам і Вашій родині здоров'я та всіляких гараздів.

На все добре!

Будьмо!

Ваш Дмитро Панцир.

31. 05.2012

Доброго дня, пане Миколо!

Радий, що відгукнулися, надіслали книги і тексти, теплого листа. Вибачте, що затримався з відповіддю, бо так хочеться зігріти увесь світ, але просто ще не встигаю...

Оце врешті зібрався на перший «паунок». Розберетеся що до чого самі. Дещо моє, трохи про М. Чабанівського, а «Схватка» (назва його книги) для меблів і «розширення» кругозору.

«Селяночку» (газета, яка виходить у Харкові і з якою плідно співпрацював Д. Панцир) продивіться, покажіть друзям... Сама по собі дешева і цікава для передплати, наклад понад 30 тисяч, роповсюджується по всій Україні. «Мереживо» (літературна сторінка в газеті) чекає на Ваші та Ваших друзів, молодих літераторів нових творів. Надсилати через мене або електронкою. У разі друку примірники направляю для авторів.

Ваші (подаровані мені) книги уже віддав головреду для друку на вибір. Газети надішлю.

Також відправив книги в с.Лигівку сільській та шкільній бібліотекам. Там читати люблять і інсценують твори лауреатів.

Якщо щось ідесь писатимете про мене, надішліть за мій рахунок один примірник для архіву...

(...)А ще радий і подивований, що в нас багато розумних спільних друзів. До цього ми ще повернемося. Я все-таки маю надію, що ми з Вами зустрінемося і поговоримо про нашу Буковину...

Цьогоріч (18–19 вересня) повинно добавитися ще двоє лауреатів згаданої премії, і до кінця року маю надію випустити у світ брошурку про всіх. Примірник надішлю.

На все добре. Будьмо!

Д. Т. П. Із ще не зовсім «зросійщеного» Харкова.

Ваш Д. Панцир.

25. 07. 2012

Доброго дня, пане Миколо!

А я вже думав, що ви розгнівалися на мене після нашого телефонного спілкування про суч. літпроцес і оперативно, як це робили досі, зігнорували свого земляка.

Але виявилося, що я помилився. Буковинці швидко запалюються і ще швидше відходять. Це дуже позитивна наша риса. Тут народ трохи інакший. У них багато запалу, надмірної зверхності, в багатьох головах дує «російський вітер». Та я вже звик до подібних людців. Хоча не буду кривити душею, є багато (можливо, їх навіть переважає), які люблять і шанують українське слово, вболівають за нашу культуру.

Отже, надіюся, що згодом на Слобожанщині буде краще. Одначе, пане Миколо, попереду ще багато роботи. А наші правителі не вельми поспішають братися за культуру, духовність. Звідки ж тоді візьметься прогресивна частина суспільства? Але не будемо скиглити. Як казав мудрий Тарас, нам своє робити діло.

Радію, що ви надумали писати роман про сучасну добу. Схвалюю. У мене через моє здоров'я (останнім часом я зовсім здався) на таке не вистачає духу. Буду і далі писати новели, гумор...

(...) Мені до душі припала ваша ідея про обмін літературними сторінками між провідними газетами Харківщини і Рівненщини. Давайте по силі можливості її втілювати в життя.

На сьогодні – це все. Біль не дає писати, важко сидіти, зігнувшись. Мені роблять масаж, уколи, але результату щось не бачу.

Ну, будьте здорові.

Ваш Дмитро Панцир.

15. 10.2012

Дорогий, пане Миколо!

Мене хвороба, здається, схопила добряче і покпала в ліжку, з якого я ніяк не можу піднятися. Тож на великі листи вже не чекайте, вони з кожним днем мені даються важко.

Я вже дзвонив Вам, як доводиться складно писати, але тримаюся. Хоча дурні думки лізуть у голову.

Дякую за підтримку, що не забуваєте, телефонуєте. Повірте мені, це в моїх нішніх умовах так гріє мою душу, навіть сил додає.

(...) Закінчую, бо дуже втомився. Ще раз спасибі, що не забуваєте. У майбутньому, якщо зовсім мене покинуть сили, будемо використовувати лише телефонне спілкування. Мені так легше.

(...) Я дуже втішений Вашою кипучою активністю у літературній і телевізійній діяльності. Дуже радий, що Ви збираєтесь на Буковину. Передавайте всім знайомим привіт.

З любов'ю

Ваш Дмитро Панцир.

На цьому наше листування обірвалося. Шкодую, що частину листів, які Дмитро Тодорович написав, я не зберіг.

Востаннє він телефонував мені за місяць до своєї смерті. Говорили, як завжди, про Буковину, колег, поскаржилися один одному на теперішнє життя, і, здається, я нічого не вловив у його притихлому голосі.

Потім я пробував до нього дзвонити, але слухавка не відповідала.

... Цими рядками я не тільки повертаю обіцяний борг, але й привертаю увагу всіх тих, хто знав і цінував нашого побратима до факту, що його постать потребує широкого осмислення та належного поцінування. Гадаю, було би не зайвим зібрати значимі листи та неопубліковані твори Дмитра Тодоровича й видати окремою книжкою на рідній буковинській землі. За своє життя він про земляків робив це з неабиякою щирістю і теплотою.

Газета «Буковинське віче», 1 березня
2013 року (з окремими доповненнями)

ПРИЄМНЕ ЗНАЙОМСТВО

З ним ми познайомилися у жовтні 1999 року, коли в місті з'явилося радіо «НКО-ФМ», до створення якого він доклав чимало зусиль. Тоді я працював головним редактором рівненської телерадіокомпанії «10-ий канал», і на нашій базі почалося мовлення – спочатку названого радіо, а потім і чернівецького телеканалу «НБМ», якими опікувалися мої невідомі земляки. Як зараз пригадую, в Рівне приїхала поважна делегація у складі кількох заповзятливих керівників чернівецької недержавної телерадіокомпанії «НБМ», з-помежи яких виділявся віком і розсудливістю широкоплечий чоловік. Його звали Василь Самійлович Снігур. По тому, як до нього ставилися ті, хто з ним подолав далеку відстань із столиці Буковини, я зрозумів, що він у їхньому «радіотелевізійному» оркестрі грає першу скрипку. Після кількох проведених годин перемовин я свою попередню думку посилив: Василь Самійлович був беззаперечним авторитетом серед цієї компанії. І хоча серед них виказував настирливість молодий директор Іван Адамчук (теперішній керівник загальноукраїнського 5-ого телеканалу), він щоразу поглядав у бік свого старшого колеги:

– Скажіть, Василю Самійловичу, ми зможемо з Чернівців оперативно забезпечити якісну перегонку програм?

– Постараємось, – коротко відповів він. – За «технарями» справа не стане.

– Але ж це великий обсяг роботи.

– Якщо я дав слово, значить, нічого переживати, – не роздумуючи, мовив на те Снігур.

І справді, треба володіти високими знаннями і організаторськими здібностями, щоб бути отак упевненим у собі і своїх підлеглих. А їх у технічного директора телерадіокомпанії Василя Снігура була чималенька кількість. Здавалось би, люди на своєму місці, кожен знає справу. Проте в телебаченні, як і у будь-якій іншій галузі, є власна специфіка, свої «підводні камені». Адже ця сфера – дороговартісне заняття, але у вмілих руках її можна здешевити, зробити менш затратною. Ось тут і пригрозив талант, досвід нашого буковинського колеги. Цього вечора з його вуст прозвучало багато цінної інформації, що стосувалася майбутньої співпраці, розвитку телемовлення, а головне – перспективи спільної діяльності. Розмірковуючи над тогочасними проблемами недержавного телерадіопростору, не можна не констатувати, що ми опинилися в надзвичайно складній ситуації: в умовах жорстокої конкуренції нам було важко вести справу по-новому (не мали ще досвіду), не вистачало творчих, фінансових можливостей. Однак Василь Самійлович уміло повчав: «У нашому ремеслі одних фінансів, потужної творчої команди явно замало – потрібна серйозна, цілеспрямована робота на перспективу». Саме від нього ми тоді почули, що в скорому часі з'являться кабельне телебачення, інтернет, інші сучасні технології, тому вже сьогодні варто думати, як скористатися цими надбаннями людства. У зв'язку з цим варто підкреслити, що Василь Снігур завжди відчував час, ішов у ногу з прогресом. Досить познайомитися з його послужним списком, щоб переконатися, як багато зробив цей чоловік за своє трудове життя. Судить самі: тривалий період займався

будівництвом радіорелейних ліній («телевішки» у Новодністровську, Сокирянах, по багатьох інших місцях області й країни – це його недоспані ночі і натружені дні), він «запускав» на Буковині програми ефірного і кабельного телебачення, очолював обласний радіотелепередавальний центр, був ініціатором і безпосереднім виконавцем створення першого регіонального телеканалу, що пізніше набуде статусу п'ятого загальнонаціонального, відіграє важливу роль у суспільно-політичних подіях, які розгортатимуться на теренах України.

Але в цю мить його зосереджене обличчя було спрямоване на вирішення конкретної справи. А щоб її зреалізувати, треба мати, крім настирливості, ще й велику силу волі, надзвичайну працездатність і жагуче прагнення до самостійної роботи. Саме цього й не бракувало нашому героєві. Іван Адамчук, щоб показати рівнянам, якого вони мають «технічного» аса, ще раз перепитав Василя Самійловича:

– Скільки вам потрібно часу для вирішення всіх технічних питань?

На що Снігур безапеляційно сказав:

– Набагато менше, ніж на творчі.

Варто відзначити: він не лукавив. Організувати творчий процес виявилось не так просто. Взнявши на себе відповідальну ношу, я, чесно кажучи, не був упевнений, що такими мінімальними силами вдасться запустити професійний телеканал. Однак впевненості мені додав земляк:

– Мине небагато часу, й ми прорвемося до Києва. Ще до кінця не вірячи у можливість такого фантастичного плану, я почав йому заперечувати:

– Дав би Бог не зламати шию в себе, а ви так далеко замахнулися.

– Я звик свої мрії втілювати в життя, – підбадьорив Снігур.

Забіжу наперед і скажу, що «Самійлович», як ми буковинця називали поміж собою, слова дотримав. Він віддав усього себе роботі, і наслідки його старань були відчутні вже найближчим часом. Телеканал запрацював. Наша співпраця з кожним роком давала результати. Ми взяли у телебаченні великий професійний старт. За час діяльності Василя Самійловича з його легкої руки у «вільне плавання» по різних засобах масової інформації пішло десятки журналістів, технічних працівників, яких талановитий фахівець ростив і плекав роками, вірив у їх сили. Навіть «свого» міністра інформполітики підготував. Так-так, теперішній урядовець Юрій Стець має завдячувати саме Снігуру, бо він з нього «ліпив» тележурналіста і менеджера – спочатку на «НБМі», а пізніше на «5-ому» каналі. З тих пір між нами зав'язалась не тільки професійна, а й чисто людська дружба. Ми заприятелювали сім'ями і постійно підтримуємо тісні і доброзичливі стосунки. За ці роки можна пригадати багато прикладів, коли Василь Самійлович, почувши мій тривожний голос, одразу цікавився:

– Що там трапилось?

– Та мати щось занедужала, – ділився я своїми тривогами.

– Не переживайте, – розраджував. – Приїжджайте додому, я вашу маму покажу знайомому лікарю. А поки що ми з Наташею (його дружина) сьогодні увечері будемо у Коболчині.

– Яюсь незручно вас турбувати, – через хвилину-другу обзиваюся до нього. І раптом чую, як він з образою накидається на мене:

– Знаєте що, лишіть при собі свої незручності.

Аж тоді я отямився і зрозумів, яких маю славних земляків! Легко припустити, яку лепту внесуть ці люди в організацію лікування моєї матері, щоб вона швидше одужала. Василь Самійлович і вся його благородна сім'я буквально з ранку до вечора готували їй їжу, шукали по аптеках ліки, знаходили для неї тепле слово. Отак потроху, день за днем, мама стала на ноги, і ми всі поїхали у Коболчин. По дорозі Снігур багато розповідав про себе. На мить задумався й з теплою глянув на неї:

– Я, шановна Ганно Максимівно, теж з ваших країв. Народився на Хотинщині, тут поховані мої батьки, тут минуло моє дитинство, юність...

Він затримав подих, а тоді видихнув:

– Так що я істинний бессарабець!

– Це я зразу запримітила, – категорично потвердила мама. – У вас добра душа, ви – наш чоловік!

– А що, злостивих бессарабців немає? – ніби здивувався співрозмовник.

– Мой, чоловіче, тоді це не бессарабці! – повчала вона його.

– Я й не знав, – признається Василь Самійлович.

– Тепер будете знати, – жевоніла мати до нього. Вони з мамою ще довго говорили, а потім назавжди стануть з нею й моїм батьком добрими друзями. Згадуючи про це, неможливо обминути увагою, як він і його чарівна дружина Наталія Іванівна піклуватимуться про моїх маму й тата, приїжджатимуть у гості, слухатимуть їх нехитрі бесіди. Характерно, що вони все знали про батьків, як живуть, про що мріють і які мають проблеми. По можливості допомагали вирішувати різні побутові питання, повідомляли, щоб я на далекій відстані не переживав за них.

Яюсь мені зателефонували з Коболчина і сповістили погану новину: мама не встає з ліжка, не їсть, на очах чахне. Оскільки мій тато уже давно покинув цей світ, і вона жила одна, я неабияк захвилювався. Але, як завжди, на допомогу прийшов Василь Снігур. Він одразу поїхав у село, дізнався про мамині проблеми, і ми згодом відвезли її в обласну лікарню, де матері зробили операцію, і вона ще прожила декілька літ. Хоча пройшли роки, добре пам'ятаю, скільки ця сім'я віддала тепла моїм рідним. Не шкодувала для цього ані сил, ані часу. Завдяки їх безмежній підтримці я почувався у Рівному спокійно, бо знав: приятелі завжди підставлять своє дружнє плече.

Під час наших численних зустрічей ми багато розмовляли з Василем Самійловичем про телебачення і життя в ньому спільних знайомих, адже останні чверть віку були тісно пов'язані з цією сферою діяльності. Він мені зізнався, що в нього є чимало задумів, проектів, які тепер важко втілювати в життя. Пам'ятаю, як Снігур розширив мій кругозір, коли взявся оповідати про кабельне телебачення, над створенням якого працював останніми роками перед виходом на заслужений відпочинок. Його мобільність роботи з будівельниками, технічними працівниками мене захоплювала, додавала енергії і собі братися за нові, ризиковані заняття. Виняткова дисциплінованість до роботи, висока працездатність, сучасне мислення – це далеко неповні риси, якими володів

телевізійник-творець і чудова особистість. Завдяки своєму могутньому талантові, невсипущій праці і сердечній відданості справі він залишив благородний слід у розвитку телевізійного і радійного мовлення на Буковині. А я щасливий і гордий, що стільки років знаюся з такою непересічною людиною, як Василь Самійлович Снігур.

... Сьогодні, коли буваю у рідних краях, і про це дізнається мій друг і порадник, він усе кидає та спішить, щоб забрати мене до себе. У нього, як і раніше, коли займав високі посади, вистачає клопотів, не сидить без діла. То щось ремонтує, то з онуками Настею й Васильком шукають якесь заняття, то втішить невістку Катю. А як з роботи повертається дружина Наталія, завжди зустріне, знайде тепле слово. Його обличчя світиться, коли у всіх на душі спокійно, затишно.

2013р.

ТОЙ, ЩО ЙДЕ ПРОТИ ВІТРУ

Писати про нього, який волею долі опинився за межами малої батьківщини і з яким товаришуєш більш ніж чверть віку, завдання не з легких. Єдина перевага: знаю свого приятеля, як кажуть, до його третього коліна, і це полегшує роботу. Отже, настав час познайомити з ним. Ярослав Севастьянович Піц – буковинець, який живе і працює в Рівному. З моїм героєм вітається чи не кожен дорослий мужчина, йому посміхаються жінки. Він – лікар-уролог вищої кваліфікації, знаний хірург Рівненської міської лікарні, ініціатор і виконавець у медичному закладі багатьох методів операцій, наставник молоді. Авторитет, багатолітня практика нашого краянину дали поштовх до того, що в обласному центрі давно сформувалася професійна школа, названа його іменем. А ще пан Ярослав – великий шанувальник і популяризатор духовної скарбниці українського народу, рідної культури, традицій отчої землі, доскіпливий пошуковець буковинців, що прописалися на Рівненщині. Він одним із перших серед колег підтримав народний рух за незалежність України, є постійним учасником патріотичних місцевих та загальнонаціональних мітингів і майданів. Його девіз – «Нічого не боятися, йти проти вітру». І це не пафосні слова – це повсякденна боротьба лікаря-хірурга з байдужістю, бюрократами всіх мастей, зарозумілими чиновниками. Ярослав Севастьянович не з тих, кого полонять посади, зачаровують затишні кабінети, манять великі гроші. Буковинець із тих, у кого слова не розходяться з ділом, кому притаманні доброта і чоловіча мужність. Він іде по життю з гордо піднятою головою. Спотикається, але не падає. Пригадується, якось я зайшов до нього на роботу і став свідком, як Піц відстоював перед головним лікарем вагомість своєї служби. Розмова вийшла крутою, на зриві голосів, але від свого лікар не відступив. Після цього мені захотілося його приземлити.

– Чи існує щось таке, що б могло вас зупинити? – поцікавився я в нього.

– Тільки шторм, – посміхнувся він. – Я доказую тільки тоді, коли добре вивчив суть питання.

– Слухайте, але ви через свою настирливість маєте чимало недоброзичливців?

– Вистачає, – погоджується товариш. – Такий уже я чоловік.

За роки майже півстолітнього трудового життя Ярослав Піц ніколи не гнувся перед начальством, постійно «кусався» за правду, був і залишається безкомпромісним у власних оцінках і судженнях. Істинний професіонал і український патріот, він ніде не демонстрував свого ставлення до радянського режиму; заради керівного крісла не вступав у жодну політичну партію, і про це ніколи не шкодував. Для нього служіння пацієнтам і хворим – його найвища посада. У людях буковинців цінує сміливість, жертвовність, рішучість (головне правило хірурга), а найбільшим лихом вважає – бязкість брати на себе ініціативу та відповідальність. Шанований історичний герой лікаря-патріота – Степан Бандера, і він цього не приховує ні тепер, коли про нього заговорили на повен голос, ні раніше, як великого українця замовчували. Щось його ріднить з Бандерою – Ярослав Піц, як і кумир (нехай це пафосно звучить), також переймається інтересами людей, живе їхніми болями, в будь-який момент готовий їм прийти на допомогу.

3 РОДУ НЕСКОРЕНИХ

Народився Ярослав Севастьянович Піц 24 лютого 1944 року в селі Драчинці Кіцманського району в патріотичній сім'ї. Батько був поважною людиною в окрузі, до його думки прислухалися, йшли за порадою. Мама також не відставала – була відданою помічницею. Обоє працювали, не знаючи спочинку, докладали чимало зусиль, щоб родина не знала ні голоду, ні холоду. Про що б не говорили тоді в хаті, а розмова зводилась до найсвятіших цінностей – християнської моралі, поваги до старших і любові до рідного краю. Цього батьки навчали і синів – Ярослава та Ореста. Під впливом національно-патріотичних сил тато Севастьян Іванович, незважаючи на спротив румунських чиновників, сповідував кращі зразки українства, виступав проти несправедливості, цікавився історією Буковини. А мама Стефанія Танасіївна попри повсякденні домашні справи знаходила час на рідні пісні та вишивки. Вони боляче пережили прихід на їхні землі радянської влади. Одного разу (якраз під час холодної зими) батько надумав утекти з сім'єю в Румунію: вже навіть підготував сани, запряг коней, проте дружина його розрадила, мовляв, по дорозі замерземо. За свої погляди і діяння господар, на щастя, уникнув переселення до Сибіру (один з двадцяти в селі), а завдяки винахідливості та міцному організму зумів вистояти в двобій з тогочасним режимом.

– Скільки себе пам'ятаю, – ділився спогадами пан Ярослав, – тато, як і мама, не любили радянську владу. І було за що. Адже наша родина мала у власному розпорядженні добротне господарство – півгектара лісу, багато землі, хату під бляхою тощо. З приходом «совітів» усе це за кілька днів було розграбовано – забрали в колгосп. І хоч життя було нелегким, батьки прищеплювали дітям любов до краси, разом з ними співали, вигадували різні витівки. Ярослав з малих літ бачив, який емоційний надлом переживали тато з мамою, тому прагнув їх не засмучувати, був кмітливим у непередбачених ситуаціях. У родині розповідають про такий випадок. Якось у органи НКВС надійшла заява, начебто в домі Севастьяна Піца збираються неблагонадійні

люди. На другий день озброєні енкеведисти приїхали перевірити сигнал. Побачивши, як непрохані гості заходять на подвір'я, п'ятирічний Ярослав кинув поглядом по кутках оселі. Раптом угледів, що на підлозі біля грубки валяється надірваний знімок з газети, на якому був зображений Сталін. Хлопча не розгубився – кинув його в палаючий вогонь. Здавалося б, дрібниця, та вона могла батькові коштувати життя.

Пізніше мати оповідала про його вчинок із особливим піднесенням, підкреслюючи неабияку сміливість свого первістка. Навіть уже коли він став дорослим, Стефанія Танасіївна з якоюсь незбагненою душею ставилася до вчинків сина, з нетерпінням чекала в гості. Пам'ятаю, приїхали ми одного разу з Ярославом Севастьяновичем додому. А мати (їй тоді, здається, йшов дев'яносто п'ятий рік) розгнівалася на нього:

– Славку, хіба мене не можна було попередити, що ти приїдеш з гостем? Я би пирогів напекла, дістала вина з погребу. І взялася його, наче малого, вичитувати. Відтак, як заспокоїлася, нахвалювала за добрий характер, що часто приїздить, навіть декілька разів забирала до себе в лікарню. Коли ми з Стефанією Танасіївною розговорилися, вона щиро призналася:

– Мій Славко – непередбачуваний чоловік. Не тільки мене везе у своє Рівне, а й моїх курочок. Каже, щоб я не скучала. Якби ви бачили, як на нас дивляться сусіди, коли ми виїжджаємо з подвір'я – від побаченого можна зі сміху лопнути. Там до його дивацтв звикли.

Я криво усміхнувся й на ходу запитав:

– А потім курей залишає в себе?

– Та де там! – сплеснула в долоні мати. – Везе назад у Драчинці. Ще й мішок зерна дає в придачу. І примовляє: «Бери, ти за місяць заробила».

Цього холодного вечора, пригорнувшись до сина, Стефанія Танасіївна переказувала веселі історії, які були пов'язані з ним. Згадала й чоловіка, що так неочікувано обірвала смерть його задуми. Не забула розповісти про Ореста – меншого сина, котрий пішов дорогою брата. Багато доброго сказала про свою чуйну невістку – лікарку Раїсу Вапничну, яка навчалася з сином в одній групі, була чемпіоном України і Союзу серед жінок з шахів, підкорила його серце. Але більше, звісно, зупинилася на житті Ярослава.

МІГ СТАТИ СПІВАКОМ, СПОРТСМЕНОМ

Змалку в нього виявились здібності до співу. У супроводі скрипки чи гармошки його голос був чутно далеко. «Майбутній артист росте», – говорили в селі, бо жоден концерт, як і жодне спортивне змагання з легкої атлетики, футболу чи силових ігор, без Ярослава не обходилися. Однак усе змінилося, коли юнака забрали в армію (строкову службу проходив у Вільнюсі). Там він познайомився з начальником військового шпиталю, бо туди частенько навідувався, оскільки лишатися в армії не горів бажанням. «Навіщо мав тратити час на дурниці?» – зізнається Піц згодом. І полковник медичної служби, вловивши в нього настирливість і відвагу, порекомендував йому йти в місцевий медінститут, де сам працював на одній із кафедр. Однак буковинця тягло в рідні краї. Наступні три роки підряд Ярослав поступав до Чернівецького ме-

дінституту – інший би давно кинув цю затію, а він свого добився. Вчився з легкістю і цікавістю. Навіть мав кілька зайвих годин на розваги – співав у студентському хорі, продовжував захоплюватися спортом. До слова, в той час він став першим драчинцем, який здобув фах лікаря, пізніше його шляхом пішли брат Орест, двоюрідна сестра, інші сільчани. Незважаючи на складність (медінститут – нелегкий вуз), хлопець знаходив час, щоб відвідати позалекційні гуртки, був заводилом на потоці, його всі знали, бо Ярослав швидко сходився з ровесниками.

На одній із молодіжних тусовок познайомився із своїм земляком Володею Івасюком, котрий навчався у паралельній групі. Розговорилися й вирішили щотижня їздити додому разом. Так між ними встановилися дружні стосунки. Івасюк грав на скрипці і часто виступав з інститутським ансамблем у місті, а Ярослава завдяки його сильному голосу запрошували до співу.

– На відміну від інших, – згадує він студентський період, – Володя бачив ширший горизонт музичних уподобань і не задовольнявся однією грою на скрипці. Десь на третьому курсі однокурсник завдяки своїй знаменитій «Червоній руті» був не просто популярним, а, використовуючи сучасну термінологію, кумиром молоді. Однак при цьому залишався земним, звичайним студентом. У медінституті до нього ставилися, як до всіх. Пригадую, я з ним складав іспит. Професор Пахмурний, вислухавши його, каже: «Мені дуже подобаються ваші пісні, але паталогічну фізіологію ви знаєте на двійку». Що цікаво, пізніше, коли Івасюк уже закінчував Львівський медінститут (туди перевівся, бо паралельно навчався в консерваторії), йому дали скерування на кафедру патфізіології. От ми з ним сміялися, коли випадково стрілися у Львові. Потім наші шляхи розійшлися. Я не втримуюсь і запитую земляка, з ким іще доля зводила протягом життя. Невеличка пауза, а відтак:

– Багато з ким. Під час навчання познайомився з сестрою Івана Миколайчука Марійкою. Кілька разів був у їхньому селі Чорторія, зустрічався з її братом Іваном, розмовляли про кіно, засилля чужої культури. Знався, навіть підтримував теплі взаємини з відомим композитором Василем Михайлюком. Я люблю талановитих людей, переймаю від них житейські мудрості, заряджаюся невичерпною енергією.

– Знаю, що ви дуже любите мандри?

– Це правда, – зраділо відповів він. – Об'їздив двадцять вісім країн, уздовж і впоперек обколесив колишній Союз, чи не всюди побував і в Україні. Моя дружина Рая ще більший мандрівник.

– Кажуть, ви великий книголюб, маєте солідну бібліотеку?

– Так, книги люблю, збираю все життя, – захоплено мовив лікар. – Деякі вже перечитав по кілька разів. Особливо захоплююся професійною літературою. Колись у нашій обласній медичній бібліотеці мені виписали читацький квиток за номером два, а перший мав світоч рівненської хірургії доктор медичних наук Євген Максимович Боровий.

... Сонце котилося до вечора, коли ми взяли за обід. Наша розмова зачіпала то його армійські роки, то переносила у Чернівецький медінститут, а то поверталася до роботи, про яку він може оповідати годинами.

ЧЕРЕЗ ТЕРНИ ДО УСПІХУ

Після закінчення медичного інституту Ярослав Севастьянович приїхав працювати на Рівненщину: спочатку то була лікарня в одному з південних районів області, а пізніше здібного фахівця перевели в Рівне. Треба сказати, що в міській лікарні, де новоприбулий хірург взявся з перших днів роботи унікальні операції, колеги до нього поставилися упереджено. Не дивно, адже ніхто не хотів із ним ділити лаври популярності, стимулювати чиюсь самостійність. Ярослав Піц розповідав мені, що було багато підніжок, непорозумінь з боку працівників відділення, але знову усміхнулася доля – досвідчені хірурги, а згодом його вчителі Михайло Антонович Мороз, Мефодій Степанович Расвський та Микола Іванович Лінчевський не підтримали лінію заздрічників, заступилися за новачка. Ще й кинули їм в обличчя: «З нього вийде відмінний хірург. Не чіпайте його». Звичайно, після тої розмови між колегами були певні фахові розбіжності, часом гострі, але вони побачили, що мають справу з сильним, одержимим спеціалістом, який з кожним днем набирав популярності в колективі. Ярослав Севастьянович розгорнув активну професійну діяльність – виконав ряд складних операцій, які до нього тут ніхто не брався. Скажімо, впровадив резекцію нирок, зробив пластичну операцію при нетриманні сечі у жінок, започаткував нові підходи в лікуванні аденоми передміхурової залози. А після повернення зі стажування в Німеччині здійснив трансуретральну резекцію на простаті. За якихось кілька років Ярослав Севастьянович став провідним лікарем-урологом у Рівному, про його «золоті руки» заговорили пацієнти. З десятиліттями (невдовзі буде святкувати піввікову трудову діяльність) авторитет випускника Чернівецького медінституту ще більше виріс. Час від часу я заходжу в його кабінет і бачу, як тут людно. Не один раз чую від хворих: «Якщо Піц поставив діагноз, ні до кого не ходіть. Він не помиляється». Звичайно, в кожного своє ставлення до медицини і лікарів. Але я не пригадую, щоб про нього говорили з неповагою. Навпаки, читаю відгуки пацієнтів, і серце наповнюється радістю за земляка. Ось два з них: «Шановний Ярославе Севастьяновичу, я на своєму віку бачив немало урологів, але за увагою, тактом, високим професіоналізмом запам'яталися ви. Бажаю вам міцного здоров'я і ще довгих літ оперувати хворих. З повагою Михайло Антонович, село Олександрія Рівненського району». Олена Полюхович із селища Зарічного написала коротко: «Якби всі лікарі мали таке чуйне серце, як ви, то не треба нам ніякої перебудови у медицині». Погодьтеся, це – найбільша похвала для лікаря, що він робить, за що хвилюється, зрештою, недосипає ночей. Може скластися думка, що Ярослав Піц, який провів не одну сотню операцій, прийомів хворих, тепер уже не переживає, так би мовити, спинився в своєму розвитку. Однак це не так, бо до кожної важливої справи він підходить, як і раніше, скрупульозно: перечитує свої конспекти, книги, радиться з досвідченими колегами. Яюсь, під час час такої підготовки, я його підколов:

– Ви як студент – ніяк не можете вгмонитись. – У нас відповідальна робота, – спробував переконати мене в хибній позиції товариш. – Без стовідсоткової упевненості нічого приступати до операції. А за мить додав:

– Коли перед тобою лежить беззахисна людина – кожна секунда, навіть доля секунди дорога. Бо тоді про єдине думаєш: «Аби не спізнитися».

– А були випадки, коли ви нічим не могли допомогти?– ставлю йому нове запитання.

– Бували,– зітхає Ярослав Севастьянович.– Лікарю нічого не можна гарантувати. Наші перемовини перервав несподіваний прихід його сина.

– Тату, мені з тобою треба порадитись,– без довгих слів мовив той з порога.

– А що сталося?– захвилювався глава сімейства і нетерплячим голосом проказав:– Це Ярослав, до речі, також хірург, працює в обласній дитячій лікарні.

– Не лякайся,– попередив нащадок.– Нічого страшного не сталося. Просто хочу взяти консультацію.

Я не питаю у знайомого чи подобається його сину фах хірурга, бо бачив, з яким запалом молодший Ярослав розповідав про підготовку до операції, з якою увагою слухав рекомендації батька. А яке захоплення викликало в старшого Піца, коли він похвалився, що днями врятував дитину з віддаленого поліського села, словами передати важко. Вони говорили однією мовою, розуміли один одного з півслова. Аби якимось чином нагадати про себе, я подав голос:

– У вас скоро буде лікарська династія?

– Не зовсім,– злетіло з його уст.– Двоє синів обрали інші професії.

– Шкодуєте?– мовив на те я.

– Та ні,– дивується Ярослав Севастьянович.– Це їхній вибір. Може, хтось з моїх п'ятох онуків виявить бажання стати медиком.

Спілкуючись не один раз із земляком та його трьома синами, ловив себе на думці, що в цій родині характерними рисами кожного є і, сподіваюся, будуть працелюбність, порядність і чесність. Усе це й формує високий авторитет та всебічну шану людей до них. Запам'ятались щирі слова давнього друга пана Ярослава заслуженого працівника культури України Миколи Свердлюка: «Він завжди випромінює добро, в цього чоловіка нев'янучий оптимізм, захоплююча любов до своєї професії. Через нього я відкрив багату й щедрю на великі особистості Буковину, почав цікавитися її людьми, історією та звичаями». І справді, наш край не обмілів на таланти, подумав я собі. Один із них – Ярослав Севастьянович Піц – пустив міцне й надійне коріння на Рівненщині, невтомною працею возвеличує свою малу батьківщину.

«Буковинське віче», 18 лютого 2016 року (з доповненнями)

У ЙОГО СЕРЦІ – РОЗХЛЮПОМ ВЕСНА

Коли він приїжджав до родичів у Коболчин, то завше при нагоді навідував мою маму. Так було і останнього разу. Михайло Брозинський згадував, як ми з ним колись починали співпрацю з нашою рідною сокирянською газетою «Дністрові зорі», як робили перші самостійні кроки на журналістській ниві, а потім нас життя закрутило і розвело в різні боки. Я опинився на Рівненщині, а він залишився вірним сонячній Буковині.

Тоді мій товариш уперше обмовився про наші круглі дати, мовляв, старіємо, швидко минають роки...

А мати щиро подивилася на нього й хитро посміхнулася:

– Вам ще рано думати про роки. Дочекаєтесь правнуків, тоді можна і затужити. Старайтесь поберегти в житті кожну хвилину.

Михайло Федорович погладив своє підборіддя і з любов'ю відповів на мамине повчання:

– Ваша правда. У людей на все бракує часу, навіть з рідними ніколи зустрітись.

– Це все відмовка.

– Можливо.

Через кілька хвилин мама запросила його до столу. Як не пручався, вона настояла на своєму.

– Я й не знав, що в Миколи така настирлива мати, – не роздумуючи, мовив гість.

– Таке скажете! – відмахнулася мама. – Я люблю приймати синових товаришів.

Стояв теплий день, палило неймовірне сонце, але ніхто не нарікав.

Мама винесла надвір табуретку, запросила його сідати, а сама взялася сервірувати стіл.

– Моя мати теж любила бігати, як ви, – гукнув її навздогін він.

– Виходить, я не одна така.

– Не одні, – зітхнув Михайло Федорович, пригадавши свою маму.

Михайло розказував про маму, як вона тяжко працювала, як тягнула на плечах сім'ю, не забув розповісти і про дружину, дітей та онуків.

– То ви з Михалкова? – злетіло з уст матері.

– Так, я народився і провів свою юність у цьому мальовничому селі, – пожвавішав він. – Якби ви знали, яка там природа, поруч Дністер...

– Як же мені не знати? – збентежилася вона. – Коли я сама родом з такого ж файного села Ломачинці.

– Отак... то ми з вами сусіди.

Якусь мить вони сиділи, говорили про теперішній стан на селі. Нарешті Брозинський поглянув на годинник, схвильовано прошепотів:

– Дякую вам! Пора йти, а то до родичів не попаду.

Він уклонився низько і випалив благаюче:

– Передайте своєму Миколі кілька моїх книг.

– Давайте, – поспішила з відповіддю мама, запрошуючи його наступного разу вітати з дружиною.

Михайло Федорович поклав книги на стіл.

– Якщо бажаєте, можете самі почитати.

– Бажання є, – сумно зауважила вона. – Тільки не вмію.

– Моя теж не вміла ні читати, ні писати.

– Такий час був, сину, – зітхнула мама, опутивши голову. – Хіба тоді наші батьки про це думали?

Обличчя мого друга зблідло, і він на хвилику затримався:

– Давайте, я вам прочитаю свого вірша про маму.

Не вагаючись, він дістав книгу і виразно почав декламувати:

*Не навчились ні читати, ні писати,
Зате вміли рідну землю доглядати.
І не вміли язиком молоти,
Зате вміли грядочки полоти.
Не могли ви з неба зіроньки дістати,
Зате вміли дітей в ніжності купати.
І не стали ви грошей рабинею,
А були ви, моя рідна, господинею.
Вміли пісню гарну заспівати,
Буряків гектарів кілька просапати.
Вміли нічку-другу не поспати,
Щоб штанці синочкам полатати.
Не навчились ні читати, ні писати,
Зате вміли рідну землю доглядати.
І хоча на ній ви щастя не зазнали,
Та на небі синім Богинею стали.*

Вірш гостя, видно, справив на неї велике враження, бо вона відразу заговорила схвильовано:

– Я ледве не розплакалася. Наче про мене написано. І згодом сказала таке, що й зовсім подивувало його. – Я думаю, що тільки хороший син міг написати подібне про маму.

Михайло Федорович збентежився:

– Як згадаю про неї, слова самі просяться на папір.

– Це добре, що ви так шануєте маму.

– А хіба Коля вас менше шанує? – зненацька запитав він, заохочуючи її до розмови.

– Ні, просто Микола далеко, йому не до любощів, – вона втерлася фартухом і про щось на хвилику задумалася.

Мамі, очевидно, не хотілося прощатися, бо все нахвалювала його вірша. Але гість чемно натякнув на своє бажання піти.

– Нехай Микола вам прочитає щось із цієї книги, – усміхнувшись, відповів їй.

– Приїде в гості, я йому так і скажу, як ви наказали, – засвідчила мама. – Тільки встигнути б.

– Устигнете, тьотю, – розраджував Михайло Федорович. – Я вас ще своїми шашликами пригощу. Ви таких ніде не куштували.

Не судилося мамі посмакувати його шашликами.

... Ми сидимо з Михайлом Брозинським на дачі нашого спільного приятеля – відомого літератора-краєзнавця, теж уродженця славної Сокирянщини і колись правофлангового газети «Дністрові зорі» Юхима Гусара, хвиля за хвилиною поринаємо в далеку молодість. Нам є про що погомоніти. Адже не бачилися майже три десятки літ.

Вряди-годи передзвонювалися, раділи успіхами один одного, переживали за невдачі, але зустрічі переносили з року в рік. Життя змінилось. Тепер того часу доволі – вже нікуди поспішати. Хоча в кожного є заняття, проте ми потішали себе тим, що воно почекає. Я не спускав очей з своїх товаришів і терпляче чекав, хто першим почне розмову.

– Ну як, упізнаєш це місце? – спитав мене Гусар, показуючи на вершини скелястого кряжа.

– Гора Цецино, – відізвався я. – Думаєш, як живу в Рівному, то геть із голови все повилітало? Не забувай, що я у Чернівцях вчився.

– Хвалю, що пам'ятаєш, – сказав він упевнено. – Цецино – найвища гора чернівецької височини. Глянь на вершину – бачиш телевежу? Раніше там стояла фортеця.

Однак крім високих дерев, велетенських чагарів, я нічого не завважив. Та щойно ми зробили кілька кроків, як Юхим захоплено вигукнув і показав мені рукою:

– Он там буковинський ландшафтний парк, – і знов обернувся до мене:

– Далі видніється спортивно-оздоровчий комплекс.

Я приплющив очі, протяжно шморгнув носом і хрипло промовив:

– У гарному місці ти оселився.

– Це правда... Таке повітря!

Михайло одразу й собі рушає, всміхаючись. Ступив крок-другий, відпочиває – має проблеми з ногами. За хвилику попереджає мене:

– Ти Юхима не переслухаєш. Він може годинами торохотіти про цей райський куточок. Дуже вже любить оповідати всілякі краєзнавчі історії, вони в нього звучать, мов поезія.

Гусар пробував заперечити, але Брозинський зміряв його поглядом з ніг до голови.

– Забув, чого ми сюди приїхали?

Потім трохи помовчав і додав:

– Давай м'ясо, я беруся за свою улюблену справу.

Юхим, зрештою, таки послухався, але на півдорозі зупинився.

– Слухай, а головне ми забули? – раптом забринів переляком його голос.

– Хто це тобі казав? – в'їдливо запитав Михайло Федорович, показуючи пляшку горілки.

– Ти... ти справжній друг, – Гусар важко зітхнув. – А то б довелося бігти в магазин.

– Ну, добре, почали роботу, – легко погодився він і рушив з місця.

Мій товариш готувався пригостити мене своєю, як я зрозумів, коронною стравою – шашликами, котрі спробували чи не всі його близькі та знайомі. У цьому поважному списку я, здається, виглядав сірою вороною. Бо не звертав ніякої уваги на його стратегічний підхід до приготування цієї калорійної їжі.

Юхим Гусар, на моє здивування, без миттєвих роздумів по-серйозному сказав:

– У Михайла шашлики найліпші в окрузі.

І на правах не тільки щедрого господаря, а й багаторічного друга, почав тихенько наспівувати:

Шашличок, шашличок, шашличок

Так і проситься в кожний роток.

Як же довго він на вогні –

Дайте в руки шампур вже мені.

Закінчивши, він, наче справжній артист, низенько вклонився. Юхим був таким веселим, що навіть вдався до жарту:

– Ви прослухали фрагмент з нової пісні Михайла Брозинського «Шашличок».

Я смикнув Михайла за футболку, натякнувши, що слова просяться на музику. Мені хотілося, щоб давній приятель більше розповів про себе, як складалася його доля. Та він заклопотано чарував над м'ясом, обережно кинувши:

– Шашлики люблять тишу. Не поспішай.

– Та ти їх із заплученими очима можеш готувати, – вигукнув я у захваті.

– Е, ні, так не годиться, – розмірковував Михайло. – До шашликів треба підходити з любов'ю.

– А як немає тої любові? – у моєму голосі неприховане роздратування.

– Так і не жди смачних шашличків, – повчав він.

За розмовою незчулися, як почалося головне дійство. Ми сиділи за старим дубовим столом в альтанці й хапали до рук чималі шматки. Шашлики були справді вищої проби. Ми з Гусарем брали добавку й не раз прихвалювали Михайлову роботу.

А він, нахиливши тіло, довго дивився на мене, водив очима туди-сюди.

– Ти, Колю, на маму схожий, – обізвався якимось дивно, не зводячи з мене погляду.

Не діставши відповіді, проїнявся загальним настроєм. Хоча, щоб викликати Брозинського на відверту розмову, треба було мати особливий талант. Соромно зізнатися, але я, фаховий телеведучий, ледве Михайла розкрутив. Та й то довелося вдатися до перевіреного прийому – поцікавився, що йому найбільше пам'ятається з далекої молодості.

Він повернув до мене голову і скромно зауважив:

– Не повіриш, я бережу досі спогади про військову службу в Сторожинці, де ти тоді працював у редакції.

– І друкував твої вірші.

– Я думав, ти забув.

– Не тільки не забув, – пробував я переконати земляка, – але й привіз тобі кілька газет з твоїми прекрасними віршами.

– Ти серйозно?

– Цілком. Ось, візьми читай...

– Доволі цікаво, – зрадів, як дитя, Михайло. – Ти мене наче повернув у юні роки.

А потім, переглядаючи газети, ледь стримував набігле хвилювання:

– Людоньки, я уже й забув про них! Спасибі, Колю, що зберіг. Спасибі, мій друже.

Я пам'ятав Михайла Брозинського, худенького, чорночубого, з доброю усмішкою ефрейтора, який дуже легко вписався у військове життя і міг вільно ходити по місту, спілкуватися зі мною. Не передати тепер словами мої почуття, коли ми з ним зустрічалися, вели розмови про літературу, журналістику, заглядали у далеке майбутнє.

Ще більше пам'ятаю, як я добре вивчив дорогу на КПП і носив йому домашні харчі, які готувала моя знайома. Але найбільше пригадую, як він приходив до мене з блокнотом і показував нові вірші, написані протягом одного-двох днів.

Я в той час після закінчення університету працював заступником редактора сторожинецької районної газети «Радянське село» і залюбки друкував Михайлові твори. Тоді його поезія була проникнута враженнями від зустрічей із новими знайомими, співучими місцями Карпат, навколишньою природою. Для нього майже кожна подія ставала імпульсом і джерелом натхнення. Згадуючи все це, я нічого кращого не вдумав, як з сумом проказав:

– Швидко йде час. Здається, наче недавно це було, а минуло вже сорок літ з гаком.

Брозинський помовчав, далі, ніби відганяючи від себе мої тужливі слова, заговорив по-філософськи:

– Нічого дивного: життя на місці не стоїть. За нами крокує нове покоління.

– А як ти, Михайле, прожив ці роки? – нащось бовкнув я.

– Нормально.

Якби не Юхим Семенович з його непідробною дипломатичністю й своєю настирливістю, я б нічого не довідався про нього.

А він, виявляється, за ці роки встиг чимало. Найголовніше – виховав зі своєю милою дружиною Євгенією двох синів, дочекався онуків. До роботи теж, як кажуть, мав запальний хист. Працював на відповідальних посадах у газетах «Дністрові зорі», «Молодий буковинець» та обласній державній телерадіокомпанії. Нажив багато друзів, має шану та авторитет у буковинців і понині.

Попри щоденні клопоти знаходив вільну хвилину і для написання чудових віршів, оповідань. Видав чимало книг, які здобули поцінування серед широкої аудиторії читачів.

А вже стільком людям допоміг у їхніх проблемах, скільки гострих матеріалів підготував проти бездушних чиновників – не злічити!

– Михайло ніколи не знав спокою, – повідомив Гусар. – Навіть тепер, коли можна передихнути, крутиться, мов білка в колесі.

– З тебе беру приклад, – заводиться він. – Ти цілими днями ганяєш, як молодий олень.

– Ні, мені до тебе далеко! – відповів з радістю Юхим Семенович. – Твоя одержимість запалює не одного нашого колегу.

- Ади, я не знав, що маю такий великий вплив на людей.
- Уже будеш знати.

Ми говоримо про життя, як воно швидко проминуло відтоді, як ми бачилися востаннє багато років тому, розповідаємо про свої творчі плани. Я знав, що Михайла його «поетична» дружина надихає на творчість, водночас насолоджуючись мелодійними віршами люблячого чоловіка, яких чимало знає напам'ять. Вони дискутують, приятелюють із багатьма творчими людьми. У такій атмосфері легко писати, видавати книги. Та коли в державі неспокійно, коли гинуть кращі хлопці та дівчата на Донбасі, все це викликає смуток на душі. Та хіба ми в силах щось змінити? Тепер нам хотілося хоч на якийсь час про це забути.

Брозинський взяв ініціативу в свої руки і по-господарськи заявив:

– Ходімо краще до столу – шашлики остинуть.

– Правда. – погодився Юхим Семенович. – Балачками Миколу не здивуємо, а ось шашликами Брозинського можемо.

Не гаючи часу, ми взялися за шашлики. Напрочуд швидко ми справилися з ними, і я відчув, що варто перепочити. Похваливши Михайла Федоровича за кулінарні здібності, я продовжував милуватися вечірньою прохолодою. Не минуло й півгодини, як дізнався, що через кілька днів мій добрий приятель відзначатиме своє шістдесятип'ятиріччя. Із усього я зрозумів, що в прожиті літа він не любить, як інші, кидати камінці, проте критично ставиться до минулого. І хоча був сам учасником багатьох знакових суспільно-політичних подій, старався висвітлювати не так їх, як показувати, чим живуть звичайні люди, що тривожить. Але писав це з таким тактом, аби не образити пам'ять тих, хто вірив і сподівався на світле майбутнє. У часи перебування Брозинський робив усе від нього залежне, щоб гідно поцінувати героїв національно-визвольного руху, радянських дисидентів, великомучеників, які наближали омріяну добу незалежності України. Зробив він якимось на обласному радіо матеріал, у якому розповів про нелегке повоєнне життя свого покоління. Цю проблему журналіст і літератор знав не по книжках, адже самому довелося пережити майже все, що випало на долю людей того часу. Відчув і страшний голод, і знущання влади над селянами, і короткі щасливі роки. Та хоч як складалося життя, Михайло Федорович ріс у такому миловидному серцю наддністрянському селі Михалкове, яке кидало хлопця у вир повсякденних клопотів, спонукало до повсякденної роботи.

Спостерігаючи, як важко трудяться батьки, він і сам готувався до труднощів. Знав, що в житті буде нелегко, тому гартував себе ще змалку. Дуже полюбляв допомагати мамі – ходив з нею у колгосп, порався по господарству. Усі думали, що з Михайлика виросте сільський трудівник. А хлопець обрав собі іншу стежу. Про все це та багато іншого Брозинський згодом опише в своїй автобіографічній повісті «Босоніж по стерні», яку з великим захопленням будуть читати його ровесники, котрі, як і він, важко і сумлінно працювали на тогочасну країну, не думаючи ані про здоров'я, ані про нагороди. Їм хотілося, щоб прийдешні покоління зазнали ліпшої долі.

Не вийшло... Та хіба це нашого сумління вина? Михайло Брозинський, як справжній, вдумливий поет, не засуджує свого минулого, а пише з гордістю:

*Життя моє!
Ти знаєш, я щасливий,
Що у моєму домі спокою нема.
Й вітрами я і бурями омий,
А в серці хлюпом-розхлюпом весна.*

Таких щирих роздумів у Михайла Федоровича багато. Його тонке, правдиве слово спонукає думати, не рубати зопалу. Бо і на сонці, як мовиться, є плями.

– Треба до минулого підходити зважено, з мудрістю, – розмірковує він уголос. – Однак сподівання і конкретні практичні дії мають бути спроектовані на майбутнє.

– Ти знаєш, як називають людей, які висловлюються так, як ти? – дорікає йому Гусар.

– Це не плач за радянською добою, – відреагував Михайло Федорович. – Тверезий підхід до часу, в якому все було – і радощі, і печалі.

– Все одно, Михайле, скільки ти не надривайся, а в нас люблять витерти ноги об минуле. Так було при більшовиках, так є тепер.

– З часом це пройде, – пробував заперечити Брозинський. – Покоління, яке йде за нами, буде шанувати свою історію, якою б вона не була. У нього інше світосприйняття.

Таких розмов було безліч за ті дні. Я зробив висновок, що його життєві правила співзвучні з основними гуманістичними засадами – ніколи не рубати з плеча, до всього підходити зважено, з розсудком.

Цим Брозинський, незважаючи на свої фізичні болі, живе, працює, передаючи досвід багаторічної журналістської роботи молодим колегам з газети «Буковинське віче», де обіймає посаду літературного редактора.

Я ж, пишучи ці рядки, прагнув кількома штрихами показати, яке серце має мій друг і земляк, який вогонь палає в ньому. Певен, що він і надалі буде нас радувати своїм підходом до життя, цікавими віршами. Нехай йому легко пишеться, щасливо живеться.

«Буковинське віче», 25 жовтня 2012 року (з доповненнями)

БУКОВИНА КЛИЧЕ

Повість

**Знайомим і друзям 60–70 років
присвячую**

Ця повістина написана на основі подій, безпосереднім учасником яких був сам. Усі герої – реальні люди, з ними мене пов'язують різні життєві історії, дивовижні пригоди. Але в деяких місцях я свідомо допустився певних домислів, перебільшень, тому що прагнув, щоб вийшов не сухий життєпис, а динамічний художньо-документальний твір. Отож уклінно прошу своїх знайомих і друзів не ображатись на мене за таке «вільнодумство», сприймати мої оповідки з легкою іронією.

Автор

Хто б там що не говорив, але, озираючись назад, у пам'яті, я певен, зринають не гірші сторінки з нашого минулого. І хай ми народилися та жили в останні повоєнні роки 20-го століття, коли найбільшою радістю було проїхатися на чужому велосипеді чи на возі, запряженому конем. Коли зранку до вечора ми ганяли по селу, й нас ніхто не шукав, бо знали: нікуди не дінемось, захочемо їсти – самі прибіжимо додому. І все було нормально, ми не відрізнялися одне від одного, хіба що характерами і обличчями. Ми падали, набивали гулі, ламали кістки, пили воду, де випадало, однак були щасливі. Щасливі від того, що маємо батьків, які повернулися живі-живісінькі з війни, матерів, що, не розгинаючи спин, тягли на собі сім'ю й господарство. Нам було радісно, бо дивилися за «п'ять» копійок мультфільм чи повнометражний фільм, читали і обговорювали книги, мріяли про космос. А коли з'явився телевізор, ми вже перестали гасати на великах, бігати красти яблука в сусідські сади, наше життя, здається, перетворилося на суцільний серіал... Ми те покоління, яке вірило в світле прийдешнє, зростало на різних «ізмах» і «павликах морозових», але ми те покоління, яке вміло брати на себе відповідальність, ризикувати, долати перешкоди. Батьки нас змалку виховували не губити найголовніші риси людяності, закликали ділити між собою радість і прикраси, берегти хліб насущний. Узагалі, нам є чим пишатися, попри те, що народилися, вчилися й працювали в епоху Сталіна-Хрущова й Брежньова, бачили, як у великих і малих начальниках слова розходяться з практичними справами, як на наших очах розвалюється улюблена держава. Проте ми продовжували творити, бувало, падали у відчай і знову насолоджувалися життям. Бо були молоді, завзяті, зростали під мирним небом. А ще були горді за те, що Радянський Союз ось-ось наздожене США і мало коли задумувалися над тим, чому в крамницях напівпорожні полиці і не зменшуються черги за машинами, побутовою технікою, меблями, книгами... Нам було не до цього: ми чекали того дня, коли все зміниться. Ми в щось вірили, на щось сподівалися. І на такі речі зовсім не звертали увагу.

Кожен прокладав свою дорогу, будував великі плани, оптимістично заглядав

у майбутнє. Не був винятком у цьому круговороті і я. Звісно, я ще не знав, що мої пошуки стануть довгими, і в житті доведеться зіткнутися з різними комбінаціями. Але то буде пізніше, а зараз мені дуже кортіло стати на самостійний шлях.

НЕ ЧЕКАЛИ

Як не силкувався я забути свою останню розмову з татом і мамою, не згадувати про неї хоча би день, однак вона щомиті лізла в голову.

Їхав і чув напутні слова батька: «Ти пожалкуєш, що кинув медучилище. Хто тебе чекає в тих Кельменцях? Як уже так хотів стати газетярем – міг попроситися у Сокирянський район».

Я боявся заперечити – принишк і не дихав. Проте за мить виклав те, що він не чекав:

– Ліпше бути подалі від дому.

– Чого ж ти сюди приперся? – насупився тато, вкрай здивований моїм зізнанням. І повторив свою улюблену пісню: «Може, передумаєш і повернешся в училище?».

– Не-е, – рішуче заперечив я. – У мене на руках направлення на роботу.

– Його можна відмінити, – якось само собою вирвалося в нього. – Дай тільки слово.

Довго не роздумуючи, я швидко вивів його з того радісного стану:

– Не вийде з мене фельдшера. Хочу бути журналістом.

– Який же ти недотепа! – обурився він. – Хіба це професія?

У мене боляче защеміло серце й я з порога стримано кинув:

– А чом би й ні. Професія цікава і непогано оплачувана. Ось побачите, я досягну успіхів. Батько зрозумів, що це виклик йому особисто. І вирішив мене підколоти:

– Таких, як у медучилищі?

– Я туди не просився, – огризнувся. – Самі туди послали.

Згадавши своє навчання в медучилищі, перші відвідини моргу, мені стало моторошно. Схоже відчуття було, коли розпочинав навчання, тоді, здавалося, увесь світ бачив, з якою я немилістю ходив на заняття. Тільки тато з мамою не помічали або не в силі були збагнути, що медицина – це не моя стихія.

Оце й тепер намагаються повернутися до старого. Тиждень проводять зі мною роботу, аби я відмовився від «безглуздої витівки», повернувся до навчання. Я хотів ще щось прокрутити у своїй заплутаній голові, та раптом упіймав себе на тому, що не час на такі міркування.

І вже зовсім скоро прийшла на допомогу мені мати.

– Нехай, Васю, спробує, – звернулася вона лагідно до нього, коли той лютував. – Досить, що ми все життя бабраємось у крові.

Не встиг я переварити сказане нею, як знову заговорив батько:

– Не хоче – його справа. Але я допомагати не збираюсь. Тепер сам за себе в одвіті.

А вона правила своєї:

– Що це ти надумав? Коля ж іще дитина – в грудні йому буде тільки шістнадцять.

– Вважай, що наш син уже подорослішав, – гарячкував він і відійшов убік. – Через рік-два його жде армія...

Мама глянула на мене, і я побачив у кутках її очей утаємничені сльози.

– Перестань, – повернув я до неї розгарячіле обличчя. – Не переживай. Я ж не за границю зібрався.

У цей час тато, який не спускав з мене очей, здивовано озирнувся на матір.

– Ти чого? – трохи сердито запитав. – Наш Микола, як сама знаєш, непостійний від всього – поспробує газетярського хліба і за тиждень приїде додому.

Від цих слів мене ніби пронизила блискавка, і я у відповідь прокричав:

– А от і ні! Не чекайте мене.

Не пам'ятаю, що я тоді ще наговорив, поки батько мене виховував. Єдине, що пригадую – це мій ефектний спіч. Признаюсь відверто, я не розгубився. І це додало мені неабиякої сміливості для подальшої з ним дискусії.

Зітхнувши, мати збрала мене в дорогу і провела до хвіртки. Тато визирнув з вікна і махнув на прощання рукою, даючи зрозуміти, що розстаємось ненадовго.

Я на вулиці постояв, глянув здалеку на наше подвір'я і за хвилину швидкою ходою рушив до автобусної зупинки. Коли йшов, мене найбільше вразило, що якимось по-особливому загойдався мій улюблений горіх, з якого я в дитинстві не раз падав, наймовірно затуляючи свою пісню рідкісний соловей.

Дорога на Кельменці, на диво, зайняла мало часу. І я не спам'ятався, як опинився в чужому для себе селищі. Від автобусної станції до редакції добрався скоро. Мабуть, тому, що той травневий ранок 1965 року був одним із кращих у моєму житті – він підганяв мене до мети. Не чув ні галасливого співу пташок, ні незнайомих голосів, тільки чув, як стукотить моє серце.

Коли побачив приміщення, в якому доведеться працювати, то воно ще більше забилосся. Зайшов на мить у затінок, і там переді мною повсталала на курячих ніжках «шевченківська хата» з підсліпуватими віконцями, на якій красувався напис: «Редакція районної газети «Наддністрянська правда». Хатину з усіх боків огортали густі дерева та кущі. Довкіл квакали жаби, з вікон долітав стукіт друкарських машинок.

Пересиливши себе, я сміливо ступив уперед – і незчувся, як опинився всередині цього деревного, мов світ, приміщення.

– Де я можу побачити редактора Михайла Лавровича Миронюка? – заторохтів я, коли перед собою вгледів невисокого зросту чоловіка з променистими очима.

– Я – редактор, – зупинився він, оглядаючи мене довкіл. – А ви, молодий чоловіче, певне, допис принесли?

– Та ні, – подав ледь чутний голосок. – Мене скерували до вас із Чернівців.

І показав йому направлення з обласного управління по пресі.

– А... мені про вас телефонували, – відповів з присвистом мій майбутній шеф. – Заходьте в мій кабінет, я занесу на правку сторінки, і ми з вами про все поговоримо.

Враз щось пригадавши, він несподівано зронив:

– А де ваші речі?

– Зі мною.
– Не густо їх у вас, – засміявся редактор. – Чи ви вирішили у Кельменцях нові придбати?

Але я не зреагував на його репліку, мовби й не розчув. Лишень раптом стривожився:

– Мені б десь покласти сумку, визначитися з житлом?
– Занесіть у коректорську, – заквапився Михайло Лаврович. – Вона стане вашою першою домівкою.

Невдовзі ми з ним уже сиділи в його кабінеті, і я відповідав на поставлені запитання. Гомоніли про все: і про те, чому я кинув медицину, і про те, що журналістика – не легке ремесло, що на цьому шляху можуть бути успіхи і поразки, і те, що мені необхідно продовжувати навчання.

Ближче до закінчення бесіди він запропонував свої послуги:

– Через місяць нагадаєте, щоб я передзвонив до директора вечірньої школи, і вас зарахували у дев'ятий клас. Я не встиг подякувати, як він подивився на великий годинник, що висів над дверима кабінету, підсумував: – А поки що будете працювати коректором. Зарплата шістдесят п'ять карбованців.

– Я ж той... не всі документи забрав з медучилища, щоб подати в школу, – щиро сердо зізнався йому.

– Ви що, на бал їхали? – Миронюк здивовано звів брови. – Чи думаєте, як вас рекомендували з управління, то не треба вчитись? Запам'ятайте: коректор – це головна ланка в газеті, вона вимагає грамотності і зібраності. З неповною середньою освітою тут нічого робити.

Переглянувши мої друківані матеріали, які я з собою привіз, він грізно проказав:

– Бачу, у вас рука більше тяжіє до літературних творів, а мені потрібен працівник, який би давав у номер двісті п'ятдесят рядків про хліборобів, тваринників, механізаторів... У нас і без вас є кому пописувати вірші та оповідання.

– Я пишу і про людей праці, – відповів я, підлещуючись до нього. – Просто не всі зібрав публікації.

– Не журіться, у вас буде час показати, на що ви здатні, – насупився редактор, злегка усміхнувшись.

– Авжеж, – прошепотів я.

... На загальній редакційній летучці, коли всі зібралися, Михайло Лаврович помітив, що я стою біля дверей.

– Чого це ви не сідаєте? – поспитав мене, звернувши своїм запитанням усю увагу присутніх. – У ногах правди немає.

Працівники притихли, здавалося, навіть не дихали. Гляділи на мене, сподіваючись, що на цьому редактор не зупиниться.

Так і сталося. Він раптом сказав коротко:

– Хочу вам представити нового коректора...

І, ніби відчувши, що можуть надійти запитання, діловито додав:

– Наш молодий колега зголосився ще й готувати для газети матеріали.

– Похвально, – мовив чоловік біля вікна. – Нам зайві руки на завадять.
 Миронюк уже зібрався прокоментувати його слова, як за його спиною пролунала інша репліка:

– А він уміє писати?

– Судячи по публікаціях, начебто вміє, – незлостиво присік вискочку редактор. – Має позитивну характеристику з обласної газети «Радянська Буковина», скерування з управління по пресі.

– Це все папери, – пролунав той же голос. – Побачимо, що він за чоловік.

Миронюк трохи напружився:

– Ах, недовірливий! Забув, коли сам таким був?

Урешті, працівник припиш і більше не огризався. Михайло Лаврович, на моє глибоке здивування, почав оповідати про мене. Не все, звісно, одначе головне з моєї скромної біографії не обминув.

– Миколині батьки хотіли бачити його медиком, бо самі пов'язані з цією професією, – лагідно продовжував він свою думку. – А син їх не послухав і залишив навчання в медучилищі. Каже, мріє стати професійним журналістом. Як на мене, сміливий вчинок. Значить, має характер. Для нашої роботи така риса важлива.

Не встиг докінчити, як до нього звернувся його заступник Яків Семенович Нечипорук:

– Хай би щось і новачок сказав.

– Питайте, – розпорядився редактор. Нечипорук повагався, потім обвів мене колючим поглядом:

– Ти добре подумав, хлопче, що рішив усе кинути і почати нове життя?

– Він же іще тільки приглядається до нашої професії, а ви йому вже екзамен влаштовуєте, – заступився за мене Михайло Лаврович. – Багато буде залежати від нас.

– Правильно, – несподівано підтримав його завідуючий відділом листів та масової роботи Василь Арсентійович Валігурський. – Життя покаже...

– У мене з вами схожі думки, – звернувся до нього Миронюк. – Так що пропоную вам взяти над Миколою шефство.

– Хіба я проти? – ніби втішився Валігурський.

– От і домовилися.

Із кожним словом редактора моє тіло тремтіло, мовби від холоду. Я досі не можу повірити в те, як хлопчина (по суті ще підліток) витримав дорослий екзамен. Дякувати долі, мені щастило на таких людей, як мої перші наставники Михайло Лаврович Миронюк, Василь Арсентійович Валігурський та багато інших, і вони ще не раз протягували мені свою руку підтримки.

А тоді я все-таки насмівився сказати кілька слів. Мушу визнати, вони далися мені важко, але не це головне – мій виступ був щирим. Уперше в житті в мене з'явився шанс – люди повірили. Щоправда, на словах. Далі я мав показати молодечий запал на ділі.

ВАЛІГУРСЬКИЙ

По закінченні летучки редактор покликав до себе Валігурського:

– Ось ваш помічник, Василю Арсентійовичу. Ліпіть з нього газетяра.

– Ви що, Михайле Лавровичу, – зумисне принизив себе він. – Микола приїхав з області, доведеться в нього мені вчитись. Гляньте, яку купу привіз матеріалів.

– Публікацій справді багато, – негадано підхопив Миронюк. – Ви маєте приручити його до розгляду листів, скарг. Нехай Микола Васильович запам'ятає, що без зв'язку з дописувачами газета – пустий звук. І редактор узявся повторювати те, що сказав на летучці. Валігурський вислухав, потім різко мовив:

– Про це ми з ним ще поговоримо, а зараз я хочу познайомити його зі специфікою відділу.

– Не буду заважати, – споважнів Михайло Лаврович.

Важко передати словами той стан, у якому перебував той миті я, чекаючи першого практичного завдання. Адже з усіх відділів, якими пишається кожна редакція, відділ листів та масової роботи займає провідну роль. Звісно, існував ще відділ партійного життя, однак він мене менше приваблював, мабуть, тому, що там до всього підходили з мірками педантичності та офіціозу. А мені кортіло чим скоріше долучитися до живого спілкування з людьми, бачити їхні проблеми, радощі.

Уже з перших днів роботи я з глибокою повагою поставився до свого куратора. Валігурський виявився цікавою, розсудливою людиною, хоча небагатослівною. Згодом я зробив відкриття, від якого не відмовлюся досі, – це був скромний чоловік, який не любив виставляти себе напоказ, носив простенький, але зі смаком підібраний одяг, уважно ставився до оточуючих. На таких, як він, трималися тодішні редакції, саме такі, трохи сором'язливі, проте сумлінні особистості, давали можливість реалізуватися іншим, підставляли їм своє плече.

Забіжу наперед і скажу, що ми з Василем Арсентійовичем із легкої руки Миронюка десь через тиждень потоваришували, а згодом стали друзями на все життя. Настане такий час, коли я стану їхати до нього в гості у село Комарово, а він – до мене в Коболчин, коли удвох будемо баландрасити на різні теми, не обминаючи гострих кутів. Але то буде пізніше, а тепер я сидів і уважно слухав кожне слово, вимовлене Валігурським.

– Пора тобі, голубе, знайомитися з районом, – без довгих передмов випалив завідуючий відділом.

І не чекаючи відповіді, уточнив:

– Завтра поїдеш у Ларгу. Підготуєш матеріал про людей села.

Я набрав у легені побільше повітря і вже готовий був бігти виконувати завдання. Не знав я тоді, скільки глуму і жартів викличе в колективі моє перше відрядження, скільки сміятимуться наді мною колеги.

Божевільний від щастя, я крокував незнайомим селом і замислено придумував запитання для свого інтерв'ю. У конторі колгоспу мене сприйняли з певною насторогою, мовляв, чого приїхали без погодження, потрібних вам людей немає на місці, так що чекайте.

Однак, вони не на того попали – я не мав наміру плазувати назад. Тоді прища-ва секретарка зателефонувала до якогось добродія, і мене за хвилину прийняв не хто-небудь – сам парторг колгоспу. Як тільки я переступив поріг його кабінету, він із ехидною посмішкою відзначив, що знає всіх працівників редакції.

– Я – новенький, – процідив крізь зуби.

– Тоді все ясно, – вельми серйозно відповів парторг і взявся розпитувати, що нового в Єдинцях.

Після цих слів я кілька секунд стояв розгублений, не знаючи що відповідати, а потім якось знайшов вихід:

— Усе по-старому.

Сам же міркую: « При чім тут Єдинці? Щось секретар переплутав. Та й говорить він не то по-російськи, не то по-молдавськи.» Та все то пусте – головне мені вдалося зібрати непогані факти для публікації, і це гріло душу. Щоправда, десь підкрадалися сумніви: всюди, де побував, люди розмовляли молдавською мовою. Приїхавши пізно в редакцію, я заспокоївся й сів писати. Сказати, що мені легко давалася ця кореспонденція, – значить нічого не сказати. Бо ж як можна писати, якщо кишки грають марш, а поїсти ніде – все зачинено. Мої думки на кулінарні теми невдовзі пішли в небуття, коли пригадав, що на ранок мав покласти перед Валігурським готовий матеріал.

За останні пару днів я не мав часу нормально повечеряти, оскільки після робочого дня «ліпив» своє житло. Здавалося, нічого простішого, ніж скласти до купи двоє столів, і ліжко готове. Однак на початку такі приготування забирали доволі багато часу, адже я раніше не вдавався до подібних експериментів, проте згодом навчився це робити швидше. Зрештою, увійшовши в роль господаря, я звично лягав на стіл, клав під голову купу підшивок газет та журналів, а потім до ранку цокатів зубами – тілом пронизував холод до самісіньких кісток. Я лежав і боявся поворохнутися, аби не розбудити мишей. І так тривало декілька місяців. То була гарна школа виживання, яка загартувала мене на подальші роки.

Прокинувся я від цвірінькання пташок і гавкання собак. Глянув на годинника – до початку трудового дня залишалося дві години. Заварив міцного чаю, десь у шухляді відшукав сухарів. Поки настоювався чай, примусив себе зробити кілька рухів тілом. На більше не вистачало бажання.

А тим часом по коридору вже грюкала прибиральниця. Я швиденько зібрав ліжко і вийшов назустріч.

– Доброго ранку! – бадьорим голосом прощобетала вона. – Певне, вас розбудила?

– Не переймайтесь, – позіхнув я. – Хто в таку пору спить?

– Це правда, – підняла брови жінка, вдивляючись у моє заспане обличчя – Сьогодні ранок обіцяє бути теплим, сонячним.

Пропускаючи мене вперед, прибиральниця невпевнено запитала:

– Скажіть, ви б не хотіли змінити своє житло? Моя сестра шукає квартиранта.

– Яюсь над цим не думав, – пояснив я, поглядаючи на годинник.

– Запевняю вас, ви нічого не втрачаєте, – не змигнувши оком, наполягала вона. – Попробуйте – повернутися сюди ніколи не пізно.

Заки я прикидав своїм розумом, знайома викотила на своє обличчя силувану посмішку.

– У сестри, між іншим, гарна дочка, шукає кавалера.

Зважаючи на те, що мені набридло валятися на столі, пропозиція була слухною. Щодо до її натяку про «гарну дочку», то на даному етапі заводити близькі стосунки з дівчатами, в мої плани не входило.

– Мені треба подумати, – перейшов я до справи.

Враз нашу розмову перервав Валігурський, який, направляючись до свого кабінету, зайшов непомітно з двору.

Привітавшись, він послабив краватку, а далі чомусь пошепки мовив:

– Невже ти не догадуєшся, що тобі пропонують житло з нареченою?

Я у відповідь лише здвигнув плечима. Тоді Василь Арсентійович продовжив:

– Викинь ці дурниці з голови. Ауріка подібним чином кожного нашого новенького мріє познайомити зі своєю племінницею. Кажуть, дівка готова на все, вона...

Хвилинна пауза.

– Легкої поведінки, – завершив свій монолог колега.

І тут мене прорвало:

– Нікуди перебиратися я не збираюсь. Мені і в редакції непогано.

До кабінету ми йшли мовчки. Я знав, що мій наставник у ці хвилини мучиться, адже запропонувати інший варіант, скажімо, взяти до себе на квартиру, не було можливості. Адже сам проживав у невеличкій квартирці, а кілька місяців тому його сім'я поповнилася ще на одного члена – народився син. Молодий батько на роботі почувався після недоспаних ночей, як висмоктаний лимон, хоча й старався нічого й нікому не показувати.

Не повертаючись більше до попередньої розмови, я гордовито протягнув йому підготовлений уночі рукопис.

– Як з'їздився? – поцікавився він.

– Начебто нормально, – відказав я.

– Гарзд, зараз прочитаю. А ти передзвони в райвідділи культури, освіти й дізнайся, які планують заходи.

Валігурський скинув піджака й почав читати. Його поведінка мене трохи здивувала. Перегорнувши першу сторінку, почав сміятись. Потім реготав так, ніби я поклав перед ним гумореску.

– Ти де був? – запитав суворо.

– Як де? – мовби образився я. – У Ларзі.

– В якій?

– А їх тут багато?

Завідуючий пригріб долонею пишне волосся, доброзичливо глянув на мене:

– Одна – це станція Ларга. Ти привіз матеріал із молдавського села, яке має аналогічну назву.

– Виходить, не туди з'їздив, – широко розкрив очі я, вкрай здивований почутою новиною.

– Сміхота! – почув я знайомий, трохи веселий голосок Василя Арсентійовича, який приводив мене до тьми. – Як тобі вдалося розговорити молдован? Невже ти не вловив, якою там мовою розмовляють?

Я зметикував, що маю шанс або викрутитись, або зганьбити себе. Звісно, я вибрав перший варіант. Довго розповідав, як мене недружелюбно зустріли, як у конторі колгоспу все робили, щоб від них відчепився, але згодом здалися – видно я їх допік.

– Тоді ти талант! – по-діловому зауважив він і додав: – Розкрутити людей на таку розмову не кожному під силу, а ти підготував непоганий матеріал.

Коли я трохи заспокоївся, Валігурський застеріг:

– Тут великої біди немає, але надалі будь уважнішим.

Хвилини за двадцять про моє перше відрядження говорила вся редакція. Розповідати про те, як мене підколювали, справа невдячна. Скажу тільки, що колеги отримували насолоду від дотепного жарту наді мною. Найбільше веселив публіку відповідальний секретар Тулизик:

– Ти, Миколо, нічого від сусідів не привіз?

– Ні, – тихо прошепотів, украй розгубившись. – А що треба?

– Вони мали передати бочку вина, – поскаржився Петро Іванович.

– Ого-о... І як би я її доставив?

– Сказав би водію, що везеш мені, він би не відмовив.

– Хіба вас усі знають? – нарешті отямився я.

Петро Іванович сонячно всміхнувся:

– Голубе, запам'ятай: у радіусі найближчих п'ятдесят кілометрів Тулизика знає кожна собака.

Усі, хто стояв поруч, тепер уже сміялися з нього. Про що взагалі йдеться, і чому колеги так оживилися після цих слів, мені стало зрозумілим трохи пізніше. Я стояв у відчай і безпомічно кліпав очима.

Добре, що вчасно підійшов редактор. Дізнавшись, у чому справа, Михайло Лаврович, як і належить керівникові такого рівня, поведився спокійно, не демонструючи смішинок у очах. Він запевнив мене, що зараз переговорить зі своїм колегою з Єдинців і попросить, щоб надрукували в їхній газеті мою кореспонденцію.

– Нехай гонорар висилають на моє ім'я, – стримано озвався Тулизик. – Микола ще не прописаний, грошей не видадуть.

А Миронюк йому з притиском випалив:

– Не переживайте, я попрошу начальника, й видадуть.

– Шкода, – зітхнув він. – Я думав Миколі допомогти.

– Знаю вашу допомогу, – насварився на нього редактор. – Краще йдіть і займайтеся ділом.

Тулизик подався в кабінет спустошений. А працівники редакції ще довго про щось шепотіли, злегка посміюючись над ним. Лише згодом мені стало зрозумілим, що мав редактор, вичитуючи підлеглого.

Час летів зі швидкістю ракети. Незчувся, як минуло літо – підкралася осінь. Я був уже достатньо натренованим газетярем, щоб розбиратися в людях, складати власні оцінки про того чи іншого керівника. Досить було мені дати доручення готувати публікацію, скажімо, про відомих членів райкому партії Терентія Володимировича чи Марію Спиридонівну, як я знав, яким повинен вийти майбутній опис. Це стосувалося багатьох інших впливових начальників, які хоча й не були активістами, проте користувалися недоторканістю з боку райкому партії чи райвиконкому.

...Ще ж, здається, недавно, я не міг навіть уявити, що існують такі неписані правила. У мене, як і в переважній більшості молодих газетярів, романтизм брав верх. Кортіло похизуватися перед колегами, показати себе правдолюбцем, але мої «фокуси» відразу прискіп редактор. Дісталось тоді й Валігурському, що відпустив мене у вільне плавання.

– Давайте раз і назавжди домовимось, що ви не будете проявляти ніякої самодіяльності, – сердито звернувся до мене Миронюк, як його «пропосочили» в райкомі за мою публікацію про одного голову колгоспу. – Я теж у вашому віці шукав істину, але для цього є газета «Правда» (друкований орган ЦК КПРС). Навіщо нам зайві головні болі?

Пригадую, мені захотілося вступити з ним у полеміку, але Василь Арсентійович вчасно зупинив.

– Раджу тобі не зариватися, – наказав він дружелюбно. – Редактор не любить, коли його не слухають, готують матеріали на свій розсуд.

– Навіть, якщо це сигнали читачів?

– Це не має значення, – пояснив завідуючий. – Не забувай, що Миронюк не самостійний у своїх рішеннях, над ним є райком.

– Я знаю.

– Пиши краще про молодь – це тобі ближче за духом, – розпорядився Василь Арсентійович.

Я так і поступив. Поїхав у село Ленківці і підготував великий матеріал про діяльність комсомольсько-молодіжного колективу механізаторів, але наприкінці зробив банальний висновок, що райком комсомолу слабо вникає в роботу подібних осередків.

На другий день задзвеніла трубка. Валігурський узяв трубку й довго про щось слухав. Потім сплюнув і відсунув телефон.

– Дзвонила секретар райкому партії, – повідомив упалим голосом. – Викликає з приводу твоєї публікації до себе.

– Та наче я нічого такого не написав, – розгублено мовив йому.

– Хм-м... – задумливо глянув він на мене. – Схоже, на тебе поскаржилися з райкому комсомолу, що ти їх повчаєш.

Я тільки низив плечима.

– Про що ж тепер писати? – рішуче запитав, виходячи з себе.

– Усе буде добре, якщо не робитимеш власних висновків. Вожді не люблять, коли хтось вказує, особливо газетярі.

– Це стосується і комсомольців?– єхидно скривився я, маючи на увазі працівників райкому комсомолу.

– Авжеж,– повчально зауважив Василь Арсентійович.– Знаєш, прислів'я: «Крук крукові око не видере».

Слово за словом він переконував мене, що потрібно бути обережнішим з районною владою, інакше рано чи пізно пораниш крила. «Слід думати,– закінчив Валігурський,– про своє майбутнє, бо такими вчинками геть зіпсуєш стосунки з редактором».

З плином часу я багато чого переосмислив, зрозумів, що «гратися з вогнем» починає бути небезпечно. Бажання виставити себе героєм у моїй молодій голові більше не виникало. До того ж тодішня радянська система надто вміло відбивала спокусливі плани на подібні сміливі поступки. Звісно, існувала критика, однак усе дозувалося, кожному виданню приписувалося, на що воно може замахнутися, а на що–зась!

Лише згодом я збагнув: районний газетяр такий же безправний, як і будь-який інший громадянин. Хоч цього ніхто не говорить. Він поставлений у такі ідеологічні рамки, коли на будь-якому кроці ним оволодіває страх, журналіст щоденно бореться із самим собою, щоб не переступити «червону лінію», за якою для нього можуть наступити радикальні дії з боку керівництва редакції чи, як тоді слухно зауважували, «директивних органів». Постійні уроки життя, які мені влаштовував Валігурський, я на диво сприймав без зайвих розмов і амбіцій. Не можу сказати, що всі вони пригодилися в житті, але чимало з них я б не одержав у жодному вузі. Потім я не раз дякував йому за те, що підтримував у складні години розпачу, знаходив тепле слово, беззастережно довіряв.

Отож по часі роботи в редакції я більш-менш навчився правильно підбирати факти для кореспонденцій, уміло вести себе під час організацій інтерв'ю, сміливіше поводитися в товаристві поважних людей. Здавалось би, прості істини, але для шістнадцятирічного хлопчини це означало, що попри свою молодість він уже битий журналіст; принаймні так я намагався показати себе.

Майже рік я працював коректором і одночасно писав до газети. Основна робота займала в мене три дні на тиждень, у інші– їздив по району, готуючи публікації. Треба відмітити, що моя посада була відповідальною: я звіряв набраний текст із авторськими рукописами, вишукував і виправляв помилки, уточняв цифри, події, добирав правильні відповідники слів. Інколи доводилось правити абзаци, скорочувати, бо не вміщалися у відведену площу.

Дивлячись, як я й допізна вичиту ю газетні полоси, Василь Арсентійович, бувало, кризь прочинені двері гукав:

– Зроби перерву, я тобі перекусити приніс.

Мене не треба було довго вмовляти. Швидким рухом хапаю млинці з м'ясом чи звичайну булочку і підношу до рота. А він тим часом сумлінно виконує мої службові обов'язки.

– Аж легше стало!– нахвалюю я нехитрий харч, видихнувши.

– Це тобі Ірина Михайлівна (його дружина) підготувала,– реагує на мої слова товариш.– Каже: «Занеси, бо з Миколи скоро штани впадуть».

– Передайте від мене їй щире спасибі, – з великим ентузіазмом відповідаю, наминаючи принесену вечерю.

Зрештою, ситно перекусивши, беруся знову до роботи.

– Гаразд, я тобі трохи допоможу. – Валігурський зголошується вчитувати газету. – Сподіваюсь, ти мені довіряєш?

– Ага, – киваю йому.

Добрий від природи і навчений підтримувати людей, він не цурався будь-якої роботи: вмів майструвати, обрізувати дерева, доглядати за городом (сам народився і виріс у наддністрянському селі Комарово, що за двадцять кілометрів від Кельменців), завжди реагував на потреби колег.

Якось заглядає Василь Арсентійович до мене в коректорську, а я ремонтую стілець. З порога спостерігає за мою роботою і з деякою тривогою каже:

– Гляди, не порань руку.

– Не переживайте, – з гонором озиваюся. – Хіба мені вперше?

Наставник уважно дивиться в мій бік, висловлює сумнів до того, як я ладнаю стілець.

– Давай підтримаю, одному незручно, – наполягає.

Я заперечливо хитаю головою.

Після кількох невдалих рухів натикаюся пальцем на цвях і бурхливо кричу.

Тут Валігурський схоплюється і продовжує робити те, що мені не вдалося. Хоч як важко було в цьому зізнаватися, але завідуючий полагодив стілець краще від мене.

Подібних прикладів можна назвати безліч. За що б старший товариш не брався, все в нього виходило справно. Василь Арсентійович був із числа тих людей, які мало говорять, але успішно доводять задум до логічного кінця.

Пригадується, десь після року моєї коректорської служби він запитує:

– Миколо, є пропозиція перейти до мене у відділ на постійну роботу. Як ти до цього ставишся? Я з редактором домовлюся.

– Нащо ви таке питаннячко ставите, Василю Арсентійовичу? – впевнено випалив я. – Невже по очах не бачите?

– Ну-у, я ж не офтальмолог, щоб бачити!

– Ідіть уже, не марнуйте часу, – поквалпив я його, неначе боючись, що передумає. Ніби вгадавши мої думки, він зловтішно хмикнув:

– Ходімо разом. Усі питання вже вирішено.

Ось такий дружній жарт Валігурський розіграв наді мною. Звісно, я теж не залишився в боргу.

Не роздумуючи, одного дня вдаю, що хтось телефонує і кличу його.

– Дзвонила Ірина Михайлівна, просила, щоб ви терміново вийшли на вулицю.

– А що сталося?

– Не знаю, нічого не сказала, – спокійно відказую, ледь стримуючи себе. – Видно, за вами заскучилася.

Через деякий час він повертається в кабінет, сумно скаржиться:

– Дивно, обігав усі закавулки, а її не знайшов.

Спливло яких ще пару хвилин і я зізнаюся йому про свою витівку. Товариш не образився, навпаки, похвалив за вдалий жарт.

Ми один одного вміли підколювати, ходити напівтемними вулицями міста й безкінечно про щось гомоніти. Я досі вдячний йому, що оберіг мене від ранньої женитьби. Дізнавшись, що я зустрічаюся з донькою начальника районного вузла зв'язку, Василь Арсентійович налився гнівом:

– Як ти можеш бути таким довірливим? Хіба не бачиш, що твоє «кохання» третій рік після школи ніде не працює, сидить на шії батьків і шукає таких дурників, як ти? Я добре знаю цю сімейку, вони живуть неподалік мене. Для них головне – видати свою кицьку заміж. А що буде потім – їх менше турбує. Тільки би не засиділася в діваках. Знай, ти в Люськи не перший – краля міняє парубків, як циган коней.

Я пробував із ним посперечатися, але він продовжував мене далі виховувати:

– Не переймайся! Ти на своєму шляху ще не одну зустрінеш дівчину. Тепер слід думати, як успішно закінчити школу і поступити в університет. Там дівок буде, хоч греблю гати. Аби мав здоров'я голубити.

Валігурський говорив прямо, називав речі своїми іменами, наводив конкретні приклади. А одного разу, коли я прийшов до нього додому, і про мої любовні походеньки взнала Ірина Михайлівна, вони непомітно провели мене в сад, за яким виднілося подвір'я Люськи. Крізь огорожу я вгледів, як «моя кицька» втішається з незнайомим парубком, обіймає і покриває його довгими поцілунками.

Мене душив тягар усього побаченого. Я зненацька розвернувся й гордовито крокував назад.

Минуло кілька днів. Я все добре обдумав, згадав пророчі слова Василя Арсентійовича й без усіякого жалю викинув Люську зі свого юнацького життя.

Із справжнім коханням мені пощастить, коли буду навчатися у Львівському університеті. Я стріну дівчину на третьому курсі й одразу втрачу голову. Алла приїхала з історичного міста Дубне, що на Рівненщині, вступати на факультет іноземних мов, але провалиться на другому екзамені, і юнці доведеться повертатися додому. За тиждень, що вона складала іспити, я приємно збожеволію: мені щомиті кортіло відчувати її подих, солодкі губи, дивитися в її голубі, наче озерце, очі.

Мимоволі розглядаючи Аллу, яка в свої неповні сімнадцять літ боялася не те, що говорити, навіть поворухнутися, мені згадалася давня розмова з своїм навчителем. Господи, який мудрий чоловік! Це ж треба було так уміло мене розброїти, перебороти мою миттєву слабкість. Я був щасливий, що так сталося. Інакше... міг не зустріти свою любку. Не порадіти появі доньки Мирослави, моїх милих онучок Настуні та Зорянки.

І за все це маю дякувати дорогим моєму серцю Валігурським. Жаль, що потім наші кельменецькі дороги розійдуться, і ми цілих п'ять років, поки я навчатимусь у Львові, будемо бачитися дедалі рідше. Зате станемо одне одному писати листи, телефонувати...

Небавом ми знову зустрінемося. Цього разу, правда, в Сторожинці, де нам доля подарує щонайменше триста шістьдесят п'ять щасливих днів.

Однаке до них треба було ще пройти, як мовиться, вогонь і воду.

ГРИЦЬ

Так у редакції називали Григорія Безверхнього. Він працював кореспондентом-організатором районного радіомовлення й свій трудовий день, як правило, починав з газети «Наддністрянська правда». Оскільки його штат складався лише з двох людей, себто самого Безверхнього і диктора, то всюдисущий радіомовник крутився, наче білка в колесі.

Не пригадую події районного масштабу, на яку б Гриць, озброївшись переносним магнітофоном «Репортер-4» і виносним мікрофоном, миттєво не прибіг. У нього була своя, тільки йому відома мережа власних інформаторів, котрі зі швидкістю звуку сповіщали, що відбулося або найближчим часом відбудеться на Кельменеччині.

Газетярі, відчуваючи подієвий голод, постійно зверталися до колеги, аби той «підкинув» кілька новин на першу сторінку. Особливий інтерес до Гриші виникав після вихідних, коли ми, розслабившись, не знали, чим заповнити наступний номер. І він щоразу по-дружньому нас виручав.

Словом, молодий репортер (від мене старший на три роки) був знаковою фігурою в редакції. Його ми годували, напували і просили, якщо потрібна чиясь допомога, нехай не соромиться, скаже – прийдемо всією редакцією на допомогу.

Одного разу Безверхній так і поступив: «Виручайте, захворіла дикторка – зривається передача».

Як ви правильно здогадалися, на «дикторський фронт» кинули мене. Я обома руками опирався, наводив аргументи, що маю проблеми з дикцією, проте Миронюк і слухати не хотів.

– Заспокойтесь, Миколо Васильовичу, не говоріть дурниць. У вас голос не гірше Левітана (відомий диктор Радянського Союзу) – вранці увесь район піднімете.

– Жартуєте, Михайле Лавровичу, – промимрив я. – Мені до Левітана далеко.

Миронюк не зрозумів.

– Не знаю. Начебто виразно говорите. Спробуйте потренуватись.

– А як же газета? – невпевнено запитую його.

– А що газета? – редактор розвів руками. – По-перше, ця робота тимчасова. По-друге, вас ніхто від прямих обов'язків не звільняє. А писати можна й на радіо.

Поторгувавшись із ним, мені нічого не залишалось, як пристати на його пропозицію. Отак я опинився в ролі диктора.

Мушу визнати, що Грицько зустрів мене по-товариськи чудово. Відразу запропонував уважно прочитати текст і розставити смислові інтонації.

– Що ти там шепочеш? – махнув головою він. – Читай уголос.

– Я буду тобі заважати, – занепокоєно видавив із себе.

– Чудак чоловік, – переконано заперечив мій новий «шеф». – Я до цього вже звик.

– Ну тоді гаразд.

І ось ми нарешті успішно справилися з програмою. Я раніше не припускав, яка це марудна робота – десятки разів переписувати один і той же текст, монтувати, розбавляти музикою. Якщо чесно, то гадав, що в цьому немає нічого складного. Однак,

виявилось, тут безкрайній, необмежений простір для творчості. Правда, нервів також забирала чимало.

Безверхній був непоганим радійником. Мало хто міг так швидко, а головне якісно готувати програми. Його весела вдача, досвід і вміння із непомітної події витягти суть проблеми чи новизни, робили з нього висококласного фахівця.

...Уже вечоріло, коли ми вибралися на вулицю. По дорозі зрідка мчали машини, людей стрічали мало.

– Ти зараз куди?– поцікавився він.

– У редакцію на нічліг,– ствердно відповів я.

– Цієї ночі будеш спати в іншому місці. Підемо до моїх родичів. Там повечеряємо.

– Не знаю,– розгубився я,– якимось незручно.

– Незручно через голову штани одягати,– іронічно мовив Гриць, весело глянувши на мене.

Неспішно підіймаючись схилом, ми стали вести розмову про щойно підготовлену програму. Говорили, звісно, в минулому часі, адже виправити якісь недоліки вже не було жодних шансів. Передача знаходилась у радіовузлі за металевими дверима, й інженери стежили, коли мають її випустити в ефір.

– Заморився?– довірчо запитав товариш.

– Трохи,– озвався я сухим голосом.

– Це завжди буває, коли берешся за нову справу. Пригадую, я теж дуже хвилювався. Далі піде, як по маслу.

– Сподіваюся.

Повівав легенький вітерець, колихалися дерева. Я пильно вдивлявся у незнайомі місця, в яких побував уперше, милувався довколишньою природою.

Ну, нарешті добралися, можна й відпочити. Дядько з тіткою зустріли нас приязно. Жінка тільки й робила, що встигала подавати на стіл, обпикаючи мене своїм лагідним поглядом.

– Чого це ви так слабо їсте?– не притишуючи ходи, запитала.– Може, не смачне?

– Та ні, смачне,– заперечив їй.– Просто стільки не подужаю.

– А ви не спішіть.

Можна було подумати, що я кудись спішу. Тут затишно, грає радіо, чути живі голоси. Не те, що в редакції–увечері така нудьга, хоч вий вовком.

Не кажучи більше ні слова, господиня почала стелити мені ліжко.

Раптом Гриша вмить опинився біля неї і благально, ніжним голоском защебетав:

– Тітонько, ви не заперечуєте, щоб Микола жив у нас?

– Хіба я проти! Хай живе.

Тут обізвався дядько. Він посміхнувся й сказав:

– Тільки, щоб дівчат не приводив.

– А тебе що, завидки будуть брати?– гримнула вона на нього.

– Ще й які!

Ми з ним трохи послушали їх та й пішли готуватись до сну. Одначе в якийсь

момент передумали – почали розповідати про себе. Першим поринув у спогади мій приятель. За десять-двадцять хвилин я дізнався, що його батьки тривалий час працювали на Донбасі, а віднедавна живуть і трудяться на залізничній станції Ларга. Сам Григорій змалку цікавився технікою, навчився шити, займався фотографією.

Один із кутків у хаті все більше нагадував справжню фотостудію. Тут було чимало його фоторобіт, вирізок із кольорових журналів, за фіранкою виднілися плівки.

– Це твоє робоче місце? – спробував передбачити я.

– Можна сказати, що так, – відповів.

– Давно займаєшся фотографією?

– З дитячих літ.

І десь через хвилину виклав переді мною велику купу фотографій. Оскільки їх було багато, то я переглядав нашвидкуруч, як перелистують книгу.

– Цікаві в тебе роботи, особливо – нетипові жіночі обличчя, – намагався похвалити його портретні світлини.

Він із навмисною байдужістю глянув на них, відтак зізнався:

– Усі ці знімки я зробив минулого року на районній комсомольській конференції.

– Їх можна без вагань надсилати на фотоконкурс! – вигукнув я зі щирістю дитини.

– Дивно, я про це не думав, – розчулився Гриць.

– Спробуй, не святі горшки ліплять, – знову не втримався я.

Товариш тільки зітхнув. А я одразу пожвавішав:

– Диви, в тебе є й швейна машинка?

– Якщо треба, можу поремонтувати будь-який одяг.

– Скажи, це не єдине, що ти вмієш?

– Знаюся на будівельних роботах, люблю куховарити, – із певністю мовив він.

Я уважно слухав його і раптом відверто спитав:

– А чого ж ти тоді обрав радіомовлення?

Спантеличений хлопець знизив плечима:

– Не повіриш – захопила новизна, зрештою, подобається копірситись у магнітофонах. Потім до душі припала радіожурналістика.

У моєму голосі забриніла цікавість.

– Думаєш із нею пов'язати життя?

– Я вирішив серйозно зайнятись журналістикою. Хочу поступати вчитись.

– Будемо рухатись по одній дорозі, – підтримав його. – Мене теж не покидає ця мрія.

Тієї ночі ми довго не спали. Гриць показував радіоприймачі, хвалився фотоапаратами, яких мав безліч.

Десь через рік-два він подарує мені один із них на день народження, і я довго буду радіти гостинцю, аж поки його не поцуплять.

Після розповіді господаря мав і я щось мовити про себе. Довго не балакав, бо не знав, що його цікавить. А виявилось, колегу турбувало питання, чого я не став медиком.

– Мабуть, злякався моргу? Чи крові боїшся?

- Не знаю, але медицина – то не моє.
 – Ти хоч раз у трупарні був? – не відставав від мене він.
 – А як ти думаєш? – раптом гарикнув я. – Навчатися на фельдшера і не бути в моргу?
 – Мерці дуже огидні?
 – Однокурсниці казали, що деякі чоловіки навіть нічого, жаль, що мертві, – спробував я перевести розмову на жарт.
 – От дівки! Їм одне на думці, – усміхнувся Григорій у відповідь.
 – На те вони й дівчата, – закінчив я, не чекаючи продовження розмови.

А сам згадав епізод, пов'язаний із моїм студіюванням медицини у Чернівцях. У перший місяць навчання батьки поселили мене на квартиру в кількох метрах від училища. Якимось я відчиняю двері свого нового помешкання, а мені на шию кидається дочка хазяйки. Можете уявити стан юнака, якому ще не виповнилось чотирнадцять літ, а дівчина щойно закінчила середню школу. Стою і не знаю, як себе вести. Питаю: «Що ти робиш?» А вона, не думаючи, тягне мене в ліжко. Я швидко вирвався з її обіймів і побіг дзвонити додому. «Мені тут не подобається, – кричу в слухавку. – Знайдіть іншу квартиру». Тато: «Що сталося?» Про те, що насправді відбулося, я йому признався, як перейшов на інше місце.

З часом, коли я подорослішав і бував у Чернівцях на тій вулиці, то не раз ганьбив себе: «Таку дівку втратив!»

...Іще зовсім недавно ми з Безверхнім зустрічалися і, крім обміну кількома словами, не знали, що говорити. Тепер же ми з ним здружилися так, що здається ніяка сила вже не могла зруйнувати наші стосунки. Я знав про нього майже все, він – про мене. Частенько їздили один до одного в гості, спільно проводили вільний час.

А тим часом минали дні, мене надзвичайно захопило нове заняття. Коли починав читати текст, усі інші події мого життя ставали другорядними, я уявляв, як мене уважно слухають незнайомі слухачі, і вкладав у дикторську роботу душу. Я аналізував записане, моделював нові ситуації, які могли виникнути. Понад усе мріяв провести самостійне інтерв'ю. Навіть визначили першого співбесідника.

Не підозрював, що воно, незважаючи на серйозну підготовку, зірветься. Гриць мав рацію: ніколи не спіши, все може змінитися. Зрештою, так і сталося.

Із самого ранку ми сиділи в радіостудії і вислуховували нарікання випускових. Усі вони зводилися до того, що начебто нами була змонтована програма з дефектами, за яку ті мали невдоволення від керівництва. Безверхній вирішив не мовчати, а провести розслідування. Дістав касету й поставив на запасний магнітофон. Запис виявився відмінний. У випускових від прослуховування перехопило подих:

- Хлопці, виходить, це ми винуваті?
 – Зараз побачимо, – навіть не зиркнув у їх бік Гриша.

Трохи помізкувавши, він на свій страх і ризик почав розбирати їхній магнітофон. Прошло хвилин десять. Ми просиділи в повній тишині, потім Безверхній не на жарт обурився:

– Чого ви не почистили головок, бачите, скільки бруду? Магнітофон погано відтворює запис. Чий це обов'язок?

– Не хвилюйтеся, зараз усе зробимо, тільки нікому не говоріть, – просили випускові його.

– Тоді так, мужики, – Гриць повністю взяв ініціативу в свої руки. – Щоб це було в останній раз. Я не збираюсь через вашу недбалість бути цапом-відбувайлом. Помоему, ясно сказав, – і до мене:

– Пішли до Валігурського.

Я подумав, що це якраз доречно: зранку, тільки-но проснувся, мені і самому закортіло бачити Василя Арсентійовича. Раніше у нас було правилом: що б там не сталося, ділитися своїми враженнями від прожитого дня. Утім, мої нові обов'язки трохи обмежили такі спілкування.

Мій безпосередній керівник, як завжди, зустрів нас дружельюбно. Правда, не забув насварити, що перестали писати до газети.

– Чим ви удвох займаєтесь? – поцікавився, і сам же відповів: – Мабуть, дівчатам складаєте нічні оди?

Ми не чекали такого знуцання.

– Що ви таке кажете! Які там дівчата? – хором заспівали ми.

– Натуральні, – засміявся він. – У вашому віці це нормально.

– То чого ж тоді ви над нами кепкуєте? – кризь зуби пробурмотів Безверхній.

– А тому, що Миколі ще рано про них думати, – пояснив він. – Про тебе мовчу. До речі, скоро весілля?

Гриша зітхнув.

– Хто його знає! От зароблю багато грошей і оженюся.

– Бідна молода, – похитав головою Василь Арсентійович. – Довго доведеться чекати.

– Усе може бути, – спокійно зреагував «наречений».

Чи міг я тоді собі уявити, що подібні слова – звичайна пастка для простачка? Адже не минуло й місяця після розмови, як Гриць мені якось зізнався:

– Я збираюсь одружуватись.

Крім цієї новини, для мене прозвучала ще більш неочікувана: я на його весіллі буду за дружбу.

Я зробив вигляд, що цього не зауважив, і почав розповідати йому, як з'їздив у Чернівці. Однак це в нього не викликало особливого задоволення. Тоді я зрозумів, наскільки важливою є щойно почута інформація.

Намагаючись більше не інтригувати, він розповідав про свою наречену. Щоправда, було вже доволі пізно, і я слухав не уважно. Тим паче, коли дізнався, що то «наша Лена», з якою ми не раз прогулювалися містом, взагалі охолов. Запитати, чому все так карколомно сталося швидко, в мене не вистачало рішучості або через мій юний вік забракло життєвого досвіду. Єдине, на що спромігся, вигукнув щосили:

– Ти це серйозно!? Добре подумав?

– Ой, Миколо, як проживу кілька років, розкажу, – вирвалось у нього, – я зараз зайнятий підготовкою до весілля.

– Ну що ж, бажаю тобі й Лені щастя! – урочисто промовив я, коли зрозумів, що основна розмова була завершена.

... Через майже сорок років я в Глибоці, де тепер мешкають Безверхні та їхні діти, це повторив знову. Ми сиділи в затишній квартирі, згадували давніх знайомих і раділи за минуле й теперішнє життя.

За довжелезним столом, за яким розташувалися спільні друзі та мої земляки з Чернівців Михайло Брозинський, Юхим Гусар, не вистачало лише подружжя Валігурських.

– Може, подзвонимо до них, запросимо в гості? – хтось вніс слушну пропозицію. – Зі Сторожинця до Глибокої – півгодини їзди.

– Їх немає вдома, вони в Запоріжжі, – сповістив я. – Мені сусіди сказали.

– А ти що, заїжджав до них? – здивувалася Лена.

– Авжеж! Хіба я міг обминути Валігурських?

– Певне, до сина поїхали, – вставила вона. – Олег там з сім'єю живе вже чверть віку.

– Ну, тоді давайте вип'ємо за їхнє здоров'я, аби ми всі з ними зустрілися, – проголосив Гриць і мовчки наповнив келихи.

– Зачекай, зачекай! – почувся нетерплячий голос Гусара. – Ти маєш на увазі і нас із Михайлом Брозинським? Чи ви будете зустрічатися тільки із своїми з кельменецької округи?

– Чорт забирай, Юхиме, вічно ти внесеш плутанину в наші ряди, – засміявся він. – Ми вас теж не забудемо.

– Ловлю на слові.

Ми вдруде цокнулись, хекнули і одним махом випили.

А потім... Потім нам із Григорієм пригадалося, як ми замочували у Кельменцях мою першу зарплату. І я дав обіцянку відповідальному секретарю редакції Тулизику, що питиму тільки кефір. Петро Іванович, який виступив ініціатором цього дійства, не чув моєї відвертої сповіді, бо після випитого гранчака відключився і впав під стіл.

Але це вже інша історія.

ЗАГАДКА ТУЛИЗИКА

За радянських часів у райцентрах (мова йдеться саме про цю адміністративну одиницю) всюди існували забійгалівки. Іншими словами, «торгові точки», де протягом півгодини можна було дешево перекусити і випити. У ресторани тоді рідко ходили, народ віддавав перевагу звичайним буфетам, вуличним кафе. Сюди з усіх організацій та установ міста зліталася, наче бджоли на мед, різношерстна публіка – від інтелігентних чинів до зловісних п'яничок. Вони миттєво заводили тут спільних знайомих, розповідали одне про одного багато смішних і трагічних історій. Навіть партійні функціонери, кегебісти змушені були відвідувати «чарівні місця», де велися розмови з найбільш злободенних питань сьо-

годення. А минула система, як відомо, вельми любила досліджувати подібні явища.

У Кельменцях один з таких «закладів» розміщувався в самісінькому центрі міста, неподалік нашої редакції. Тож газетярі до нього навідувалися протягом дня нескінченну кількість разів. Першість у цьому негласному марафоні займав Петро Тулизик. Він, часом, прибіжить на «точку», кивне головою знайомій буфетниці, а далі, як карта ляже. А карта лягала не завжди на користь Петра Івановича. Після однох-двох випитих келихів журналіста тягло на подвиги.

Його улюбленим заняттям було виходити на головну площу і вигукувати лозунги соціально-політичного змісту. Біля приміщення райкому партії, де відбувалося це «шоу», перехожі здивовано завмирили, оглядаючи сміливця рубати матінку-правду.

За кілька хвилин приїжджав міліцейський «бобик» і віз Тулизика в потрібному напрямку. Якщо він поводився спокійно, що рідко траплялося, то з витверезника його випускали на ранок. У міліції добре знали місцеву «знаменитість», тому з ним обходилися по-джентльменськи. Однак, коли Петра Івановича «заносило», і газетяр кидався з кулаками на стражів порядку, останні дзвонили до редактора, щоб той забрав хутчій забіяку.

Можете уявити, з яким настроєм їхав член бюро райкому партії за підлеглим у міліцію. Уся редакція Миронюка проводжала, ніби на фронт – ми розуміли, на яке відповідальне завдання зібрався шеф. «Скоріше, Михайле, вези Петра, – кричав услід його заступник Яків Семенович, – інакше зірветься номер». Нечипорук говорив правду: без Тулизика в редакції затихало життя, він був бездоганним рульовим газети.

Той день запам'ятався мені надовго. Редактор дивився на свого заступника пекучим поглядом і закипав від злості:

– Поїдьте за ним хоч ви разок. Невже це тільки мені треба?

– Ні, – лунала відповідь, – у тебе більший авторитет. Я можу наламати дров.

– У вас, Якове Семеновичу, не менший, ви – фронтовик, досвідчений політпрацівник. Перед вами всі двері відчиняють.

– Ага, – невгавав заступник. – Переді мною двері, а перед тобою згинаються начальники.

Михайло Лаврович не сперечався, розумів, що все одно йому доведеться виконувати дану місію.

При появі начальника міліції Миронюк буряковів, а Петро Іванович не звертав уваги. В очах Тулизика темніло, а під язиком ставало до нудоти гірко. Про це він скаже значно пізніше, а тепер сердито глипав на шефа й кривив пересохлі губи.

Редактор дивився на нього з осудом, відчуваючи себе найприниженішою людиною в світі.

Якби Михайло Лаврович не покликав мене на підмогу, я би ні за які гроші не повірив, що побачу такого відповідального секретаря. Для мене Петро Іванович був завжди загадкою: вправно редагував матеріали, писав глибокі статті, подекуди,

навіть брався за роман, але при цьому носив затертий до дірок піджак і зношені роками штани. Але це не повний перелік його загадковості.

У цей час по міліцейському коридору проходило кілька людей: вони привіталися з редактором.

– Кого визволяємо з полону, Михайле Лавровичу? – голосно з усмішкою поцікавився чоловік в окулярах, який добре знав його.

– Начебто нікого, – збрехав Миронюк. – Я тут у справах.

– Бачу, у вас тут вся редакція зібралася, – продовжував коментувати веселий голос.

– Мої хлопці спільно з райвідділом готують виїзний номер, – він показав пальцем на мене й Тулирика.

– Буду чекати, щоб прочитати.

У ту ж мить до нас підбіг начальник міліції.

– Що за допит? – накинувся він на чоловіка в окулярах.

– Та я нічого, просто взяла цікавість, – пояснив той.

– Менше запитань, – прогарчав підполковник і за хвилику порадив редактору:

– Забирайте скоріше Петра Івановича, інакше доведеться його повернути назад. Тулирик, як почув, випростав плечі, відразу протверезів.

Усе начебто складалося нормально, тільки по дорозі він знову взявся за стару звичку – лаяв товаришів, які з ним пили, а потім «здали міліції», дісталось, звісно, й редактору. Петро Іванович вигукував, що всім на нього наплювати, ніхто не співчуває, як йому тепер важко.

Скажу відверто, я вперше побачив людину, яка наговорювала на себе. Адже добре знав, що Тулирик сам винуватий у своїх бідах. Коли не пиячив, з ним було про що поговорити – він мав високе почуття професіоналізму, товариськості, любив допомагати колегам.

Пам'ятаю, якось я з першими проміннями сонця прийшов у редакцію, сиджу, не можу почати звіт про пленум райкому комсомолу. Заходить веселий Петро Іванович (певне, вже встиг прийняти ранкову дозу), питає, над чим сушу голову. Дізнавшись, одразу радить: «Почни звіт із промовистого виступу, а далі перейдеш викладати суть основної доповіді». Я так і зробив. Звіт вийшов цікавим, не трафаретним.

Дивно, але з цього моменту ми з Тулириком потоваришували. Не знаю, що більше вплинуло на наші взаємини – моя податливість чи його самотність, однак він ставився до мене, як до сина. Щоправда, інколи про це забував і починав наді мною глумитися.

Розповім про один кумедний випадок, коли я показав характер, і йому довелося відступити.

Одержав зарплату і не знаю, що з такою кількістю грошей робити. Тут підходить Петро Іванович, пропонує, щоб я його повів у кафе – замочити вдалий звіт. Я відповідаю, що не п'ю.

– То й не треба, – розраджує він мене – Ти ще молодий до цієї справи. Я візьму тобі склянку мінералки, а ти мені – пляшечку горілки.

Дивлюся на нього й посміхаюся:

– Давайте я сюди принесу, бо після випитої пляшки, бачить Бог, вас не підніму, щоб додому доправити.

На що Тулизик східно відповідає:

– А Петро Іванович нині додому не збирається.

Колеги полягали від підслуханого діалогу.

Тепер я смиренно сидів у машині й не промовив ані слова. Що я міг сказати, та й кому були потрібні мої слова? Що мені його жаль? Що такому чоловіку не личить ходити щоденно під кайфом?

Я відволікався на довколишні пейзажі й старанно приховував власний неспокій.

Раптом Миронюк, користуючись службовим становищем, навіщось почав Тулизику виховувати:

– Петре, тобі не соромно, що ти скотився до такого життя? Ти ж начебто не дурний чоловік – маєш талант, а не бережеш його. Посоромився б молоді. Що вони подумують?

– Не кажи так, Михайле, – ледь не заплакав Тулизик. – Не ятри мені душу. Краще зупини машину, я піду похмелюся.

– Ах ти ж, сучий син! – зірвався редактор. – Я його витягаю з витверезника, сподіваючись, що візьметься за розум, а він знову пнеться до чарки.

– Маю право – в мене день народження.

– Менше бреш, думаєш я не знаю, коли в тебе день народження?

Петро Іванович важко зітхнув.

– Куди ви мене везете?

– Як куди – на роботу, – спокійно відреагував Михайло Лаврович. – Забув, що сьогодні вихід газети?

– Поки не похмелюся, нікуди не поїду, – кинув навздгін, ковтаючи повітря.

І тут Миронюк не витримав, зупинив машину. Йому стало шкода цього талановитого, але безнадійно безсилового чоловіка, якому страшенно хотілося випити. Редактор наказав мені бігти в магазин і купити пляшку горілки

– Колю, – радісно подав голос Тулизик, – закуски не треба – попроси кисленьких огірочків.

Десь із півгодини після похмілля він приходив до себе, потім підвівся й начебто нічого не сталося, як герой, почовгав до редакції.

Із його появою в одну мить усе закрутилося, і ми зрозуміли, що газета вийде вчасно. Нечипорук одразу кинув перед ним на стіл купу матеріалів, і з непідробною цікавістю спостерігав, що той стане робити.

Петро Іванович також глянув на Якова Семеновича, а за хвилику впівголоса безпомічно сказав:

– Я зараз швиденько прочитаю і здам у набір.

– Петю, – тихо покликав заступник редактора. – Не трудись, я занесу.

– Це у ваші обов'язки не входить, – офіційним тоном сказав він.

– А хіба тобі не можна допомогти?

– Ідіть і готуйте матеріали на наступний номер, – наказав Петро Іванович, розмахуючи руками. – Я сам усе зроблю.

Не встиг Нечипорук і цигарку викурити, як його покликав Тулизик:

– Ви перепутали прізвища секретарів парторганізації. Уважно перечитайте текст.

– Ніколи не думав, що в тебе на прізвища така пам'ять, – чудувався Яків Семенич.

– Поки на пам'ять не скаржуся, – пробурмотів він.

Їхню розмову перервав телефонний дзвінок. Говорив Миронюк.

– Петре Івановичу, ми можемо в цей номер ще дати зведення по надоях молока? Просять з райвиконкому.

– Нехай приносять, щось придумую.

Далі він по черзі відповідав на дзвінки, правив рукописи, заслав їх до набору. Редакційне життя вирувало, билосся в круговерті. Навіть не вірилося, що півтори доби тому ми працювали за іншими правилами: були незібраними, злилися на себе, наривалися на неприємності. Петро Іванович з такою енергією взявся за роботу, що за годину весь алкоголь вийшов. Зараз його голова вщент заповнена газетярськими ідеями, які з'явилися в нього після чергових відвідін міліцейського витверезника.

– Ми повинні зробити цікавий номер! – одразу перейшов до справи він, вгледівши мене.

– У якому смислі? – перепитав я.

– Ти не розумієш? – розчаровано поглянув у мій бік відповідальний секретар. – Треба, щоб газета підняла якусь серйозну тему, й про це заговорили читачі.

«Йому перепій пішов на користь», – подумки всміхнувся я, і це мені додало сил для продовження розмови.

– Хіба це має бути тільки сьогодні? – задумливо міркував я. – Цього від газети чекають постійно.

– Правильно, – погодився Тулизик. – Але з чогось треба почати, – він постукав двома пальцями по столу, – скажи, ти можеш оперативно написати замітку про незавільне дозвілля молоді в райцентрі?

– Не знаю, – зніяковіло відповідаю. – Постараюсь.

У такому піднесеному настрої я ще не був. Відчуття відповідальності, усвідомлення того, що мені довірено висвітлити важливу проблему, додавало сильного нахнення.

Через годину я показав статтю, і Петро Іванович з кількома своїми поправками заслав її до набору. Упоравшись із випуском газети, Тулизик зітхнув із полегшенням:

– Справу зроблено, не завадило б допити плящину. Як ти кажеш?

– Нічим не можу допомогти, – розводжу руками.

– Хіба вона не в тебе? – насторожився він.

– Ні, в редактора.

– А нічого! – примирливо мовив сам до себе Петро Іванович. – Обійдуся.

Я був щиро вражений почутим.

Несподівано до кімнати заглянув редактор:

– Ну що, справилися? Газета готова?

Почувши нашу ствердну відповідь, Миронюк неочікувано запропонував:

– Тоді ходіть до мене, будемо святкувати день народження.

– Чий?– звернувся Тулизик до нього.

– Твій, Петю, твій,– мило всміхнувся Михайло Лврович.

Усе відбулося по-редакторськи вміло – нас чекав гарний сервірований стіл. Давно мені не доводилося бачити таку багату вечерю. Здавалося, шеф зі свого арсеналу дістав найпопулярніші напої, а з кафе за його вказівкою принесли найвишуканіші страви.

Петро Іванович вів себе дипломатично, в присутності шефа не говорив того, що недавно просив у мене. Сидів біля Миронюка й попивав мінеральну воду.

Я був приголомшений, розшматований навіпл, спостерігаючи за його витонченими манерами. Якби мені про таке сказали ще кілька хвилин тому, я би не повірив. Хоча на той момент не тільки я перебував у стані розгубленості, редактор теж не міг докупи зціпити губи. Ми позирали один на одного, не дивлячись, однак, на Тулизика.

Миронюк відкрив пляшку з перцем й почав розливати, але Петро Іванович зупинив його:

– Не треба. Я не п'ю.

Редактор подивився на нього й сказав:

– Тришки.

– Вибач, Михайле, але я сьогодні буду працювати над романом.

– Молодець, Петю,– похвалив його він,– я давно на нього чекаю. Пиши, я хочу першим твій роман прочитати.

Тулизик зітхнув й піднявся за столу.

– Ну все, йду додому, пробачте і не ображайтесь.

Перед тим як він наблизився до дверей, Миронюк устиг йому нагадати:

– Дивись, щоб я завтра не їхав тебе визволяти!

– Усе буде в порядку,– посміхнувся Петро Іванович задоволено.

«Ніхто до кінця не знає цього Тулизика,– подумав я.– Загадковий чоловік».

ЧАС ПОКАЗАТИСЯ ВДОМА

Із часу газетярської роботи у Кельменцях минуло майже півроку, в моєму житті сталося чимало змін. Перш за все мене, як ви вже знаєте, тепло зустріли й пригріли в редакційному колективі, я обзавівся новими товаришами, став займатися тим, що було до вподоби.

По-друге, я почав самостійне життя, в якому не було ні батька, ні мами, отож одному доводилось приймати рішення, планувати й організовувати свій час. Зрештою, постійно за собою стежити: прати, прасувати, купувати одяг. Крім цього, навчився куварити, вчасно підійматися і збиратися на службу. Цей перелік можна продовжувати до безконечності.

«Ось що значить жити улюбленою справою, – міркую про себе. – Тоді навіть світ стає іншим, з'являється додаткова енергія».

Однак усі ці місяці мені не давала спокою одна думка. Моя остання розмова з батьками. І хоча пройшло чимало часу, я знаходив якісь невідкладні справи, щоб відтермінувати свою поїздку на батьківщину.

Тож коли задзвонив телефон, і я почув голос редактора, мені стало кепсько, чого він так рано викликає до себе.

– Коли ви були вдома? – офіційно запитує Миронюк, не піднімаючи очей.

– Давненько, – зітхаю.

– А ви знаєте, – знущально кинув він, – телефонував ваш батько. Просив, щоб я вплинув на вас, і ви приїхали додому.

Не буду описувати, що я відчував після того, як редактор мені всипав добрячого прочухана, одне скажу: через годину я був у Коболчині. Я довго думав, як зустрінуть свого «блудного» сина батьки, чи знову стануть докучати медициною? Але цього разу помилився. Вони не промовили ні слова про неї, вона їх, здається, не цікавила.

Ми душевно привіталися. Потім тато й мама довго та прискіпливо розпитували про мою роботу. Батько, аби підсолодитися до мене, повідомив, що почав активно співпрацювати з Сокирянською районною газетою «Дністрові зорі», його навіть прийняли в сількори.

Я аж оторопів. Усього чекав, але щоб так круто за півроку розвернувся і став активним шанувальником моєї професії, цього би навіть у дурному сні не приснилося. Він з неабияким рвінням доказував про значимість преси у нашому житті, намагався мене переконати в тому, про що я давно знав.

Оце так почався деньок, нічого не скажеш! Відчуваю, що тата далеко понесло, бо вже навіть до газетних жанрів добрався. Для мене було потіхою слухати, коли називав, що його приваблюють короткі інформаційні види – замітка, кореспонденція, на інші не вистачає часу. А коли протягнув мені брошуру, як правильно підходити до підготовки інтерв'ю, я чомусь не міг відірватися від неї. Ніколи нічого раніше не доводилось читати.

– У мене є ціла робсількорівська бібліотечка, – похвалився. – Хлопці з районної газети подарували.

– Ти виявляється, серйозно зайнявся сількорівською діяльністю, – кажу йому.

– Від тебе не хочу відставати, – ніби аж здивувався, посміхнувшись.

Натомість бачу, мама від нашої розмови починає скучати. Зачекавши, поки батько вимовить усе заплановане, я самовдоволено подивився у її бік.

– Наш тато все хапає на льоту!

– Не повіриш, Колю, – тихо озвалася вона, – він цілими вечорами щось пише, дзвонить до редакції. А недавно до нас із Сокирян приїжджали кореспонденти, казали, що тебе знають, передавали привіт.

– Це правда, – підтвердив батько. – Були Гусар і Брозинський. Цікавилися, як тобі у Кельменцях працюється. Я відповів, мабуть, непогано, коли жодного разу вдома не був.

Його останні слова мене немов обпекли жаром, та я терпляче змовчав. Знав, зараз ще трохи поіронізує, а потім стане роздивлятися привезені газети. Зрештою, викладаю на стіл свої публікації, і розкакую, як кожна з них з'явилася на світ. Десь читав, що вчені з теорії журналістики рекомендують перед початком подібного ознайомлення повідати, що спонукало автора до їх написання. Роблю це і я. Тато з мамою так уважно слухали, що навіть не відволікалися на галас сусідів. Попри мої певні побоювання, вони упродовж того часу, що я розповідав, мали вигляд зацікавлених людей, їх очі пильно стежили за мною. Здавалося, недавню критику моєї професії вже забули й тепер сприймали як щось таке, про що прикро шкодують. Через хвилину п'ятнадцять, коли я після дороги почав утомлюватися, мати враз сквапно запитала:

– Це ти стільки написав?

– Ти що, сумніваєшся?– бравував я, гордо позираючи на неї.– Це ж моя робота.

– Ого!– потішалася вона.– Треба мати добру голову, щоб стільки напридумувати.

– Я намагаюся писати правду, хоча не завжди виходить,– пояснив, показуючи на купу газет.– А за голову маю подякувати вам,– голосно пожартував.

Ім нічого не лишалось, як погодитись.

– Значить, ти знайшов себе!– поділився батько своїми спостереженнями.– Тебе так розхвалював твій редактор, що мені було незручно слухати.

– Справді?– клеїв я дурника.– Не розумію тільки, за що?

На моєму обличчі жоден м'яз не заворушився. Він, схоже, не вловив моєї іронії, бо заговорив цілком серйозно:

– Значить є за що. Я сам керівник і відчуваю, де фальш. Миронюк на мене справив гарне враження. Так що я був не правий, коли тебе тягнув у медицину.

Ворушити минуле мені не кортіло, тому я не відреагував. Деякий час просто дивився у вікно й мовчав.

Невдовзі мама підішла до нас, і я швиденько її притулив до себе.

– От і добре, що ви помирилися,– почув знайомий голос.

– Хіба ми сварилися?– вніс ясність тато.– Я хотів, щоб Микола зробив правильний вибір.

– У цьому ніхто не сумнівається,– погодилася вона з легеньким зітханням.– Я переживаю, що він дуже схуд.

– Нічого я не схуд, у нас така порода!– трохи ображено заявив я і показав пальцем на неї.– Невже не було, в кого вдатися?

– Йому немає коли поправлятися,– обіззався батько.– Микола увесь у роботі. Хіба ти не бачила, які худючі його сокирянські колеги?– Хай буде по-вашому. Аби був здоровий.

Утомлений, але задоволений розмовою, я захожду до себе в кімнату. Тільки доторкнувся до подушки, як одразу поринув у сон. Не знаю, що мені тоді снилося й чи снилося, але пробудився я від дотику чиеїсь руки.

– Спиш?– долинуло до моєї свідомості.– Вставай, увечері не заснеш.

Я розплющив одне око й побачив усмішку матері.

– Засну, – позіхнув.

Вона запропонувала мені щось поїсти, але я відмовився. Тоді ми заходилися говорити. Звісно, мама розпитувала, в яких умовах живу, де харчуюся, чим займаюся у вільний час. Їй хотілося про все дізнатися, очі в неї блищали від сліз. Я це помітив, але не показував вигляду.

– Вибач, що ми не приїжджали до тебе, зібралось багато роботи, – винувато промовила мати, пригорнувши до себе мою голову.

Що там казати, я цієї миті почувався, як у ранньому дитинстві. Мені було якось мило й затишно. З літами цей порив стане віддалятися, я про нього згадаю лише в зрілому віці, коли вже нічого змінити не зможу. Спочатку батько покине нашу землю, а за ним і мама.

Дивні ми, діти, та й годі, в години радості не дослухаємось до власного серця. А коли підкрадеться печаль, ураз розумнішаємо, стаємо розсудливими. Видно, так побудований світ, кожен має пройти свій шлях потрясінь, щоб поглянути на життя іншими очима. Мати, здавалося, давно відключилася від реальності, вся увага була звернута на мене. Вона пригадала, як проводжала мене в Чернівці, а знайомі її питали: «Чого це ви, Ганно Максимівно, сльози розпустили? Треба радіти – син учитись поступив». «Ой, чує моє серце, що Коля вже в село не повернеться» – ще більше схлипувала мати. «Куди дінеться, стане фельдшером – приїде в Коболчин, щоб замінити Василя Єремійовича» – заспокоювали люди. На що вона відверто відповідала: «Не приїде, не той тепер час».

Я витримав невеличку паузу й нарешті роззявив рота, щоб нагадати про себе:

– На мене також не ображайтесь, що довго не навідувався додому. Поки обжився, не хотів, щоб ви турбувалися. Тепер буду приїжджати частіше.

– Ти дуже змінився, – поплескала вона мене по плечу. – Всього кілька місяців минуло, а як ти змужнів!

– Самостійне життя міняє людину, – загадково відповідаю я.

– Он воно що, мені це незрозуміло, – в її голосі прозвучав смуток. – Я далі Коболчина нікуди не виїжджала. І то з твоїм татом. Знаєш, як важко бути безграмотній?

– Догадуюсь, – зітхаю від почутого.

Мамине невдоволення я сприймав як докір собі. Стільки разів ми з нею бралися за грамоту, однак за день-два знаходилися причини, й ми змушені були полишати це заняття. Певне, якби я наполіг, вона би швидко навчилася писати й читати. Мати за природою мала добру пам'ять, знала багато пісень, уміла цікаво розповідати легенди, різні історії. А от до навчання душа не лежала. Стидалася, чи що? Хоча тут вина моя й батька, як кажуть, видна неозброєним оком.

Сил нам вистачало тільки для того, щоб «запрягти» маму в господарські роботи, вирішити власні забаганки. Вона, як не дивно, ніколи не відмовлялася, до кожної справи підходила з найкращим поривом.

Ще з дитинства навчилася самотужки пізнавати довколишній світ, обдаровувати людей, чим тільки могла. Сельчани про це знали і йшли до «Максимівни», наче діти до школи. Хто просив позичити молока, хто – бринзи, а кому кортіло просто з нею про

щось погомоніти чи пригубити чарчину. Мама нікому не відказувала – всіх приймала й вислуховувала. Їй подобалося, коли до неї зверталися за порадою, особливо не загартовані життям молоді жінки. У такі хвилини вона підбирала кожне слово, щоб дійшло до співрозмовниці, розраджувала не вчиняти необдумливих вчинків.

Під час однієї з подібних проникливих бесід я підслухав, як мати виховувала сусідку С. Та, пізнаючи її премудрості, не витримала й щиро сказала:

– Зі мною моя мати так ніколи не обходилася, як ви. Вічно кричить і називає мене лайливими словами.

Моя мама на те важко зітхнула, бо не відала, що відповісти. А коли знайома провадила далі ганьбити неньку, вона з гнівом обурилася:

– Послухай, ти не маєш права говорити таке про матір. Катерина тобі хоче добра. Тільки характер має запальний.

– Чого ж він у вас лагідний? – у голосі сусідки прозвучав сердитий тон.

– Це тобі так здається, – ледве чутно відповіла. – Я теж буваю різкою.

– Хіба що уві сні, – жартома проказала жінка.

На тому й розійшлися.

Усе це згадалося мені чомусь саме зараз, коли ми з матір'ю вийшли на відверту розмову. Вона багато розповідала про себе, своє життя. Я знав, що мама народилася 19 червня 1922 року в тому ж селі, що й батько – у Ломачинцях, за двадцять п'ять кілометрів від моєї теперішньої батьківщини. У Коболчин, у якому я з'явився на цей світ через три роки після закінчення війни, вони з батьком приїхали відроджувати сільську медицину. То був складний, драматичний час: повсюди гуляли розруха, злидні. А потім ще й додався штучний голод, що з повеління тодішніх кремлівських вождів влаштувала буковинцям комуністична система.

Болісно про це писати, бо згодом і сам буду прислужувати їй, та хіба я був такий один? Прикро, дуже прикро, що наша відома поговорка «моя хата скраю», стала однією з ментальних рис українця, передається з покоління в покоління як напутній наказ, тому так сліпо вірили в слово чужинців. Та й нині ще нерідко не вміємо розпізнати, де справжнє діло, а де фальш.

Ну добре, щось я впав у філософію. Пора повернутися до мами і її роду. Я знав, що вона походила з простої багатодітної сім'ї, де росло й виховувалося восьмеро дівчат та хлопців. Якщо зважати на те, що діти були зведені, оскільки мої дід Максим і баба Гафіна вже були в шлюбі, – виникає закономірне питання: чи з медом мамі жилось.

– Як ти можеш сумніватися в тому, чого не траплялося? – читає мої невеселі думки мати. – Між нами ніколи не виникало непорозумінь, ми ставилися одне до одного з повагою і довірою.

Скільки себе пам'ятаю, вона любила повторювати, що їм батьки показували приклад доброти і взаємовиручки. Що тільки завдяки цьому показовому ставленню всі діти збагнули, як важливо зберегти, не розгубити по життю важливі людські риси. І вони ніколи, ні за яких обставин не зраджували цьому головному правилу.

Ось тут, гадаю, варто зробити ще один відступ. Якось до нас приїхали чи не всі

маміні брати та сестри й буквально, наче на суді, стали її допитувати: «Як ти проживаєш на чужині, сестричко?» «Нічого, але мені вас дуже не вистачає», – відповіла, розцілюючи із кожним. Потім усі прибули без жодних роздумів і жодного зволікання поцікавилися в неї, яка потрібна допомога.

– Хіба ви до мене для цього приїхали? – долинуло до моєї свідомості. – Ходіть, я хочу на вас надивитися.

– Надивишся в роботі, – вирішив за всіх найстарший брат Василь. – Кажі, з чого починати? Може, дров наколоти, чи огорожу поремонтувати?

– Не хвилюйтеся, рідненькі, ось пригощу вас, тоді й візьмемось за діло, – почувся голос матері.

Після другої чи навіть третьої спроби дядька Василя до нього відразу долучилася тітка Катерина, але й вона не змогла переконати матір. Тоді вуйко Семен усім скомандував:

– Мой, швидше сідаємо до столу! Невже ви не знаєте, яка наша Ганя вперта? Від свого не відчепиться.

Мама розм'якла, і вже зовсім скоро ремствувала, що брати та сестри слабо п'ють та їдять.

Узагалі, коли зайшла мова про цю велику родину, потрібно знати, що недарма вони носили прізвища Дубина. Усі були дужі, ніби дуби, мали міцний імунітет, природа їх наділила сильною волею та красивою вродою.

Моя мама до глибокої старості – померла за півтора року до свого дев'яносторіччя – самотужки обробляла город, косила (вважалася найкращим косарем на селі), тримала корову, теля, свиней... А коли одного разу занедужала, і я показав її чернівецьким медикам, вони, бідолахи, відразу скликали консилиум: стали маму діагностувати на різних апаратах, як космонавта, брати всілякі аналізи. За кілька днів у палату, де лежала, збіглися чи не всі лікарі й медсестри відділення, щоб подивитися на хвору, в якій тиск був, наче в юнки, а серце не показувало жодних вікових змін.

Професор, дізнавшись, скільки матері літ, розчулено запитав, як вона вхитрилася так зберегти здоров'я, що для цього робила?

Я стояв біля її ліжка й уже почав хвилюватися, коли матір з усміхом відповіла: «Багато працювала, не тримала злості на людей і не ходила до дохторів». На що професор мовив, що з таким характером і такою мудрістю, хвора виписеться з лікарні за тиждень. Урешті-решт так і сталося.

Власне, мама виявилася найбільшою довгожителькою серед жінок роду, а серед чоловіків – брат Семен. Він прожив рівно дев'яносто п'ять років, причому залишався активним і діловим до кінця своїх днів.

Мені особливо імпонувало в ньому те, що дядько цікавився суспільно-політичним життям України, мав власний погляд на багато сучасних проблем, був цікавим співрозмовником.

Перед останньою нашою зустріччю Семен Максимович багато розповів про неї такого, чого я не знав. Скажімо, зізнався, що брати дуже шанували й берегли се-

стру, бо вона вмiла тримати язик за зубами, ніколи не закладала їх перед батьками. Навiть, коли здiйснювали погані вчинки, мати за них стояла горою. Згодом батьки розкусили їхній замисел і з погрозами накинулися на дочку, проте останньої миті відступили, оскільки хлопці весь гріх узяли на себе.

Наговорившись досхочу, ми з мамою вирішили піти до тата, але він сам уже почав шукати нас.

– Ви не спите?– звернувся він до обох.

– Та ні,– призналася вона,– балакаємо з Колею.

– Стільки часу?

Мама спробувала посміхнутись.

– Знаєш, ми за годинами не дивилися. Колю цікавило моє життя–я й розповіла.

Батько тихо, майже непомітно, посміхається.

– Виходить, ти давала йому інтерв'ю.

Вона кивнула голівкою й пішла готувати вечерю. Ми залишилися на самоті. Якусь мить сиділи, набравши повітря в легені, не знали, як вибудувати нашу розмову. Скажу чесно, всі свої юнацькі таємниці, як і пізніше чоловічі, я спершу обговорював із мамою. Не те, щоб татові не довіряв, чи між нами виникали гострі суперечності, просто мама, даючи поради, була більш кмітливою і винахідливою. Жінка мала неперевершений талант шукати вихід із будь-якого становища.

Єдине, із чим я міг говорити тільки з батьком–це про поточний політичний момент. Тут ми з ним сперечалися до хрипоті, кожен відстоюючи свої принципи. Останніми роками він не розумів, що відбувається в Радянському Союзі, тому йому все важче ставало зі мною вести дискусію.

Знаючи батьків потяг до аналізу, конкретних фактів, я, крім його постійних періодичних видань «Правда», «Партийная жизнь», привозив з Чернівців деякі заборонені журнали, що друкувалися за «бугром».

Минуло кілька довгих хвилин. Він слухав мене, а я, розчулений його сумлінністю, ніяк не міг заспокоїтись. Усе думав, коли настане той день, коли у нашій власній хаті буде «своя правда, і сила, і воля»?

Тогочасне життя свідчило, що московські керманічі, а з ними й місцеві князі та князьки ведуть нас не тією дорогою. Переконайтеся самі: у 60–70 роках сільські жителі в порівнянні з міськими мали недостатнє медичне, побутове, торгове обслуговування, сучасна інфраструктура розвивалася слабо.

(Навряд чи ці думки сприймуть мої ровесники, адже тепер нинішні села взагалі відкинуті в своєму розвитку на десятки років назад. А перспективи їхнього поступу вперед не проглядається, хоча з трибун виголошуться красиві слова, приймаються правильні рішення).

Одначе продовжу свою попередню думку. Місцева інтелігенція, як і інші верстви населення, були цілком залежними від динамічного розвитку колгоспів, його керівників, багато питань вирішувалися без гласності, в так званому. закритому режимі.

Як покажуть наступні події, що відбувались у радянській державі, на людей че-

кали не тільки порожні полиці, політичне переслідування, постійні бойові операції за рубежем, а й повний хаос у свідомості значної частини співвітчизників.

Нашпиговані радянською пропагандою, вони вірили в байки, які рано чи пізно мають закінчитися повним добробутом. Проте таке уявлення було далеким від реальності. Атмосфера в СРСР з кожним роком ставала гнітючою.

Не пам'ятаю вже, як закінчилася згадана полеміка з батьком, але він не зронив жодного слова. Схиливши обличчя, мовчав, щось про себе обдумував, а потім з явним роздратуванням прошепотів:

– Миколо, ти будь обережний з цими журналами! Попадешся – зіпсуєш нам і собі життя.

– По-твоєму, я повний ідіот?– різко відреагував на його зауваження.– Згадані журнали – це те, що мені дісталось від Шапірів з Чернівців.

– А-а-а...– простогнав тато у відповідь.– Пізніше прочитаєш від них листи.

– Чого раніше не сказали?

– Забули.

Звісно, в мене була спокуса почитати їх зараз, проте в останню мить передумав. Міркую собі, якщо візьмуся за це заняття, за хвилину не закінчу, а мені кортіло побільше поговорити з батьком. Тим паче, що політичні суперечки вже залишилися позаду, і ми з ним почали обговорювати його життя.

Я залюбки слухав, коли він розповідав про «румунський» період, на конкретних прикладах показував порядки двох чужинських держав, які без запрошень ступили на буковинську землю. Особливо затривожився, як перейшов до сучасності.

– Хоч я тепер працюю і нібито шанований чоловік на селі, все одно відчуваю, що міг би зробити більше, – вирвалося в нього досадне. – Але не дають, кожну дрібницю треба погоджувати з начальством. Навіть при румунах такого не існувало, все заорганізовано, через прокляту писанину ніколи вгору глянути. За бюрократією хворого не видно.

– Ти ж при румунах не працював, звідки знаєш, як було?– обережно кинув йому я.

– Знаю, – констатував він. – Не хочу зараз занурюватися у великі спогади, але тоді менше бачив дурості, ніж тепер. Мені прикро, що непогані ідеї заговорюються, зусилля спрямовуються не туди, куди потрібно. Таке враження, начебто країна летить у пропасть.

– Стоп!– загорлав я. – А хто через журнали накинувся на мене? Хіба там неправду пишуть про теперішнє життя?

– Давай не будемо про це, – просить. – Я тебе попередив. Жодна влада не любить, якщо хтось переходить заборонену лінію. Ось попрацюєш у редакції, сам зрозумієш, що до чого.

На цій повчальній ноті він замовк, а я обмірковував сказане. «Ніколи б не подумав, що в мене такий мудрий батько», – несподівано посміхнувся про себе. Однак інтерес до такого спілкування брав своє і я просив його відповісти на кілька моїх запитань.

- Якщо не секрет, для чого це тобі?– мовив спантеличений тато.
- Не секрет,– вичавив із себе я.– Мене цікавить, чим ти займався в моєму віці?
- Вчився і працював в особистому господарстві твого діда Єремія.
- Наш дід, виходить, куркуль, якщо експлуатував рідних дітей,– припустив я.
- Який там куркуль!– очі його наповнилися гнівом.– Просто сумлінний хазяїн. Тримав поле, ліс, мав коні.

Ото й усе, що зронив. Він не любив розповідати про себе. Тому мені про нього було відомо мало. Знав, що народився 28 грудня 1917 року в селі Ломачинці Сокирянської волості Хотинського повіту (Північна Бессарабія) в сім'ї селян-середняків. Закінчив сім класів румунської неповно-середньої школи, вивчився на священика. Служив рядовим солдатом у румунській армії. З приходом на Буковину радянської влади довелося «перекваліфікуватися» із священика у ветеринара. З цією метою був змушений одержати відповідний фах у агрозооветшколі села Петричанка Глибоцького району Чернівецької області. Майже три роки знаходився в Збройних силах радянської армії, брав участь у Великій Вітчизняній війні. Після повернення до мирного життя вступив на третій курс заочного відділення Чернівецької фельдшерсько- акушерської школи, яку закінчив екстерном на відмінно і отримав спеціальність фельдшера.

Окрім нього, в сім'ї виховувалася сестра Ганна, 1913 року народження. Вона померла на п'ятдесят третьому році життя, залишивши після себе троє дітей. Її чоловік загинув у другій світовій війні.

Наш рід, за переказом уже згадуваного мого діда Єремія, походить із-за Дністра. У Ломачинці далекі родичі приїжджали на лісорубки, тут і оселилися. Прізвище, яке вони завезли сюди, не розповсюджене, його носить обмежена кількість людей. Правда, зрідка зустрічається на Поділлі.

На цьому місці варто зупинитися й розповісти, яким є край, де я мав честь з'явитися на світ. Не буду заглиблюватися в його далеку минувшину, але наведу кілька значимих фактів, що відносяться до 18–20 століть. За Бухарестським мирним договором, між Росією і Туреччиною 1812 року Бессарабія, а разом з нею Хотинщина, до якої належали населені пункти теперішнього Хотинського, Кельменецького та Сокирянського районів, увійшли до складу Російської імперії, спочатку в статусі намісництва, а пізніше – губернії. Лютнева революція 1917 року в Росії спричинила посилення українського національного руху. В Бессарабії створювались українські школи, організовувались осередки «Просвіти». Незважаючи на такі позитивні зрушення, в середині 1918 року територія Бессарабії знову була приєднана до Румунії. У 1940 році внаслідок відомого пакту Молотова-Ріббентропа Бессарабія була окупована СРСР, і тоді ж була утворена Чернівецька область.

Ви, мабуть, подумали, що зараз я почну переповідати все, що мені відомо про історію своєї малої батьківщини. Нічого подібного не чекайте, бо я знову повернувся до батька, вивівши його із довгої мовчанки.

- Ти чого такий зажурений?– не надто голосно гукнув до нього.
- Та так, згадав молодість,– обізвався він.

– Виходить, я тебе розчулив?– занепокоєно кинув я.

– Ага,– не став опиратися тато.– Вмієш ти розговорити співбесідника. А ще поставити такі запитання, від яких стає і холодно, і тепло. Я колись не звертав на це уваги, але тепер зрозумів, що ти викопаний мій дід Семен. Той теж знав, як вивернути душу, до діда йшли сельчани, як на сповідь.

Я здався:

– Значить, це в нас спадкове?

– Усе може бути,– погодився батько.– Твоя нинішня професія вимагає не тільки виявляти недоліки в нашому житті, а й протягнути людині руку допомоги.

– А якщо вона не просить?

– Облиш, таких мало,– стояв на своєму він.– Я це знаю з своєї роботи: пацієнта доводиться і лікувати, і виховувати, і розраджувати. У багатьох випадках людина безпорадна.

І на диво, не зупинявся– продовжував розказувати. Попри те, що мені багато було відомо з його біографії, я слухав із задоволенням.

Хвилин за десять після початку монологу я довідався, що тато понад сорок років беззмінно очолює у Коболчині фельдшерсько-акушерський пункт, двадцять разів обирався депутатом і членом виконкому сільради, нагороджений багатьма державними і галузевими нагородами. Одним словом, шанований і авторитетний чоловік, із ним рахуються не тільки в районі, але й в області. А в селі такого спеціаліста буквально носять на руках.

Його рішучість, наполегливість, зрештою, відвертість розпалили в мені бажання якомога більше дізнатися про нього. Так із звичайного слухача я знову перетворився на невгамовного журналіста. Отож наступної миті я ошелешив батька:

– Після того, що я почув, мені ще довго працювати треба.

– В якому смислі?

– Щоб наздогнати тебе,– уєсливо посміхаюся наостанок.

– Важливо про це не думати,– порадив він.– Успіхи самі прийдуть.

– Ти так говориш, як мій редактор,– підсумував я.– Миронюк постійно повторює улюблену фразу: «Людина, яка не проявляє активності, зупиняється в своєму розвитку».

– З ним важко не погодитися.

– Ну, тоді все, до роботи,– заявив йому.– Піду щось мамі допоможу.

– Добре, йди,– провів очима мене тато,– а я почитаю твої газети.

Отак почався мій перший день додому. Аж не вірилося, що мене зустріли не так, як колись– без жодних повчань і недовірливості.

Я чудово усвідомлював, що в цьому була чимала заслуга Миронюка– не дарма ж бо він наполіг на терміновій поїздки у Коболчин. Його телефонна розмова з моїм татом започаткувала нові взаємини між мною і батьками. Це мене радувало і трохи тривожило.

Тривожило, бо редактор запросив тата приїхати в редакцію і про щось поговорити. З одного боку, нічого було хвилюватися, оскільки вів я себе (за винятком кількох

необачливих історій) начебто пристойно, а з іншого – не хотілося, щоб товариші дивилися, як на дитину, і поривалися через це відсторонитися від мене.

Утім, якраз цього не варто було боятися. Він залишився задоволений від зустрічі з моїм шефом. Зрештою, я себе і колег до його приїзду підготував належним чином. Усі в один голос, наче змовилися, повторювали, що з мене в майбутньому вийде чудовий журналіст. Особливо із серйозним обличчям зробив заяву Тулизик:

– Без вашого Миколи ми пропадемо!

– Що ви маєте на увазі? – видихає батько.

Петро Іванович зробив круглі очі та випалив:

– Я маю на увазі, що він безкорисливий хлопець. Виручає в найважчу хвилину.

Добре, що тато не зрозумів підтексту відповіді Тулизика і не став його далі допитуватися.

Однак я не врахував іншої обставини. Батько зайшов у вечірню школу і поцікавився моїми успіхами в навчанні. А тут ситуація була зовсім протилежна. Директор розповів, що я не показую прикладу своїм однокласникам, ставлю вчителям незручні запитання, а також утікаю з останніх уроків. І це при тому, що мене заздалегідь попереджували про можливі наслідки. Не забув колишній партійний чиновник нагадати про одну історію, яка трапилася на його уроці німецької мови.

– Ваш син заховав мої конспекти і зірвав мені урок, – поскаржився вчитель.

– Невже ви без конспекту не знаєте свого предмету? – дивується тато.

– Знаю, але кортіло розкрити тему з певною родзинкою. Ви мене розумієте?

– На превеликий жаль, ні, – закліпав очима батько. – Я фельдшер і лікую хворих не по конспектах.

Я гадав, що він буде мене накручувати, мовляв, негоже так поступати, але тато несподівано аргументовано, по-діловому виклав думки змінити ставлення до навчання, нагадав, що без вищої освіти мені буде складно робити кар'єру журналіста.

Уперше я з ним згоден: без успішного закінчення «вечірки» в майбутньому мені нічого не світить. Залишуся, як завідуючий відділом сільського господарства Сціборівський – працює на одному місці все життя. Багато надходило пропозицій, а коли дізнавалися, що в нього середня освіта, відступали.

... Наступний день почався телефонним дзвінком.

– Слухаю, – розгублено промовив я в слухавку.

– Привіт, друже! – почув бадьорий голос свого давнього приятеля з Сокирянської райгазети «Дністрові зорі» Михайла Брозинського. – Чим займаєшся?

«Звідки він довідався, що я в Коболчині?» – тенькнула в мені думка. Адже крім Миронюка ніхто не знає, куди я подівся.

– Привіт, допомагаю мамі по господарству, – якимсь невпевнено відповів я.

– Зрозуміло, – протягнув Мишко. – Ти, певне, здивувався, як я тебе знайшов? Ми з Юхимом Гусарем зараз у Коболчині, готуємо матеріал про підготовку культурно-освітніх закладів до зими. Завідувач клубом сказала, що бачила тебе, як ти прогулювався селом.

Довго не базікали – за кільканадцять хвилин я вже заповзятливо ручкався з ними

і накривав їх душевними обіймами. І хоч зв'язвся непомітний вітер, у повітрі витав запах дощу, нам було тепло й затишно. Адже ми не бачилися близько двох років. А може, навіть більше.

Якусь хвилину я зосереджено дивився на Михайла й Юхима, немов шукав на їхньому обличчі змін. Згадував, коли ми востаннє зустрічалися. Вони робили те ж саме. Мабуть, ці оглядини тривали б довше, якби з хати не вийшов батько і не нагримав на мене, що я тримаю гостей на подвір'ї.

– Василю Єремійовичу, за нас не турбуйтеся, – бадьорим голосом відповів Гусар. – Ми знаємо у вашому домі кожен закуток, самі знайдемо дорогу. Краще скажіть, чого це ви довгенько не заходите в редакцію, що сталося?

– Не було потреби, – безапеляційно пояснив їм.

– А просто так зайти, поцікавитися, що новенького, вам не з руки? – і собі не втримався Брозинський. – Доведеться наказувати по сількорівській лінії.

– За що? – усерйоз запитав тато.

– Що ви ігноруєте інтересами редакції, – продовжив Мишко, всміхаючись.

– Заходьте до хати, я спробую перед вами реабілітуватися, – приземлив він гостей.

І в цю хвилину до нас несподівано докотилися вигуки матері:

– Допоможіть мені загнати курчат, почнеться дощ, я їх не знайду.

Ми всі миттю зірвалися на ноги й побігли виконувати відповідальне завдання. Гусар махав руками і щосили кричав на квочку. Я з Брозинським і батьком стояли в кінці городу, не пускали курчат на сусідське подвір'я. Крик Юхима добряче їх налякав, і вони скоренько сховалася під кущі. А тут ще вітер продовжував сильно зриватися, посилюючи ознаки дощу.

– Давайте, я перескочу через рів і пожену курчат у вашу сторону, – командував він, і, схопивши дрючок, потряс ним у повітрі.

– Жени, – розсердився Михайло. – Чого ти говориш?

– Я дозволу прошу! – не вгавав Юхим. – Може, не треба?

– Вже давно б перестрибнув, – повчав товариш. – Скоріше наганяй.

Гусар набрав повні груди повітря й уже надумав розбігатися, але його зупинила мама:

– Будьте обережні, там може бути вода.

– Нічого страшного, я в армії ще не такі брав перешкоди, – махнув зневажливо рукою.

Як на зло, почався накрапати дощ, і Юхим у найбільш відповідальний момент посковзнувся та зірвався в канаву.

– Що за чортівня? – невдоволено вигукнув ініціатор стрибка, витираючись від грязюки. – Ще не було дощу, а я вже вимазався.

– Справді, – промовив я, ледь стримуючи сміх. – І курчат розігнав.

– Не витрачайте марно сили на дурну розмову, – глузливо засміявся Брозинський. – Слушайте мене...

Однак його вже не треба було слухати. Мама з татом зігнали курчат докупі і за-

несли у двір. А ми допомогли Гусарю підвестися, потім усі разом попрямували до хати.

Поки гостювали, мама розпалила грубку, й одяг швидко висох.

– Не переживай, Юхиме, все нормально, – розраджував Мишко після другої чи третьої чарки. – Буде що згадати. Журналіст повинен усього спробувати.

– А-а, – простогнав у відповідь той. – Добре, що ми Миколу побачили.

– Еге ж, – нарешті відгукнувся. – І курчат допомогли загнати.

– Добре, що нічого собі не зламали, – всерйоз стривожилася мати. – Я так налякалася, коли ви впали.

– Трохи забив плече, – вголос застогнав Гусар.

– Ось вип'ємо цей келишок, я вас огляну, – мовив тато і простягнув до нього руку.

– Василю Єремійовичу, не хвилюйтеся ви так, він же не плечима має пити, – хитро зіщулив очі Брозинський.

– Зараз побачимо, як Юхим Семенович тримає склянку, чи потрібна йому допомога? – напівжартома кинув батько.

Пропозиція знаходить підтримку. Я швиденько наливаю чарчину і підношу до губ Юхима.

– Оце романтика! – кричить він і одним залпом випиває.

Після невеличкої паузи запанувала тиша. Не минуло й секунди, як усі задоволено засміялися. Гусар, поглядаючи на нас, із подивом запитав:

– А ви вже, певне, подумали, що я відмовлюся?

– Мали невеличкий сумнів, – весело підтвердив Михайло. Не буду мучити вас істотними і горілчаними подробицями, зауважу тільки, що ми того вечора гарно погмоніли і відпочили.

Перед тим, як попрощатися, я з хлопцями домовився частіше зустрічатися, подавати вістку про себе.

– Взагалі-то, Миколо, – звернувся до мене на прощання Брозинський. – Не забувай свою районку. Пиши, із задоволенням будемо друкувати.

– А чому б і ні? – підтримав Юхим. – Гарантуємо підвищений гонорар.

Дякую, мої щирі друзі Юхиме й Михайле! Ви свого слова дотримали. Я залюбки готував статті, нариси, навіть новели для улюбленої газети, а потім їх із насолодою читав.

Певне, жодна публікація ні в одному виданні, де я друкувався, не викликала такого пошанування, трепету, зрештою, любові, як та, котру за вашим сприянням подавали «Дністрові зорі».

Недарма ж бо ця газета з усіх газет мені рідна й дорога! Вона для мене – це не тільки присмні спомини про вас, надійних колег, які віддали їй свої найкращі роки життя, а й яскравий етап співпраці з нею – моєї й мого покійного батька Кривого Василя Єремійовича. Це – мій дорогий скарб, який я постійно бережу з надією колись передати своїм онукам.

У той же період, звісно, ми про таке ще не думали. Наші голови були забиті іншим – службою, коханням і далекими мріями...

ВЕЧІР ЛИСТІВ

Довгий час засісти за читання листів мені не вдавалося. А тепер я підпер руками голову і поринув у своє недалеке минуле. Воно асоціювалося в мене з жінкою, від якої одержав ось ці кольорові конверти із запахом її дорогих і вишуканих парфумів. І не тільки з нею. Мені було важко відбиватися від спогадів, тому й мучився від емоцій.

...Бувають моменти в житті, коли про все забуваєш, а кілька, особливо дорогих, пам'ятаєш при будь-якій негоді. І нехай там минуло десятки літ, нехай вони не вписуються в теперішні реалії, і давно вже немає тих людей на білому світі, з якими тебе пов'язують ці моменти, а в мене на душі досі тепло й затишно.

Я намагаюся вряди-годи про це згадувати, відтворювати в пам'яті численні епізоди, коли Дора Єфремівна і Соломон Мойсейович усіма силами переконували моїх батьків: «Не мучте ви Колю, не вийде з нього фельдшера, він захоплений іншим». І правно спонукали мене до журналістської творчості, бо щиро вірили в мої творчі сили.

Практично всім, що вдалося набути в юнацькому житті, я повинен завдячувати цим двом вимогливим, але справедливим інтелігентам, які з перших днів стали мені надійними друзями, незважаючи на велику вікову різницю. Вони оберігали мене від хмільних міських компаній, цікавилися, як я вчуся, чого ходжу невеселий. Зрештою, стежили за моїм зовнішнім виглядом, радили правильно дотримуватись етичних і естетичних правил поведінки. Для хлопця з села подібні підказки, зрозуміло, були не зайвими.

Аби далі не інтригувати, я вас зараз познайомлю з цими людьми, і ви зрозумієте, чому згадка про них викликає в мене таке дивовижне почуття. Не знаю, чи ви пам'ятаєте, але я вже розповідав, що, навчаючись у медучилищі, змушений був переїхати на іншу квартиру. Моєю другою домівкою у Чернівцях стало житло вищезгаданої корінної єврейської сім'ї Шапірів, яке знаходилося на вулиці Котовського.

Не скажу, що я дуже зрадів цій обставині, бо самі знаєте, якщо ви мій ровесник, як у 60–70 роках сприймали в СРСР євреїв, одначе куди діватися? Хоча до представників цієї національності в моїй родині ставилися приязно, оскільки серед батькових знайомих багато працювало у медичних установах, а в Сокирянах на кожному кроці можна було зустріти єврея.

Для необізнаних або тих, хто вже призабув, нагадаю: тодішня компартія і радянська держава в цілому вели активну ідеологічну кампанію по дискредитації цього прошарку населення, воно піддавалося тиску і репресіям.

Історія ця давня й потребує окремого осмислення. По-різному складалась у євреїв доля, проте всіх об'єднувало одне – вони були пасинками в рідній країні. Їх не любили, зараховували до неблагонадійних «будівників комунізму», їм відмовляли в престижних посадах.

Коли, зрештою, виникла можливість, багато з них охоче виїжджали до Ізраїлю, Америки, Канади, Німеччини. Тільки з Чернівців та області туди подалося кільканад-

цять тисяч чоловік. (Точної цифри я не знайшов, бо тодішні органи не вельми старалися її оприлюднювати). Скажімо, з будинку, в якому мені довелося квартирувати, із тридцяти сімей лишилися доживати віку п'ять чи вісім родин. Це були здебільшого одинокі, старі люди, котрі не мали ні сил, ані матеріальних можливостей зібратися в далеку дорогу.

До таких належали й мої теперішні господарі Соломон Мойсейович і Дора Єфремівна. Неважно здогадатися, як на них відобразився цей період, з яким гнітючим настроєм вони ставилися до радянського режиму.

Жили Шапіри в двокімнатній квартирі, вікна якої виходили на вулицю Кобилянської. Отож я мав можливість щоденно спостерігати, як по ній гуляють поважні пани, дозволяючи собі відпочити від важких трудів за день. Тут завжди було що побачити. Теплими сонячними годинами вулиця наповнювала слух шумом галасливих кав'ярень, ресторанів, виїзних лотків. Тепло ставало на душі в такі миті. Помешкання було велике, просторе, я мав свій куток і цим вельми тішився.

Щоправда, не так ним, як бібліотекою, котра налічувала тисячі примірників різноманітної літератури, яка в провінційного юнака, звісно, викликала неабиякий інтерес.

Тому після закінчення занять я швидко поспішав на квартиру й брався до читання. Дора Єфремівна виступала в ролі бібліотекаря і радила, на які книги мені варто звернути особливу увагу. Вона пристойно володіла українською мовою, навіть краще за мене, що було боляче слухати, коли висловлювала зауваження за неправильно вжиті слова. Згодом я дізнався, що хазяйка тривалий час працювала коректором в українській газеті і знала мову досконало. Може, через те, а може, з інших причин у неї було багато книг з україністики, словників, різних довідників. Однак, переважала художня література.

Я ковзнув поглядом по обкладинках, зупинився на творах Мопассана, французького класика, про якого раніше ніколи не чув. Перегорнув кілька сторінок і ледь утримався на ногах. Моє обличчя стало червоним, як буряк. Таких відвертих сексуальних сценок я ще ні в кого з письменників не зустрів, однак моя «бібліотекар» вихопила з рук товстеньку книгу і з пафосом вигукнула:

– Тобі ще рано таке читати!

Прикро все якось сталося, проте я жодного слова не мовив, підкорився їй. Коли вона пішла на кухню, я схопив заборонений томик і заховав під подушку. Простудював його за кілька днів. Пізніше моя наставниця розкусила мої хитрощі і подібну літературу забрала з видного місця. Спочатку Дора Єфремівна як інтелігентний естет не втомно рекомендувала мені читати єврейську, українську і російську класику, однак усвідомивши, що я від них не у великому захопленні, відступила від свого правила.

Цим скористався Соломон Мойсейович і на правах старого приятеля приволок мені під ліжко цілу валізу книг, на які його дружина наклала табу.

– Читай, але обережно, – різко тицьнув у валізу пальцем він. – Тільки не продавай мене Дорі. Бачу, тебе ця література захопила?

Я знизав плечима.

– Заспокойся, всі ми були молоді і хотіли читати заборонені книги, – звеселіло продовжив Соломон Мойсейович. – А може, ти передумав?

– Таке скажете!

Йому було достатньо цих слів.

Захопившись досконало вивченням, я вирішив подужати всю втаємничену від мого ока літературу. Так дізнався я собі про досі невідану історію землі української та її героїчних захисників, на одному подиху проковтнув розповіді про гайдамаків Гонтю із Залізнякам, гетьманів Сагайдачного, Сірка, Дорошенка...

Від тих книг у мене голова пішла обертом. Я не знав, чи радіти прочитаному, чи, навпаки, боятись, бо в школі нас такого не вчили. Не хотілося нічого робити, ні ходити в училище, крім як насолоджуватися подихом далекої історії. Я волів читати день і ніч.

Звідки мені було знати, що Шапіри тримають у себе справді засекречені книги та журнали, за які можна було одержати безкоштовну поїздку в Сибір.

Якось я так захопився ревізувати бібліотеку, що вперше в житті зіткнувся з журналом «Америка», збірками Солженіцина, Бродського. Одначе все скінчилося благополучно, я про них нікому не сказав, а сам мало що розумів.

Непомітно промайнуло кілька тижнів. Я був задоволений і умовами життя, і своїм становищем, а головне – книгозбірнею. Господарі мені стали більше довіряти, а Соломон Мойсейович навіть дозволяв разом з ним слухати «ворожі» радіоголоси. Частенько він говорив про «неосвіченого Хрущова, який довів країну до ручки», про «брехливість радянської влади» і ще деякі речі, які я призабув. Завдяки Шапіру глибше пізнав я той період, а ще й те, що треба власні думки тримати при собі.

Треба віддати йому належне, був непогано обізнаний зі станом внутрішньої і зовнішньої політики і, відчувалося, це приносило моєму співрозмовнику задоволення. Одним словом, Соломон Мойсейович у політичному плані мене підкував досить пристойно – з того часу ніяк не можу лягти спати, щоб не послухати новин чи не подивитися політичне ток-шоу.

Щодо Дори Єфремівни, то коло її інтересів зводилось до кількох банальних речей – це домашні справи і систематичне знайомство з літературою.

Нема куди правди діти, в останньому жінка багато досягла, знала чотири іноземні мови й могла будь-яку книгу прочитати в оригіналі. Соломон Мойсейович зневажливо ставився до такого захоплення, між ними частенько виникали сварки про те, що дружина не цікавиться політикою. На що вона завжди відповідала:

– Політика вбиває душу.

Не знаю, чи правильно він її розумів, але після цього ніколи не починав розмову на улюблену тему.

А я з нею завдяки своєму шаленому потягу до читання одразу подружився. Ми могли з Дорою Єфремівною всю ніч обговорювати ту чи іншу книгу, дискутувати або просто теревенити про роль чоловіка й жінки в сучасному світі. Вдома зі мною мало коли говорили на подібні теми. А вона, не маючи власних дітей, постійно тривожила-ся й тремтіла наді мною, не раз шокуючи відвертими запитаннями.

Пам'ятаю, після чергової такої полеміки хазяйка вирішила мене проекзаменувати:

– Колю, в тебе є дівчина?

– А чо' ви про таке питаєте?– пробелькотів, заливаючись маковим цвітом.

– Хіба ти не бачиш, як на тебе дивиться Іза?

Іза – дочка їхнього доброго сусіда. Вона працювала медсестрою, і ми кілька разів спілкувалися.

– Нехай дивиться – на те очі має.

– Ти не так зрозумів Ізю, – спохмурніла Дора Єфремівна. – Її цікавить інше. Але ти розумний хлопець, і не попадешся на ці хитрі штучки.

Згодом до нашої розмови підключився Соломон Мойсейович і незадоволено щось муркнув до неї на ідіш.

Дружина засміялася – Соломон Мойсейович переживає, щоб Іза не затягла тебе до себе додому. Не забувай, що їй уже дев'ятнадцять літ!

«Що ці міські дівки подурили чи що?– подумав я. – Кожна мене норовить взяти».

– Ти не так переклала?– налетів він. – Я мав на увазі зовсім протилежне: щоб Коля не привів її до нас.

Дора Єфремівна зиркнула на нього й пожартувала:

– Чого тобі переживати – будеш стояти на сторожі.

– Що ти таке кажеш?– зрештою оговтавшись, закричав Соломон Мойсейович. – Мене ноги болять довго стояти.

Німа сцена. Ми з Дорую Єрофеївною іржемо, а чоловік артистично вигукує:

– Колю, маю надію, що ви зустрінетеся в іншому місці. А зараз... іди вчити уроки.

Цього вечора Соломон Мойсейович розповідав мені про себе. Нічого не приховав. Навіть зізнався, стільки в нього було жінок. Хоча більше говорив, як набридла ця «суча радянська влада».

Його можна зрозуміти, адже він щоденно вистоював по шість годин у чергах, щоб купити хліб, масло, ковбасу. Брав не тільки для себе, а й для мене. А з черги, бувало, чоловіку кричали навздогін:

– Більше не давайте – нам не вистачить.

У ті «хрущовські» часи дефіцит вважався першою ознакою радянської влади. Люди були змушені записуватися на «черги», щоб придбати машину, пиросос, телевізор, книги, влаштувати дитину в садочок, поїхати на відпочинок.

Та хіба лиш це? Доходило до смішного: щоб поступити в компартію, існували спеціальні рознарядки для робітників, колгоспників, інтелігенції. Діяли вікові, національні, соціальні, інші обмеження. Охочих ставили на черги, особливо з числа інтелігенції, які тривали роками. Траплялося, що номінанти на членство в партію помирали, не дочекавшись омріяного часу.

Важко щось назвати, за чим би народ не «бився», не шукав знайомих, щоб щось дістати, привлаштувати сина чи дочку на навчання, відкупитися від армії і т. д. і т. п. Становище було настільки безглуздим, що здавалося, життя завмерло на місці.

Проте воно вирувало, народ жив своїми інтересами і захопленнями. Щоб не

бути голосливим, я б хотів повідати вам про одну таку групу людей, які майже кожного вечора збиралися на квартирі в моїх шанованих господарів.

Не всіх їх, звісно, тепер пам'ятаю, але знаю, що на посиденьки приходили письменники Йосиф Бург, Хаїм Меламуд, здається, Микола Бурбак, коректори з газет «Радянська Буковина», «Зориле Буковиней», лікарі, вчителі, інженери. Були тут євреї, українці, росіяни, румуни, всі вони вели задушевну розмову про тогочасне життя. Що прикметно: говорили різними мовами і одне одного розуміли. Жодного разу я не відчував приниження за спілкування українською, наваки, гості просили, щоб «порозмовляв по-коболчинськи», розповів про наші звичаї та обряди.

Під час подібних зібрань я уважно придивлявся до єврейських звичаїв, більшість із яких мене тішили, адже нічого подібного не доводилося бачити. Зізнаюся, я не знав, що вони дуже шанують шабат – тобто суботу, котра для них є не тільки звичайним вихідним днем, а й щотижневим святом. У цей день мої господарі, як і інші їхні єдиновірці, йшли в синагогу на святкове богослужіння, вітаючи словами: «Шабат шолом!» Чоловіки під час молитви одягали кіпу – головний убір, який символізував про те, що над людиною є могутня сила.

Соломон Мойсейович, який колись працював директором чернівецького пивзаводу, виступав провідником таких «зустрічей за круглим столом». А тому часто пригощав присутніх свіжим пивом, при цьому не забуваючи прихвалювати: «Пийте, лишилося зі старих запасів». — «Як, – дивувалися гості, – ви ж уже десять років на пенсії?» — «І що з того! Думаєте, пиво кінчилося? Мені його привозить шофер Яшка». — «А він не боїться?» — «Слухайте, радянську владу не пиво цікавить, а чим займаються жиди». Багато того, про що балакали ці сміливі люди, для мене було незвичайним і дивним.

Я добре зафіксував у пам'яті один вечір, позаяк не можу його забути досі. Це було 14 жовтня 1964 року. Зійшлися вони на «шапіровській вечорниці» (вслів господаря), не встигли, як слід, порозмовляти, аж тут прибігає коректорка з обласної газети і єврейською мовою сповіщає важливу новину. Раптом усі піднялися й почали одне одного обнімати, щось вигукувати.

Я сидів у сусідній кімнаті, читав книгу. Перші кілька хвилин гадав, що вони справляють день народження чи іншу якусь знаменну подію. І тільки після того, як мене став обцілювати Соломон Мойсейович, а разом із ним і його приятелі, відразу подумав про інше. «Мабуть, хтось став дідом чи бабою,» — зробив сміливе припущення про себе. На жаль, я помилився.

– Колю! – радісно вигукнув до мене Соломон Мойсейович. – Із завтрашнього дня вже не треба буде вистоювати в чергах за продуктами. Життя наше покращиться. Зняли нарешті Микитку! (Йдеться про першого секретаря КПРС Микиту Хрущова).

Діставши якогось портрета Хрущова з газети чи журналу, він почав його рвати і топтати ногами. Таку ж операцію по черзі провели і присутні.

Раптом Дора Єфремівна повернулася до них обличчям, спокійно зауважила:

– Дарма стараетесь, нічого в цій державі не поміняється. Замість одного Микитки прийде інший.

Вона як у воду гляділа. З роками я не раз пригадував її слова й укотре пересвідчувався, якою проникливою виявилася ця мудра жінка.

Я не зреагував і намірився йти до себе. Але Соломон Мойсейович силоміць потяг мене за руку й спонукав теж познущатися над портретом:

– Не бійся! Нічого не буде.

– Ти що, геть утратив розум?– зчинила крик Дора Єфремівна.– Відчепися від Колі. Навіщо це? Твій вчинок породжує лють і дурість. А я хочу, щоб він зростав у любові.

– Справді,– погодився котрийсь із гостей,– який ми йому приклад подаємо? Злість – не кращий порадник у житті. Хлопець має бути з доброю душею.

– До людей, до своєї землі,– знову заговорила вона.– Хрущови приходять і відходять. А ти, Колю, де б не був, не тримай ні на кого образи. Відчуй свою потрібність на цьому світі.

Поцілувавши в щоку, господиня штовхнула двері й повела мене на кухню.

Я торжествував, балачки кінчилися, отже, можна спокійно поїсти.

Дні йшли за днями, а я все більше розчаровувався в обраній професії. Якби не Шапіри, мені б довелося з горем пополам закінчити училище й калічити людей, як це робило чимало моїх ровесників.

Втішало те, що я не один такий був. Як любив повторювати мій одногрупник Льонька Буханець: «Це не ми обрали медицину, то вона, зараза, обрала нас». Враховуючи, що він мав до цієї галузі таке ж саме почуття, можете уявити, з яким хворобливим бажанням ми ходили на заняття.

Пригадую, направили мене й Льоньку на практику в пологовий будинок. Породіллі, як побачили нас, молокососів, запротестували до акушерки: «Ви не могли солідніших медиків прислати?» Ми дивувалися – чим їм не догодили? Але майбутні матусі вередували і продовжували стояти на своєму. Коли всі докази в них було вичерпано, ми з Льонькою приступили до роботи – вивели їх на прогулянку.

Добре пам'ятаю, що тоді стояла холодна зима, на вулиці випало багато снігу. Льонька був корінний чернівчанин і прихопив з собою великі санчата. Котрась із жінок захотіла, щоб ми з вітерцем пробігли по подвір'ю.

Цілком зрозуміло, після одержання такого наказу у наших очах спалахує вогник, і ми швидко зриваємося з місця. Скінчилося це тим, що ми з приятелем не розраховали сил і викинули майбутню матір у сніг. Шок, сльози, дострокові пологи! А нам адміністрація закладу написала «вовчу» характеристики. Однак на цьому поневіряння не завершилися: я з Льонькою ще завалив два екзамени. Тож так чи інакше, але ми були визнані учнями медучилища, з яких «дохторів» не вийде. Це мене дуже порадувало.

Легше було пройти по гострому лезу, ніж готувати себе до фельдшерської діяльності. Утім, усе це позаду.

Тепер я сиджу в Коболчині й замислено-вдумливо читаю, що написала мені Дора Єфремівна.

Ось, слухайте..

10 липня 1965 р.

м.Чернівці

Дорогий, Колю!

Я знову запізнилася з відповіддю на твого останнього листа. Не буду пояснювати причину, бо тобі це не цікаво. Справа в тому, що в нас кілька днів гостювали друзі з Києва, і я трохи перевтомилася. Потім, як завжди, були посиденьки, на яких, до речі, згадували тебе, тому часу мала обмаль. Але тепер виправляюся і передаю від усіх тобі привіт.

Дякую тобі за прекрасну розповідь (не знаю, як у журналістиці називається такий жанр) про Соломона Мойсейовича, ти його дуже потишив. Гріша, прочитавши (завідуючий відділом газети «Радянська Буковина» Григорій Шабашкевич), обіцяв надрукувати в найближчому номері. Він також тобі кланяється і просить, щоб ти надалі надсилав свої матеріали на його прізвище прямо в редакцію.

Мене радує, що ти серйозно поставився до своєї професії, багато працюєш, але при цьому знаходиш час написати листа. Ти собі не уявляєш, яка це для нас радість! Я молюсь за тебе, щоб ти не зійшов з обраного шляху і став висококласним журналістом.

Хочу зробити тобі зауваження щодо твоїх замальовок про людей праці. які надрукувала газ. «Рад. Бук». Мені здається, що вони надмірно стилізовані, в них не видно особистості, багато невинуваних пафосних діалогів. Я розумію, що теперішній час вимагає подібного світосприйняття, але ж не до такої міри, чи я помиляюся?!

(...) Після твого від'їзду мені й дяді Соломону дуже сумно. На квартиру ми нікого не взяли. Як ти знаєш, ми все-таки виношуємо ідею обміняти Чернівці на Овруч. Поки що нічого не вдається.

(...) Я багато читаю. Остання книга, яка мене дуже зворушила – це «Очевидці про Пушкіна» Розумна й щира розповідь. Я іншими очима поглянула на цього поета. Зараз засіла за оповідання нашого спільного знайомого Й. Б., який надрукувався в московському журналі «Советіш гейшланд» (мова про єврейського письменника Йосифа Бурга). Але доведеться на кілька днів зробити перерву – почали боліти очі. Соломон Мойсейович свариться на мене. Треба зменшити навантаження, в цьому він, здається, правий.

Коли будеш у Чернівцях, зайди обов'язково до нас. Я підбрала тобі кілька книг, які хочу подарувати, щоб ти зберіг про нас пам'ять. Які – це таємниця...

Ну, закінчую, бо дуже втомилася. Передавай привіт мамі й татові. Пиши, як маєш змогу, не забувай.

Бажаю тобі творчих успіхів і доброго душевного настрою.

Твоя тьотя Дора.

PS. Прийми найкращі побажання від дяді Соломона. Скучає, що ні з ким поговорити про політику.

Мені стало приємно від прочитаного, я посміхнувся сам до себе. Ви не уявляєте, як забилося моє серце!

Неправду кажуть, що листи не можуть підняти настрої, подарувати кілька хвилин радості. Окрилений такими почуттями, я почав читати другого листа.

20 серпня 1965р.

м. Чернівці

Дорогий наш Колю!

(...) Учора до мене заходила моя знайома з обласної філармонії і повідомила, що в листопаді відбудеться концерт за участю твого улюбленого артиста Аркадія Райкіна. Я замовила для тебе квиток. Приїдеш – переночуєш у нас, трохи походиш містом. Ти так рідко навідуєшся в Чернівці, що я навіть погане подумала: «Мабуть, образився».

Ти в своєму останньому листі запитуєш, що я зараз читаю з українських письменників. Не повіриш, я заново відкрила для себе Стефаніка. Його кожне слово, як ніж у серце. Дивно, що про нього так мало знають на Україні. А він заслуговує, щоб його читали, обдумували кожне слово...

Прочитай, пише коротко, але дуже правдиво, емоційно. Кажуть, тепер є на Україні письменник, Григорій Тютюнник, який за своїм письмом може зрівнятися зі Стефаніком. Мені обіцяли принести його збірку оповідань, прочитаю, дам тобі...

(...) Мене занепокоїло твоє повідомлення про те, що ти хочеш пропустити цей навчальний рік у вечірній школі. Думаю, ти поступаєш необачно, бо, як запустиш освіту – тоді буде важко наздогнати. А чому ти вирішив так поступити, які причини? З наших знайомих багато закінчували школи, вечірні університети, інститути... Дуже прикро мені було почути про все це, але маю надію, що ти передумаєш і обов'язково зміниш свою думку.

Вітай від нас маму і батька. На цьому ставлю крапку. Бажаю тобі успіхів у журналістиці.

Твоя тьотя Дора.

... Листи від неї сипалися, як листя з дерев, я ледве встигав відписувати. Спочатку вони надходили в Коболчин, а потім ми домовилися, щоб вона писала у Кельменці, безпосередньо в редакцію.

З часом у нас обох з'явилася потреба бачитися: тим паче, що з Кельменців до Чернівців було їхати якихось дві години. Я приїжджав до своєї покровительки, і ми говорили на різні теми. Соломон Мойсейович, як завжди, любив будь-яку розмову заполітизувати, додати кілька ідеологічних приправ.

Досі пам'ятаю, як я з ним сперечався про молодих «шістдесятників». Він переконував мене, що ці сміливці – передвісники майбутніх змін у країні, а я доказував, що вони «агенти імперіалізму». А що міг відповісти провінційний журналіст? Що я знав про них? Те, що тоді писалосся в газетах і передавалося по радіо.

Мій же колишній господар цілими днями сидів на зарубіжних радіохвилях і був

обізнаний, як кажуть, по повній програмі. До того ж він отримував із довірливих рук самвидавську літературу і журнали, в яких друкувалися твори нині відомих особистостей, розповіді про їх життя та діяльність.

Так, завдяки його «політінформацій» я довідався про А. Сахарова, П. Григоренка, Л. Лук'яненка, В. Чорновола та багатьох інших патріотів, борців із радянським режимом.

Читав заборонені твори Дзюби, Драча, Вінграновського... Причому він це робив ненав'язливо, інколи з жартом:

– Колю, ви ідейний борець партії, хто вам заважає мати свою думку? Хіба Брежнев підслухає?

– Брежнев – ні, – дорікнула йому Дора Єфремівна. – Повно брежнівців на місцях.

– Вона має рацію, – майже пошепки погодився він. – Тримай язик за зубами, ні з ким не вступай у подібні розмови.

Усі роки, де б я не вчився чи працював, я дотримувався цього правила. Зрозуміло, в теперішній час – час гласності і демократії така обережність виглядає неприродною, навіть антипатріотичною. Зрештою, я не претендую на борця за незалежність України, їх тепер і без мене вистачає. Просто констатую факт: не всі, далеко не всі були героями...

Та облишмо про це. Мені тоді було добре, і я думав про своє майбутнє. Адже не кожен у молоді роки стає на радикальний шлях, бореться з системою. Мене захоплювали робота в газеті, зустрічі з новими людьми. Хоча ні: мав задоволення, коли надходили листи з Чернівців. Я їх читав, як кажуть, «запоєм». Одного разу, правда, ледь мав у неприємність від такого читання.

... Зазирає до мене в кабінет Гріша Безверхній, а я тримаю листа:

– Що там твоє кохання пише? – цікавиться із лукавинкою в рухливих очах.

– Пише, що не лишить і з собою не візьме, – віджартуюся і виходжу за ним.

У цей час якась недобра особа взяла з мого столу листа й занесла редактору. Той, не читаючи, переадресував його Валігурському. Василь Арсентійович, коли ознайомився, забив тривогу: «Голубе, ти читав, що в цьому листі?»

Я, звісно, не встиг, але зрозумів, що не про квіточки писала Дора Єфремівна. І не помилився.

12 жовтня 1966 р.

м. Чернівці

Дорогий Колю!

З твого листа роблю висновок, що ти неухважно читав Солженіцина (повість «Один день Івана Денисовича»). Інакше б не писав, що твір скороминучий, з роками забудеться. Я з тобою не погоджуюсь: цю повість читатимуть і після нас, оскільки вона відтворює істинне обличчя сучасної влади, її методи «виховання». Зрештою, люди знатимуть, що таке советські ГУЛАГи. Перечитай, будь ласка, вдумливіше, і ти поіншому подивився на Солженіцина (...) Щоб відійти від сучасних реалій, я занурилася в читво про Лермонтова й Шевченка. Читаю їх майже паралельно. Два націо-

нальних генії, які прославили свої народи, виявляється, мали багато спільних друзів і знайомих. Але не тільки це ріднить двох різних за національністю, і за соціальним станом поетів. У них чимало спільного в житті: обидва рано залишилися без матерів, на їхнє виховання мали великий вплив – на Михайлика бабуся, на Тарасика – його дідусь. Обидва проходили солдатчину. Та головне, Колю, не це. Вони любили свої Батьківщини і не любили російський режим. Ось що поєднує їх!

Для чого я це пишу? Для того, щоб ти також не забував свій край, рідну Україну і менше думав про... дівчат (вона мала на увазі тогочасну радянську систему). Хоча при твоїй професії це захмарні мрії. Як любить говорити наш Йося (Й. Бург), у журналістиці навіть, коли пишеш про погоду, треба посилатись на партійні документи.

(...) Ми тепер зайняті консервуванням овочів. Ти ж знаєш, я люблю цю справу. Соломон Мойсейович крихтить, не хоче мені допомагати, але потім усе-таки робить.

(...) Недавно докінчила книжки Андрія Синявського і Юлія Данієля, які привезли мені з Києва. Вони недавно надруковані за рубезем. Навколо цих письменників нашими газетами піднято велику й неправдиву пропаганду. Мені захотілося самій прочитати, зробити власні оцінки. Не буду нічого описувати, розкажу при нашій зустрічі.

А тим часом вітаю твоїх батьків, бажаю міцного здоров'я й витримки. Ну, а тобі – доброго творчого натхнення!

Твоя тьотя Дора.

Я відгукувався на її листи і з нетерпінням чекав відповіді. Будучи загалом людиною замкнутою, мені, однак, було цікаво писати до багатьох людей, виливати на папір свої юнацькі думки. Спілкувався переважно з ровесниками, однак все-таки більше «балакав» з нею. І все складалося просто чудово, я міг Дорі Єфремівні зізнатися в усьому, доки одного дня не надійшла сумна вістка. Вони обміняли житло й виїхали в Овруч.

Чесно кажучи, я тоді не відчував, що за кілька місяців наше листування обірветься навечно. Адже очікував його продовження, навіть планував приїхати до них у гості. Проте не судилося. Спочатку відійшов у вічність Соломон Мойсейович, а згодом і моя порадиця.

...Із важким серцем їхав я на знайому вулицю у Чернівці, щоб відзвітуватися перед ними про свої успіхи. Їхав і з полегшенням зітхав: зерна, які вони посіяли в моїй душі (вперше себе похвалю), рік за роком давали плоди. Я ставав із кожним днем іншим. Хоча вдавалося це складно, але я пам'ятав головний урок тьоті Дори: «Ти маєш багато працювати і готуватися до вступу в університет».

МЕНІ СКОРО СІМНАДЦЯТЬ

Нічого не стоїть на місці, особливо роки. Здавалося, наче вчора я влаштувався в редакцію, а вже доведеться зустрічати другу зиму. Але поки вона ступить на надністрянську землю, найближчим часом буде свято Миколая. Цього дня мені виповниться сімнадцять!

Хай це здається неправдоподібним, однак про нього я менше думав. Воно й

зрозуміло. Хто в юності прискіпливо аналізує свої роки? Якби не зацікавленість Валігурського, я би на цей факт не звернув уваги.

– Стривай, Миколо, – якось заговорив він. – Це ж тобі скоро стукне сімнадцять років.

Ми мовчки подивилися один на одного. Василь Арсентійович самовдоволено всміхнувся:

– Не хвилюйся, влаштуємо тобі день народження на вищому рівні.

На його подив, я це сприйняв спокійно, без особливого ентузіазму. Мене в цю мить цікавила інша тема – коректорка Катя, яка кілька днів тому влилася в наш колектив. Відтоді, як мене перевели на посаду літпрацівника відділу листів та масової роботи, мою посаду зайняла вчителька молодших класів – донька директора місцевої вечірньої школи.

– Та ти, бачу, мене не слухаєш? – огризнувся Валігурський.

– Слухаю, – ніяк не міг второпати я, чого хоче завідуючий.

– Повторюю, час готуватись до твоїх іменин. Дні біжать.

– Устигнеться, ще рано.

– Не рано! – попередив Василь Арсентійович і, не чекаючи, поки я зберуся з відповіддю, додав: – Мусимо все обміркувати по-людськи. Як-не-як серйозна дата! Зараз покличу Безверхнього – він на ідеї багатий. До того ж, маємо ще одну гарну нагоду: мені дали нову квартиру. Так що відзначимо в моєму помешканні.

Я не повірив почутому і перепитав:

– Справді?

– Двокімнатну, – порадив приятель.

– Вітаю!

– Женися і тобі дадуть, – усміхнувся до мене.

– Немає на кому, – зятято відбивався від нього я.

Не пам'ятаю, що ми з ним ще говорили, проте під кінець Валігурський, наче читаючи мої думки, цілком серйозно зауважив:

– Ось що я тобі скажу, уважніше придивися до Каті. Дівчина все має: вроду, становище і головне – відмінно закінчиш школу. Замовить батечку одне слово, і тобі випишуть гарний атестат зрілості.

– Нехай спочатку випишуть, – застеріг його, посміхаючись.

– І я цієї ж думки, – погодився він. – Я уточню дещо про Катю, і тоді відразу підемо в бій. Як би там не склалося, вона має бути на твоїх іменинах.

– Це так важливо? – зронив я знехотя.

– Ще й як! – з усіх сил вигукнув Василь Арсентійович. – Негоже тобі в такий день сидіти, як гість на покуті. Повір, таке більше не повториться.

Цілу ніч я крутився на ліжку, довго розмірковуючи, що робити. З одного боку, кортіло познайомитися з Катєю, а з іншого – не хотілося, щоб про це знав увесь світ. Урешті-решт замислився: треба з когось почати. Скільки придивлятися, ходити євнухом? Он Безверхній усюди встигає: до Лени бігає, передачі готує та й батькам по господарству допомагає.

У мені щось заворушилось. Природа брала своє. Нараз почав згадувати своїх попередніх дівчат, які прагнули мене, і я з невеселим обличчям заснув.

Це був перший раз, коли відчував, що заповітну мрію треба втілювати в життя. Раніше, до того, як Гриць по вуха закохався в Лену, здавалося, мене подібна хвороба не візьме. І хоч він при найліпшій нагоді наді мною сміявся: «Даю слово, ти самітником довго не походиш», – я розумів: це його недобрі жарти. Виявилося, що найкращий друг накаркав, і тепер мушу мучитися.

Наступного дня, не чекаючи інформації від Валігурського, взявся до справи. З ранку до вечора Катя займалася коректурою, а я крутився біля її кабінету, не полишаючи надії познайомитися.

Знав, що газета вже знаходяться на підписі в редактора, отож Катя через кілька хвилин буде вільна. Іще трохи, гріла мрія моє тіло, ми з нею відкриємо одне одного.

Продовжуючи тюпати коридором, я паралельно роздумував, як мені повестися з дівчиною, коли почув голос Василя Арсентійовича:

– Розвідка доповіла, що Катя зустрічається із заворгом райкому комсомолу. Але це ще нічого не значить. Моя Іра теж мала хлопців – то що з того?

У цей момент я був схожий на людину, що корчиться від болю. Не вистачало тільки крику.

– Ти чого тут танцюєш? – зробив здивовану міну він. – Давай зайдемо до Каті.

Я навіть не усвідомив, як опинився у своєму колишньому кабінеті. Мушу визнати, завідуючий мене запахав одним кидком.

Недарма кажуть: головне – перший крок, а потім усе піде, як по маслу.

... З того дня моє життя змінилося. Не скажу, що втратив голову, проте докладав максимум зусиль, щоб Катя обрала мене. На службі ходив з таким почуванням, ніби виграв у лотерею машину. Раз у раз мчав до її кабінету, з цікавістю спостерігав за тим, як вона при мені наводить дівочу красу.

Соромно зізнатися, але тоді (самі розумієте, який досвід у сімнадцять літ), я ще нічого не вмів робити з дівчатами. Чув, що розповідали хлопці та язикаті чоловіки, однак сприймав усе це як щось нездійсненне. Ви навіть не уявляєте, з яким ентузіазмом слухали безвусі юнці досвідчених жреців кохання, їх просто носили на руках.

У ті часи, коли проходила моя молодість, між дівчатами і хлопцями здебільшого вирували романтичні почуття, а слово «секс» у нашому повсякденному лексиконі взагалі було відсутнє. Дивно, як тільки ми торкалися дівчат, а вони нас! Та й звідки взятися тим обіймам, коли солодкий вуличний поцілунок вважався непристойним вчинком, за який перехожі кидали злі погляди, або миттєво робили зауваження.

А через багато років одна особа жіночої статі взагалі ошелешила всіх співвітчизників країни, заявивши, що в Радянському Союзі сексу немає. І що ви думаєте? Повірили!

Та повернімось до моїх із Катею взаємин. Що ж сталося за кілька днів, як ми з нею познайомилися? Чи відбулося щось таке, що перевернуло мої очікування?

Скажу відразу: вона не відвернулася від мене, проте й не кинулася в обійми. Мені довелося всю кипучу енергію спрямувати на недосяжне кохання. Я розійшовся

по повній програмі. Запрошував її в кіно, бродив з нею міським парком, читав написані вірші. Зрештою, брали одне одного за руки й були задоволені собою.

Забув повідомити, що Катя посварилася зі своїм хлопцем (заворг щоденно випивав), і вони більше не зустрічалися. Тому всі вихідні проводила зі мною, бо вечорами я ходив до школи. Але не подумайте, що ми за цей період уже перетнули червону лінію та дозволяли значно більшого. Окрім міцних і тривких поцілунків я на інше не зазіхався. Певне, в мене ще дрімав чоловік, а вона ініціативу чогось не проявляла.

Дивлячись на мої несміливі підходи до Каті, Валігурський промовляв:

– Якби ти з такими потугами працював, я б тебе звільнив з роботи.

Я мовчав як риба у воді, бо в аналогічних випадках моя мама любила говорити: «Мовчи, глуха, менше гріха». А він не полишав мене виховувати і продовжував бурчати:

– Якщо вже трохи накохався, коли переробиш статтю?

– А хіба то горить?– неслося йому вслід.– До наступного номера справлюся.

– Ні -і,– простягнув завідуючий по складах.– Щоб на завтра була стаття.

Як пізніше признався Василь Арсентійович, це він спеціально вдавався до таких прийомів, щоб мене врятувати від амурних мук. Я тоді в глибині душі на нього злився, з ненавистю дивився в його бік. Однак пізніше зрозумів, якого доброго начальника й друга послав мені Господь.

По-перше, я з кожним днем ріс як журналіст, сумлінно викладаючись на роботі, а, по-друге, без будь-якої допомоги успішно закінчив школу й одержав омріяний атестат про середню освіту.

Звісно, якби я всі вечори та вільні години присвячував Каті, вона б не відчепила від мене, поки не примусила на собі одружитися.

Зараз дівчина скидалася на безвинне ягнятко, що билосся, коли його обіймали. Увесь час мимрила щось про ідеал чоловіка, який повинен коритися жінці, берегти та цінувати її. А оскільки я був недосвідчений у цих справах, то попервах слухав Катю, як божевільний.

Згодом почав підозрювати, що залицьляників моєї дівчині не бракувало. Тоді, як я долав метри до школи, кохана вмудрялася зав'язати з кимось нове знайомство. Але про все це дізнаюся в майбутньому.

Тепер же я торжествував, мені хотілося кричати: «Погляньте, який я щасливий!»

Ми міцно обнялися й довго-довго цілувалися, а як надокучило – розмовляли про життя. Треба було бачити вираз її обличчя, коли я повідомив, що після школи буду поступати на факультет журналістики. Причому навмисне зробив акцент на стаціонарне навчання. Катя піднялася й почала швиденько прощатися зі мною.

Я приходив до неї рідше. Зустрічі, які колись тривали годинами, тепер обмежувалися декількома хвилинами. Зненацька вона стала постійно зайнятою, в неї з'являлися невідкладні справи. Ми бачилися лише на роботі. Перекинемося кількома фразами й розходимося по своїх кабінетах.

– Заспокойся, ти дуже погано виглядаєш, – несподівано затривожилася за мене

дружина Валігурського. – Катя цього не заслуговує, щоб так переживати. От побачиш, ти ще зустрінеш справжнє кохання.

– Спасибі вам за підтримку, але вини її немає, – зізнаюся. – Вона змінилася, як довідалася, що я скоро покину Кельменці.

– Слухай, – Ірина Михайлівна пильно глянула мені у вічі. – Ти справді вирішив поступати на денний стаціонар?

– Досить з мене вечірньої школи, – поскаржився їй. – Потрібно братись серйозно за освіту.

– Мабуть, ти маєш рацію, – сумно констатувала. – Я закінчувала заочно інститут – так що знаю, яке то навчання.

Вона сміється й продовжує:

– Це те ж саме, що кохати на відстані. А Катя, певне, хоче тебе бачити постійно. В цьому я її підтримую.

Я промовчав, але коли прощалися, засмучено відповів:

– Нехай поступає, як підказує серце.

Наближалось свято Миколая. Валігурський і Безверхній розгорнули активну підготовку до мого дня народження. Невдовзі про нього вже знали в райкомі партії, а в редакції Тулизик чекав його більше, ніж Нового року.

– Маю надію, що ти, голубе, не забудеш мене запросити на свою імпрезу, – помітно підбирав слова Петро Іванович в очікуванні позитивної відповіді.

– Не турбуйтеся, ви будете в числі іменитих гостей! – весело вигукнув я і спробував низько поклонитися перед ним.

– Ой, припини! – грізно проказав він. – Я не заслуговую на таку пошану. Але все одно дякую.

– З яких це пір запрошений сумнівається у щирості свого відданого колеги? – запитав я його, ледве стримуючи легкий усміх.

– Вирішив тебе перевірити, – оگریзнувся. – Буду готувати вітання.

– Для чого?

– Для того, щоб надрукувати в газеті, – несподівано зізнався Петро Іванович.

Я зрозумів, що Тулизик не жартує, попросив його цього не робити.

– Чого ж це?

– Після ваших вітань мені доведеться накривати стіл для всього району, – вдавано нахмурився я.

– А я не подумав, – строго підсумував він.

Ох, міркував я, Тулизик від свого не відступиться, хіба що знову зап'є. А мені зараз суши голову, як відзначити іменини. По правді, я не думав його запрошувати, але тепер доведеться. Знаючи непосидючий характер і любов колеги до горілки, я себе пожалів. Хотів би сподіватися, що він до святого Миколая не протверезіє, і це буде для мене найкращий подарунок.

Отямився я й побачив, що мене хтось розглядає. Господи, так це ж Катя! Чого вона хоче? Невже воліє відновити дружбу? На більше я не розраховував.

– Я у справі, – мовила офіційним тоном.

- Слухаю, – серйозно підтвердив я.
- Допоможи мені написати замітку про діяльність пологового будинку, – тихо прохала, опустивши голову.
- Що, готуєш собі ґрунт? – поцікавився.
- Може й так, – якось криво посміхнулася вона – Тобі що до того?
- Мені... мені взагалі нічого, просто запитую.
- То що, я можу на тебе розраховувати? – в її голосі забринів сум.
- Звісно, – мотнув головою на знак згоди й ми почали прощатися.
- Дивлюся на неї, Катя відвертає очі, однак іти не збирається. І раптом:
- Ти сьогодні зайнятий?
- «Ех, Катю, навіщо я тобі здався? Все начебто давно вирішено. Для чого знову порушити почуття? Через півроку я все одно звідси поїду – поступлю в університет чи заберуть в армію. Навіщо себе силувати до того, чого не повернути? Чи в тебе сьогодні вільний вечір і ти шукаєш заміну?» Одначе відповідаю не те, про що думав:
- У мене школа.
- Пропусти, – іскряться очі Каті.
- Не можу, скоро екзамени. Я й так посередній учень.
- Я переговорю з батьком, і ти станеш відмінником, – задержувато відповіла вона.
- Дякую, але я звик усе робити сам, – шепочуть мої губи.
- Катя схопила мене за руку, певне, думала, що я відтану. Потім поцілувала в щоку, прагнула ще дотягнутися до моїх губ, але я закрив обличчя долонями.
- Усвідомивши своє безглузде становище, вона після недовгої паузи ніби виправдовувалася:
- Так мені й треба. Я сама винувата. Погнала за двома зайцями, а не зловила жодного.
- Не вішай носа, Катю, – хмикнув у відповідь я. – Колись і на твоїй вулиці буде свято.
- Від моїх слів вона зітхнула, проте нічого не сказала. На цьому наша розмова завершилася.
- ... Через кілька днів Катя раптом розраховалася й виїхала з своїм новим хлопцем чи женихом у Кам'янець-Подільський. Більше ми з нею не зустрічалися. Я дотримався слова і по суті заново переробив її замітку. Виходить, вона вже нікому не потрібна.
- Мої очі шукають знайомий образ, та не знаходять. У ці хвилини я був витиснутий, як лимон. Ноги не слухалися й самі несли до коректорської. Мені як ніколи зле. Я думав про Катю. Чому так сталося, чому ми розійшлися? Але ...
- У моєму серці вона лишилась, як перша дівчина, що розпалила в мені дрімучі почуття, завоювала непоранену юнацьку душу А може, мені все це лише здалося, можливо, це плід швидкоплинної уяви?
- З цього дня уникаю дівчат і повністю віддаюся навчанню. Не дозволяю, щоб вони оволоділи мною, тепер беру контроль над собою. Хай там як, я більше не вляпаюся в подібну історію. Що задумано – те зроблено.

Увечері прийшов додому сповнений несусвітнього бажання почати жити за новими правилами. Я дав собі обіцянку заморозити юнацькі розваги, однак як згадав про свої іменини, мені забракло повітря.

І ось нарешті цей чудовий, світлий день настав. Я прокинувся, розплющив очі, а наді мною гойдається усміхнений друг Безверхній.

– Вітаю, Кольцю, з твоїм сімнадцятим роком!– тягне він мене за вуха з такою силою, наче збирається відірвати.– Зичу тобі всього, що ти сьогодні прочитаєш у вітанні Тулизика. Мені до нього важко щось додати.

Тягну голову назад – не виходить. Гриша простягає невеличку коробку. Я не питаю, що в ній, це й так було зрозуміло – подарунок. Але він наважився сам повідомити:

– Прийми від мене на пам'ять фотоапарат.

– Ти, Грицю, чудо!– підстрибую.– Це ж моя заповітна мрія. Жаль, немає кого знімати.

– Почни з дівчат, що потраплять тобі під руку, – з іронією порадив мені.– А згодом візьмешся за серйозні теми.

Я хотів відповісти також іронією, але не встиг. Гриша стягнув з мене ковдру й наповіг, щоб швидше одягався на роботу.

А далі, як ви здогадалися, мене в редакції зустрів гурт колег. І кожен став висловлювати заздалегідь підготовлені щирі привітання, бажати здійснення всіляких мрій.

– Ну що, хлопці, – кинув хтось з молодих, – пора нашого іменника підкидати вгору, щоб не боявся кар'єрних висот.

– Ура-а!– вигукнув Безверхній. Решта його підтримали.

Із редакторського кабінету вийшли Миронюк із Валігурським. Потім до них приєднався Тулизик, який перевірів, чи нікого з посторонніх немає в коридорі, і вони рушили до мене. Михайло Лаврович говорив коротко, мовляв, сподівається, що колись я його зміну на редакторській посаді. Проте через деякий час нагадав:

– Та для цього ти мусиш закінчити школу й поступити в університет.

Слова було оцінено гучними оплесками.

На закінчення він вручив мені грамоту і грошову премію в розмірі сто карбованців.

Доки Миронюк гарячково крутив туди-сюди соткою, до вітання напросився Тулизик. Спочатку Петро Іванович закашлявся, потім почав читати оду, яку спеціально, за його визнанням, приурочив до цього дня. Коли трохи віддихався, на закінчення зробив небувале критичне зауваження на адресу редактора:

– Хотів надрукувати в газеті, але Михайло Лаврович порадив не робити – в райкомі можуть неправильно зрозуміти.

У відповідь присутні його із жалем поплескали по плечу.

– Петре Івановичу, заспокойтеся, – озвався Валігурський. – Ваше творіння Микола збереже для своїх майбутніх спогадів.

– Та ну!– обурився Тулизик. – Тоді треба деякі місця доробити.

– Ви йдіть доробляти, а ми підемо в кафе, – розпорядився Безверхній.
 – Чого це ти так вирішив? – уже насправді розсердився він. – Ще встигнеться, правда, Колю?

Пропустивши повз вуха, їх діалог, я запропонував усім після роботи зібратися в кафе.

– Колю, – по-батьківськи звернувся Петро Іванович до мене. – Може, в редакції, так буде дешевше?

Я вже готовий був з ним погодитися, якби вчасно не помітив, як моргає Валігурський.

Згадавши про те, що ми домовилися відсвяткувати мій день народження в нього, я зненацька викрутився:

– Ні, підемо в кафе. Сімнадцять років не часто буває.

– В кафе так в кафе, тільки мене не забудьте, – почухав загривок Тулизик.

– Не хвилюйтеся, Петре Івановичу, я вас заберу, – несподівано почувся дзвінкий голос Гриця.

– Не треба, я сам доберуся, – сердито буркнув той.

Ми швидко розійшлися, готуючись до святковості.

Час спливав непомітно. Ось уже вісімнадцята. Хлопці стоять у коридорі й чекають на мене. Біля мого кабінету щось бурчить Тулизик, дискутуючи з Безверхнім.

Я виходжу до них, із підозрою поглядаю на Петра Івановича.

Він зітхав:

– Трошки, Колю, вже випив за твоє здоров'я.

– Коли ви встигли? – здивувався я.

– Ет, знайшов свої старі запаси, – набурмосився Тулизик і відвернувся. – Вибач, не міг дочекатися.

Взявши ініціативу в свої руки, веду колег у кафе. Далі роблю все згідно вказівки Валігурського: « Сядеш за стіл, послухаєш вітання, а там змивайся до нас».

Мені коштувало великих зусиль, щоб непомітно покинути товариство. Хлопці якраз накинулися на їжу, коли я в пришвидшеному темпі покинув приміщення. «Молодець, що вирвався,» – хвалю себе й швидко крокую до дому Василя Арсентійовича.

Тут, у колі найближчих друзів, почалося моє сімейне святкування. Ірина Михайлівна вправно підготувалася до нього: виклала холодні закуски, цілу батарею напоїв, по стінах розвішала побажання іменнику. Це мені нагадало мій рідний дім.

Відчуваю легеньке хвилювання від того, що доводиться зустрічати таку подію серед чужих людей. На мить задумуюся, але відразу чую голос хазяйки:

– Ти чому без дівчини?

Поки думав, що відповісти, її брат Федір, який у свої тридцять вісім років ще був нежонатий, рішив виручити мене:

– Давай, сестро, не псуй нам вечора. Навіщо йому зайві очі?

– По собі не суди! – нагримала вона на нього. – Миколі пора мати дівчину.

– Ти впевнена, що він цього хоче? – протестував далі він.

Я закліпав очима і встиг вимовити одне речення:

– Дякую за розуміння!
– Не спіши, – трохи пом'якшав Федір Михайлович. – Зміниш мене на посту голови товариства холостяків, тоді можна про щось говорити.

– Йому туди рано, – пролунав з кухні голос сестри. – Він ще дівчини добре не спробував.

– У якому смислі?

– В тому, що ти подумав, – припустила Валігурська.

– Нам така кадра якраз підходить, – регоче брат і наливає всім горілку. – Наше товариство приймає тільки стійких парубків. Та він ще юний для такого членства.

За якусь мить швидко піднявся й проголосив за це тост. Ірина знову насупилася та важко зітхнула.

– Ти, Федоре, жінконенависник. – Сестра скривилася, немов від болю. – Не я буду, що якась тебе таки приборе до рук.

– Нехай спробує, – заспокоїв він її.

Василь Арсентійович без жодних емоцій зміряв мене пекучим поглядом і побажав думати про головне.

Коли його запитали, що чоловік має на увазі, шеф, примружившись, відповів:

– Микола знає, а вас це не стосується.

Цілий вечір ми їли, пили, тостувалися, не підіймаючи одного делікатного місця. Я вже вирішив, що пора закруглятися. Аж тут у двері хтось подзвонив. На порозі з'явився Безверхній з своєю Леною. Дивно, як їм вдалося вислизнути з кафе! Знав, що Гриша не любить покидати компанію на самому цікавому дійстві, і, якби не ініціатива Лени, хтозна, коли б сюди прибули.

Дивлячись на моє розпашіле обличчя, товариш обурюється:

– Ми там за нього віддуваємося, а він собі веселиться.

– Має право, – заступився за мене Валігурський.

– Тоді приймайте й нас до своєї компанії, – звернувся Безверхній до присутніх.

– Що ж це ви, вирішили двох зайців вбити? – із пафосом запитав Федір Михайлович. – Мало вам товариства, з якого втекли?

– Га-га-га! – засміявся він і почав розповідати, як вони з Леною знову слухали зап'янілого Тулизика, а потім взяли й непомітно змилися.

– Невже Петро Іванович так швидко набрався? – уточнив я.

– Тулизик уже в кафе прийшов під мухою, – простогнав Гриша. – Але про тебе говорив, не спиняючись. Видно, поважає.

– Можливо-можливо. Я його теж, коли тверезий.

Нашу розмову було перервано Іриною Михайлівною, яка теж захотіла виголосити тост. Однак присутні, добре наклюкавшись, його не слухали. Мені стало незручно перед нею, і я подякував їй за чудовий вечір.

– Сподіваюсь, – навздогін крикнула вона, – ти його запам'ятаєш на все життя.

– Не знаємо, як іменник, але ми з Леною давно так не веселилися, – аж підскочив на стільці Безверхній.

Лена по якісь хвили заговорила занепокоєно:

– Бо ти зі мною нікуди не ходиш.
 – А сьогодні?– підправив її Гриша.
 – Хіба це твоя заслуга?– уже гарячкувала вона.– То Коля нас усіх зібрав.
 Несподівано за мою спиною заторохкотів Федір Михайлович:
 – Бачиш, що твориться? Ще не одружилися, а благовірна вже кусається. Втікай, парубче, від дівчат, як чорт від ладану.
 Почувши, Іра помахала на нього пальчиком.
 – Бачиш, сестричку заїло,– засміявся він, коли ми цокалися.– Жіноча солідарність!
 Мені чомусь страшенно кортіло його підтримати. Але вчасно стримався.
 «Усе приємне, чорт візьми, рано чи пізно закінчується,»– подумав я.
 А як не хочеться прощатися з своїм сімнадцятиріччям!

ОСТАННІ МІСЯЦІ

Найважче чекати останні місяці. Мені все давно остобісіло. Я не хочу ходити вечорами в школу, набридло їздити у відрядження. Якби не Валігурський і Безверхній, не знаю, куди б занесла мене хвиля безумної ліні.

Ото буває таке: потрібно виконати заключний акорд, а ти роздумуєш, наче всі попередні за тебе хтось інший робив.

Втішаю себе, що прийшла весна. Кельменці вже остаточно прокинулися від зимової сплячки. По вулицях крокують у міні-спідницях звабліві дівчата, батьки ведуть своїх вередливих малюків у дитячі садки. Тепло нагадає про наближення найкращої пори – літа, яке для мене, сподіваюсь, буде останнім у цьому чужому містечку.

І тільки мої друзі тримаються пригнічено. Особливого настрою немає. Вони відчувають серцем, що скоро нам доведеться прощатися. Про себе я вже мовчу.

За цих кілька років ми так здружилися, що знали один про одного майже все. Пили, їли, писали, заглядали в майбутнє, навіть малого Валігурського – Олежка по чергово виводили на прогулянку, коли Іра поралася по господарству.

Щоправда, Гриша Безверхній тепер більше часу прокладав дорогу до жіночого серця. Тоді я не замислювався, що для нього є кохана Лена, і чому він кожну вільну хвилину віддавав їй.

– Послухай, Колю, ти не ображайся, але я сьогодні мушу бути з Леною,– втішав Гриць мене не раз.

– Іди, я все розумію,– благословив його на щасливий вечір.

...Прокинувся я від того, що сидів за своїм письмовим столом у редакції і без особливого ентузіазму писав статтю, поглядаючи на Василя Арсентійовича.

– Тебе, бачу, натхнення полишило?– зауважив він з лагідною усмішкою.

– Вгадали,– позіхаю.

– Що, недослав?– почувся ззаду.– На побаченні був?

– До екзаменів готуюся,– зізнався я без вагань.– Мушу багато вчити.

– Розумію, голубе, але нічим не можу допомогти,– терпляче розраджував Валігурський.

Цієї миті недоречно задзвонив телефон. Ірина Михайлівна давала чоловіку розпорядження сходити після роботи на город: треба садити ранню картоплю.

– Берить і мене з собою, – піднімаюся з крісла й підходжу до скрипучого столу шефа.

– Серйозно? – не віриться йому. – А як твої екзамени?

– Нікуди вони не дінуться, – впевнено заявив я. – Впораюся.

– Тоді швидше пиши статтю, щоб устигнути здати в набір, – каже вголос він і поглядає на годинник.

Аби ви не дуже хвилювалися, я відразу вам повідомлю, що з своїм завданням справився вчасно. І ми з Василем Арсентійовичем поїхали на його ділянку.

Власне, город виявився не в такому вже й поганому стані. Видно, що Іра, поки син був у садку, попрацювала блискуче. Нам залишилося роботи на годину-дві.

Додому поверталися виснажені, однак задоволені.

– Коли вродить картопля, – розмірковував Василь Арсентійович, – тебе вже в Кельменцях не буде.

– Хтозна, – не надто переконливо відповів. – Якщо поступлю, то так.

– Поступиш, редакція тобі дасть гарну характеристику. А там, дивись, знову зустрінемося.

– Якби...

І більше нічого не сказав. Я тепер мало розмовляв. За ці роки приятелювання з Валігурським також розучився говорити.

Зате він не втримався, і з нього безкінечно вилітало багато для мене нової інформації. Розповідав, що рано залишився без батька, дорогу в життя прокладав сам, без сторонньої допомоги. Закінчив фінансовий технікум у Чернівцях, трохи працював за фахом, але зі шкільних літ полюблив літературу, дописував до районної газети, потім армія – там теж не полишав свого заняття. Словом, журналістика поманила до себе.

Його прорвало:

– Нелегу ми з тобою, друже, обрали професію, – мовив на прощання. – Запам'ятай, що не всі нас будуть шанувати, а тим паче любити.

– Знаю, але більшість буде на нашому боці. А любити – хай цим займаються кохані жінки.

– От хвалько! Ти впевнений?

– Дивлячись у чому?

– В тебе є час над цим подумати.

– Що думати, коли треба вже скоро їхати у Львів і здавати документи в університет.

– Я не про те. Як у тебе на дівочому фронті?

– Зараз тривале затишшя, – видушив із себе я, зупинившись перед ним.

– Боюся, що дівчата його самі порушать, – хитро примружився він. – Так що будь обачним у Львові.

Я поблажливо всміхнувся:

– Візьму ваші слова на замітку.

– Гм, – прошепотів Валігурський, – не один так говорив, поки не зустрів свою долю.

Нарешті ми дійшли до вулиці, де був його будинок. Василь Арсентійович, як завжди, взяв мене під руку і повів до себе в квартиру.

– Повечеряємо разом, – запропонував він, не чекаючи згоди.

Тоді, за радянських часів, не було стільки різноманітних закладів харчування, як тепер. Тому самотній людині чи командировочному доводилося самому готувати нехитрі страви, бо в ресторани та забігайлівки не особливо любили ходити. Не винятком був і я. Тим більше, що ресторан у Кельменцях викликав у мене гнітючий спогад.

Одного разу вирішили ми з Безверхнім пообідати в ресторані. Зробили замовлення, чекаємо, коли принесуть. Навчені досвідом, що не скоро наповнимо власні шлунки, сидимо, розмовляємо.

І ось, на моє здивування, до нас майже біжить офіціантка, тримаючи на витягнутій руці піднос. Я залюбки дивлюся на юнку, як кружляє по залу, зачаровуюся її професійною майстерністю.

Гриша крижаним голосом попереджає:

– Не крутисся, а то ця дівка, чого доброго, опустить цей піднос на твою голову.

Питання його мене розсмішило:

– Ге-ге-ге! Щоб ти знав, для неї це звична процедура, вона може із заплющеними очима сісти з підносом на мої коліна.

– Ну-ну, побачимо.

Не встиг я переварити його слова, як на мою голову вилилося щось гаряче. Я здригнувся, ніби моє тіло кинули в кип'яток.

За хвилину Гриша, стримуючи себе від реготу, в парі з офіціанткою, знімали з моїх вух, піджака та штанів останки борщу.

Жалюгідна, страшна картина стояла тоді в залі!

Не буду описувати, який шок пережило це молоде створіння.. Коли вона дізналася, хто ми, хлипнула й стала просити, щоб я скинув штани.

– Для чого? – злякався.

– Я їх виперу.

– Хіба що разом зі мною, – заспокоював офіціантку.

Заінтригований Гриць, ні на крок не відпустив мене. Тільки хіхикав і задумливо цвірінькав:

– Слухай, ти маєш гарну зачіпку. Дівчина, що треба!

І справді, вона була чудова. Довге обличчя, червоні щічки, випуклі очі. На жаль, любові тепер у мої плани не входили – попереду майорів Львів.

Міцно попоївши із сухим вином і жартами у Валігурських, я поспішав додому готуватися до екзаменів.

... Варто було мені спозаранку відчинити двері редакції, як відразу перестрів Нечипорук. Наш заступник редактора, пройшовши сталінський вишкіл, уставав на робо-

ту з першими півнями. Здавалося, Яків Семенович ніколи не лягав: коли б не завітав у його кабінет, звідти коромислом валив цигарковий дим.

– Колю!– почувся благальний старечий голос.– Виручай, телефонували з райкому, просили їхати у Ленківці. А я не можу ступити кроку–напала швидко Настя. Вчора, видно, щось не те кинув у свій дрантивий бак.

Мені нічого не залишалося, як погодитись. Виявляється, у Ленківцях райкомівці вирішили провести зональний семінар секретарів парторганізацій. Не пригадую, яку тему винесли на обговорення, але народу зібралось багатенько. Секретар райкому по ідеології оперативно відкрив захід, поговорив, які важливі завдання слід виконати в найближчий період, а потім звернувся до мене:

– Попрошу редакцію районної газети не затягувати з висвітленням семінару.

Не сперечаючись, я махнув головою і продовжував удавати, що конспектую кожне його слово.

На щастя, тоді я вже добре засвоїв уроки Валігурського і не вступав у жодну полеміку з партійними чи іншими чинами з «білого дому.»

Секретар навіть не підозрював, що я робив, коли він виступав. Я сидів і готувався до екзамену, а учасники семінару поглядали на годинник, оскільки попереду їх чекала культурна програма.

Для тих, хто слабо знайомий з партійним лексиконом того періоду, поясню: це означало, що буде пиятика до непристойності. Причому за кошти приймаючої сторони, себто тутешнього колгоспу.

Після кількох виступів з місць учасників семінару запрошують на «культурну програму». Іду і я. Бо чим мав добиратися до райцентру о дев'ятнадцятій годині? Мусив чекати райкомівську делегацію, яка однією з перших рванула за стіл.

Обстановка вражала багатотою і калорійною їжею. Не буду описувати, що тут було, зазначу, що попоїв я на тиждень наперед. Але цим не скінчилося. Секретар райкому, вгледівши, що я скучаю за столом, капризно закопирив губи:

– Чого це редакція так слабо п'є?

Його підтримав місцевий парторг:

– Зате їсть смаковито, аж за вухами лящить.

Я здригнувся й машинально схопив склянку із мінеральною водою.

– Е, так не годиться,– випулив на мене очі секретар з недовірою.– Ви що, надумали нас обдурити?

– Я взагалі не п'ю,– пробелькотів ледь чутно.

Присутні збоку захвилювалися, зашуміли:

– Це ж хто такого тримає в редакції? Дивіться, а то він такого понаписує! А де Нечипорук?

– Яків Семенович ... теє занедужав,– заїкаючись, завовтузився я.

– Дивно,– мовив збоку товстий, як поліно, чолов'яга.– Вчора ми з ним непогано посиділи, а він узяв та й захворів.

– Що з Нечипоруком?– поцікавився партійний чин з району.

Намагаючись відвернути увагу від себе, я випалив, наче з кулемета:

– Розлад кишківника.

Голосно реготнувши, він нараз озирнувся довкіл і вступив в папери.

– Не може бути!– підскочив товстун.– Яків може цвяхи перегризти.

– На цей раз іржавий попався,– глузливо кинув хтось ззаду.

– Диви, який мудрогель!– уже неприязно похитав головою той.– Нечипорук –загартований боєць.

Аудиторія і секретар ураз притихли, чекаючи розв’язки.

– Ех... шкода,– почесав потилицю чоловіяга.– А ми з Нечипорукком домовилися сьогодні їхати на рибалку.

Секретар райкому наморщив чоло і кивнув у його бік:

– От чим ви займаєтесь у робочий час. Замість того, щоб поширювати в маси комуністичну ідеологію, вони, сукині діти, пиячать.

– Ми все встигаємо,– не розгубився співрозмовник.

Запанувала гнітюча тиша. Кожен думав про своє. Головний ідеолог району, щоб якимось чином розрядити обстановку, запропонував підняти тост за місцевих керівників, які накрили багатий стіл. Потім притих, навіть не дихав. Когось шукав очима.

– Ось про кого треба писати!– ніби зрадів, що знайшов мене, повернувся він до господарів.

Незабаром вони вже сиділи пліч-о-пліч разом і замислено, не забуваючи наповнювати чарки, вели розмову про поточний момент.

– Думаю, ви переконливо напишете про наш семінар і його гостинних керівників?– знову знайомий голос вивів мене із заціпеніння.

– Само собою!– відрпортував я секретарю райкому.

Не давши передихнути, він налив мені повну склянку горілки і наказав випити за партійну солідарність. Я запевнив, що обов’язково підтримаю його золоті слова, тільки збираюся з новими силами. Схопивши стопку, я непомітно вилив рідину під стіл.

А тим часом за столом коїлося щось неймовірне: районний гість з такою швидкістю пив, що офіціанти не встигали наповнювати стакани; присутні хвалили його за виносливість і почали брати з нього приклад, хто найбільше всушить спиртного. Вся ця катавасія тривала недовго, бо в одну мить секретар скочив на ноги й упав під стіл. Я зрозумів, що саме на цьому моменті семінар, а точніше «культурна програма» закінчилася.

Усі вийшли з кафе в пригніченому настрої, за винятком секретаря – він викрикував якісь партійні лозунги і благав по допомогу. Ми з кількома дужими райкомівцями взяли його на руки й понесли до машини.

Коли вранці, втомлений від безумної ночі, я прийшов у редакцію, мене зустрічали Нечипорук і мій учорашній знайомий. Здрігнувшись від неочікуваної тривоги, я мав намір привітатися і швиденько прошмигнути повз них. Але Яків Семенович звелів зайти в кабінет.

Розмова тривала недовго – секретар райкому почав без прологу.

– Як вам семінар?– несподівано запитав увічливо, не моргнувши оком.

– Змістовний,– відповів.– Готуюсь писати звіт.

– Якщо потрібно довідкові матеріали, ми вам охоче надамо.

Його слова, видно, справили на Нечипорука сильне враження, бо він схвильвано прошепотів:

– Дякуємо за турботу.

А секретар тим часом поцікавився в мене, куди я збираюсь поступати. І тут же сказав, що райком готовий надати партійну характеристику, яка може відіграти суттєву роль при конкурсному відборі на факультет журналістики. Щоправда, при одній умові: я повинен тримати язик на замку й нікому не розповідати про вчорашній казус.

– Я вам вірю, – і він з повною довірою подивився в мої перелякані очі.

За мене відповів Яків Семенович:

– Микола свій чоловік. Я давав йому характеристику в партію.

Запала тиша. Секретар, відчувши, що я його не підведу, на прощання підняв брови:

– Звертайтеся до мене в будь-який час, я добро вмію цінувати.

Подякувавши за підкування, я залишився роздратованим. Як і багато інших працівників редакції, не любив, коли мною гралися, наче лялькою, але свій стан зумів приборкати і не показувати йому.

Він ще щось поговорив з Нечипоруком, та я вже майже не слухав. Почув головне: цього мені було достатньо, тим більше, що пора братися за звіт.

Наперед забіжу: я партійною характеристикою не скористався. Зауваживши, що в мене був трьохрічний стаж у редакції, декан факультету Павло Ящук записав моє прізвище в свій незграбний блокнот, і я з того часу міг без вагань відчиняти двері його кабінету.

А зараз радіти було зарано: заступник редактора, попрощавшись із поважним гостем, взявся виховувати мене. Його гризло те, що після завершення семінару я вів себе зверхньо, не підтримував дружню компанію. Звісно, якби не той пузатий тип, нічого він би цього не знав, а знайомий уже всиг дати мені характеристику.

– Вчися, Колю, пити, – розпалився Яків Семенович на закінчення. – Бо тобі буде важко в журналістському середовищі.

– А якщо людина не може, виходить, треба підшукувати іншу роботу? – в'їдливо огризнувся я.

Нечипорук вислухав мене й миттєво оцінив ситуацію:

– Не мороч мені голови. У процесі життя навчишся.

Пророчі слова його здійснилися. Хоча не відразу – з роками я таки оволодів мистецтвом випивати й триматися міцно на ногах. Але цим не варто хвалитися – після подібних гулянок довго мучився, відчував себе найнещаснішою людиною на світі.

На цьому місці я б хотів звернутися до своїх молодших читачів і застерегти, що не слід захоплюватися доволі невтішними заняттями, в житті є чимало цікавих, незрівняно захоплюючих і приємних розваг, про які згодом пожалкуєш, але вже ніколи не поправиш.

Власне, в роки нашої молодості, як, на жаль, і тепер, рідко хто задумується

про те, що нас чекає через три–чотири десятки літ, із яким духовним і фізичним здоров'ям підійдемо до свого фінішу.

Повірте, по собі знаю.

Ну, а що відбувалося потім, зараз ви пересвідчитесь самі. Після того, що трапилося з головним ідеологом району, я за своє мовчання набув виняткової уваги серед партійних чиновників. Дійшло навіть до того, що одного разу вирішили мене забрати в апарат райкому, одначе освіта не дозволяла. Тоді вони записали в резерв кадрів – так би мовити, на перспективу, коли отримаю диплом.

Зізнаюся, я спочатку навіть трохи почувався незручно й утік від подібних пропозицій. Але, як завжди, мої товариші Валігурський і Безверхній наказали не робити зайвих рухів – дочекатися до червня. А там видно буде...

Я маю особливе відчуття не прискорювати події. Як любила повторювати моя мати, всякому овочу свій час. Перевірено життям.

Незчувся, як надійшла пора складати екзамени у вечірній школі. Хто не знає, тому скажу, існувала така форма навчання, коли дорослі люди після роботи бігли здобувати знання. Іншими словами, стояли в черзі за отриманням атестату про середню освіту. Останніх була переважна більшість. До таких належав і я.

Самі розумієте, як кортіло сідати за книги у вечірні години? Особливо, коли на вулиці тьохкав соловей, а по жилах текла молода кров. Але редактор і мої наставники спритно стежили за моїм навчанням і хутко направляли мене на істинний шлях.

... Як би там не було, але завдяки їхньому непосидючому характеру й моїй дозрілій дорослості, я нарешті закінчив школу й майже цілий тиждень обмивав свій омріяний атестат. Після того ще з два тижні збирав документи для вступу в університет, котрий тепер став для мене головним пріоритетом на найближчу перспективу.

Враховуючи, що я обирав для себе факультет у певній мірі ідеологічного напрямку, то можете уявити, з якими потугами мені довелося змагатися за студентський квиток. Наведу переконливий факт. У групу майбутніх журналістів, яка мала складатися з двадцяти п'яти чоловік, претендувало триста чоловік із різних регіонів України. Мені поталанило: я був єдиний абітурієнт, а згодом і студент з сонячної Буковини.

Узагалі, коли мова зайшла про везіння, воно мене супроводило всеньке життя. З цього приводу мама розповіла таку небилицю. Коли вона мене народила (це сталося в день святого Миколая), лікарі їй рекомендували назвати хлопчика Іваном. Але батько настояв на своєму: буде Миколкою, щоб у всьому перемагав і від свого не відступав.

Не буду стверджувати про достовірність даного факту, бо я слабо запам'ятав їхню розмову, одначе його слова, з усього видно, справдилися. Мені гріх нарікати на долю, подаровану Всевишнім і виплекану моїми батьками. Тому я не ремствував, ніколи не розчаровувався в розмаїтті власного шляху.

Отак я дожив до свого віку.

Але тоді, коли мені стукнуло сімнадцять з хвостиком, я мав інші пристрасті. Про деякі з них ви вже знаєте. Решту довелося опановувати.

Тепер облишимо мої внутрішні роздуми і послухайте, чим я займався в останні тижні своєї роботи в редакції. Після того, як подав документи до Львівського університету, для мене почалися суцільні муки. Творча активність підупала, я без особливого ентузіазму вибирався на службу, перестав відвідувати товариські компанії. Я перебував у суцільній депресії.

Бачачи, що з мене вже толку мало, Миронюк удається до хитрого ходу: просить підготувати обмінну сторінку з побратимським Сокирянським районом. Від його пропозиції я невимовно зрадів і почав готуватися до відрядження.

– Ви не спішіть, – каже мені Михайло Лаврович, – зробіть серйозні матеріали.

Ну, треба, то треба. Я прикинув у голові, що побуваю вдома, зустрінуся зі своїми колегами з Сокирянської районної газети «Дністрові зорі», і швидко виїхав, навіть нікому не потелефонувавши.

Наступний тиждень минув у гостинах. Мої друзі з редакції з ранку до вечора мене возили по району, знайомили з цікавими людьми. А редактор Іван Лаврович Чайка дав наказ:

– Якщо будете писати про свій Коболчин, не забудьте згадати, що звідти походить буковинське гончарство.

І, зробивши паузу, з гордістю доповнив:

– Подібного ремесла на Кельменеччині не знайти.

– Авжеж, – підтримав його Брозинський. – Микола про це не гірше нас знає.

– Нагадати не гріх, – прохопився Чайка.

– Мені б щось таке, щоб у читачів викликати душевний подив, – запропонував я, розмірковуючи про сенсаційний матеріал.

– Тоді треба їхати в нашу тюремно-виправну колонію, там багато чого можете почерпнути, – неквапно порекомендував Іван Лаврович.

– Ну, знаєте! – спохмурнів я. – Дякую красно!. Мене туди не тягне.

– Дарма ви гарячуєте, – стояв на своєму він. – Журналісту корисно все знати.

Таке пояснення начебто заспокоїло мене, і я глянув на Юхима Гусара, котрий подарував яскраву усмішку.

– Іван Лаврович слушно каже. Без подібного об'єкту немислимо увявити наш район, – він обвів мене очима.

– Гаразд, – зітхнув я, і ми рушили до в'язниці.

Найбільше мене вразили люди, які видобували камінь у напівтемному підземеллі. Боже, яке їх чекає життя! Про що мріють? Чесно кажучи, я ніколи не розумів, як молоді хлопці могли стати на шлях, що вів їх униз, при кожному кроці відбирав сили. Я писатиму про все-все: і обов'язково розповім про них, людей, які заплуталися в житті.

Звісно, те, що я побачив, перевернуло мою свідомість. Мозок осліпила думка-блискавка: «В'язниця простора, та чорт їй рад». Я тільки тепер зрозумів, що в мене є велика мрія, за яку обов'язково буду боротися, чого б мені це не коштувало.

Із тюрми вийшли пізно. Ішли якийсь час мовчки.

– А ти знаєш, у мене тут є знайомий, – порушив мовчанку я, кинувши погляд на Гусара.

– Як це?– не зрозумів він.– Чого не сказав раніше, я би влаштував побачення.
 – Для чого?– без особливого ентузіазму відказав я.– Про що б ми з ним говорили? Наші взаємини давно затьмарив час.

– Це правда,– в його голосі відчув напружені нотки.– У вас різні долі.

Я й сам знав, що мій колишній знайомий був людиною войовничою, сприймав життя з позицій сили. Для нього не існувало правил моралі чи звичайних норм поведінки. Він вирішив воювати з усім світом. Згадаю – і серце щемить, сльози котяться. Але що я міг змінити? Хлопець давно віддалився від мене, знайшов нових друзів. А згадав, бо раніше не замислювався, що існує світ тюремний, і там інше життя, свої порядки.

Отакі думки прийшли мені до голови. Я плентався за Юхимом і уявляв, якщо буде розповідь про Сокирянщину. Адже не ці люди визначають її славу. На щастя, більшість земляків невтомною працею, дзвінкою піснею возвеличує мою малу батьківщину. Заради цього і потрібно написати щось цікаве, захоплююче.

... Через кілька днів я мав від'їжджати на навчання до Львова. Сумка давно була спакована, з усіма знайомими і колегами довго прощався. Звісно, особливий потиск руки і пляшка горілки перепали Тулизику. Обіцяв, як закінчу університет, влаштуюся на роботу у видавництво й надрукую його омріяний роман.

Прикро мені було спостерігати за Миронюком – він говорив, що ми вже не побачимося, хоча й побажав мені успіхів у журналістиці.

Але найважче далось прощання з Валігурським і Безверхнім. Ми з ними пробазікали цілу ніч – згадували лишень присмне, радісне, від чого всім ставало тепло й затишно.

– Непогано би нам колись зустрітися, – піднісся духом Гриша. – І знову на нашій милій серцем Буковині.

– Усе залежатиме від Миколи, – підтримав його Василь Арсентійович. – Нехай проситься на роботу в рідні краї.

– Рано про таке думати, – присоромив я їх. – Дайте поїхати на навчання.

Наступний період радощів і страждань мені довелося п'ять років пережити на вулиці Пасічній у Львові. Є чим похвалитися, приємно згадати нових товаришів, викладачів, зітхнути за втраченими можливостями.

Цілком очевидно, що я тут зустрів чимало симпатичних дівчат, із деякими навіть крутив романи, але до серйозного не доходило. Правда, десь на другому курсі в мене з'явилася подруга, яка стала дуже швидко випереджати події. Після однієї з таких чергових «забаганок» з її боку, я зрозумів: треба прощатися з нею. Вона – не мій ідеал, я з нею тільки заповнював особистий час.

І ось тоді я знову поринув у навчання, почав думати, як знайти своє місце в житті після закінчення університету.

Доля визначила мені складний шлях до поставленої мети. Траплялися випадки, коли я розчаровувався в навчання, тогочасній дійсності й уже висів на волосинці, щоб

не заgrimіти з вузу. Та все ж я не занепав духом, знаходив сили і продовжував не здаватися. Я мусив бути сильним, аби доказати і собі, і батькам, і товаришам, що задумане обов'язково досягну.

Час для мене тік в одному напрямку, і я старався його використати плідно. Так і не завважив, коли одного прекрасного дня зайшла мова про роботу. Шалене, дике відчуття охопило нас, коли я з своїми друзями—однокурсниками Ромою Андріяш-ком, Гришою Потапенком, Стьопою Левицьким, Зеником Михликом та іншими переступили поріг кабінету ректора університету. Нам вручали дипломи про закінчення Франкового вузу. Нарешті моя давня мрія здійснилася. Я отримав спеціальність журналіста.

А що далі?

ПОВЕРНЕННЯ

Після закінчення у 1972 році університету я не шукав, як це роблять теперішні випускники роботу— вона знайшла мене. Я мав широкий вибір. Мене рекомендували в комітет держбезпеки Львівської області, Одеську обласну газету «Чорноморська комуна», пропонували посаду власкора в одному з республіканських партійних видань. І майже всюди обіцяли житло.

Я, звісно, всі пропозиції відкинув і почав знаходити шляхи, як повернутися до-дому.

— Вас може врятувати лист-прохання з Чернівецького обкому партії,—порадив мені професор Володимир Здоровега.—Інакше можете заgrimіти туди, куди найбільше не хочеться.

— Ви, певне, маєте на увазі комітет держбезпеки?— осмілів я і прискіпливо зміряв його з ніг до голови.

Він подивився по боках. Однак із відповіддю не затримався.

— Неважливо, що в мене на думці,— мовив він.— Я хочу, щоб ви повернулися на Буковину. Люблю цей край, там маю багато знайомих..

Я потиснув йому руку й подякував за слушну пораду.

Ви, певне, не забули з моїх есеїв, що мене за сприяння працівників чернівецького та львівського обкомів партії Івана Фостія та Михайла Зяблюка, скерували на роботу в редакцію Сторожинецької україно-молдавської газети «Радянське село» («Сатул советик»). Для мене це була подвійна радість: адже назване видання очолював не хто-небудь, а Василь Валігурський. А в Глибці, за давцять кілометрів від моєї нової служби, трудився Григорій Безверхній.

Який дивовижний збіг! Схоже, Господь нас знову збирає до купи, дарує можливість зустрітися з Буковиною.

Я тріумфував. До місця свого призначення мчав із великим задоволенням. Перед цим чи не вперше за багато років студентського життя пішов у магазин і купив собі дорогий костюм. Мені кортіло зачарувати своїх старих друзів. Але Василь Арсентійович на мій зовнішній вигляд не звернув уваги, це за нього вчинила його спостережлива дружина.

Не встиг я привітатися, як Ірина Михайлівна всміхнулася й уважно подивилася на мене:

– Ой, Миколо, закрутять тобі голову наші дівчата.

– Не закрутять, – упевнено випалив чоловік. – Це до них зробила твоя землячка.

Вони знали, що я серйозно зустрічаюся з дівчиною, яка мешкає в старовинному місті Дубні, що на Рівненщині. З нею познайомився, коли Алла поступала в наш університет, і ми вже три роки підряд їздили одне до одного в гості, листувалися. Іншими словами, справа йшла до весілля. Ірина Михайлівна всією душею підтримувала свою краянку, не забуваючи нахвалювати її, хоч і не була з нею знайома.

Однаке тепер вирішила пожартувати:

– Алла далеко. Сторожинецькі красуні такого хлопця відразу запримітять.

– Хай примічають, на те вони дівчата, – широко всміхнувся Валігурський. – Зараз Миколі не до них.

– Думаєш, у його віці таке можливо? – спробувала спинити його запал вона.

– Ну-у д-а!.. – категорично висловився він.

За мою спиною пронулав невтомний жіночий голосок:

– А ти що скажеш, Миколо?

Я зашарівся, пробурмотів:

– У мене інші плани.

– Ловлю на слові, – посміхнулася Ірина Михайлівна. – Будь вірний своєму коханню!

Мені було радісно почути подібне, і я хотів ще багато розповісти про свою дівчину, щоб вони не сумнівалися у правдивості моїх слів. Але господарю цей діалог, здається, надокучив, бо Василь Арсентійович змінив тему. Сповістив дружині, що я житиму в них.

Розповідати про те, як Валігурські взяли мене виводити з «худого» студентського стану, діло тривале й заслуговує на окрему розмову. Скажу тільки, що Ірина Михайлівна постійно балувала квартиранта різними вишуканими стравами, давала рекомендації, як вести себе з найвищими посадовцями району, яких добре знала, завжди знаходила тепле слово підтримки. Це мені допомогло швидко увійти в нову роль, знайти своє місце в колективі.

Минуло трохи більше двох місяців відтоді, як мене призначили заступником редактора. Я, довго не вагаючись, кинувся з головою в роботу. Одразу познайомився з історією і традиціями нового краю, його людьми, зрештою, керівниками.

За цей час кілька разів побував з першим секретарем райкому партії Дмитром Фундюром на підприємствах і колгоспах, він улаштував мені короткі перевірки на предмет знання промислового та колгоспного виробництва, як «плаваю» у внутріпартійних питаннях.

Судячи з того, що Дмитро Опанасович розповідав Валігурському про мене, йому я сподобався. Отже, вирватися звідси, як планувалося за рік-два, буде непросто. А тут ще додалися нові клопоти. Зі мною почали вести переговори щодо переходу на роботу в райком партії.

Уявляєте як було мені: недавній випускник університету, член партії шукає шляхи, щоб відмовитися від подібної пропозиції? І не просто відмовитися, а не нажити собі ворогів, знайти аргументи, в які би повірили сивочолі чиновники.

Якщо уявляєте, то я за вас радий, що ви винахідлива людина і не падаєте духом перед високим начальством.

Не буду описувати, яким чином мені це вдалося, але райкомівці відступили. Можливо, вони виношували якісь інші плани або не бажали ускладнювати свої стосунки з редакцією (вона вважалася кращою газетою на Буковині), важко сказати. Однак після кількох нервових днів, що я пережив, усе стало на свої місця.

Наш редакційний дворик не відпускав мене від себе. Я щоденно милувався ним і виношував грандіозні творчі задуми. Легенькі протести Валігурського вгамувати свій порив не допомагали. Мені кортіло за все братися: писав про партійні справи, як нудьгус райцентрівська молодь, навіть полемізував про кохання.

Мимоволі згадується, якого резонансу в районі викликала моя дискусійна стаття під романтичною назвою «Невже перевелися Ромео?» Я тоді звернувся до читачів з таким пасажем: «Дорогі друзі, хочу повести мову про сучасного Ромео. Так-так, поміркуємо, який нині він, отой лицар. Чи, бува, не перевівся він у вік надзвучкових літаків, електроніки, космонавтики, вік «міні», «міді», «максі»? І яка тепер вона, Джульєтта? Чи існує сьогодні таке почуття, як кохання? Давайте висловимо свої думки».

Зізнаюсь, у мене й гадки не виникало, що стаття набуде такого широкого розголосу. Редакція й автор особисто отримали десятки листів, в яких читачі ділилися власними міркуваннями щодо проблем духовного і фізичного розвитку юнаків і дівчат. Полеміка тривала більше двох місяців, і газета завоювала поцінування у молодих читачів.

За моїм авторством регулярно друкувалися знакові матеріали про цікавих людей, вірші, оповідання місцевих авторів, кросворди тощо.

Не міг я пройти і повз факти, коли в Сторожинці гостювали відомі артисти. Скажімо, як тільки дізнався, що в місті буде виступати провідна солістка вокально-інструментального ансамблю «Червона рута», лауреат міжнародного кокурсу в Болгарії Софія Ротар, я швидко зорієнтувався й кинувся брати інтерв'ю. Пізніше його надрукував у газеті. Коли вона через десяти років приїхала в Рівне, я вручив їй газету «Радянське село», чим знана землячка дуже потішилася. Адже їй Сторожинець запам'ятався тим, що в той день співакці було присвоєно почесне звання заслуженої артистки України. А мені поталанило тепло з нею допоміти.

Подібних прикладів можна назвати багато. Я сидів за прямокутним столом навпроти редактора, думав над майбутніми проектами й пітнів.

Як завжди, обережний і далекоглядний Валігурський, з усіма моїми витівками мирився, мовчки читав рукописи і хитав головою.

– Ти мені, голубе, висвітлюй партійне життя, – прохав він щоразу. – Бо в райкомі за твої публікації з мене штани знімуть.

– Не бійтеся, я вам нові куплю, – заспокоював його.

– Тобі смішки.

– Невже щось сталося? – уже спокійніше поспитав я.

– Поки ні, – застеріг Василь Арсентійович. – Та хіба ти не бачиш, що ми в останній період друкуємо легковажні матеріали, а партійні рішення пропагуємо недостатньо.

– Але ж треба про все писати.

Валігурський скрушно зітхнув і промовив:

– Скажи про це райкомівцям.

Я зрозумів, що слід зменшити обороти й не підводити давнього друга. Мені чомусь згадалися слова мого однокурсника, який повторював їх при слушній нагоді: «Не створюй собі зайвих труднощів, насолоджуйся тим, що маєш». Правда, ця сентенція була не по мені, але довелося підкоритися загальним нормам, котрі наперекір здоровому глузду все більше насаджувалися. А вони якраз полягали в тому, що радянська система не терпіла людей із власним поглядом на дійсність, хто прагнув бути не таким, як усі.

У відчаї, що не можу нічого змінити, я блукав вулицями осіннього міста, думючи про Аллу. Мені хотілося якнайшвидше чкурнути до неї, розпочати спільне життя. Проте знав: зробити це буде вкрай складно. Адже за тодішніми правилами молоді спеціалісти, яких вузи направляли на роботу, мали відпрацювати на одному місці не менше трьох років. Коли ж мова заходила про членів партії, вимоги були ще жорсткі.

Минали дні, а мене все не покидала думка, що слід щось робити. Поділився нею з Валігурським. Він сумно всміхнувся, однак по-доброму сказав:

– Я знав, що ти в нас довго не затримаєшся, але не показував зайвої тривоги.

Настала довга пауза. Після якої він знову обізвався:

– Не спіши, через кілька тижнів Фундюр іде у відпустку, я домовлюся, щоб тебе без всяких зволікань зняли з партійного обліку. А далі – роби, що знаєш.

– Як?! – раптом здивувався я, нахмуривши брови. – У вас можуть виникнути через мене неприємності.

– Не переживай, – почув його втішний голос. – Хіба краще тебе бачити в поганому настрої?

... Наступив ранок 1 липня 1973 року. У невеличкій кімнаті редактора зібрався колектив газети «Радянське село». Василь Арсентійович коротко повідомив мету зустрічі: «Нас покидає Микола Васильович».

Пам'ятаю, як Яків Жидовецький, беззмінний секретар парторганізації і заступник редактора по молдавському дубляжу, запитав:

– Чим ми йому не догодили?

– Микола поспішає до свого кохання, – сухо відповів Валігурський.

Побачивши моє пригнічене обличчя, Жидовецький заговорив саркастичним тоном:

– Ну тоді інша справа. Нехай спокійно їде. Кохання ми не станемо розбивати. За хвилину я прощаюся з своїми колегами, з якими встиг за рік потоваришувати, спрямовую погляд на Василя Арсентійовича.

Раптом він здогадався й надав мені останнє слово.

Я уважно зиркнув на аудиторію, хрипким голосом прошипів:

– Дякую вам, що допомагали...

І тут затнувся, бо не знав, що в таких випадках казати. Потім продовжив:

– Боротися із самотністю, терпіли мої витівки, були завжди поруч Я відчуваю щастя, велике щастя, що ми розуміли одне одного з півжесту, з півслова, працювали в єдиному ритмі. Я у вічному боргу перед вами.

У моїх очах заблищали сльози. Вільний і радісний, я мчав назустріч коханням, розлучаючись зі своєю Буковиною. Якоїсь миті я зрозумів, що прощаюся не тільки з краєм, де народився, а й із минулим, яке мене вивело на дорогу життя, подарувало добрих людей.

Спогади пробігали, як навіжені коні, тривожачи душу гіркими почуттями. Однак усе це не могло змінити мого давнього рішення. Я був настроєний не оглядатися назад. Попереду мене чекали нові надії і тривоги.

Я їхав у Рівне. Їхав і думав: «Побуду рік-два, а там видно буде».

Але життя розпорядилося по-іншому.

ЗАМІСТЬ ЕПІЛОГУ

...Минуло більше сорока років. Головний герой, себто я, міцно врісся своїми коріннями в поліський край. Він тепер став для мене рідною домівкою, я тут надивав багато вірних і безкорисливих друзів. З багатьма з них, як Олег Поровчук, Микола Свердлюк, Анатолій Литвинчук, Дмитро Тарасюк, лікар-буковинець Ярослав Піц (вибачте, всіх не згадаю – виїде довжележний список), маємо суспільні і професійні інтереси, приятелюємо родинами, як кажуть, ділимо радощі і печалі.

А скільки-скільки товаришів, колег, знайомих не злічити! Та це й не дивно, зважаючи на мою публічну роботу в минулому й тепер. Про «рівненський період» можна написати окрему книгу. Бо ж розповіді є про що – навіть сюжетів не треба видумувати. Вони, жартівливі, нерідко серйозні, що траплялися зі мною, самі просяться на папір. Та мені не дає спокою Буковина. Нехай прошуміло багато літ, ми постаріли, вирости діти, а за ними – онуки, однак вона сниться й донині, гріє мою блаженну душу. Кличе помилуватися неземною красою, цілющими джерелами, лісами, горами, пагорбами... Пізнати саме тут, на цій місцині, а не десь-інде, неописану радість життя. Почути теплий голос приятелів юності.

Адже доки є вони, доти мене тягне сюди. І так нетерпеливиться приїхати, що ніц не хочеться на світі. Сидів би і гомонів із ними з ранку до вечора. Підтвердженням тому може слугувати остання наша зустріч. ...Тільки-но ступив на рідну землю, як завше Гусар приготував мені сюрприз (недарма ж бо ми його прозвали «сюрпризик»):

– Хочеш побачити сюрпризик?

– Тільки не такий, як минулого разу, – відразу його присоромив я.

– А тоді що було?– поцікавився.
 – Я тут свою куртку десь посіяв.
 – Добре, що ти нині в сорочці,– підкусив мене Юхим і щосили штовхнув уперед.–
 Не буде що губити.

І, підхопивши мене попідруч, повів у найближче кафе.

– Може, Михайла Федоровича почекаємо?– першим отямився я, коли зайшли в невеличке приміщення.

– Ти за нього не хвилюйся,– потішався він.– Брозинський з Ревуцьким готують тобі другий сюрпризик.

Не встиг я запитати який, коли до залу увійшли згадувані земляки. За столом ураз повеселішало, сміливіше забалакали присутні, немов проснулися від дрімоти після випитої чарчини. А далі– пішло-поїхало. Ревуцький на правах старшого звелів Гусарю на прощання налити ще місцевої «буковиночки». Перед тим, як скомандувати, Михайло Олександрович непомітно виклав на стіл чорну пляшку.

– На посошок, давай по останній, Юхимовичу, тільки не скупись, наливай повну!– наказав він.

Ясна річ, мені було що пригадати з того і наступних казкових днів, подарованих моїми друзями-земляками. Ми тоді славно поїздили по Буковині: побували у Безверхніх, на полонині, відвідали кілька редакцій... Я живу цими зустрічами, без них мене осідлають печалі. Варто тиждень-два не потелефонувати, як приятелі– тут як тут, дзвонять.

– Ти куди пропав, що не подаєш голосу?– вичитував мене Михайло Федорович.– Я думав, занедужав, чи що?

Гусар і Безверхній ліниві до дзвінків – вони користуються Фейсбуком і знають про мене і мою дружину Аллу всі новини з перших уст. З Валігурськими трохи складніше. Вони, як невловимі месники, то живуть у Сторожинці, то, дивись, на півроку поїхали в Запоріжжя до сина, онука й правнука. А телефони ця пара не визнає.

... Тим часом Лена Безверхня, як затужить за моїм голосом, одразу виходить на зв'язок, щоб дізнатися, що в мене нового.

– Закохався,– щиросердно зізнаюся їй.

– Ти?!– почала істерично кричати.– Як це сталося?

– Яюсь само собою...

– Хто «вона»?– ще більше сполошилася Лена.

– Та моя ж Алла,– хихикнув я в трубку.

– Жартики в тебе, Колю,– все-таки образилася вона, але ненадовго. За бесідою не завважили, як помирилися, і я покаявся в злобній пакості. Розгнівати Лену було неможливо. Після цієї розмови не втримуюсь, телефоную до всіх своїх знайомих. Просто так: запитати, як живуть, чи здорові, над чим сушать мізки.

За якусь мить дізнаюся, що Брозинський написав чудового вірша, який місцевий композитор без жодних вагань поклав на музику; Гусар готує нове енциклопедичне видання про Сокирянщину; Валігурський радіє від того, що Запоріжчина помаленьку заговорила українською мовою; Гриша і Лена Безверхні клопочуться на городі, бо

град вибив чи не всі помідори; Ревуцький починає допитуватися, коли я маю намір приїхати на Буковину. А мої нанашки Толя й Люся Маринчині діляться враженнями від поїздки до Сніжани в Німеччину; сестричка Ганя й Маруся з Ломачинців інформують, як тепер живеться на селі.

А потім... Потім я беру слово. Мені багато-багато хочеться розповісти своїм рідним і друзям з Буковини. Знаю, подібних слухачів я ніде не зустріню.

І кажу собі: «Вони, як і Буковина— неповторні!»

ОПОВІДАННЯ

НОСТАЛЬГІЯ

Останніми роки мені часто сниться Коболчин. Сняться тато з мамою, які тепер дивляться з небес і тужать за тим, що не все доробили, не все сказали. Сняться друзі дитинства, з якими бігав крутими стежками до яру, пас корів і рвав черешні в чужих садках. А ще з ностальгією згадую наші безкінечні діброви, струмки і потоки, що завжди піднімали в мене настрій, кликали до себе в гості.

Колись, як був молодший, такі сни мене відвідували рідко, а то й зовсім пропадали на довгі роки. Зараз немає спокою від них. Усе більше перебираю в своїй пам'яті короткі зустрічі з моїми ровесниками, щирі розмови з сусідами, оближуюсь, як уявлю мамині коронні страви. І на душі стає так млосно й тривожно, що хочеться все кинути та полинути у світ далеких дитячих мрій.

Я люблю свій Коболчин у різні пори року, але в емоційному захваті від нього взимку. Тоді дорогі моєму серцю сільські вулиці і провулки вкриваються снігом (якщо він, звісно, є), з дворів на ковзанки виходять дітлахи, а батьки, як і раніше, виглядаючи їх, щомиті гукають:

- Колю-ю! Гайда додому, замерзнеш!
- Не-є!– доноситься дзвінкий голос.– Мені тепло.
- Марусю-ю! Ти думаєш іти до хати?
- Я ще покатаюсь,– весело сповіщає дівча.

І тільки-но Маруся відбилася від гурту, як одразу закричала від різкого падіння і скорчилася в три погібелі.

– Хто так їде?– накинувся на неї Коля, якому вона перегородила дорогу.– Тобі по городах треба було вчитися, а не лізти на гору.

– Диви, який смільчак знайшовся,– спалахнула Маруся.– Забув, як сам летів стрімголов.

- Коли то було!– гаряче заперечив він.– Я тепер з будь-якої гори можу з'їхати.
- Покажи...

Спонтеличений таким поворотом справи, хлопець почав шукати причину, як би відв'язатися від задержуваті сусідки.

Але тут пролунала команда:

- Колю, бігом додому! Будемо вечеряти.

З поміж пам'ятних, найяскравіших ознак тієї зимової пори мені ще пам'ятаються вечірні посиденьки.

Пригадується, в роки мого дитинства чи не в кожній хаті ліпили, плели, ткали... Особливо ці заняття кипіли до Різдва – всі прагнули щось зробити власноруч, із великою охотою шукали спілкування. Адже телевізорів, всіляких ноутбуків, планшетів,

інших мобільних цяцьок у ті часи не існувало, від чого наше життя анітрохи не переставало бути цікавим. Може, саме через це люди тяглися одне до одного, сміялися, ділили радість та горе.

Бувало, посходяться жінки в нашу оселю, сядуть доквіл – хто пряде, хто лущить горіхи чи фасолі, а найбільш голосисті пробують тихенько співати: «Додому я просилася, а він мене все не пускав».

– Так ти хотіла йти від нього, – перекиривляла ровесниць сусідка Сіма, пісня яких навювала їй погані думки.

– Краще підспівуй – не перебивай, – огризалися молодіці.

– Боюся.

– Кого?

– Ганни Максимівни чоловіка, кого ж ще? Скаже: «Як до роботи, Сіма слаба, а заводить – на вулицю чути». Я ж у нього лікуюся.

– Не бійся, він не скоро прийде, – заспокоювала котрась з них.

Коли всі зрештою остудили свій запал, сусідка Ксеня питає маму:

– Що ви там, тьотю, тарабаните мискамі?

– Вареники готую, – відповідає вона.

– Та хіба ми для цього зібралися?

– Ні, але ж не викидати мені добро!

– Ох і не шкодуєте ви нас – гляньте, які ми товсті, не те що ви! – раптом застерегла її пишна з усіх боків Євдокія.

– Про це вже пізно думати, кумонько, – приземлила її мама. – Ви чого не постите?

– З моїм Семеном попостиш.

– Як це?

– Ганно Максимівно... Він, як добре не поїсть, лихий, як у Куніка собака – краще не підходь. Не жди ніякої ласки.

– Ніколи б не подумала, що у Семена до цього є потяг.

Євдокія, здається, не чула її.

– Який там потяг! Про що ви говорите, коли сама мушу думати про ту ласку.

– А ви чо', любите цю роботу? – зірвалося з маминих уст.

– Ні... Але вже, як просить, не в силах чоловіку відказати, – одним духом випалила Євдокія.

Сказавши, вона почервоніла, а хату моментально зірвав веселий жіночий регіт.

А тим часом мама уже подає вареники...

І саме зараз, у цю напружену мить, заходить батько. Усміхнений, сяючий, ніби машину виграв.

Ступає біля жінок і на ходу жартує:

– Серафимо Миколаївно, бачу, вам фельдшера уже не треба?

– Треба, і не одного, – сміється співуня.

– Де ж вам їх узяти?

– Ех, – далі просторікувала Сіма, – трохи підлікуюся, сама знайду.

– Значить, ви йдете на поправку, – видавив із себе тато, усміхаючись.

На цьому й закінчилася їхня балачка. Різко постукали в двері – тато швидко полишив розмову.

З порога хтось прохрипів:

– Василю Єремійовичу... Рідненький, щось моя Віра занедужала, трусить бідолахою, що не знаю, як бути. Глянете, я приїхав кіньми – вас заберу і назад привезу.

– Дай чоловіку повечеряти, – втрутилася в розмову Сіма, розглядаючи, хто це пожалував у таку годину.

Той обсмикнув кожуха, глянув недобре на неї, але промовчав.

– Не треба, Сімо, – пояснила мати. – Приїде – повечеряє.

– От чоловік має роботу! – сплеснула руками сусідка.. – Ади, навіть перекусити не дають.

– Така робота, – ще більше здивувалася мати.

Не встигла Сіма переварити сказане, як тато звернувся до прибулого:

– Поїхали, Ваню, до твоєї Віри.

– Спасибі, Єремійовичу... У мене щось перекусимо, – з приємністю прорік він.

А Сіма, схрестивши на животі руки, довго чудувалася:

– Мой, при такій роботі Ганні Максимівні можна взагалі не готувати вечерю!

БАЯН

Як не силкувався я переконати маму, що музиканта з мене не вийде, вона посміхалася й потаємки щось перекидала в думках.

– Воно, як кажуть, візьмеш у руки баян, а музика сама попливе, – навіть не зиркнувши в мій бік, проголосила ненька.

Я важко зітхнув і сів робити уроки.

За мене мовив тато:

– Що це ти надумала, Ганю? Який до біса баян! У нашому роді ніхто не грав.

– А теперки будуть, – прикрикнула вона на нього.

– З Миколи музикант, як з мене танцівник.

– Був би баян, а Ваня Гончар скоро навчить грати, – підбадьорила його.

– Хіба що на нервах? – глузував батько. – Хто з ним стане возитися, як наш Микола не має тяги до музики?

– Не святі горшки ліплять.

– Не-е, – закрутив головою він. – У тебе, видко, чорти вселилися.

Мама його слухати не збиралася. Почала хутенько одягатися.

– Ти куди? – здивовано він підняв очі на неї.

– Поїду на Окницю.

– Куди, куди? – перепитав тато.

– На Окницю.

– Що ти там забула? Глянь, яка зірвалася хурделиця.

– Бачу, – мама не зважила на його невдоволення – одягалася далі. – Не забудь корові їсти дати.

- Він аж сторопів від почутого:
– Ти це всерйоз?
– Еге ж. Хочу купити баяна Колі.
– Їй-бо, ти розуму лишилася, – все більше нервував батько. – Це що, на лавці лежить? Поїдеш, як випогодиться.
А мама трохи помовчавши, додає:
– Розберуть.
– Кому потрібні твої баяни?
– Ой, Васю, зараз усі грають і в нашій хаті залунає музика. Тільки підожди.
– Та я що? Купуй, тільки добре вибирай. Щоб було що людям показати.

НАКАРКАВ

- Зайшли молодята до хати, запрошують маму з татом на весілля. Стоять на порозі, сиплять завченими словами:
– Просимо ми, просили наші батьки... Приходьте на наше весілля, не самі, а з сином. Батько оглядає їх, кисленько посміхається:
– Ви добре подумали?
– Про що? – перепитують його.
– Як це про що? Чи довго збираєтесь бути разом.
– Усе життя! – чітко, мов отче наш, вимовляють вони.
– Дивіться, щоб я дарма часу не марнував і гроші на вітер не викидав, – повчав їх. – До Паскалюків, трясця матері, сходили, а молоді через тиждень розбіглися.
– Ми не такі...
– Глядіть, щоб гроші назад не довелося повертати, – жартує тато. Хлопець із дівчиною не можуть утямити, до чого тут гроші, цікавляться:
– Ви що, Василю Єреміювичу, батькам гроші позичали на весілля?
– Бачу, вам ще рано женитися, – сердиться він.
– Чого?
– Багато чого не розумієте.
– Ну, скажіть.
– Скажу – тільки в понеділок, – відмахувався від них, як од набридливих мух, батько.
Свого слова дотримав. Але молодим було не до його балачок.
У понеділок вони ділили придане.

КОТИК

- Поклич-но, Миросю, котика.
– Навіщо він тобі треба?
– Як навіщо? Котик десь лежить... Нехай працює.
– Бабусю, – дивується малеча. – Хіба твій котик чимось займається?

– Чого б це я його дарма годувала? Що скажу, те й робить.

Мирося розглядає бабусю Ганю, не може нічого втямити. Підходить ближче, лагідно питає:

– То він у тебе слухняний?

– Слухняний, якщо не п'є, – відповідає вона.

– Як же котик може жити, щоб не пити? – дивується внучка.

– Але ж не такими мірками?

– Щось я тебе не розумію...

– Я сама його не розумію, – зізнається бабця. – З виду ніби непоганий, а впивається до білої гарячки.

– Давай тоді менше пити, – радить дівча. – Я теж, як багато вип'ю, не в силі піднятися.

– То ти. А він уже до мене десь напивається.

– Ану покажи мені свого котика.

Бабуся гірко посміхається:

– Глянь, спить під грушею.

– Хто?

– Котик.

Мирося стала навшпиньки, сполоханими оченятами зиркає під дерево. Там похропє чоловік.

– Який же це котик? Це дядько Іван!

– У нас його кличуть котиком, – шепоче бабуся Ганя. – Ваня, коли хильне горілки, цілими днями спить не гірше твого домашнього улюбленця. А як тверезий – працюючий, не цурається ніякої роботи.

Дівчинка усміхається й поволеньки підкрадається до котика, себто до дядька Івана, щоб погладити його. Вона так зі своїм котом робить.

БАБА, ЩО ПІДНЯЛА СЕЛО

Мого батька, який працював у селі фельдшером ще з повоєнного часу, знали від малого до великого.

Іде він, а люди вже здалеку низько кланяються, пропускають уперед. Йому незручно, що до нього така шана, але з роками змирився.

Якось я вирішив провести відпустку в Коболчині. Не знаю, що на мене найшло, однак після довгих літ розлуки з рідним селом, закортіло подихати чистим повітрям.

Чимчикуємо з ним тихою вулицею, як його перепиняє стара, наче світ, бабця:

– Що ви робите, Василю Єремійовичу, на нашому кутку?

Тато був веселой удачі, вирішив трохи покепкувати.

– Знайомлю свого наступника з селом, – показує в мій бік.

Баба суворо зиркнула на мене, закопилила губу, потім гукає:

– А самі куди?

– Відправляють на пенсію, – зітхнувши, звертається до неї.

– Цьому ніколи не бувати!– скрикнула вона, аж пси загавкали.– Нам городських фершалів не треба.

– Хіба нас питають?

Несподівано баба запропонувала свої послуги:

– Я зараз село підніму, щоб не було по-їхньому. Диви, які грамотії знайшлися! Хто Парасці тиск мірятиме? А мого діда, хто з того світу рятуватиме? Оцей молокосос? Ні, нічого в них не вийде.

Видко ця новина її зачепила за живе. Набравши повні легені повітря, вона аж посиніла на лиці й уся скипіла. І побігла селом, щомиті налягаючи на голос.

– Не дивуйся,– враз зітхнув батько.– Я для них більше важу, ніж уся радянська влада.

Трохи помовчавши, подивившись їй услід, додає:

– Колись я Парасці життя врятував. Бідолашну так скусали собаки–живого місця не було. Я зашив рани, зробив з десяток уколів від сказу. За місяць вона, як хтось попадався на шляху, розповідала, що кращого дохтора, ніж «наш Єремійович» у всій окрузі не знайти. Чує моє серце, Параска мій жарт не оцінила.

– Тобто?

– Буде піднімати село.

Мені було смішно, а йому гірко. Але слово за словом і ми скоро забули про цей курйозний випадок.

Однаке десь під вечір біля сільради почали збиратися люди.

Мама вийшла з хати дізнатися, що діється. Довго дивилася через пліт, поки не почула голос баби Параски:

– Хіба ж то, людоньки, справедливо, що нашого дохтора відправляють на пенсію? Кому він не догодив? Ану скажіть!

Від цих слів мамі стало боляче, вона напружила слух.

– Що тут казати!– загомоніли чоловіки, підтримуючи Параску.– Нам іншого не треба, ми до нього звикли з пелюшок.

– А бодай тобі, Іване,– обізвався хтось з язикатих.– Невже ми такі старі?

– Ти по существу балакай, не збивай народ з толку.

– Та я що? Я – за Єремійовича.

Хто б не йшов, усі ставали і кричали, що є духу:

– Не проміняємо нашого Василя Єремійовича на молокососа.

Та на цьому не скінчилося. Параска викликала на перемовини голову сільради, але той божився, що ніхто не думає відправляти фельдшера на пенсію, це чиясь непорядна витівка.

Одним словом, ситуація набирала обертів. Люди поволі збиралися на стихійний мітинг, а його організаторка метушилася, розмахуючи кривулькуватою палицею.

Мати ще трохи постояла, дивлячись на розгарячений натовп, ніяк не могла второпати, чого люди говорять про її чоловіка.

Не встигла вона нам розповісти про почуте, як щойно рипнула хвіртка, і на подвір'я увірвалася баба Параска з своїм «військом».

Як побачив усе те батько, то за мить з швидкістю бігуна на короткій дистанції вискочив з хати, голосно приказуючи:

– Швидше перепинить їх, скажіть, що в районі передумали з моєю відставкою.

Мати ошалілими очима дивилася на нього, не відаючи про що він белькоче. А я від сміху тримався за живіт.

ПАНЦИР

То сталося, коли ще існували колгоспи. Викликав до себе голова мого сусіда – знатного в господарстві механізатора, каже:

– Ти, Васю, був колись на курорті?

– Ні, – відповів він.

– Тоді збирайся в далеку дорогу – поїдеш на Кавказ, – спокійним голосом промовив голова. – Тобі правління за чудову роботу виділило безкоштовну путівку. В роботу треба бути на місці.

– Що мені брати з собою? – запитав його Вася.

– Бери побільше горілки та сала.

– І все?

– Добре одягайся – діло йде до зими.

Приїхавши на курорт, Вася одразу надумав піти до моря. Приходить, на березі стоять кілька чоловіків, від холоду клацають зубами.

– Ти що, з глузду з'їхав? – накинулися вони на нього, бачачи, що той роздягається. – Вже ніхто не купається – холодна вода.

– Не хвилюйтеся, у нас на бригаді не тепліша.

Ті перезирнулися. А Вася мовчки вскочив у воду. Хлюпається, радіє, наче дитя – йому ще ніколи так не було радісно.

– Чоловіче, швидше вилазь!

– Чого це?

– Простудишся.

– Зі мною панцир, – сміється Вася до них.

Вони бігають берегом, гукають:

– Щось ми його не бачимо.

– Зараз покажу.

Вилазить з води, розкриває сумку, а звідти виглядає банка самогону.

– Ось він, мій дорогесенький панцир!

А вранці шепоти ходили курортом:

– Диви, панцир пішов до моря. Гайда за ним!

«БОРОГИ НАРОДУ»

До кожної річниці жовтневої революції я зі своїми товаришами – Толею й Миш-ком готували чергову забаву. Не скажу, що вона носила ідеологічний характер, але сільським активістам додавала зайвих клопотів та переживань.

Правда, були ці пустощі дріб'язковими – ми малювали крейдою трибуну в синьо-жовті кольори, перевертали догори низом плакати із жовтневими закликами. На більший розмах у нас не вистачало кмітливості.

Утім, сельчани (особливо патріотично настроєні) мали цілий тиждень поживу для розмов, сповнену вдячності «героям», які кинули виклик радянському режиму.

Одного разу вирішили замахнутися на серйозне, задумали вдосконалити витівку. Все сталося спонтанно, без особливого вишколу. Та й часу не було на тривалу підготовку.

Перед початком мітингу ми з Толею сховалися під трибуну й приготувалися до виконання складного завдання. А Мишко в цю мить подавав умовні знаки про наближення до нас небезпеки.

Накрапав дрібний дощ, провівало холодним вітром. Люди неохоче слухали виступи щорічних ораторів, гомоніли між собою. Чекали, коли завершиться нудне дійство.

Місцеве начальство, щоб зігрітися, час від часу присідало навколішки й вливало в організм заздалегідь приготовлене спиртне.

Кожен був зайнятий своїм ділом. Ми закінчили мастити східці свинячим жиром і кулею билетіли з під трибуни. Далі, сподіваюсь, ви зрозуміли політ нашої стратегічної думки. Замість вигуку: «Слава великому жовтню!» виступаючі ковзалися, як по льоду, чим викликали неабияка пожвавлення серед присутніх. А зачервонілі від горілки голова колгоспу з секретарем парторганізації дивилися їм услід і не могли втямити в чому причина.

– Слухай, – шепоче мені на вухо Мишко, – треба змотуватись.

– Біжи першим, – відповідаю злякано.

– Не можу, на мене дивиться директор школи.

– Чого ви розкисли? – розраджує Толя. – Найгірше вже позаду.

– Твоя правда, – погоджуюся з ним. – Тільки від нас жиром тхне.

Мишко почав нюхати, потім тихо каже:

– Подумайте, з трибуни. Хіба не бачиш, що начальство витворює?

Він показав у бік трибуни, де дзвінко стукотіли келихи.

Хтозна, скільки б це продовжувалось, якби головуючий не оголосив, що до слова запрошується директор школи.

Григорій Семенович, почувши своє прізвище, шпарко рвонув до трибуни. Але не встиг піднятися на останню сходинку, як його ноги заплуталися, і він стрімголов полетів униз. Чоловік так закричав від болю, що демонстранти устромили погляди на землю.

Ми налякалися і відійшли на кілька кроків назад. У мене від тієї картини мову відібрало. А Мишко швиденько оговтався і підбіг до директора, намагаючись звести його на ноги.

Григорій Семенович, мало того, що важкий, наче кабан, ухопився за товариша обома руками, й вони разом гепнулися додолу.

Всі, хто стояв поблизу, реготали, аж трибуна ходила ходором. Ураз уверху почувся гамір, і через кілька секунд гомін стих. Головуючий сумно зауважив:

– Говорить, Григорію Семеновичу, з місця.

На його слова директор застогнав і послав порадинику купу вибраної лайки.

Ми з Толею подали Мишку руку і вже намірилися голосно посміятися. Одначе, коли вгледіли, як тряслися руки в головуючого, від свого заняття відмовилися.

У селі на другий день довго балакали про цей випадок, він обростав різними нісенітницями. І важко було зрозуміти, чи люди побачене підтримують, чи, навпаки, не схвалюють. Іноді нам хотілося признатися в скоєному, відчуті себе героями або розбишаками. Але чомусь не наважувався.

На щастя, все обійшлося. А Григорій Семенович довго ходив із синяками, крізь власний біль вимовляючи:

– От вороги народу! І де я їм дорогу перейшов? Це ж треба було до такого додуматися!

...Минуло майже півстоліття з того часу. Ми йдемо з товаришами цвинтарем, зупиняємося перед могилою, де спочиває директор школи Григорій Семенович Жолобнюк. Далі видніються пагорбки з похилими хрестами і вицвілими фотографіями голови колгоспу, секретаря парторганізації, інших активістів села.

Стоїмо і згадуємо далеку жовтневу осінь, від якої навіть смутком, бентежить серця.

Вітер розвіває наші сріблясті голови.

ПСИХОЛОГІЧНА АТАКА

Давно вже немає вуйка Семена. Не чути голосистого крику тітки Гафини, а я досі себе картаю за той несвідомий поступок. Розповім про нього, може, на душі стане легше.

... Того літа я на всі канікули приїхав додому. Яюсь перед святим Іллею йду селом, милуюся першими дорідними яблуками. Наспівую знайому мелодію, як із двору вибігає вуйко Семен і перегороджує мені дорогу.

– Добре, що я тебе зустрів, – радісно гукає він.

– А що трапилось? – запитую.

– Потрібна твоя допомога.

– Яблука повантажити на машину? – сміливішаю, пропускаючи його вперед. – Скоро велике свято, будете мати непоганий виторг.

– Ти до цієї роботи кволий, – різко видихнув сусід. – Хочу випробувати твою майбутню професію на своїй Гафині.

– Щось я вас не розумію? – огризаяся по хвилі. – До чого тут професія? Я ще студент.

Після моїх слів вуйко погладив мене по голові, як малого, розкриває свій задум:

– У мене вся надія на тебе. Тільки ти мою Гафину можеш приструнити. Клята баба з своїми причіпками світа Божого не бачить. Мало, що мене за всілякі дрібниці пиляє, тепер і сусідам не дає спокою. Я знав, що про неї погано відгукувались у селі. Мама теж не любила Гафину за її довгий язик. У тітки до всіх було діло: то посва-

риться за межу, то розпустить побрехеньку про сусіда, якого нібито бачила в чужих жіночих обіймах, то зважиться ще на якусь підлість.

Однак я сказав йому не те, що думав:

– Чим же я можу вам посприяти?

– А ти не здогадуєшся?

– Певне, ні.

– Гаразд, зараз розповім, – поскаржився вуйко Семен, посміхаючись. – Зайдеш до нас додому і налякаєш тітку Гафіну.

Далі, озираючись по боках, почав давати мені конкретні настанови. Мовби вгадуючи мої непорозуміння, на закінчення задихано вимовив:

– Пригрозиш, що маєш у редакції сигнал на її поведінку. Тепер утямив?

Я від здивування закліпав в'ями.

– Та ви що? Хай це краще зробить Мітька Урсуляк. Як-не-як дільничний міліціонер.

– У Мітьки до такої справи кишка тонка, – ствердно пояснив вуйко, вилупивши зеленкуваті очі. – Тут має бути знавець людської психології. Треба зразу йти в атаку.

– Ви гадаєте, я підходжу на цю роль?

– Саме так, – підтвердив, не роздумуючи, він. – Не розумієш ти, Миколо, яка в тебе цінна професія. Журналіст – це не горшки ліпити.

– Та я ще тільки вчуся, – у черговий раз нагадав йому.

– Не прибідняйся, я твої статті регулярно читаю в районній газеті, – нахвалював сусід мене. – Гарно пишеш, без фальші.

Я подякував йому за оцінку своєї скромної роботи.

– Ти не дякуй, берися до справи, – наказав чи попросив вуйко. – Твоя інтелектуальна праця буде мною добре відзначена.

– Що мені робити?

Чоловік повеселів:

– У тебе є якийсь списаний аркуш паперу?

– Є, а що?

– Як зайдеш на подвір'я, – порадив, – покажеш моїй Гафіні. Тільки не давай у руки.

– Не навчився я брехати, – зізнався я йому.

– Так учися, – безапеляційним тоном виголосив він. – Можна подумати, що в періодичних газетах одну правду пишуть.

– Пишуть, усе залежить від журналіста, – філософствував я.

– Ну, годі лепетати, – наполягав на своєму мій різкуватий співрозмовник. – Я ж тебе не до державного перевороту закликаю. Ближче до діла.

Я хотів сказати, що може на завтра перенесемо цю обладку, але вуйко схопив мене під руки і майже силою поволік за собою.

А далі – як у фільмі. Ми заходимо на його подвір'я, тітка Гафіна, не зважаючи на мене, накидається на нього з черговою порцією крику:

– Де ти, лобуряко, вештався? Корову нагодував? Що мовчиш – язика проковтнув? От маю хазяїна, ні кує, ні меле.

– Чого ти розійшлася, Гафіно?– грізно проказав Семен.– Посоромилася би гостя.

– Який це в дідька гість? Це ж Гані фершала синок. Чого йому треба?

І тут його зірвало:

– Спинися! Зараз дізнаєшся.

Набравши повні груди повітря, я казенним голосом процідив:

– На вас, Гафіно Никодимівно, до редакції надійшла скарга.

– Що ти мелеш?– огризнулася вона.– Яка до дідька скарга?

– Казав тобі, менше тріпай язиком,– знущально кинув він.– Так не слухала.

– Кого це я мала слухати? Тебе?

Гафіна нервово засмикала губою, погрозливо тримала руки наготові.

– Мовчи, бо зараз получиш,– не відступала.

Вийнявши з портфеля приготовлений папір, я почав на ходу видумувати свою промову:

– Ось пишуть, що ви, Гафіно Никодимівно, самогоноварінням займаєтесь, спюєте чоловіків, сваритесь з сусідами.

І враз зупинився:

– Тут стільки всього написано, що до ранку треба читати.

– Так ти ж мене, Колю, знаєш,– по-іншому заговорила тітка.– Хіба я на таке здатна?

– При чому тут я?– насолоджуючись власним голосом, знову озвався.– У мене на вас є папір. Мушу реагувати.

Вуйко Семен глянув у мій бік і ледве стримував сміх. Обидва ми трималися, як на суді, аби зайвого не бовкнути.

– Догралася, Гафіно!– нахабнів зраділо чоловік, підійшовши ближче до неї.– Пропечатають про тебе в газеті статейку, а там, дивись, кримінал пришиють.

– Господи!– сплеснула руками дружина.– За що така кара?

– За твій язик,– промимрив у відповідь Семен.

– Хто б це міг написати?– бідкалася Гафіна.– Покажи-но бумагу, Колю, я по почерку впізнаю.

– Нащо вона вам?– піднімаю я собі ціну.– Цього не маю права робити.

Як побачила тітка мою непоступливість, то аж додолу зігнулася:

– Колю ріднесенський, може, ми з тобою домовимось? Я медком тебе пригощу, яблучок гарних назбираю. Не давай скарзі ходу. Що про мене внуки подумують?

– Не знаю,– ламався я.– Треба було раніше думати.

Від останніх слів вуйко Семен підвів густі брови і вдав, що дуже переживає за Гафіну:

– Справді, Миколо, заходь до хати, обміркуємо. Ми ж з тобою земляки, я з твоїми батьками приятелюю.

– Так, так,– уперше погодилася з ним тітка.– Даю слово, що з цієї хвилини я буду іншою.

– Бачиш,– переконував він мене.– Гафіна помилку визнає.

– Що ж, коли ви просите, доведеться подумати, – скривився я в саркастичній по-смішці.

Здається, вони іще щебетали щось, але я вже не слухав: збирався йти з двору. Добре, що свого однокласника стрів, бо не відаю, чим би все це скінчилося.

ДУБИНА

Ні один чоловік у нашому селі не міг побороти діда Максима. До яких тільки хитрощів вони не вдавалися: і поїли горілкою, і зав'язували йому очі, а він усіх розкидав, наче дрова. З самої молодості Максим не знав собі рівних. Ніхто тому й не дивувався, місцеві жителі звикли, що силач одним махом клав супротивника на землю.

Інкили, правда, діставалося чоловікам із сусідніх сіл, які не вірили в його надприродні можливості. Та коли отримували по зубах, при наступних зустрічах із ним чемно вітались.

Першим Максим ніколи ні до кого не чіплявся. Лише, коли відбувалися змагання, отоді й показував свої дужі м'язи.

У селі говорили про нього добре, бо був працьовитий, як люди кликали допомогти, не відмовлявся.

– Ну й сильний же цей Максим! – зазрили йому ровесники. – Скоро сімдесят стукне, а міцний, як у молодості.

– І ніякий дідько старого не бере, – зневажливо кидали недавні супротивники. – Здоровий бугай.

– Встидалися б таке балакати, – заступалися за нього жінки. – Хіба забули, що він Дубина?

– Кгм... Чого це забули? Максим ніколи прізвищу не зраджував. Це той випадок, коли чоловік знає ціну своїй фамілії.

– Кажуть, нібито Максим міг півмішка картоплі підняти однією рукою.

– Якби лише півмішка? – посміхалася Устя. – Він був до всього здатний.

– Ая, ая, – погоджувалася Килина. – А вже як цілував, досі губи болять.

Чоловіки на те бісилися:

– Чи не приснилося вам? Наче давно це було...

– Таке не забувається.

– Ну й Максим... – бринів далекий голос. – Молодий був.

– Не такий вже молодий, – згадувала Устя. – Тоді йому було десь під шістдесят.

Але своє діло знав справно.

– Це правда, – кивала Килина. – Немає тепер таких чоловіків, як Максим.

– Хто його знає... Може, є.

– Жаль, що він осліп.

Мовчанка.

– Слухай, давай провідаємо його, – сказала для годиться Устя. – Все-таки не чужий.

– А що, можна, – цілком серйозно мовила Килина.

Вони обнявшись, із усміхом попрямували до Максима.

Чоловіки поглядали на них і крутили головами.

НА ПЕРЕЛАЗІ

- Сяню, гей, Сяню!..
- Чого тобі?
- Вийдеш?
- Як мати пустять.
- Скажи, що маєш на хвилинку забігти до Марусі Адажнік.
- Минулого разу говорила.
- Ет, забув. Щось інше придумай.
- Що?
- Мало що можна вигадати.
- Легко повчати.
- Та воно ніби той... тебе стосується.
- Я знала, що ти таке ляпнеш.
- А то чого? Хіба не правда?
- Вийди звідси!
- Я піду. А ти не підвищуй голосу.
- Вийди звідси, кому кажу!
- Дай тебе поцілую, і бувай здорова.
- Ти що? Хочеш, щоб мама побачила?
- Не журися, вона в хаті.
- Так їй пес Бровко може розказати.
- Як?! Він у вас говорить.
- Ну, годі вже лепетати, – обізвалась мама. – Заходь, Андрійку, до хати. Справа є.

КУДИ ДІНЕСЬЯ?

- Мой, Тодоре! Ти з ума зійшов.
- Хто вам сказав?
- Ади все село говорить.
- Про що саме?
- Начебто ти свою Вірку від Гончика Сьоми забрав.
- Було таке діло, а що, не маю права?
- Маєш, але як будеш людям в очі дивитися?
- Вона моя законна жінка.
- От стерва!
- Прошу обережніше на поворотах.
- Ну, ну... значить назад прийняв?
- Куди дінешся? Діти щоранку питають, де мама? Теща по подвір'ю голосить, тесь з горя почав пити. Що робити доводилось? Сів у машину, взяв з собою дітей, і всі разом поїхали до Вірки. Вона, побачивши нас, упала на коліна, ревла, як корова,

просячи крізь сльози: «Тодоре дорогесенький, прости мене, блудницю! Я більше не хочу тут залишатися. Вези мене до нашого дому». От я і повіз.

– Ти хоч її наказав?

– За що?

– Не, Тодоре, ти ненормальний. Я б на твоєму місці таку прочуханку влаштував Вірці, щоб до празників пам'ятала.

– Вуйку Іване, влаштовуйте своїй Сімі. Я якось обійдусь без вашої поради.

– Хм... А чого ж – можна для профілактики.

ПРОБА

Бралася зима. Холод сковував руки, проникав до самого тіла. Люди прагнули якнайскоріше дістатися оселі й відігріти душу.

І тільки Федір Мудрик, сидячи за столом свого міліцейського кабінету, сьорбав гарячий чай і нікуди не поспішав. Його дільнична служба протікала тихо – без особливих пригод.

Відтоді, як молодого сержанта скерували сюди стежити за правопорядком, він ріс, ніби на дріжджах. Спершу роздався в плечах, а потім набрав і у вазі. Але це не заважало Мудрику в роботі: Федір справно оформлював папери і чекав, коли його заберуть із цієї діри. Дільничний міліціонер боявся ступити зайвого кроку – виглядав заповітну мрію.

Не встиг він до кінця випити запашного чаю, як з вулиці донісся знайомий голос:

– Федю, чи ти оглух там, чи що з тобою?

Мудрик усміхнувся краєчками вуст на той крик і, відчинивши вікно, поспитав:

– Що сталося, бабо Ганю?

– Ходи скоріше, пора знімати пробу, – наказала йому вона яквимогливіше.

– Айн момент! – із ентузіазмом відказав сержант і кулею вилетів на вулицю.

– Сідай на своє улюблене місце, – розпорядилася старенька, як він завмер на порозі. – Зараз наллю первачку, він ще теплесенький.

– Якби чимось закусити, – попростав Федір.

– Сальце підійде, – уточнила, не розгибаючись.

– Хай буде, – ніби аж здивувався страж порядку й самовпевнено випив першу порцію домашнього виробу баби Гані.

– То як, Федю? – саянула беззубою усмішкою господиня. – Годиться?

Проте відповіді не прозвучало. Мудрик скривився, наче влив у себе кислоту.

– Ну й міцний самогоняра! – озвався за якусь мить. – З чого ви женете?

– З самого цукру, – неслося йому вслід.

– Он чого мені зразу мозок запаморочило, – щиросердо зізнався сержант, уже трохи захмелівши.

– Це того, що ти довго не пив, – хихикнула в кулак знайома. – А може, слабо поїв?

Зауваживши, що хлопець не проти поїсти, вона в один момент виклала на стіл картоплю і чималий кусень домашньої ковбаси.

– Не-є, – закрутив головою Федір. – Це для мого пуза забагато. Та й вас неохота об’їдати.

– З первачком одразу піде, – заспокоїла баба Ганя й почала наповнювати його склянку. – У мене тут харчів на ціле відділення.

– Бачу, бачу, як ви мене дражните, – потішався він стравами. – Коли до вас не зайду, зором кидаю: з чого б то почати?

– А ти починай з первачка, – порекомендувала швиденько. – Мій напиток ще нікому не зашкодив.

– Знаю, і тому не засуджую вас, – пояснив Мудрик. – Але все-таки будьте обережні. Люди в селі різні, можуть скаржитись, що ви гоните самогон.

– І то правда, – погодилася вона. – Хоча я приводу не даю.

Затим до нього мовила, як до сина:

– Дякую тобі, Федю, що попередив.

Спантеличений сержант випалив перше, що спало на гадку:

– Майте на увазі.

– Перестань, баба Ганя тебе не підведе.

Мудрик розчулився:

– Та ви нікого не бійтеся. Як треба буде, я вас захищу.

– Не треба, Федю, такої жертви, – оджартувалася вдоволенна жінка. – Я буду обережною.

На її слова він відповів здивуванням:

– Ви справжній Шерлок Холмс!

– А ти думав, що я тільки горілку можу гнати. Слабо знаєш бабу Ганю.

Після того у Федора потепліло на серці. Більше вже ніхто не вів подальшої розмови. Були справи вагоміші.

Їлося й пилося Мудрику зі смаком та легкістю. Уминав, аж за вухами тріщало. А баба Ганя не встигала підносити страви і самогон. Під кінець надумала щось у Федора попросити, але побачивши його стан, перенесла цю справу на наступний день.

«Що з ним балакати? – успокоювала вона себе. – Нехай оклигне, бо все одно забуде».

– Залишайся в мене, – запропонувала йому відверто. – Куди підеш п’яним?

– Нічого, – заволав сержант, – на морозі скоро протверезію.

– Гляди, десь не задрімай.

– Не бійтеся, хіба мені вперше?

І Федір, розчервонівшись, мов півонія, став збиратися додому. На дворі вечоріло – темні сутінки огортали кімнату.

По дорозі дільничний міліціонер ще не втримався від однієї спокуси – зайшов у буфет. Там у нього з новою силою забухало серце, запаморочилося в голові. Він ледве рушив до дверей.

Морозяний вітрисько зі снігом обпикав йому обличчя, валив з ніг. Мудрик ступав важко, хитаючись то вправо, то вліво. Зрештою, зупинився, дзигною крутнувся на місці і щосили впав.

... Пішов із життя Федір необачно, по-дурному. Сльози душили бабу Ганю за свою поведінку. Витівки, як відомо, бувають різними, не всі вони закінчуються безвизно. Та що тепер про це говорити?

ГРАМОТІЙ

Про те, що з мене медика не вийде, мама зрозуміла, як у наш двір зайшов (ні, влетів!) захеканий Вітька Моцак. До того батьки чітко спланували моє трудове життя, але після відвідин цього довготелесого молодика, вони свій замисел відкинули назавжди. Так що, виходить, мушу дякувати йому.

Тож, відчинивши хвіртку, Вітька несподівано накинувся на маму:

– Тьотю Ганю, де ваш грамотій?

– У мене їх двоє, – здивувалася вона неочікуваному візиту сусіда, що жив через кілька хат від нас.

– Я маю на увазі синочка Миколу.

– А що, Вітька, трапилось? Ти як з хреста знятий?

Відчувши в маминому голосі уїдливі нотки, він зміряв її осудливим поглядом. Його затрусило, наче в лихоманці.

– Ви не знаєте, чи дурника корчите? – злостиво зронив Моцак, згустивши брови.

– Що я маю знати? – доскіпувалася мама в нього. – Розповідай, якщо вже приперся.

– Хочете сказати, що навіть не здогадуєтесь?

– Не тягни резину, – тамуючи погане передчуття, прикрикнула вона. – Мені ніколи з тобою теревені розводити.

– Кличте свого грамотія сюди, – наполягав Вітька, розчервонівшись.

Та мати навіть не ворухнулася, хоч важко чогось стала дихати – груди розпирало.

– Маю знати для чого?

– Ме... мені треба з ним поговорити.

– Чого ти заїкатися став? – вже строгіше запитала його, намірившись іти геть.

– І ви б заїкалися, якби про себе таке прочитали, – ткнув їй у руки молодик газету. – Ось, полюбуйтеся.

– Я не грамотна.

Дивна поведінка матері насторожила непроханого гостя.

– А як же ви робите уколи? – стривожився він. – Певне, Василь Єремійович допомагає?

– Діждешся від нього, – заперечила. У мене до уколів наловчені руки. А назви пам'ятаю по кольору коробок.

– Невже нічого не можете прочитати?

– Якби вміла, то б на медпункті не мила поли.

Вітька нервово запалив цигарку, потім похапцем підніс до губ. І кинув фразу, наче й не до неї звертаючись:

– Зате у вас синок грамотій. Про мене таке написав у газеті, що хоч людям не показується на очі. Добрий росте словоблуд.

– Ну, і що ж він про тебе такого неправдивого чиркнув?– нетерпеливилось їй.

– Та все!

– Давай конкретніше.

Набундючившись, Моцак проказав хрипким тремтливим голосом:

– Довго читати...

– А ти не спіши. Я хочу знати, чи мій Микола дружить із совістю?

Він не відповів. Постояв ще кілька хвилин, із сумом подивився на маму, що свердлила його очима, вирвав з рук газету і поплентався додому.

Лише надвечір, коли я похвалився, що мене знову надрукувала районна газета, вона грізно запитала:

– Що ж ти, сину, про Вітьку Моцака настрочив?

– Правду,– випалив я самовпевнено, дивуючись її поінформованості.– Не віриш, зараз сама пересвідчишся.

Щоб підтвердити свою думку, взявся слухняно читати:

«...У той час, коли трударі нашого села прямують на роботу, Віталій Моцак з своїми друзками виповзає з буфету. А потім цілий день без діла тиняється вулицями, байдикує, обкрадає сусідські городи».

Утішена такою несподіваною констатацією фактів, мама підкинула думку:

– Треба було ще написати, що з дому виносить старовинні речі діда з бабою і обмінює на горілку.

– Я цього не знав,– пожалівся їй.

– Головне, що ти нічого не видумав,– похвалила вона мене.– Правдивий вийшов портрет Моцака.

... Спливло десять літ. Десять літ, протягом яких у моєму житті сталися зміни: я закінчив університет, став журналістом. А Вітька допився до такого стану, що його примусово помістили в наркологічний диспансер. Мої прогнози в газеті, на жаль, справдилися.

Через рік двадцятивосьмирічний чоловік попаде під поїзд.

СВЯТВЕЧІР

Допомагаю мамі готуватися до святвечора. Побачивши на сусідньому подвір'ї знайомий силует, питаю:

– А чого це тітка Вероніка не заходить до нас?

– Ой, синку, багато говорити– мало слухати...

Я так легко не заспокоююся.

– Раніше вона часто бувала.

– То раніше...

– Давай запросимо.

– Не знаю.

Коли так відповідає, значить, щось маму мучить. Я добре вивчив. Тож пробую ініціативу взяти в свої руки:

– Може, покликати?

– Як хочеш.

– А ти?

– Мені тяжко її бачити, – скривилась мама, наче голку всадила в палець. – Ми з нею побили горшки.

– За що? – запалився я.

– Уже й не пригадую.

– Сьогодні є нагода склеїти.

– Давай іншим разом.

– Іншого разу може й не бути.

Якусь мить сиджу в роздумах. У хаті тепло, пахне різдвяними стравами. Я готуюся зустрічати перших гостей. Але ще нікого немає. Тільки тітка стоїть біля хвіртки і заглядає в нашу сторону.

Довго не роздумуючись, вибігаю на вулицю.

– Тітко Вероніко! – кинувся я до неї і повиснув на руках. – Ходіть до нас. Зараз тато з роботи приїде, родичі навідаються з Ломачинців. Скоро ж Святвечір!

Вона опустила мене на землю, щось пошукала в кишені і простягає мені.

– Бери, цукерки з Молдавії.

– Нехай і з Молдавії, аби були смачні, – відповідаю.

– Казали, що смачні, – підохочує вона.

Я задоволено оближую губи, бо кортить одразу спробувати. А тітка тримає мене за руку і я відчуваю на своїй долоні тепло.

– Добрий ти, Колю, хлопчина, – сумовито проспівала. – Але я не піду.

– Та ви що! – зарепетував я на все подвір'я. – Мама попередила, щоб без вас не повертався.

– Невже так і сказала? – здригнулася тітка.

– Ви що, не вірите? – ніби по команді, обертаюся до неї.

– Не дуже...

Ми стоїмо один супроти одного, чекаючи розв'язки.

Я, щоб пришвидшити розмову, запитую її у лоб:

– Як ви думаєте, чого вас мати кличе?

– Не знаю, – сердечно признається мені.

– Таж горшки маєте склеювати, – жваво пояснюю тітці.

– Які ще горшки? – дивується.

– Ті, що ви з мамою розбили.

Схиливши соромливо голову, жінка довго мовчить. Певно, щось згадує...

Удвох рушаємо до хати. Мама крадькома дивиться то на мене, то на Вероніку, опускаючи очі. Остання несміливо переступає поріг, нерішуче зупиняється.

– Сідайте до столу, – припрошує нас ненька. – Пора зустрічати Святий вечір.

- Почекаємо гостей, – розгублено вичавлює із себе тітка.
— Ви в мене найдорожчі гості! – несподівано голосно вигукує мама.
У Вероніки загорілися її вузьенькі оченята.

УЛЮБЛЕНА РОБОТА

- Наша Діна знову збирається родити...
— Не може бути...
— Правду кажу. Бачила, як забирали в пологове відділення.
— Одну?
— Ні, зі Степаном.
— Ади, що Рябко, трясця його матері, витворяє.

Цю сільську новину заповзятливі язики кидали з вулиці на вулицю, вона летіла подвір'ями швидше птаха. Дехто сприйняв почуте байдуже, мовляв, краще в хаті дитячий сміх, ніж похорон. Усі знали Степанову пристрасть до жіночої половини і тільки головами мотали. Але були такі, що перемивали кожний його орган, особливо чоловічий, глузували, як могли.

- От жеребець! – озвалася Євдокія, яка сповістила ту вістку.
— Бог їх знає, про що вони думають? – розмірковувала Катерина – далека родичка Діани.

- А ви не дивуйтеся. Як приходить ніч, вони саме про це й думають.
— Гай-гай, пора зупинитися. Он уже онуками обзавелися.

Дід Охрім – старий парубок (жодного разу не женився, доживав життя одинаком), вирішив трохи розрядити обстановку:

- Хіба в цій справі онуки перепона?
— Ти б, Охрїме, краще помовчав, – розізлилася на нього баба Параска. – Теж мені великий навчитель.
— Я стріляний горобець, можу взяти будь-яку висоту, – скинув сивими бровами він.

- Це буде твоя остання висота, – розсміялася на його слова вона.
Старий розправив згорблені плечі, кинув поглядом соковитих жінок.
— Ти для мене, Парасю, не підходиш на таке діло, – зронив ображено Охрім.
— Діду, діду, – загуділи, мов бджоли, молодички. – А ви спробуйте, може, щось вийде.
— Не сумнівайтесь, – старий показав свої жилаві руки. – Мене сила ніч не підводить.
— Ая, ти тільки базікати можеш, – знову вколола Параска. – Я тебе з молодості знаю.

Її слова геть добили його.. Він більше не втручався в жіночу розмову.

А село далі обговорювало новину...

Зате Діані було не до жартів. Вона чула, як шепотіла акушерка. Хотіла підвести, та закололо всередині.

– Змилуйся, жінко, – донеслося до її свідомості. – Твій організм на межі повного виснаження.

– Знаю...

– Це які в тебе пологи?

– У вас десяті, до того я два рази родила в області.

– Ну-ну... Ти як машина.

– Не я, – кусала губи Діана.

– А хто? Твій чоловік!?

Жінка мовчала. Тільки спозирала по залу й шукала, що тут змінилося за рік.

– Чому не говориш? – обурювалася акушерка, дивуючись такій відвазі породіллі.

– Ой, докторе, хто може ще бути?

– Тепер на жіноче тіло охочих багато.

– Мені чужих не треба, – образилася новоспечена матір. – Я маю свого Стьопу.

– Де цей бугай? – зірвалася з насидженого місця медичка.

– Та он же – заглядає у вікно.

Справді, під вікном стояв дебелий чоловік із якимось пакетом.

– Зараз він у мене отримає на горіхи, – сказала акушерка, згораючи од цікавості. – Скільки можна знущатися над вами!

– Ради Бога, не треба! – зупинила її Діана. – Стьопа дуже любить цю роботу.

– Признайтесь, що і ви не проти неї.

– Ну вас, – рознеслося по залу. – Ви все на фіглі-миглі переводите.

БАГАТА ПОДУШКА

Про цю дику історію, яка приключилася в нашому селі, довелося випадково дізнатися від матері.

Під час сніданку я довгенько розповідав, як живеться в місті, скільки заробляю на службі, як навчається їхня онучка. Та згодом мені набридло говорити одному, захотілося щось почути з її уст. Вона не стала сперечатися, і, поклавши руки на стіл, прийнялася розказувати.

...Мешкала недалечко від нас сім'я Пугачів – Устина та Сидір. Жили вони удвох, рахуючи кожну копійку, до сусідів у гості не ходили, нікому не відкривали власної душі. Може, давалося взнаки те, що Бог їх обдлив дітьми. Або не хотіли наражатися на зайві розмови про своє замкнуте життя. Обидвоє жили. Обидвоє жили. Аби день переднювати, а ніч переночувати.

Сидір з ранку до вечора займався гончарством – виробляв різні вироби для продажу, а Устина поралася по господарству, допомагаючи благовірному збувати товар.

Подвір'я в Пугачів було чималеньке: дві хатини розміром нашого клубу, хлів, у якому гарцювали корова з телям, десяток кіз, незліченна кількість гусей, індиків. Мали вони окреме приміщення, де розміщувалося гончарське ремесло. Обійстя виділялося чистотою, охайністю.

Літом, коли на селі кипіла робота, і людям було не до прибирання, сусіди не раз їм заздрили:

– Вам би в місті жити. Порядок – очей не одірвеш.

На що Устина відповідала приказкою:

– Хто рано встає – тому Бог дає.

– Та й ми, здається, не сплюхи, – з образою відповідали, – але наздогнати вас не можемо.

– Погано стараєтесь, – підхоплював розмову Сидір.

– Можливо, – погоджувалися найменш гонорові сусіди. Знали: сперечатися з Пугачами – марна справа. У них на язиці медок, а на серці льодок.

І люди розходилися різними дорогами, щоб зайвий раз не ятрити собі душу. А «горшкoліпи», як прозвали тих у селі, знову бралися до роботи. Так із дня в день, навіть у великі свята не відпочивали.

Як не просили рідні хоч у вихідні зменшити обороти, однак до них не доходило. Збоку здавалося, що Сидір і Устина жили на широку ногу. Але вони були такі скупі, що майже не купували продуктів у магазинах, а вирощене на городі – одразу продавали. Ходили Пугачі в незмінних чоботах як у палаючу спеку, так і в халкі морози. Ліками користувалися в окремих випадках – коли вже добряче допікало.

З плином років у селі знали, що на цьому подвір'ї нічого шукати допомоги. Тут любили сторонніх, як пси діда на перелазі.

Щоправда, траплялися моменти, як з сусіднього двору обзивався знайомий голосок:

– Сидоре, позич-но грошей до зарплати. Хочу своїм голодранцям придбати нові штани до школи.

При цих словах старий Пугач кривився, наче середа на п'ятницю. Й одразу починав шептати щось незрозуміле під ніс, повернувшись до співрозмовника.

– Не просіть, куме, й не благайте, – хрестився він, ледве не зачепивши хвіртку головою. – Самі на сухариках перебиваємось.

Тільки налагодився чкурнути до хати, коли сусід знову нагадував про себе:

– Ви ж учора продали горшки.

Такого зухвальства Сидір, звісно, не чекав, його вогнем пекли щоки.

– А ви що, за мною полюєте? – зривався за секунду.

– Борони Боже, просто дуже гроші потрібні, – вже привітніше бурмотів той.

– Гроші всім не завадять, – різко одрубав він з порога. – Та де їх взяти?

Побачивши, що сусід відчепився, Сидір повертався до власної справи. Слідом за ним із хати вибігла Устина.

– Чула, якої співав Петро? – в його голосі звучало роздратування.

– Не глуха, – докоряла жінка. – Менше швендяйся двором. Що, не маєш роботи?

– Мой, та я зібрався по своїй нужді.

– Коли так, то конешно, – враз погоджувалася Устина і вони разом ішли пакувати горшки на черговий базар.

Отак і жили Пугачі, як пацюки, ховаючись від лагідного сонця й людей. Та недовго тішилися вони теплом, недовго їхнє ремесло приносило втіху.

Якось ні з того, ні з сього Сидір занедужав, погас на очах, а за кілька днів і помер. На день пізніше віддала Богові душу Устина.

Як нерідко буває в подібних випадках, клопоти по похованню бездітної пари взяли на себе сільрада та найближчі сусіди. Бо Пугачі нікому з родичів не залишили заповіту про свою спадщину, а останні відмовилися їх хоронити.

Коли жінки стали готуватися до прощання з небіжчиками, котрась із них намірилася поправити подушку під головою Устини. І неждано запищала так, мовби ступила на пекучу жарівню:

– Ой, людоньки, ви погляньте, що я знайшла?

Не встигла вона зібратися з думками, як несподівано з подушки на підлогу посипалася сила-силенна багатобарвних купюр.

У цей час присутні, позираючи на неочікувану картину, перешіптувалися і помаленьку приходили до тями, щоб уторопати, що сталося.

– Це ж стільки тут грошей!– здивувався сусід Петро, розплющивши обважнілі повіки.

– Цілий банк.

– Порахуємо,– голосно й надсадно сапнув повітря голова сільради Анатолій Кіндратович.

– От скупердяги!– загомоніли жіночки.– Таке мали багатство, а жили, як злидарі.

– Охо-хо-хо!– вголос застогнала дружина Петра, показуючи, як їй важко дивитися на цих скоробагатьків.– Видко, Устина з Сидором приготували грошики на той світ.

Вони б ще обговорювали дану подію, але їх перепинив Анатолій Кіндратович:

– Прошу тишини, я нарахував п'ятдесят тисяч доларів. Зараз складаю документ і у вашій присутності завіряю печаткою.

– Роби, як знаєш,– крикнув йому Петро.– Я більше тут не можу бути, мене розбирає злість.

– Співчуваю тобі,– кинув невдоволений голова сільради сердито:– Але з гривнями я так швидко не впораюсь.

Лють та жалість водночас крокували селом. Люди хрестилися і з озирками втікали з ненаситного обійстя Пугачів.

Уже минуло багато літ відтоді, а я досі не можу забути мамину розповідь. Хіба таке забувається?

НЕВМИРУЩІ ЗВИЧКИ

Давненько я не був на своїй вулиці. Мабуть, кілька років. Колись, як тут бурлило життя, наша вулиця здавалася великою, мовби Хрещатик, хіба що не такою гомінкою. На ній промайнуло моє дитинство, ми з хлопцями гралися у перегони, пізнавали доросле життя. Але не цим запам'яталася центральна вулиця села.

... Я ступаю по вранішній росі, вдихаю пахощі свіжого повітря й згадую бабу Сяню. Вона завжди з'являлася на вулиці несподівано. Тому до кожної зустрічі з нею готувався, наче до екзамену, аби заздалегідь відповісти на всі її запитання.

Баба не любила сидіти вдома: про це знали всі – від малого до великого. Цілими днями стовбичила на своєму знаменитому п'ятачку, як мільйонер на багатолоудному перехресті. І з нетерпінням чекала, щоб почути нову побрехеньку, це стало головною втіхою в її буденному житті.

То був мій останній приїзд додому, коли жили батьки. Я виліз із машини і вже зібрався відчиняти нашу хвіртку, як чую знайомий голос.

– Це ти, Колю?

– Я, – озиваюся, низько вітаючись.

– Агій! – підступається вона ближче до мене. – Я тебе не відразу впізнала. Ти змужнів, поправився.

– Та ні. Просто давно не бачили.

– Приїхав до мами з татом?

– Умгу, – хитаю головою. – Як вони тут?

Баба Сяня білозубо всміхнулася, знизила плечима.

– Бігають.

– Це добре, що бігають, – порадів за батьків. – Гірше, якби не рухалися.

Перечекавши трохи, вона хутенько перемагнула на іншу тему.

– А ти як? Що нового в городі?

– Те, що й в селі. Дім, робота...

Зіниці в неї більшають. Баба Сяня пронизливо дивиться мені в очі.

– Не скажи, в місті більше витребеньок. Інакше, чого б туди виїжджали з села?

– Добре там, де нас немає, – пожартував я.

– Ти не дивуйся: я мушу все знати, – заявляє, зігнувшись до самісінького долу. –

На те й стою тут на дорозі, щоб бути в курсі.

– Я розумію, – цілком серйозно відповідаю їй, ледве стримуючи себе, щоб не засміятися.

За кільканадцять хвилин ми з нею наговорилися на цілий день.

Переступивши поріг рідної оселі, я вже був нафарширований подіями, які сталися в селі за час моєї відсутності, і вони не викликали в мене особливої зацікавленості. Отож, коли батьки вирішили проінформувати про тутешні новини, я радісно випалив:

– Побережіть сили. Я все вже знаю.

– Невже тобі наше «радіо» встигло передати? – нахмурилася мама, назвавши мою співрозмовницю прозвиськом, яким нарекла ще в давні часи.

– Хто ж іще? – усміхаюся, а сам пригадую, з якою обізнаністю баба Сяня розповідала про сільські придибенції.

Здавалося б, ніяка інформаційна служба, обізнане товариство не могли так оперативно виконати свою роботу, як щоденно робила моя сусідка.

Але батькам це було не до вподоби. Мені стало шкода їх, я взявся втішати. Проте мій балакучий тато стояв на своєму:

– Ми чекаємо тебе, виглядаємо. А він точить баяндраси з лепетухою.

– Баба Сяня була рада, що я зупинився, – чуваю потилицю, мов дитинча, що вчинило капость і винувато дивлюся на них.

– Не квапся хвалити, – із суворістю засумнівалася мама. – Зараз «радіо» перекрутить усю вашу балачку.

– Ми нібито нічого такого не говорили.

– Завтра про це буде знати все село, – по хвилі відповів батько. – Але в інших фарбах.

– Знаю, знаю, – зронив я знехотя. – Їй що не скажи, перекрутить на свій лад.

– Сяні, аби побазікати, – нараз спохмурнів він. – Таке має заняття.

...Через рік я знову приїхав у село. Стою біля наших воріт і спзираю на запорошену вулицю. Тільки-но дістав із кишені телефон, як мене заворожено обдивляється своїми карими оченятами незнайомка років п'ятнадцять.

– Доброго дня, дядьку Миколо! – щєбече, анітрохи не знітившись. – Що, до баби Гані навідалися?

Не чекаючи відповіді, вона швидкими рухами наближається до мене.

– Ти, певне, баби Сяні онучка? – повернув я голову в її бік.

– Угадали, – зам'ялося трохи дівча. – Мене звати Ліза.

– Дуже приємно, – мовби зрадів я. – А де бабуся?

– Вже півроку, як померла, – із жалем мовила вона. – Майже в один час із вашим батьком.

– Значить, тепер ти заступила на її пост? – цікавлюся, окинувши пильним поглядом юне створіння.

Ліза заглядає мені в очі, як це колись робила її покойна бабця, гордо випалює:

– Я тут не одна, ми з мамою стоїмо. «О, баби Сяні звички невмирущі!» – просить-ся мені на язик. Але я змовчав.

ПРОГНОЗ ПОГОДИ

За давньою вчительською звичкою редактор міського радіо Куцик говорив довго, але неквапно. Ми слухали його і дивувалися, як чоловіку вдається із звичайнісінького факту розтягнути виступ на цілу годину.

Ніхто з п'яти наших працівників не вмів так вправно говорити, як Михайло Лаврович. Заки хтось надумає вставити слово, він уже завершує свою думку.

Ось і цього разу Куцик балакав із таким ентузіазмом, що ми ледве встигали занотовувати його цінні вказівки. Правда, того пориву вистачило ненадовго, потім лише вдавали вигляд, що слухаємо, а займалися бозна-чим.

І тут сталося чергове диво. Редактор, який ніколи не цікавився творчою лабораторією ведучого прогнозу погоди, накинувся на нього, наче ведмідь, на беззахисного звіра.

– Пане Зяблику! – звернувся він офіційно. – Коли ви йдете в студію, дивитесь на вулицю?

– Навіщо? – повернув Тимко голову в його бік.

– А хоча б для того, щоб з нас люди не сміялися! – закричав Михайло Лаврович.

– Чого їм сміятися? – не зовсім второпав ведучий.

– Гляньте, що діється за вікном?

– Самі бачите – ллє дощ, – ніби здивувався Зяблик редакторському запитанню. Така відповідь одразу пересмикнула в Куцика плечі, неначе по них вдарили молотом, він часто-часто почав дихати.

– Це ми й без вас знаємо, – буркнув. – А ви що бовкнули в ефір?

– Не пам’ятаю.

– Я нагадаю: «У місті та селах району протягом кількох годин очікується яскраве сонце, опадів не передбачається».

За хвилину зал вибухнув сміхом. Усі жалібно дивилися на Тимка, чекаючи, що він відповідь.

Його нарешті прорвало:

– Що принесли, те й прочитав.

Куцик, здається, не зрозумів.

– А якби вам підсунали цидулку, що редактор негідник чи deboшир, ви б також сповістили одним подихом?

– А при чім тут я? – огризався Зяблик. – Претензії до тих, хто готує новини. Підсунуть про вас – прочитаю, куди мені діватися?

Михайло Лаврович остовпів від подиву.

– Як так?

– Дуже просто, – з іронією відповів. – Я колегам довіряю.

– Довіряй – але перевіряй, – уже без образи зауважив Куцик. Потім додав: – Шукайте нові форми подачі матеріалу.

– Спробую, – нерішуче сказав Тимко і потер скроні.

За кілька днів, після тієї розмови, він видав сенсаційне повідомлення: «Шановні країни! Погода, яка планувалася на сьогодні, переноситься на завтра. Хочете перевірити – дивіться на вулицю».

Тепер, коли Зяблик розповідає про погоду, в місті замирає життя. Люди кидаються до приймачів, очікуючи не так прогнозу, як свіжих перлів від ведучого. Одного разу Тимко навіть заспівав пісню про осінні дощі. А оце недавно оголосив конкурс на кращих віщунів погоди.

Завдяки йому наше радіо стало вельми популярним у місті.

КРЕДИТОРКА

Стратегічно оцінивши обстановку, Руслан несміло закліпав очима. Потім шморгнув носом і за хвилину спромігся на заготовлену фразу:

– Я хочу у вас позичити триста гривень.

Молода тілиста жінка подивилася на нього, як дивляться на дивакуватих людей, яке мала намір відповісти щось різке, однак передумала:

– Цього разу для чого?

– Хіба я повинен перед вами звітувати? – всміхнувся середнього віку чоловік.

– Звісно, ні, – весело засвітилися її очі. – Та коли мова йде про чергову позичку, я зобов’язана поцікавитися.

– Он воно що!
– Ви сподіваєтесь одержати суму без розголошення таємниці?– спокійно, але з притиском запитала вона і додала:– Так справу не роблять – шукайте іншого кредитора.

– Ви це серйозно, Томо?– Руслан підійшов до неї упритул.
Жінка поправила зачіску й відреагувала на це конкретними фактами:
– Справа в тому, що ви вже брали гроші для матері на ліки. Я давала вам транс погасити кредит за кафе. Кілька днів тому позичали п'ятсот гривень на захист дисертації. Усього не перелічити!

Руслан глянув на кредиторку з гнівом, але в одну мить вдалося стримати свої нерви.

– Не хвилюйтеся,– присягався їй.– Я борги поверну. З відсотками.
– Не смішіть людей,– не ховала чарівної усмішки Тома.– Другий рік чекаю.
– Невже другий рік?– повторив позичальник собі.– Ви записуєте чи пам'ятаєте? Очі їхні зустрілися. Невідомо, скільки минуло часу, але мовчанку порушила жінка.

– У мене добра пам'ять,– призналася вона.– Тим паче, я зацікавлена сторона. Адже борг складає тисяча шістдесят сім гривень. Це без урахування відсотків. Я не збираюся вас далі кредитувати.

– Чого?– сполохано звернувся Руслан до неї.
– Надто велика набігла сума,– пояснила Тома.
– Я обіцяю все до копійки повернути,– переконував він.
Але кредиторка стояла на своєму.
– У вас немає ніякої серйозної пропозиції про співпрацю.
Тоді чоловік не розгубився і з приємністю повідомив:
– Може, настав час об'єднати наші «банки»?
Кредиторка підвела голову, їй забило дух. Тома давно чекала цього, коли Руслан набереться сміливості, й відважиться на таке.
– Ви думаєте, це поліпшить ваше становище?– недвозначно поцікавилася вона.
– Авжеж!– підстрибнув вище себе позичальник.
– Гаразд, я піду вам назустріч,– мило посміхнулася йому молода жінка.
– Тоді я завтра приїду до батьків просити вашої руки.
Тома й Руслан стояли як укопані. Давно вони так не стояли, дихнути боялися.

ФІГЛІ-МІГЛІ

Мій студентський товариш Ромко Твердохліб, бувало, зустріне створіння жіночого роду й відразу крутить фіглі-міглі. Поруч скаче, як жадібний, самолюбивий жебець.

За п'ять років спільного навчання я в цьому переконався десятки, а може, навіть сотні разів.

Знаю, що в нашій групі ніхто не сприймав його заняття. Бо й справді, якщо збоку

глянути: це виглядало дивацтвом, якщо не сказати дурістю. Але Ромко не звертав увагу, продовжував наповнювати свої вчинки новим змістом.

Плинув час, ми старіли. Однак чоловік щосили чіплявся за давнє «ремесло», тому сторонні та рідні махнули на нього рукою. Зрештою, Ромка був вдячний їм за те, що вони нарешті відчепилися, змирилися з його дивним захопленням.

Тож, зиркнувши на дівчину чи жіночку, він зітхає і не витримує:

– Вам так личить цей колір сукні.

– Дякую, – роздається голос з розпеченої асфальтівки.

– За що дякуєте? – всміхається Ромка, висолопивши язика.

– Ну за комплімент.

– Одна вада, – продовжує допикати товариш випадкову прохожу.

– Яка? – перелякано допитується вона.

Він застигає на мить, затим обережно каже:

– За вами небезпечно ходити.

– Це чого?

– Ге-е, з усіх боків світиться, як свічка вночі, – покосився Ромка на її плаття, з під якого виглядає пружисте молоде тіло.

– А ви не заглядайте, – простягла незнайомка йому, ніяковіючи.

Бесіда стає неквапливою, повільною, наче вечірні хвилі Дністра. Воно, звісно, далі розмови діло не заходить. Одначе Ромці, перепрошую, Романові Олексійовичу, такі вуличні залицяння, як бальзам на душу.

Хоч його голова вже обсипана попелом, роки втомилися від одноманітного життя у провінційному містечку, а з усіх кутків виглядають онуки, він ніяк не вгамується. Аж веселішає, коли на своєму шляху зустріне розквітлу жінку.

Це в нього від тата. Покійний вуйко Олекса міг розвеселити скелю. А як зловить хитруватим поглядом молодицю, тоді бідолашний нікуди вже подітися від його прикльпких фліртувань.

Роман мав доволі часу, щоб удосконалити батькову звичку. Як справжній майстер тонкого, рідкісного заняття, товариш без вагань скидав із себе статечність, ставав молодим донжуаном, що міг легко вщепити будь-яку незнайомку.

То було навесні. Наїжачене сонце ліниво поспішало на захід, минав ще один день. Ми з разом поверталися з дачі.

Попереду нас, розхитуючи світлу, доволі гарячу днину, вузькими сходами піднімалися дві подружки. Вони були схожі на заворожених гординь, від яких горіло таємничістю і несло запаморочливим тютюновим трунком.

Одна з них, що йшла праворуч від дороги, струнка і смаглява. Певне, приїхала з півдня або в наших краях устигла спіймати шоколадного загару. А друга дівчина чи, може, молода жінка, теж ставна й русокоса.

Подруги крокували й безперестанку про щось щебетали. Раз у раз поправляючи свої коротенькі спідниці.

На неї Роман Олексійович одразу звернув увагу. Але мовчки робив покvapні кроки і вперто дивився на задержуватих балакух.

– Про що ти думаєш, козаче?– спробував поцікавитися я в нього, що недовірколиво жував губами і крутив головою, начебто відганяючи від себе настирливих мух.

– Слухай, я ніколи не бачив такої гнучкої фігури–і він показав рукою на талію дівчини (або жінки), що гарно несла голову і тарахкотіла, як дзвінка гроза.

Вона не зреагувала. Можливо, вдала, що не розчула його в'їдливих слів або чогось вичікувала.

– Хай їй біс, як крутить сідницями,– знову вигукнув Роман.

У його погляді, вигуці було таке, ніби знайшов давній скарб, за яким ганявся цілий вік.

Розохотившись до розмови, товариш гаряче милувався жіночою статурою, і збоку це виглядало дуже потішно. Відтак уже зовсім по-філософськи зауважив:

– Глянь, Миколо, на ці тонкі, проникливі лінії, що огортають фігуру. Хоч би на хвилику доторкнутися до неї.

Але не встиг він дозакінчити думку, як по вулиці покотилося з гуркотом те, чого ніхто не чекав:

– Не вам, дядьку, на цій фігурі працювати.

Ми з Романом остовпіли від щойно почутого.

Десь грала музика. Але ми не чули. Перед нами стояла глуха темінь.

Нарешті Роман Олексійович розреготався, б'ючи себе руками по колінах:

– Стільки літ фіглювати, й на тобі! Не знаю, що відповісти...

Тапер ми реготали удвох.

НЕВДАЛИЙ ЖАРТ

Танасьо, стогнучи, лежав під грушею, дрімав. Але сон на голодний шлунок не йшов. Він широко розплющив очі, подивився у далечінь–туди, де працювала його Киля. Над ним виспівували солов'ї, пропливали випрані дощем хмари.

Чоловік ворухнувся, потер руку, що затерпла від лежання, рішуче пробурчав:

– Калиночко, ще багато лишилося?

Утомлена клопотами, вона не відповіла.

Глибоко зітхнувши, Танасьо з образою глянув на дружину. По якісь хвилі заговорив знову, але суворіше:

– Чого ти мовчиш? Я питаю, чи скоро додому?

– Якби не кляте сонце, давно б закінчила,– зрештою озвалася сторопіла Киля.

Він глипнув на город і побачив, що вибирати картоплі лишалось на добрих дві години. Боляче защеміло його серце, і чоловік ще сильніше застогнав. Аж тут несподівано хтось покликав:

– Ти чого не помагаєш?

Од такого неочікуваного запитання, Танасьо метнув очима, шукаючи, хто насмілився порушити розміряний денний розпорядок.

– Юрко, ти?– сполохано зиркнув на сусіда.

- А хто тебе ще може потривожити?– розминав у руках кашкета Юрко.
Танасьо невдоволено зморщив лоба.
- Якого дідька я тобі здався?– озвався, не підіймаючись.
Юрко вдав, що не почув.
- Чого мовчиш?
- Хотів вирішити одну справу,– довірливо мовив він, підходячи ближче.
- Хіба не бачиш, що мене нога болить?– сплюнув спересердя Танасьо.– Яка може бути справа?
- Та нічого складного я не пропоную,– скривився Юрко.– Але коли не можеш, доведеться іншого шукати.
- Попроси Вероніку. Вона погодиться.
- А що?– зрадів сусід.– Так і поступлю.
- Перекинулися кількома словами, а тоді Юрка йому шепоче:
- Слухай, це не ти вчора проводжав зі свого двору фельдшерлицю? Так із нею люб’язно щебетав, сміявся.
- Ну, я,– признався він.– А що?
- Як тобі не соромно? Біля неї стрибав зайцем, а нині прикидаєшся хворим.
- Я не хворий, у мене ще не розроблена нога,– різко одрубав Танасьо.
- Он там і розробиш,– показав Юрка на город, де на розпаленому сонці гнула спину Кія.
- Ні, туди не хочу. Йди сам.
- І піду.
- ... Минуло більше місяця. Танасьо спіймав себе на тому, що пора вже махнути до фельдшерлиці. Напевне, він так би й зробив, але тут йому на перешкоді трапилися Кія з Юрком.
- Вони, стрівшись поглядами, весело зареготали, одначе Танасьо не зважив на їхні пустоці. Якусь мить постояв, помислив. Потому зронив із лукавинкою в очах:
- Юрку, про яку справу ти хотів мені сказати?
- Спитай у Кілі.
- Для чого?
- Дізнаєшся.
- Очі у Кілі блистіли від радості, і вона зовсім спокійно промовила:
- Прощай, Танасю! Хай зростається твоя нога. Я іду до Юрка.
- Він прокоментував її слова коротко:
- Невдалий жарт.
- Але Кія й не збиралась жартувати. Вона схопила Юрка під руки і пішла слідом за ним.

«ЩОСЬ МАЄ У ШТАНАХ»

Переступивши поріг, я по якісь хвили віддилююся, наче цілий день носив цеглу, всідаюся біля своєї нареченої. Ну, а далі, самі розумієте, пішли поцілунки, любощі. Пізніше, як натішився, запитую її ніжно:

- Ти про мене з батьками говорила?
 - Тільки з мамою, – прошепотіла Алла.
 - І що вона?
 - Мамі ти сподобався, – захоплено сповістила вона.
 - Можна конкретніше? – набивав я ціну собі.
- Алла підняла догори великі очі, почала дратитися:
- Сказала, що ти чемний молодий чоловік.

Почувши, мені здалося, що я одержав спадщину від дядька з Аргентини. На душі було приємно – хотілося поділитися цією радістю з усім світом. Але не встиг – за спиною рипнули двері. І до кімнати увійшли мої майбутні тесть і теща.

Я здригнувся. Настала тривожна мить.

– Ось, Дмитре, наречений нашої Алли, – звернулася мати Алли до свого чоловіка.

У кімнаті стало тихо, як у пустелі.

Тим часом теща, взявши ініціативу в свої руки, шукала ниточку до подальшої розмови:

– Як тобі хлопець?

Тесть глянув на мене і довгий час не хотів відповідати. Він мовчав, мов води набрав у рота.

Я сидів розгублений, шукаючи співчуття і розради.

Виручила Алла.

– Навіщо ти батька підганяєш, є ще час.

Але теща знову до нього:

– Чого ти мовчиш? Можеш щось сказати?

Тесть стояв, як стояв. Спокійний, нерішучий, наче байдужий, що відбувалося навколо. І раптом:

– Хлопець як хлопець. Коли надумав женитися, видно, щось має у штанах.

Ми мовчимо. Не знаємо, як себе вести. Нарешті чуємо схвильований жіночий голос:

– Краще б мовчав, ніж таке бовкнути.

Він зітхає:

– Сама ж запитала. Чи я не правду кажу, доню?

Алла вдала, що не розчула.

А тесть подумав і знову озвався:

– У штанах мусить бути. На те й молодість.

...Спливли, пробігли літа, мов води рідного Дністра. Скоро вже мені доведеться повторювати його фразу. І не раз. Бо маю аж чотири доньки.

ВАМПІР

Накупивши цілу купу газет, я сів на лаву і взявся переглядати заголовки. Поки приїде мій автобус, розмірковую, дізнаюся, чим живуть Сокиряни.

Тільки схопив перше, що попало під руку видання, як моє заняття перервав сивий бородань.

– Хто читає таку газету?– вичитує мене, наче школяра, він.– У ній одна брехня.

Йому, певне, кортіло побачити, як я зреагую на це зауваження. Бо відразу глипнув зеленими очима, а на додачу ще дурнувато посміхнувся. Однак правду кажуть: терпи, язичку, будеш їсти пшеничку.

Я читаю, навіть вигляду не показую, що то мене стосується.

– Подібні газети тільки нерозбірливі люди купують,– не забарився нагадати про себе знову незнайомиць. І швидко додав:– От народ! Не думає, що читати.

«Навіщо собі псувати настрій?»– скрегочу зубами і продовжую свою справу.

А говорун і не думає відступати.

– Ех, темнота!– пискнув зухвало бородань.– Кажу ж вам: викиньте ці газети на смітник!

Я не озиваюся.

Його мовчання злить. Він сердиться:

– Ви що, не чуєте?

Я випробовую базика нерви читанням.

– Може, ви нарешті замовкнете?– вирячився на нього молодий, як лев, здоровань, що сидів поруч зі мною.– Не заважайте насолоджуватися тишею.

– Справді, яке вам діло, хто що читає?– підтримала літня жінка.– Читайте, що любо.

– Диви, як усі дружно застрекотали,– загорлав перебендя.– Яке їхало, таке й здибало.

Я продовжував мовчати. Сидів і мугикав щось під ніс, бо читати вже не було бажання.

За якусь мить– знову чути його голос:

– Ви погляньте, що дівуля на себе натягнула,– поміняв тактику бородань, розглядаючи юнку, яка проходила повз нас у коротких шортах.

Ми переглянулися, але не вступали з ним у розмову.

– Ти що, на пляж зібралася?– гукнув їй він.– Не бачиш, що тут серйозне місце? Головою треба думати.

– Заткнись, старий козел,– кинула вона йому в обличчя.– Це моя справа, який мені одяг носити.

– Та мені що!– відмахнувся незнайомиць рукою.– Я просто зробив зауваження, а ти розгнівалася.

– Не лізь, куди тебе не просять,– і собі не здавалася дівчина.

Пустомеля озирнувся на нас і побачив, що ми заусміхалися. Він пом’яв капелюха, ображено мовив:

- Ну й молодь пішла! Слова не дасть старшим сказати.
– Молодець дівчина!– вщипнула його літня жінка.– Ви що – хворі?
– Від хворої чую,– гаркнув, блискаючи бляшаними зубами.– Я таких, як ти, чотири на своєму віку пережив.
– Вампір нещасний,– вистрелила вона у відповідь.– Чого до людей чіпляєтесь? Тут і я вже не втримався:
– Вам, чоловіче, краще з дому не виходити.
– Ага, тебе буду питати, що мені робити,– огризнувся бородань.– Мій дім – це вокзал. Одному, знаєш, як набридає сидіти. А тут хоч є з ким побесідувати.
Ми наче по команді зірвалися з місця й пересіли на іншу лаву.

ДВОЄ СЛІВ

З самого ранку на деревах голосисто цвірінькали горобці. День народжувався дзвінком та шумним. І тільки у дворі Ничипора Ткача стояла глибока, як на цвинтарі, тиша.

Навколо хати ходив Ничипір та хрипко гукав до жінки:

– Катрусю...

Вона навіть голову не піднімала. Поралася по господарству, таке враження, що то не до неї була мова.

Ничипір зітхав, і подвір'я з ним здавалося зітхало. У роті було тоскно, не кортіло ні до чого братися.

– Що ти за людина, Катрусю?– говорив спокійно, але заповзятливо чоловік.– Мовчиш, ніби води в писок набрала.

Катруся тим часом прибирала двір, ненароком, спідлоба, дивилася на нього. Ничипір ледве встигав тьопати за жінкою.

– І чого така не балакуча?– не вгавав він.– На кого ти вдалася?

Катруся мовчала – тільки очима водила.

– Ще розбалакається,– кахикнула його мати.– Так завжди буває у вісімнадцять літ.

Сусід Максим, почувши, спинився відганяти від Ничипора сум.

– Знайшов чим журитися?– повчав із захватом.– Почекай – заговорить. А коли хочеш, візьми мою Зінку на годину. До вечора не зупиниш.

– Доведеться,– байдуже відповів.– Бо скоро онімію.

Катруся пройшла на відстані метра від нього, кинувши сердитий погляд, а потім зупинилася.

Запала тиша, навіть горобці посвистувати перестали. На подвір'ї усе завмерло. Тоді молода дружина, поборюючи хвилювання, раптом сказала:

– Ничипоре, де твоя зарплата?

І пішла до хати швидко, майже побігла.

Чоловік похитнувся і не повірив власним вухам: «Диви, заговорила».

КВИТОК

Зібравши важкі валізи, Ангеліна Филімонівна, як ураган, полетіла додому. Раніше вона добиралася маршрутною – так швидше й дешевше. А сьогодні запізнилася, тож довелося відкласти улюблений транспорт, що привозив майже чи не до самісінької хати. І мчати щодуху на залізничний вокзал.

Ангеліна Филімонівна щодня після уроків їздила в Сокиряни на торг, на базар. Там учителька продавала старі речі та китайські товари, які купувала в далекого родича, що возив їх із Одеси. Кожна така поїздка була справжньою мукою. Але вона не падала духом, як могла, пересилювала себе. І, ніби не помічаючи насмішкуватих поглядів, звиклася, притерлася до свого нового ремесла. Хоча й торг, ясна річ, не приносив особливого задоволення, однак без нього – справи були б кепські. Грошей, які платили в школі, не вистачало. А вдома – старенькі батьки, малолітня дочка, чоловіка скоротили... Ради цього, забувши все на світі, і наважилась піти у торговці.

Обплетена зусібч сумками, захекана, Ангеліна Филімонівна забігла в приміський поїзд. Вона зі злості кинула валізи з речами на підлогу, валізи розкрилися, і речі розсипалися по вагону. На диво, пасажери зупинилися, допомогли зібрати.

«Оце день, – думала вчителька. – Мало що на маршрутку не встигла, тут і товару не дорахуєшся».

Дуже швидко зрозуміла, що дихати у вагоні було нічим. Тому пересіла навпроти вікна. Хотіла подивитись на вулицю, але шибки були настільки брудними, розмальованими, що крізь них ледве пробивалося надвечірнє світло.

Пасажири, шукаючи місьць, ступали по ногах, штовхалися й голосно сварилися. Їй нічого не залишалось, як терпіти, відволіктися – Ангеліна Филімонівна роздивлялася, що діється навколо.

По салону тинялися такі самі, як вона, торговці, пропонували різний дріб'язок, але на них не звертали уваги.

З кутків смерділо базаром, спітнілими тілами, та бувалу жінку це не гнітило – за десять літ торгування не до такого звикла.

Зате коли за спиною почула лайку з двоповерховим матом, одразу, зціпивши зуби, шукала тих, хто вживав непристойні вирази. Ангеліна Филімонівна злилася, коли в її присутності отак говорили, принаймні учнів за це карала. Вона була тією вчителькою, яка невтомно стежила, щоб діти в реальному житті розмовляли правильно, спілкувалися нормативною лексикою.

І навіть на базарі не соромилася засуджувати торговців, які на кожному кроці матюкалися. Мабуть, давалося взнаки багаторічне викладання української мови.

Ангеліна Филімонівна раз по раз придивлялася до чоловіків, і по тому, що вони були зодягнені в залізничну форму, зрозуміла: це контролери. Учителька збиралася провести з ними серйозну виховну роботу, але в цю мить над головою загудів вагонний гучномовець: «Шановні пасажири! Приготуйте квитки для контролю».

Міцної статури чоловіки зірвалися з насиджених місць, стали біля дверей наче

вкпані. За якусь хвилю почали виконувати команду, яка щойно пролунала з гучномовця.

Ангеліна Филімонівна не встигла нічого сказати. Розкрила жіночу сумочку, взялась шукати квиток.

Вона швидко зашаруділа по кишенях, заглянула то в одну, то в іншу валізу, навіть під лаву нахилилася. Але квитка не знаходила. Від здивування аж зойкнула: «Невже при посадці загубила?»

Кілька секунд сиділа в заціпенінні, потім глянула на контролерів – ледь не змліла. В одному з них розгледіла свого колишнього учня – Микиту Котика. Ангеліна Филімонівна не любила Микиту, він залишив по собі пекучий, твердий шрам. Колись навіть вигнала його з класу – той цілий урок матюкався, і одержала від директора школи наганяй. Виявилось, Котика батько був відомим бізнесменом, директор ходив перед ним навшпиньках.

Відтоді між учителькою та учнем пробігла, як кажуть, чорна кішка, вона не знала, як поводитися з його зловивим характером.

Микита навчався с'як-так, а до української мови взагалі ставився скептично.

«Кому ваша мова потрібна? – белькотів щоразу. – Скоро світ говоритиме лише англійською». Щоправда, англійську знав так само, як свою рідну.

Ангеліна Филімонівна терпіла його витівки, бо розуміла, що за учень цей Котик. Він приходив на уроки, як на посиденьки, займався власними справами. І задержувато дивився на вчительку, дозволяючи вставляти свої «п'ять» копійок.

Одного разу вона жартівливо сказала йому:

– Може, тобі взагалі не варто ходити на мої уроки?

Микита цього, здається, тільки й чекав.

– А що, можна? – промимрив з такою радістю в голосі, наче йому батько купив нове авто. – Треба з предком переговорити.

Потім їй буде соромно за цей необдуманий вчинок. Виходить, то вона підштовхнула хлопця не відвідувати своїх уроків, і він залюбки прийняв пропозицію.

Відтоді Котик повністю втратив інтерес до української мови, з'являвся в класі, коли заманеться. Але за предмет йому директор поставив відмінну оцінку.

Зрештою, що вона могла вдіяти? Для Микити й інші уроки були місцем проведення часу, він приїжджав до школи на власній машині, дозволяв собі різні вибрики.

Згодом дізналася, що татусь влаштував своє нетямуще чадо у якийсь престижний вуз. Після його закінчення купив любимому синочку особняк на окраїні міста, підшукав тепле місце в держадміністрації.

Одначе чинушею той побув недовго. Котика невдовзі розкусили – вигнали з роботи. А тут якраз і над батьком почали згущатися хмари – на нього завели судову справу. Бізнесмену довелося, аби відкупитися від тюрми, викинути шалену суму грошей на адвокатів. Синок був змушений сам заробляти копійчину, отож подався в контролери.

Спливло доволі часу, Ангеліна Филімонівна закарбувала все в пам'яті, ніби то було зовсім недавно. Сиділа, заливаючи лице кров'ю, боялась підняти очі. Можна лише здогадуватись, чого вона чекала від зустрічі зі своїм непутящим учнем.

У вагон знадвору вкотилися сутінки, але щойно вона напружила зір, як ураз з'явилось світло. З ним напрочуд швидко до Ангеліни Филімонівни підійшли контролери.

– Попрошу ваш квиток?– із хитринкою запитав Микита, вдаючи, що перший раз її бачить.

Від нього несло цигарками, горілкою і ще чимось невідомим. Ангеліні Филімонівни стало неприємно. Та найгіршим було те, що не хотілося з Котиком розмовляти. Стрівшись поглядом, вона опустила голову, їй навіть попервах вдалося його прогнорувати.

Тим часом Котик, зиркаючи на неї спідлоба, враз суворо звів брови:

– Не затримуйте пасажирів, покажіть квиток.

Ангеліна Филімонівна, втупившись у нього, розгублено видихнула:

– У мене його немає.

– Тим гірше для вас,– пролунало услід, і він підвищив голос.– Доведеться платити штраф.

Одначе Ангеліна Филімонівна навіть не зрушила з місця, на її обличчі не промайнуло жодної емоції. Хоча і не сумнівалась, чим закінчиться ця розмова, вона, зрештою, сміливо глянула на Микиту,– намагаючись про щось його просити.

– Треба– значить буду платити,– тільки й спромоглася вимовити, усвідомлюючи свій програтий шанс.– Все одно не повірите, що я купувала квиток.

Останні слова Котик сприйняв без уваги, навіть не поворухнувся.

– Усі так говорять, аби не штрафували,– вичитував її, як колись вона його.

Набундючився, намагався показати вчительці, хто тут справжній господар, а заодно й підняти авторитет власної роботи.

Та не вслів, бо Ангеліна Филімонівна не витримала, кинула осудливо:

– Невже, Микито, сумніваєшся в чесності своєї колишньої учительки? Чи не впізнав?

Запала мовчанка.

Котик відвернувся, наче запитала його про те, чи він не бере хабарів. А потім спохмурнів і вткнувся лицем у своїх колег.

– Мені ніколи тут спогадами займатися,– різко відрубав їй.– Пам'ятаю, і що з того?

– Добре, що хоч пригадав,– заспокоювала з ледь помітною усмішкою.– Тільки не кричи, я розумію, що ти на службі.

Затим, не давши йому отямитися, раптом спитала:

– Скільки треба платити?

– Двісті п'ятдесят гривень,– не моргнувши оком, проголосив задержувач.

– Жадібним ти став, Микито!– виявляла своє невдоволення Ангеліна Филімонівна.– Насправді квиток коштує двадцять п'ять гривень.

Котик підстрибнув, як жеребець, і, переборовши хвилювання, роздратовано пробелькотів:

– Треба було квиток купувати. Такий порядок, я дію за службовим приписом.

– У мене набереться не більше гривень сто, – важко зітхнула вчителька. – Сьогодні був поганий торг.

Зрештою, його це не надто вразило. Він витяг сумку, хутко почав виписувати квитанцію.

– Це ваші проблеми, – недовго думаючи відповів. – Займіть у знайомих, інакше висаджу на наступній зупинці.

Двоє контролерів, що спостерігали за цим дійством, завмерли, на них лица не було. Якось мить стояли, розкривши рота. Не втручалися й не зупиняли Котика.

– Не пожалієш, що надворі ніч? – усе ще не вірячи, журно протягнула Ангеліна Філімонівна.

Микита дорікнув їй:

– Правило однакове для всіх.

– Я думала, ти мене пожалієш, – лиш для годиться поспитала вона.

На те він владно прошипів:

– Мене ж ви колись виганяли з уроків.

Ангеліна Філімонівна не чекала такого повороту розмови.

– А ти, виявляється, злопам'ятливий, – докинула.

У відповідь Котик твердо сказав:

– Таке не забувається.

Її чомусь не здивували його слова:

– Зрозуміло, тоді не тягни вже.

– Це ви тягнете, – обурився у свою чергу Микита.

Настала ще одна мовчанка. Потяглися нудні й довгі хвилини.

– То що, платимо штраф чи готуємось до виходу? – трусячи від люті, нагадав він.

Ангеліна Філімонівна збрала валізи і вже намірилась пробиватися до дверей.

Коли його напарник, зовсім молодий хлопчина, пішов на нього з кулаками:

– Слухай, праведнику! Випиши мінімальний штраф.

– Справді, Микито, – схаменувшись, підтримав колегу другий контролер. – З якого ти часу став таким буквоїдом?

Вони між собою презирнулися. А Котик їм пригрозив:

– Не ваше діло. Я тут старший. Так велить інструкція.

Спостерігати далі за їхньою розмовою в Ангеліні Філімонівні не було бажання. Вона ледь стримувала себе, щоб не розплакатися або не наговорити Микиті чогось зайвого. Жінка дорожила своєю репутацією.

Тим часом вагон прокинувся, здригнувся. Тепер пасажери дивилися на неї з співчуттям, жаліли. І коли вона, здалося, геть підупала духом, з різних боків почула втішні голоси:

– Ось вам гроші, хай він подавиться своїм штрафом.

– Беріть у мене, Ангеліно Філімонівно, я вас знаю...

– Не соромтесь, із кожним таке може статись.

Кілька пасажирів кинулися до Котика. Схопили його, почали заступатися за неї. Люди вирували, як розворушений мурашник.

І враз вагонний гармидер роздер несамовитий чоловічий баритон:
– Зупиніться! Я знайшов квиток. Гляньте, куди нечиста занесла – застряг між сіннями.

Ангеліна Филімонівна з дверей озирнулася, намагаючись побачити того, хто відшукав. І в ту принизливу для себе хвилину полегшено зітхнула. Після цих слів Котик не своїм голосом заволав:

– А хто штраф оплатить? Я вже виписав квитанцію.
– Сам і плати, – вилаялася йому вслід напарниці. – Нічого було комедію розігрувати.

СИН НАРОДИВСЯ!

Радість, як і печаль, приходять, коли не чекають – зненацька.

Про це подумав Денис, прочитавши на своєму телефоні коротку есемеску. Він спочатку дихав спокійно, тихо. Але за кілька хвилин дихання його зробилося важким, уривчастим.

Досить ще молодий чоловік провів оком присутніх, що дудлили пиво, про всяк випадок знову натиснув кнопку. Однак телефон висвітлював одне й те ж саме повідомлення: «Радій, у тебе син народився. Твоя Марійка».

Денис зітхнув, ніби хтось його розіграв. Потім тривалу мить перебував у роздумах, не одразу приходячи до тями..

– Що з тобою, козаче? – розбудив голос зліва. – Ти наче з хреста знятий.

– Та ти зовсім зблід? – докинув голос справа.

Він неохоче сьорбнув пива, вкусив кусок сиру. Пиво здалося гірким, аж занудило, тож довелося відкласти. І це вразило, занепокоїло приятелів.

– У тебе погані новини? – обережно озвався той самий голос зліва.

– Здається, – Денис з жалем подивився на недопиту пляшку.

Трохи згодом показав есемеску.

Не вспів він щось прокоментувати, як саме зараз, у цю напружену мить, виразно протягнув здоровань, який прчитав повідомлення:

– Ба, народ, тут стрибати треба, а не киснути. У Дениса народився син.

– Справді? – зірвався з місця чоловік з веселим голосом. – Пропоную цю важливу подію тут же замочити.

Денис сидів і мовчав.

– Ну, ти зовсім ненормальний! – кричали всі гуртом за столом. – Чи до тебе ще не дійшло? Мабуть, звикаєшся з роллю татуса.

Тепер уже й сторонні відвідувачі кафе були не проти ошчасливити Дениса, випити за новонароджене дитя. А він ні з того ні з сього, як заверещить несамовито:

– Товариство! У мене вже є син.

І склавши руки, наче для молитви, заволав:

– Не один – це вже шостий.

– Ова! – прокотилося залом. – Ціле відділення.

У тому метушливому галасі Денис заспокоївся і заплакав. Чи то з радості, чи то з суму. Плакав і сміявся одночасно.

КАБАНЧИК

Машина підїхала, як домовлялися, о п'ятій ранку. Але Федір Урсуляк, повуличному Кабанчик, давно вже був наготові – його не треба будити.

Він встав, тільки-но десь незнайома пташка розтривожила своїм співом ранкову тишу, а за вікном слабо намалювався новий день.

Коли з вулиці донісся багаторазовий автомобільний сигнал, Федір щось прогунявив у вуса, що мало, либонь, означати «чую, не гудіть», поспіхом закрокував до дверей.

Услід Василина, його дружина, запопадливо заторохкотіла, поскрипуючи на тахті:

– Ти б ... теє лишив оце ремесло. – Її голос віддав тривоною. – Скільки можна бігати? Не ті роки.

Вона ще якийсь час говорила й говорила про домашню роботу, про слабке чоловіче серце, про те, що люди насміхаються з його заняття, кидала з ліжка дрібні, мов горіхи, фрази, але чоловіка в хаті не було.

Біля чорних «мерседесів», що яріли блиском так, мовби той метал щойно відполірували, вимили у світанковій росі, сиділи знайомі особи і намазували на хліб з бляшанки м'ясо, з пакетів масло. Одні з них тягнулися через нашвидкоруч зібраний стіл за сардельками, інші підносили до рота бутерброди з червоною ікрою.

– Подайте, будь ласка, картопельку, давайте... давайте оцих помідорчиків, – тичкав пальцем чоловік у затемнених окулярах. – Ну, і ковбаски підкиньте.

– Вам, полковнику, картопельки з печінкою? – звернувся до нього головний лікар району Мирослав Михайлович.

– Ага, нехай буде з печінкою, – кисленько посміхнувся Дорофій Севастянович.

Знайомі чоловіки реготали і наливали по чарці, потроху хмеліли від чекання. Проте коли Мирослав Михайлович запропонував відкоркувати другу пляшку, більшість, що сиділа за столом, заперечила. Той, правда, не дуже наполягав. Видно, бовкнув для годиться.

Згодом всі подивилися на Федора глибокими, запухлими чи то від недосипання, чи то від пиятики очима, перестали жувати.

– Це ти Кабанчик? – мляво випалив начальницьким тоном маленький, наче огризок, чоловічок. – Сідай швидше до столу.

По тому, як поведився серед гурту, величаво пив, навертав у роті закуску, було зрозуміло, що він тут за старшого. До того ж з його лица раз у раз спадала дешева душогубна посмішка, яка часто зустрічається у керівників вищого чиновницького рівня.

Микола Петрович, голова місцевої держадміністрації, з пташиним прізвищем Горобець, енергійно вказав на стілець.

Федора підхопила хвиля непорозумілої злості до цих людей, які поприїжджали на його рідну землю, щоб «підстрелити кабанчика або козульку», одначе зціпив зуби, чемно відмовився від запрошення.

Став швидко переодягатися, при тому дуже тремтів від холодного дрожу, який пробігав по всьому тілу, картав укотре себе, що не послухав Василини. Перевірив рушниці безтурботливих начальників, обдивився урочище, ще раз глянув на небо.

– Пора, – махнув рукою. – Випити встигнеться.

Мисливці неохоче піднялися з насиджених місць, залишивши за собою їство і пиятику, стали збиратися в дорогу, на ходу хапали бутерброди.

Водії та помічники розповнілих від сидіння начальників пакували у машини валізи, ящики з стравами, пляшками...

У лісі панувала тиша. Усе довкола пахло і божеволіло.

Федір брів стежкою, не озираючись. За ним, як отара здичавілих овець, тягнувся ряд людей із рушницями. Натовп за мить зник, заховався між деревами, де здіймався клубок їдконого диму.

«Цікаво, які вони на роботі?» – майнуло в його голові. Думка оця вочевидь мучила давно, бо зараз старався відмахнутися від неї, як від надокучливих лісових комарів. З тих пір, як приставили до начальницької компанії, немає часу на особисті справи. Принаймні, усі вихідні проводив з поважними чинами.

У нашому селі тільки Урсуляк знав ці місця, як свої п'ять пальців, міг навпаки показати потаємні напрямки, де водиться звір. Ніхто не виявляв бажання бути гонцем, повадарем по густому, часто порослими чагарями, безлистими кущами, наддністрянському лісі. А він погодився, втягнувся в нелегке чоловіче заняття.

Компанія разом із Федором підіймалася вгору, продираючись між терниння, зрідка перегувувалася, одначе слухняно прямувала за ним.

Що далі, то дужче було йти. Він подумки знову став міркувати: он який тепер Урсуляк заповзятливий – начальниками підкервує. Та й якими! Сам голова адміністрації Горобець недавно припрошував до столу, а зараз ледве повзе, ніби на плечі йому мішок звалили, зітхає бідолаха.

Федір одвів погляд убік і побачив лисину начальника міліції, який на колінах, навклячки пробирився крізь дерева. Хотів простягнути полковникові руку через колючі чагари, але Дорофій Севастянович відмовився.

Усі знали, що напідпитку головний міліціонер ставав злим, до нього ліпше не чіплятися. Федір його боявся і зневажав однаково, хоч траплялося йти їм нерідко поруч.

Уже закортіло вхопитися за кущі, щоб вибратися нагору, як перед собою за кілька кроків почув тупе гупання.

Він у кілька стрибків вискочив на пеньок, але через густий ранковий туман не міг побачити нічогосьенько. Колов обличчя, бився об дерева головою, навмання пробирився на обманливе відлуння.

– Кабан... чи лисиця? – запитали його знизу.

– Не видно.

– Візьми бінокль.

– Та не треба. Все дно нічого не видно.

Підвівся на весь зріст і прямо перед собою вгледів сліди. Дорофій Севастянович і Мирослав Михайлович, які підбігли до нього, низько-низько схилилися над землею і старанно водили пальцями, шепочучи:

– Чиї можуть бути?

– Вовчі чи що?

– Ні, кабанячі, – рішуче відрізав проводир.

Дика стежка, на якій спинилися, обгинала уступ, далі ховалася в заростях.

По ній, мабуть, поки вибиралися на оцю місцину, через яр, рванув навпростець навтікача дикий кабан або швидше навіть їх було два.

Не минуло й п'яти хвилин, як підійшов Микола Петрович і собі теж став вдивлятися у сліди, мовби на них щось розумівся.

Протер кулаками засліплі від нетверезості очі, в запалі накинувся на Федора:

– Кабанчик, ти чого витріщився? Ану доганяти звіра, бігом, чуєш!

Він промовчав.

– Такого кабанчика пропустили, – люто кричав Горобець. – З-під землі мені його дістати.

Федору стало моторошно, щось замерехтіло в очах. Сам же тим часом зважає, чому в суспільстві, особливо нашому, так повелося? Якщо ти високий чин, значить, тобі не лише на роботі, але й деінде, дозволено гнути своє зверхне, в'язати з людей вузол, ненавидіти підлеглих, мати їх за рабських челядників. Мабуть, роками, століттями таких начальників вирощували, привчали сильно не любити власний народ. Отак і передається їм по крові.

Поки думкою перебігав по життю, голова адміністрації суворо бликає очима, а згодом рявкає на водія:

– Тодоре, не стовбич, візьми у полковника сумку. Бачиш, він ледве суне.

Підлеглі, які давно звикли до приниження, лакейського пожирання начальством, нічого не сказавши, розбіглися по сторонах. Не бігли, а летіли, наче оті стріли, поки дістануться цілі.

Між порожевілими хмарами за гори стало виповзати розполовинене світанкове сонце.

Ноги Федора грузли в драглистій гамулі піску. Гонець щосили продовжував пробиватися вглиб лісу. Нанівець обірвав на собі одержу і подряпав до крові тіло, проте болю не відчував.

Обминув зарослі, непрохідні кущі, вийшов до кручі. Зробив кілька кроків, як скоро побачив знайомі сліди.

Його підбори провалювалися крізь плівку мокрого старого моху, й оті сліди виднілися, мовби на піску. Ось вони спинились, потупцювали на місці, потім повернули десь поміж кущами вбік. По тих самих слідах вони повели Федора далі, аж на самісінький край кручі.

Позаду нього нікого не виднілося, не чутно було ані яких звуків.

Перемацав очима кущі, траву, всю кручу і впіймав поглядом близько старого

дуба чорно-білу пляму. За хвилину та пляма зарухалася, розтяглася в різнобіч, на-
решті зарохкотіла. Біля стовбура лежав кабан.

У чоловіка затряслися руки і коліна. Зацокотіли, застиналися зуби, засудомило
горло. Федорові важко дихалося. Відчулося щось недобре.

Стояв немилосердно теплий ранок. Тьмяно-сірі сутінки вже розстелили небо.
Починала свою пекельну ходу неділя.

Раптово у Федорових очах спалахнули іскри. Пересиливши крок уперед, він на-
хилився і впав.

– Кабанчик знепритомнів, чуєте?– горланив на весь ліс Тодор, угледівши роз-
христаного чоловіка.– Агов, відозвіться!

Приклав вухо до Федорових грудей, спробував намацати пульс, але в оцю мить
його збудило неприємне відчуття.

Коли підійшла мисливська братія, першим до нього залютувався його шеф:

– Чого панікуєш? Кабанчику просто зробилося зле.

У цей час до Федора підбіг головний лікар, трусонув за плечі і сплеснувши рука-
ми, злякано забринів:

– Він мертвий. Серце зупинилося.

Всі панічно глянули на Федора.

– Що будемо робити?– мовби на засіданні колегії адміністрації порушив мовчан-
ку Горобець і сам відповів:– Мирославе Михайловичу, ви знаєте, що в таких випадках
писати.

Полковник Дорофій Севастьянович, відкашлявшись від швидкого підйому,
ствердно похитав головою.

– Не переживайте, Миколо Петровичу, ми все зробимо, як велить протокол. На-
пишемо, що був безнадійно хворий, барахлило серце...

Голова адміністрації запалив цигарку. Налив з пляшки чарку коньяку, випив од-
ним духом, занюхуючи огірком.

– Ну то робіть!– різонув, мов терпугом по металу, продовжуючи тримати в руках
пляшку.– Не гайте часу.

На прощання додав:

– Тільки акуратненько зробіть, без зайвої огласки.

– А хто проінформує дружину?– долинув невиразний чоловічий голос, що про-
рвався глухо іззаді.

Перелякані обличчя обернулися на голос і зі страхом, з глибоко прихованою не-
навістю обурено заговорили спантеличено:

– Борисе Васильовичу, голубчику, це вже твій клопіт. Ти ж сільський голова.

Він уперся поглядом у мертвого Федора, довго мовчав. А мисливці з району тим
часом байдуже спускалися вниз на галявину, де стояли їхні авто.

Перемагаючи себе, на ватяних ногах, Борис Васильович нахилився над тілом
покійного.

«Загнали ми Кабанчика – це факт», – подумав і відійшов убік.

Його очі світилися злістю і жалем.

Ранковий вітерець смиренно ворухив гілками дерев. Ярками і вибалками дзюрчали гамірливі струмки. Незатишно, нудно, кепсько було Борису Васильовичу на зеленому килимі цього смертельного урочища.

Довго сушив голову він, як вибудувати розмову з Василюю.

БІЛЯ РІЧКИ

Цього дня Ілько Слива вирішив податися на річку. Він її любив з дитинства. За те, що річка мілка, вузька і була схожа на струмок. А ще за те, що біля неї збиралося багато знайомих.

Може, саме того й тягло сюди магнітом. Як тільки Ілько з'являвся на гомінкому місці, йому одразу приділяли належну увагу. Із кожним мав скуштувати хліба, приголубити чарчину.

Так було щоразу. Люди не обходилися без нього ні вдень, ні вночі. А він – тут як тут, ніби чатував на них. Але Ілько свої благородні наміри так просто не роздарював. У молодого ще, але достатньо жвавого ветфельдшера, кипіла дика енергія, яку вміло, найчастіше впевнено спрямовував у потрібне русло.

Вдоволений, сяючий Ілько рушив до річки. На пагорку вибрав зручне місце й приготувався підставити спину пекучому сонцю.

Та коли він майже роздягнувся, за його спиною пролунало:

– Ілько, приєднуйся до нас!

Якусь мить дивився на густий верболоз, шукав знайомі голоси.

– Чого ви там заховалися? – дивувався, зиркаючи сюди-туди.

– Приходь – побачиш, – випалив Олекса Рудик з нашої компанії.

Розвернувшись упівоберта, Ілько нараз примовк. Та коли серед розкішної природи впізнав сусіда, скерував погляд на нього.

Щастю не було меж. Підняв на лоба окуляри, посміхнувся і запримітив ще одного сусіда – завклубом Прохора Сапожника.

– Піду, коли просите, – потішився він від несподіваного запрошення й побрів зеленим моріжком у куці.

Не мислив і не гадав Ілько про таке багате застілля. Його очі загорілися, пробігли з боку в бік, милуючись щедрим їством. Хлопець увесь підтягнувся, виструнчився, як на параді, несподівано зронив:

– Оце так пощастило! І чого я зразу не догадався, що ви тут?

– А якби догадався? – насмілився запитати Рудик.

– Так би до вас пристав. – Ілько заквапився підтримати розмову.

– Диви, який хитрун! – вихопилось у нього.

– Ні, я не хочу на халяву – давайте в кредит.

– Ти, сучий сину, ще за минулий з нами не розрахувався, – образився Сапожник.

Проте Ілько наче й не чув слів свого ровесника, з яким колись навчався в одному класі. Він терпеливо чекав, уловлював пахкий запах вивезеного харчу. Тому раптом видихнув стривожено:

– Злопам'ятливий ти чоловік, Прохоре, хоч і керуєш культурним осередком.
 – Люблю справедливість, – підняв кухлик одноліток. – Я ж до тебе з добрим наміром.

– А я бачу протилежне, – розсердився Ілько.

Тим часом Рудик, скося зиркнувши на Сапожника, виказав збудження:

– Чого ти причепився до чоловіка?

– Я ж той... для профілактики його проробляю, – виправдовувався. – Хіба не ясно?

Після цих слів він здався, а Ілько зашипів од гніву:

– Самі мене позвали, так що кредитуйте, не скупіться.

Ми знали, як розумів Ілько кредитування. За багато років парубкування, хлопець ще нікого не фінансував з власної кишені. А кожному було відомо, що без грошей Ілько не виходив з господарського подвір'я. Одначе його скупість брала верх, і в нього не вистачало духу визволитися з її пекучих обіймів.

Таким був у Ілька батько. Той теж раніше фельдшерував і любив дурничку. Кажуть, старий Слива лив у себе так, наче мав не живіт, а бочку. І не раз знічено вимовляв, постукуючи по тілу: «Ой, леле, де воно все вміщається?». Але продовжував пити, доки не схопив раку печінки і не помер.

Ілько, здається, не зогледівся, коли сам лишив його позаду. Із кожним викликом, тільки переступив подвір'я господаря, сільській знаменитості вже накривали стіл, готували додому валізу гостинців. Він гордовито і задоволено поглядав на свою роботу. І щоразу опускав долу очі, ніби соромився винагороди чи не волів її брати.

Тож, сівши нині з деяким конфузом, Ілько миттю вхопив стакан і випив до дна. А за хвилю-другу якось сміливо увійшов у роль – знову налив. І навіть не питаючи дозволу, почав так причащати горілку, що, здавалось, не він був нашим гостем, а ми – в нього.

– Досить, Ілько, ти свій ліміт вичерпав! – грізно проказав Сапожник, ховаючи недопиту рідину. – Зупинись, бо лопнеш. І не чекай повторення – його не буде. Бо ще жодна людина тебе не споїла.

– Що, горілки пожалів? – невиразно бурмотів звеселілий Ілько.

– Треба мати міру, – підтримав Рудик, на цей раз підлещуючись до Сапожника. – Не забувай, що тебе можуть будь-коли викликати.

– Я своє діло знаю, – проголосив задержкувато він.

– Зовсім здурів! – коротко пояснив я, вихопивши в нього стакан. – Не дай, Боже, якийсь бугай тебе незлюбить і заб'є – хто тоді оплакуватиме?

Мої друзки шкірилися, але так і не прокоментували мої слова.

– Я їх не боюся, – махнув зневажливо рукою Ілько. – Вони на моєму боці.

Тоді я розчулився.

– Не боїшся – це добре, – мовив спокійно й примирливо. – Та з бугаями слід бути обережним. Треба робити все з холодним розумом.

– І на тверезу голову, – пожартував Сапожник.

На що Ілько повів плечима й згаряча випалив:

– За мою голову не переживайте.

– Все одно переживаємо, ти у нас такий один, – остудив його Рудик. – Та ще й не жонатий.

– Слухай, чого ти не женишся? – підхопив нову тему я. – Скажи, якщо не секрет?

– Секрет, – не здавався він. – Будеш усе знати – вуха зів’януть.

Це вже зовсім вивело мене з рівноваги. І я запитав напрямки:

– Може, женило не виросло?

– Та не-е, – глузував Сапожник. – У нього за бугаями до жінок пропав інтерес.

– Та ну вас! – відмахувався Ілько. – Я ще не зустрів своєї.

І несподівано зневажливо заговорив про інше:

– А шашлички у вас пересолені.

Почувши таке, я хотів вибухнути гнівом і криком. Одначе враз опам’ятався – лишень сплюнув спересердя. Трохи згодом огризнувся:

– Злопав майже всі шашлики, а тепер, бач, пересолені.

– Невже не можна пожартувати? – виправдовувався він. – Мене весь час підколювали.

– Так не годиться жартувати, – докинув Рудик. – Краще скажи, коли твоїми об’їмося шашликами?

Ілько щиро засміявся:

– Не сьогодні – потріскають животи.

– Дивись мені, докторе! – А то... – і Рудик вкляк на місці.

Його обличчя насторожилося, він аж затрусився. Глипнув на нас і раптом тремтячим голосом загукав на всю леваду:

– Дивіться, розлючений бик біжить.

Те ж саме підтвердив і я, щоправда, зробив уточнення:

– Тварюка женеться за Моцаком.

– Яким – старим чи молодим? – не второпав Ілько.

– Хіба це має значення? – спохватився Сапожник. – Біжи, втихомир бика.

Рудик і собі співчутливо погодився:

– Таки правда, Ілько, біжи... А то від Моцака нічого не залишиться.

Прийнявши вказівку, ветфельдшер спритно, мовби по команді, вискочив з кущів і сміливо наблизився до неслухняної тварини. Ми чекали, що буде далі. І вже спішили Ількові на допомогу. Та коли вгледіли, як з гори на нас летить, мов ошпарений, Моцак, кожен думав тільки про себе.

А він мчався, тримаючи дрючка, ніяк не міг спинитися. Вискочив на галявину, щосили гукнув: «Тікайте, хто куди може». Ми його команду сприйняли як наказ, без зайвого допитування перегнали наляканого і захеканого чоловіка. Потім одним махом стрибнули на вербу. І звіди протверезілі дивимось: чи ніхто не біжить?

У цей час бичок рогами шпигав Ілька в боки, видаючи дивні звуки, а той лише зубами клацав. Добре, що сил у гада забракло, і він одскочив назад, ніби йому нараз надокучила ця «гра».

Поки ми спушались рятувати Ілька, бичисько ще раз копнув його та подався геть.

– Ти живий? – запитав Сапожник.

Ілько тримався руками за боки і корчився від болю. Мовчав, не знаючи, що відповісти.

– Повір на слово, – схопив він його за плечі, розхвалюючи: – Бичок до тебе не дотягує.

– Як це не дотягує, коли мене мав намір послати на той світ? – поскаржився Ілько.

– А ти молодець, не здрейфив, – весело гигикнув завклубом..

Виникла пауза.

Однак насмішкуватий тон Сапожника явно не прийшовся до душі ветфельдшера. Він зрозумів, що з нього кепкують.

– Зате ви злякалися за власні шкури і дряпанули на вербу, – набурмосився на нас й одвернувся.

– Ми ж не такі спритники, як ти, – гаряче заперечив Рудик.

– А уявляєте, якби бик догнав Моцака? – споважнів Ілько.

– Він би ремонту вже не підлягав, – висловив припущення я.

Після відповідних словесних баталій Ілько знову застогнав. У ветфельдшера почали кровоточити рани та дошкуляти забиті місця. І ми вмовили його відвезти на медпункт. Наша розмова набирала іншого відтінку.

– Скільки разів я підходив до биків, і хоч би що! – запально вигукнув він, стискаючи кулаки.

– Річ у тім, що ти тоді не наклюкався, як тепер, – усміхнувся Рудик.

– Ну, зрозуміла справа, – зізнався Ілько. – Та бик цього не помітив.

– Ти що, цілувався? – кинув у його бік Сапожник

– Що за чортівня! – зненацька накинувся він на нас. – Це ви мене, трясця матері, наврочили.

– Яким чином! – поцікавився я.

– А хто заладив – женися, женися? – спохмурнів Ілько.

– Пожаліли, значить, – наступав я. – Зараз б до тебе ні який бик не чіплявся.

– Чому?

– Сидів би вдома та не шастав по куцах, – пробурмотів Сапожник.

Це зачепило його за живе, й він засумнівався зі злістю:

– Бик, може, і не чіплявся б. А жінка?

Важко було Ільку заперечити.

НА БІЛЬШЕ НЕ ЧЕКАЙ

Любка збиралася на побачення. Вона вперше зайшла у перукарню, а точніше, як було написано на фасаді, до «салону краси».

На цей важливий крок Любка зважилася тільки тепер. До того сама чепурилася перед дзеркалом, не звертаючи на кепкування з боку своїх ровесників.

Дівчина ступала легко, голівку тримала прямо й думала про те, про що почала думати вдома, – якою має бути зачіска, личко, руки...

Словом, романтичне побачення спонукало Любку до невідомих досі принад. Салон був невеликий (вона сподівалася побачити просторі зали, з багатьма майстринями), а зустріла одного підстаркуватого чоловіка, який навіть жодним оком не глянув на неї.

Вона розгублено стояла біля порога і відганяла від себе несподівані думки.

Скреготали ножиці, шуміли машинки, пахло парфумами.

Раптом той чоловік помітив Любку й запитав без зайвих емоцій:

– До мене?

Її обличчя в той момент почервоніло і вона злякано озвалася:

– Ви щось хотіли?

– Це ви, певне, хочете?

– Пробачте, я задумалася.

– Буває, – відповів він.

Урешті Любка насмілилася і дуже швидко прощбетала:

– Ви тут усе вмієте?

Підстаркуватий чоловік хрипко реготнув:

– За твої гроші, дитино, що хочеш зробиш. На більше не чекай. Не ті роки...

Бере її під руку й лагідно шепоче:

– Колись майстра Копельмана всі жінки знали Сокирян. Не хвалюся, але на-рікань не надходило. Запитай у мами.

Любка дивиться йому в очі й посміхається:

– Я спробую.

ПАВЛУНЬО

Йому вже далеко за п'ятдесят. Та старого холостяка, як і колись, кличуть:

– Павлуньо...

– Чого вам? – не приховує подиву він.

– Хочемо дізнатись, куди ти шлях тримаєш? – питають допиливі ровесники.

– Ноги несуть з дому, – промовляє Павлуньо свою улюблену фразу.

– А голова?

– Голова куняє, наче столітній дід на сонці, – зітхає.

– Чого?

– Вчора у Грома Яреми льох ліпили, – продовжує розповідати з легким шепотом.

– І що, доліпили? – цікавляться однолітки.

– Доліпили, хай тому льоху сто років стояти, – шепоче він. – От тільки зранку щось клята голова поболоє.

Чоловіки співчують, але ні про що не запитують. Йому приємно, що вони не жалють колючим словом, не виховують.

Жінки також тягнуться до Павлуні, як діти до школи. І кожній він приділить увагу, надасть допомогу. Статус старого холостяка не заважає.

Один Павлуні порух, і всі жінки ходять навшпиньки біля нього. Бідний Павлуньо тільки сковзає поглядом по жіночках – не знає, яку слухати.

– Ану, Павлуню, повертай до мене, – припрошує його вертка й розпашіла Куничка. – Моторчика маєш витягти з криниці. З оплатою я не забарюсь, ти сам знаєш.

– Ні-ні, Павлуньо, чого це Куничці приспічило? – пожалілася на сусідку Нюся Паскалюк. – Ти вже ногою біля мого двору. Пора би покосити бур'янички в городі. А я тобі віддячу, за мною, як кажуть, не заржавіє.

Павлуньо відмахується від жінок, наче від набридливих мух:

– Хіба ж я один на цьому кутку?

Жінки як змовилися:

– Такий, Павлуньо, ти один.

Він облизує губи і робить жест у бік чоловіків:

– Вони що, не з того тіста зроблені?

– Їм до тебе далеко, – гукають жінки від щирого серця.

– Ходи, Павлуню, нам буде менше роботи, – насміхаються з нього чоловіки.

Жінки переводять на них злі погляди:

– З вас і так нема ніякої роботи.

– Це, як розуміти? – визвірився на жінку Кучінік.

– Як хочеш, так і розумій, – не вельми приязно відповіла вона йому. Павлуньо – майстер на всі руки.

– Правду кажеш, – киває Куничка.

Треба сказати, жінки не брехали. Павлуньо мав особливий підхід до слабкої статі. Вони танули перед ним, як карамельки в роті. А далі все кінчалося міцними обіймами та непередбаченими поцілунками. Але про це чоловіки навіть не здогадувались.

Старому холостякові, як, зрештою, і жінкам, досвіду в їх інтимній справі не бракувало.

НЕДОВЕРШЕНА СПРАВА

Кирило важко зітхнув і з болем ворухнув губами. Він був смертельно блідий, на чолі виступали краплі холодного поту.

Більше місяця минуло, як лікарі поставили йому невтішний діагноз: інфаркт серця. Й Кирило з кожним днем готувався до найсумнішого. Але зараз намагався допитливо дивитися на Максима та мучився через одну недовершену справу.

Його мова текла повільно, наче дрібний струмок, що доживав останні години перед зникненням за обрієм.

Максимові стало дивно, коли Кирило прикусив губу, перемагаючи слабкість, тихо промовив:

– Чую, чоловіче, доведеться нам з тобою прощатися.

– Не мели дурниць, – кричав у його вухо Максим. – Ти ще не одну жінку зведеш з розуму.

Кирило злякано глянув на сусіда:

– Облиш, друже, облиш...

Максим здивувався:

– Що тебе тривожить?

Він не відразу відповів. Власне, не відав, що відповідати. Зізнатися правду чи ухилитися від неї? Та й кому вона потрібна тепер? Вирішив свою таємницю забрати з собою.

– Нічого особливого, – блиснули веселі Кирилові очі. – Мав останню можливість і не скористався.

– А я не вірю, – неначе стрепенувшись, мовив сердито він. – На тебе не схоже.

– Таке ляпнеш, – присоромився той, однак не розкривав свої наміри. Перед кволим Максимом стовбичив колишній його однокласник та сусід і позирав на нього так, що зрештою довелося відкритися. – Запрошувала мене одна сусідочка, давала при-від, а я, дурень, вагався, відкладав на потім.

– Нещасна жінка! – докінчив за нього Максим.

Кирилові уста затремтіли, він закліпав зляканими очима. Але не стримався, про-цідив крізь зуби:

– Чого нещасна? У неї порядний чоловік. Добра сім'я.

– Якого ж чорта їй не вистачає? – підвищував голос Максим.

– Видко, чогось не вистачає, – перемагаючи задишку, видихнув Кирило.

Максим, спозираючи на нього, буркнув:

– Я б таку власними руками задушив.

Він застогнав.

– Не задушиш, жінка вміє грати свою роль.

Максим одним реченням підтвердив його сумнів:

– Справді, є такі лярви, які все життя обводять чоловіків навколо пальців.

У цю мить Кирилове обличчя зашарілося, судорога звела йому щелепи.

– Ти правий, – зітхнув і замовк.

Мовчав і Максим. Нарешті він спохопився і ненароком запитав у нього:

– Скажи, тільки по щирості – це була не моя дружина?

Кирило ще сильніше притулив голову до подушки, відчуваючи, як до лица при-пливає кров.

І вперше осудив себе за довгий язик.

БЛАЖЕННА НІЧ

1

Ніхто в нашому селі не називав його інакше, як Філя. І хоча вже обзавівся трьома онуками, голова біла, наче молоко, а він усе залишався Філею.

Зрештою Філя сам винен. Тільки, бувало, вийде на вулицю, як одразу перестріне когось і давай заводити балачку, «хто з ким спав» або «кого чекає неприємність». За хвилин десять такого порозказує – за тиждень не переповісиш.

Філі це додавало неабиякого адреналіну. Він єдиний був, хто до сільських новин

тягнувся охочіше, ніж до пляшки горілки. І так швидко опанував згадане ремесло, що рівних йому не було.

Більшість селячан, кому довелося попасти Філі на гачок, звикли слухати чоловікові побрехеньки всерйоз не реагували на них. У таких випадках він розмахував руками, намагаючись приправити новини більш ефектним соусом, аби ні в кого не виникало недовіри. Але раними й водночас настроєні проти дядька сусідки Інна та Оксана, здається, не входила до цього числа.

Не дивно, що й нині вони з моєю тіткою почали розмову на улюблену тему.

– Чули, що Філя на язиці приніс?– порушила гнітючу тишу Інна.

– Що на цей раз?– не втрималася від захвату тітка Уляна.– Кажі, не тягни.

Сама притихла, навіть не дихала. Чекає.

– Я й кажу,– вовтузиться коло порога молода сусідка. І приголомшено видає:

– Оце Філя бовкнув, що Дудника синок по ночах бігає до нашої фермерші.

Почувши, вже немолода моя родичка так підстрибувала, ніби їй укол зробила не в те місце. Коли отямилась, неабияк здивувалася:

– Михайлина ж удвічі старша від нього.

– І зовсім не вдвічі, а років на сім,– уточнила Інна.– Вона з моїм братом ровесники, школу закінчували в один рік.– І, засміявшись, утаємничено прошепотіла:– Для жінки якраз підходящий період любовців.

– Геть здуріла Михайлина!– одним духом випалила тітка.– А може то байка?

Та Інна, яка на льоту схоплювала, а далі зі швидкістю звуку переповідала місцеві чутки, розгнівалася:

– Не байка, а правда. Філя на власні очі видів.

– Що, в засідці сидів?– не стримувала здивування Уляна.

– Бачу, ви наївна жінка– Філя кого хочеш запеленгує,– під'юджувала її Інна.– Його всюди чорти носять.

– Ая,– погодилася тітка, яка рідко коли із кимось погоджувалась.– Гірше баби– про всіх знає. І що воно чоловіку дає?

На тітчину відповідь Інна пирснула легеньким сміхом. А пізніше обвела вражаючим подивом, наче вона запитала чи скоро дочекається підвищеної пенсії.

– Таке в нього хобі,– преспокійно констатувала.– Мабуть, робота впливає.

Уляна не відала, що відповісти. Тому мовчала, а може не хотіла їй перечити.

І раптом із сусіднього подвір'я Оксана, яка слухала розмову, але досі тримала язик за зубами, гукнула притишено:

– До чого тут робота? Краще скажи, що Філя любить розпускати плитки. Хіба один він був черговим у сільраді?

– Не один,– кивнула Інна.– Ось Прохор Мусійович, здається, твій свекор? Тихіше води був чоловік.

Оксана важко зітхнула.

– Уже рік, як на тому світі спочиває.

– А Філя, видно, таким уродився,– зірвалося в Інни й вона пожаліла за сказане.

Затнувшись на якусь мить, Оксана в'їдливо хмикнула:

- Він, як не брехне, то й не дихне.
Закінчити слово їй Інна не дала. Вона передчувала, що бесіда буде крута й не дуже приємна. Тож одразу приготувала для сусідки гострі камінці:
- За що ти Філю не навидеш?
 - Маю за що. А ти його покровителька?– знущально запитала Оксана.
 - Він... він мені нічого не зробив поганого,– раптом зізналася Інна.
 - Зачекай– ще добиреться до тебе,– застерегла старша віком жінка.
 - Якщо дам привід,– підхопилася Інна.– А поки Філі до мене нема інтересу.
 - От і неправда!– рішуче заперечила тітка Уляна, яка досі німувала.– Згадай, хто розпустив про тебе слухи, що виїжджаєш у Польщу на заробітки?
 - Ніби самі не знаєте?– впіймавши облизня, зашарілася молодиця.
 - Знаю, та хотілося, щоб не забувала й ти,– владним голосом висловила сумнів тітка.
 - Постараюсь, тьотю Уляно,– зненацька пообіцяла вона.
- Доки вони недовго сперечалися, Оксана із певністю мовила:
- От побачю, Філя не такий, як себе малює. Він себе ще покаже.
 - Філя– чоловік обережний,– засумнівалась тітка.
 - У житті, як на довгій ниві,– поговіркою відповіла Оксана.
- Інна мовчала, а потім проказала таке, чого від неї ніхто не чекав:
- Колись і Філя на цій ниві спотикнеться.
 - Будемо чекати,– зупинила Уляна запал співрозмовниця.– Нам куди поспішати?

2

Мене, зізнаюсь, дивувало, що сусідки так мало знають про самого Філю. Що не кажіть, а в селі давно відомо, хто чим дихає. А коли ще гарненько попрацювати, то можна зібрати багатющий матеріал на зацікавлену особу. Отож через дякий час я наважився запитати їх про найпотаємніше:

- Скажіть, Філя добре живе з дружиною?
- Глипнувши на мене, як на ненормального, Оксана криво посміхнулася та схопилася за попереk.
- З Калиною?– насторожилася сусідка.– А що з нею жити? Вона толком ні зварить, ні спече.
 - То й що?– незлостиво присік її я.– Хіба це в житті головне?
 - Як для кого,– рішуче виступила Оксана.– Філя любить добре поїсти.
 - Тільки натякни йому, зразу прибіжить,– підтримала Інна.
- Скориставшись тим, що жінки трохи відволіклися, я спробував змінити тему:
- Може, Килина полонить чоловіка азартною ласкою?
 - Яка там ласка!– хихикнула в кулак Інна.– Вони навіть порізно сплять. Килина дивиться сні у хаті, а Філя – на літній кухні.
- Такої відповіді я не чекав. Тому, підморгнувши тітці, розлився в усміщці:
- А вам, Інно, звідки такі подробиці відомі?
- Не говорючи зайве, вона заблимила очима. І видихнула багатозначно:

- Люди говорять у селі...
- Та хіба тільки про це?— й собі докинула слівце Уляна.— Кажуть, ніби Філя має досьє чи не на кожного сельчанина.
- Ну, це вже пішов наговір на чоловіка!— присоромив я тітку.
- Мудре твоє слово!— знітилася вона.— Бо й самі будемо схожими на Філю.
- Не переживайте,— посміхнулася Оксана.— У цьому з ним ніхто не зрівняється.
- Ну-да!— несподівано підтримала тітка, озирнувшись на мене.
- І розійшлися, взявшись дружно за справи.

3

За кілька днів по тій розмові я почув новину, від якої слину не міг ковтнути. А мої знайомі сміялись, переповідаючи, не пропускали жодної подробиці. Новина справді була кумедна і стосувалася нашого головного героя.

Я не буду зловживати терпінням читача, відразу переповам, про що тоді сам дізнався.

Так ось, одного разу Килина прокинулася раніше, ніж це робила зазвичай. І неждано-негадано задумала замісити хліб, спекти для онуків з десяток пирогів. Оскільки вона лягала разом з курми, то перед ранком їй спалося погано. Тож рішила себе не мучити— встала, кинулась набрати муки. Зауважила, що на всі витвори борошна не вистачить. Довелося йти на літню кухню. А там, як пам'ятаємо, у незворушному спокої любив утаємничуватися від неї Філя.

Кухня був невеличка, складалася з двох кімнат. У першій зберігався домашній ужиток— зерно, мука, консервації. А в другій— господар поставив ліжко, поблизу змайстрував столика. Одне вікно— зовсім маленьке, виходило на вулицю, інше— трохи більше— на город. Підлога й стіни були встелені вовняними килимами. Зайвого у помешканні нічого не водилося, тільки те, що потрібно.

Увійшовши в коридор, Килина крадькома глянула на кімнату, з якої доносився стишений жіночий голос— і не ворухнулася. Вона хотіла була ступити крок, та ноги не слухалися.

Голос нарешті змовк. Килині стало неприємно, її взяла злість.

«Ось чим тут Філя займається!— зненацька заворушилася думка.— Цікаво, чия ж то пташка щебече в нього? І коли вона залетіла у його гніздо. Невже вчора гріється? Та Філя би вже здох. Утім, його і не чути, може, й справді дав дуба».

Мов у сні, Килина знову почула цей голос, щоправда, уже бадьорий:

- Яка сьогодні блаженна ніч!
- Сподіваюсь, не остання?— і собі зацвірінкав Філя.
- Поки мій суджений не приїде з командировки,— уточнила нарешті незнайомка за дверима.

Філя заквапився і запитав:

- Твій Арсеній надовго поїхав?
- Не бійся,— жінка була налаштована на жартівливий тон.— Якби був і під боком— він у мене недогадливий.

- Копія моєї Килини, – реготнув Філя. – Вона теж у вічній командирівці.
- І що, ніколи не заходить сюди? – в'їдливо хмикнула запізніла гостя.
- Що їй тут робити? – обурився він. – Вона хропе, аж хата ходором ходить.

Ці слова так заділи, що Килина мало не випустила із рук миску. «Сам, негідник, від мене втік, – шепотіла про себе. – А наді мною знущається».

Калина продовжувала стояти і вслухатися в їхню розмову.

- Повезло тобі на дружину! – донеслося здалеку.
- Нам обом повезло! – кризь стогін пробелькотів Філя.

Від тієї зухвалості Килині забракло повітря. Але поміркована жінка, скривившись, наче від зубного болю, терпіла. Застигла, як на бойовому посту.

Перегода Філя оклигав і вперше Килина почула, як він звернувся до незнайомки по імені:

- Діано, а ти молодчина! Думав, побоїшся зайти.
- Не знаю, може, я дала маху? – настрашилася вона.
- Не мучся, – переконував її Філя. – Тут набагато краще, ніж у сільраді.
- Я не заперечую, – підохочувала його незнайомка.

І враз притихла, затамувавши подих.

- У коридорі, по-моєму, хтось є, – звернулася Діана до нього.
- Причулося, – із певністю кинув господар.

Минуло хвилин десять, а Килині здалося, що стоїть у цьому напівтемному коридорі не менше години. Притулившись до одвірка, вона роздумувала, що робити з непроханою гостею – головою сільради. Сумніву вже не виникало: з Філею в ліжку була Діана Музичко. Не треба було дуже напружувати слух, щоб пересвідчитися – її голос видавав.

Раптом Килину ніби осінило, мовби хтось підказав, із чого почати. І, вже не замислюючись, про що ті двоє говорили за стіною, поквапилась відкривати двері.

У цю мить Філя й Діана, які дотепер були збуджені, наче оси, зачувши брязкіт ключами, похололи. Враз у кімнаті запанувала мертва тиша. Особливо затривожила-ся Діана. Вона не думала, що така каша завариться, і в неї засмикалася верхня губа.

– Ой лишенько, оце так влипли! – засичала на Філю, шукаючи в темноті спідницю. – А казав, що Килина сюди не зайде.

– Мовчи! – у свою чергу прикрикнув Філя, намагаючись її заспокоїти. – Не лізь зопалу на рожен.

– Добре тобі базікати, – гарячувала головиха. – Не вистачало, щоб твоя Килина вчинила розправу наді мною.

– Та не тремти ти, як осінній лист, – продовжував гарчати Філя. – Дружина на таке не здатна.

Калина від збудження довго не могла встромити ключа в замкову щілину. Доки прикидала і так, і сяк, у Діани здали нерви.

Їй стало страшно. Подумавши, що чекає найближчим часом, вона, мов тигриця, накинупалась на коханця:

- Відчиняй швидше вікно!

– Що ти говориш, Діано?– сполохано витрищився на неї Філя.– Яке вікно?!

– Те, що виходить на вулицю.

Філя сахнувся вбік, в нього аж дух забило, коли почув. «Куди вона намірилась зі своєю вагою лізти?»– майнула невтішна думка. Проте, спотикаючись, підсадив її на підвіконник. Потім, набравшись терпіння, з усієї сили став штовхати вперед. Діана крутилася то вправо, то вліво, випиналася, мов кішка, але зосталася на місці.

– Ну чого ти зупинився?– кричала на Філю.– Спробуй ще раз!

– Охо-хо хо!– ледь чутно присвиснув він.– Нічого не вийде.

Проте, щоб показати старанність та сміливість, Філя знову зробив кілька рішучих рухів. Але попереднє передчуття його не підвело– таку масу навіть зрушити не вдалося.

«Бач, як на сільрадівських харчах розповніла!– сердився він і тут же себе втішав:– Хай мучиться, можливо, стане менше жерти».

Розгублена Діана, зібралася вибиратись самотужки, однак застрягла на піддорі. І дивилася на Філю такими злочими очима, начебто він був винний, що не може звільнитися з цього підступного вікна.

А в цей час Килина продовжувала вовтузитися над замком, пожадливо прислухалася до кожного шерхоту, подиху, звуку. Нарешті двері відчинилися, й вона кулею влетіла до кімнати.

Змірявши Філю й Діану прискіпливим поглядом, Килина не зронила ані слова. Тільки спинилася, щоб роздивитися, чого це Діана вмостилася на вікні, а біля неї причаївся, увесь напружившись, її благовірний. Тоді щільно причинила двері й одразу взяла на клини:

– З якої це біди, Діано Семенівно, вас туди занесло? Одягніться, бо ще простудитесь.

– Не можу,– огризнулася головиха.

– Ова!– затулася на півслові Килина.– А що трапилось?

Діана соромливо опустила очі.

– Невеселі ваші справи!– вже співчутливо мовила Килина.– І навіщо було втікати по-партизанськи? Вийшли би без мороки через двері. За секунду послівчувала:– Що, талія не пускає?

А сама міркувала: «Будеш знати, кобило, як по чужих ліжках стрибати».

Підійшовши ближче, Килина поривалася наговорити суперниці чогось поганого, та слова по дорозі розгубила. Довелося всю порцію злості вилити на чоловіка.

– А ти,– повернулася до Філі,– чого не рятуєш Діану Семенівну? Отак завжди: за що не візьмешся– обов'язково зганьбишся. Тепер ще й шановану людину підставив.

Філя довго й терпеливо слухав жінчині погрози, не перебиваючи, чогось вичікував. Та коли Килина зупинилася майже коло нього, він з докором лягнув:

– Який тебе дідько так рано збудив?

– Хотіла пиріжечків тобі напекти,– повернула голову в його бік.

– О п'ятій годині ранку?– не міг прийти до тями Філя.

– Сам же казав, що треба братися за справу тоді, коли приходить натхнення, – не дуже приємно відрізала Килина.

На що Філя, як собака, зірвався з місця й шодуху загарчав:

– Ну, чого... чого ти граєш на нервах? Хіба не бачиш, що тепер не до твоїх жартів? Краще придумай, як виїняти Діану Семенівну.

– А я туди її не запихала, – кинула глузливо.

– З кожним таке може статись, – заметушився Філя.

– Не-е, – рвучко заперечила Килина. – Якщо спати у своєму ліжку, ніяка біда не звалиться.

Коли вони, зрештою, на якусь мить притихли, Діана Семенівна нагадала про себе. Вона глянула суворо на Філю:

– На... нащо ти ведеш себе так зухвало? Килина Максимівна не заслуговує. Не треба було нам цих любощів.

І не чекаючи відповіді (здогадувалася, якою вона може бути), звернулася до Килини з ширими, довірливими словами. Даючи відчуття, що вельми завинила перед нею, головиха шукала примирення. Тож саме на Килину й скерувала свої благородні наміри.

– Килино Максимівно, – ніби виправдовувалася, опустивши руки. – Знаю, я у ваших очах виглядаю, як остання сучка. Простіть... якщо можете. Геть баба здуріла на старість.

Килина не вступала в перепалку, лишень іронічно всміхнулася:

– Яка ж ви баба? Вам ще й сорока немає?

– Через місяць стукне сорок три, – підлещуючись, стримано повідомила Діана.

– О, то ви ще жінка в соку! – подобришала Килина. – Чого ж такому, як мій Філя, вішатися на шию?

Філю жінчині слова вивели з рівноваги й водночас засмутили. Він аж заслюнився од люті й ненависті.

– Невже я такий негодящий? – заметушився. – Ти на себе подивися.

– Та ні, – гримнула на нього Килина. – Просто клепки не вистачає.

– От-от, Килино Максимівно, дуже правильно сказали. Саме цього й мені бракує. Захотілося позору, дати зайву розмову в селі. – Мовби випробовуючи Килиніне терпіння, Діана Семенівна вдихнула повітря й довго не випускала. – Пожалійте, бо як я подивлюся своїй дочці в очі?

Глибоко зітхнувши, Килина співчутливо обвела поглядом головиху, стояла й оцінювала ситуацію. Вдавала із себе збайдужілу та несосвітнену дурепу, для якої інтрижки – не той метод, щоб вияснити стосунки між немолодими людьми.

– Ви не мене просіть, а його, – Килина показала рукою на Філю. – Не знаєте, хто в селі язика чеше?

Діана Семенівна вмить прикипіла до вікна й притулилася чолом до запітнілої шибки. Зморена за ніч їй не хотілося сварки. Хутко остудила свій запал, округлила очі:

– А Філя хіба не зі мною був?

Наївність головики і бісила, і втішала Килину.
 – З вами.
 – Тоді нічого переживати, – усе ще заступалася за нього Діана Семенівна.
 – Не розслабляйтесь завчасно, – недовірливо хитнула головою Килина.
 – Що ти верзеш? – розсердився Філя й відскочив на кілька метрів від дружини. –
 Чи я дурний розповідати про свої походеньки?

4

А раннім ранком, як ви, напевне, здогадалися, село прокинулося від неочікуваної новини. Кілька спритних чоловіків не могли відмовити собі в задоволенні, щоб не поцікавитися, як почуває себе Діана Семенівна.

Переступивши поріг сільради, вони демонстративно зайшли до секретаря. Постояли якусь хвилину мовчки, а потім взялися допитуватися, що трапилося зі всенародно обраним головою. Секретар взялася червоними плямами, наче як води у рот набрала, не знає що відповісти. Думала й нічого ліпшого не могла придумати ніж те, що вона хворіє, лікується вдома.

– Серйозне щось? – переймався котрийсь з роздратованих виборців, ледь стримуючи сміх.

– Начебто простудне, – з надією на швидке видужання голови сповістила підлегла.

– Диви, влітку застудилася! – багатозначно кинув через плече моложавий чоловік.

– Якщо стояти на протягах – це з кожним може трапитись, – проспівав товариш.

– Не знаєш, де були протяги?

– Знаю.

– Добре, що хоч у заданому районі приземлилася, – на ходу одказав чоловік з юним обличчям.

– Не зовсім добре, – повідомив його приятель. – Довелося звертатись по сторонню допомогу.

Секретар сторопіла.

– Людоньки! Лише день почався, а ви все знаєте. Звідки?

– Ніби не здогадуєтесь? – подав хтось голос з порога.

І тоді секретар соромливо опустила долу очі.

ВИХОРОНЕЦЬ

Ярема перекидався з боку на бік, але заснути більше не міг. Він ще якусь хвилинку спробував задрімати, однак не виходило.

«Навіщо силкувати себе? – хотів сказати невідомо кому, остерегаючись, щоб не заскрипіло старе ліжко. – Десь подівся сон».

І швиденько, нібито хтось підганяв, рвучко почав одягатися.

– Куди це ти в таку спозарань? – висловила йому здивування сонлива Марта.

Сидів на ліжку, зіпершись плечима об стінку, з насолодою позіхав. Ледакувато потягнувся й, не повертаючи голови, байдуже випалив:

– Щось не спиться – піду на ставок. Може, рибину впіймаю.

Поглянув за вікно, мов би під ним затаїлася причина його змученого сну: там поволі розступалася темінь. А ген за будинками ясно синіло бездонне небо.

Дружина завертілася в ліжку, тихо мовила:

– Облиш рибу. Ти б той... ліпше ліг біля мене. Там і сон прийде.

Ярема почав сердитись.

– Не дражни. Раз надумав – буду збиратись. До сніданку впроваюся.

– Як знаєш, – образилася Марта, – і, не чекаючи, коли щось відповідь, гримнула вслід: – Візьми Вихоронця з собою. Лаятиме на всю округу – не дасть спати.

– Нехай лишається вдома, – повернув голову в її бік. – Я ненадовго.

– Ти що, на руках його маєш нести? – роздратовано крикнула вона.

– Гаразд, буде по-твоєму, – не дуже приємно відрізав Ярема. – Спи, не тривожся. Зачувши хазяїна, пес звівся на лапи, потягнувся до нього мордою й почав лизати теплі руки. Легкими стрибками накинувся на сонного чоловіка – тихо заскімлив.

– Годі, дурнесенький! – втішав він Вихоронця, чухаючи з ніг до голови. – Їсти хочеш?

Собаці це, мабуть, подобалось, бо стояв на місці, доки не звільнили від ланцюга.

– Поснідаємо на ставку, а тепер – доганяй! – уже строгіше гримнув Ярема на нього. Не вспів сказати, як пес вирвався на галявину. – Зачекай, куди ти без мене?

Ярема підтюпцем біг по м'якій, укоченій мопедами і велосипедами лугової стежці, а Вихоронець скакав по густій росяній траві.

Вони пробігли кілометрів зо два. Господар не міг бігти, йшов, ледь тягнув ноги, а пес відсапувався ї, скільки бачило око, мчав уперед.

«Недарма тебе Марта прозвала Вихоронцем, – пронеслося в його голові. – Справжній вихор – за тобою не вженешся».

Над спокійним, замрійливим ставом, де досипали самотні, наче густий ліс, верболози, де-не-де злітав крик невідомої пташки.

Ліпшого місця побути на самотині годі було шукати.

Він оглянув берег і вгледів нижче по течії човен, прип'ятий до шелюги. Його трохи кидало по завороті, тягло на бистрину ставка. Плоскодонка сиротливо нависала над водою, звідки, мов міцні жили, проглядало старе верболозне коріння.

«Оце так поталанило!» – тільки встиг Ярема подумати та по-парубоцькому спритно вплигнув у посудину. Вихоронець майже по-родинному подивився на нього й собі стрибнув, але хазяїн прогнав. Собака метнувся назад, похлебтав води – відбіг на узлісся.

Човен ішов поволі. Набираючи швидкість, за хвилику зник у дрімливому ранку.

Запахло терпкою прохолодою. Дно на ставку чисте, мов сльоза: навіть видно, як гарцює риба.

Нарешті визирнуло сонце, але так низько, що взяло й примостилося на Яреміні плечі. Він пожадливо вдихав дрімотне повітря, ширшаючи в грудях, і п'янів від цієї скороминучої пори.

Ярема квапливо нахилився до корми човна і, підбурюваний легким ранковим відчуттям, дістав нехитру рибальську снасть. Допоки намагався скласти вудочки, відчув у ногах пронизливий холод.

Це якось неприємно шпигнуло його: «Здається, взувся добре, а ноги заліденіли, як узимку».

Коли обдивився зусібч, ураз оторопів: з дна прибувала вода.

Розгублений, геть наляканий, він підхопився і спробував заткнути пробойну. Але посудину окрутнуло й почало тягти донизу.

Навіжені хвилі кидали Яремине тіло вліво, потім вправо. Заходилися поставити його сторчка.

Збитий з пантелику чоловік тримався за боки човна й відчайдушно боровся з хвилями, шукаючи якої - небудь опори.

Рибалка чітко зрозумів: він зопалу взяв древню, зношену байдару, яку доскіпливі люди обминали стороною. Однак не це гнітило – пригадав, що не вміє плавати. Чолово його вкрилося потом, а спину охопило тремтіння. Та довго роздумувати не було часу, бо звідси, з цієї круговерті, вибратися самому неможливо. А поблизу нема нікого, хто б допоміг.

«Ай- й- й!» – несамовито заволів Ярема, ніби ступив у полум'я і відчуває, як воно обпікає його з різних боків.

Чим далі, тим швидше вода переповнювала човен, який, здавалося, був без дна, і накривала здерев'яніле тіло чоловіка.

Він розпачливо хотів крикнути, але щез під водою.

Перегодом з'явився знову і замолотив по воді так, як веслом, поганяючи душо-губку. Проте вода тягла в свої обійми й Ярема нічого не міг із цим удіяти.

– Рятуйте– е! – вимовив знесилений чоловік скрижанилими губами.

Настала тривожна мить чекання.

Десь далеко гули, мов розворушений бджолиний рій, люди, поспішаючи до електрички. Розгарявся мовчазний літній ранок.

Він відчував, як стигнуть пальці й обпалює холодом тіло, що знаходилося у воді. Ці хвилини тяглися, як юнацьке побачення. Так довго вони волоклися і не мали кінця.

Над ставом, порушуючи мертву тишу, знову полинуло до безлюдного берега:

– Ря -туй -те– те– е! Рятуйте– е! І відразу ж замовкло.

Спробував ще раз вчепитися краєчка човна. Упирався щоміці, але не мав тієї сили, щоб утримати його на плаву. Задріботів ногами, немовби здуру попав у трясовину, кусав розлючено губи, та нічого не допомагало. Згадував про все на світі, і від цього ставало ще гірше – стискало груди, мозок...

Нараз із берега щось плюхнуло, по воді понеслося жалібне скавуління.

Підняв мокру голову й упізнав Вихоронця.

Ярема прикипів до води. З усіх сил витримував одноборство з оцим безсовісним ревищем хвиль. Нарешті глибоко вдихнув ковток повітря, потім – удруге, трохи полегшало на душі. Вдивлявся у далеке мерехтиво піняви, де то з'являлася, то пропадала голова його пса.

І ось із – поміж пінявих хвиль заворушилися, мов антени, собачі вуха. Вихоронець подав знайомий голос, тужливо заскиглив, і з розгону міцно схопив зубами невдатливого рибалку.

Він швидко тяг за сорочку Ярему, як колоду. На ходу підхоплював за штани, і так удвох посувалися до берега. А коли зовсім знесилювався – закидав господаря собі на спину, розгрібаючи тілом холодну воду, і тоді кілька разів, наче очікуючи на підмогу, трохи перепочивав.

Ярема слухняно тримавався обіруч шиї собаки і не ворушився, щоб не зісунутись знову у воду. Тільки тремтів, бо холод повзав межі лопаток, ворушився в крижах, кублився в ногах.

Біля самісінького берега Вихоронець спинився. Понуро опутив голову, і з останніми силами поволік Ярему до згорбленої верби.

Зі ставка вставало ранішнє сонце і тоскно заглядало в Яреміні очі, щоб зігріти їх, проте вони були закриті.

Пес облизувався від зеленого мулу і не зводив сумного погляду зі свого господаря. Сидів біля нього і дихав прямо в лице, спідлоба обдивлявся ставок, який прикликав біду – довго скавулів.

Раптом Ярема розплющив очі. Протяжено шморгнув носом і, отямившись від переляку, побачив над собою чорно-білу морду Вихоронця. Той обережно підповз ближче і запобігливо глянув на сполоханого господаря. Певно, не часто доводилося лежати з ним разом.

Яремі стало не по собі. У грудях щось кольнуло. Спогад про випадок на воді віддавав ще більшим холодом, навіть морозом. І в його душі ворухнулася така жалість до цуцика, яка раніше не могла з'явитися ні за яких обставин.

Він став на коліна і обняв Вихоронця так, ніби то була його Марта, перед якою доводиться спокутувати тяжкий гріх. Не втримався – заплакав і почав розтирати йому вуха, живіт, лапи, а згодом усе тіло, яке тремтіло від дрижаків.

Дістав із клунка консерву, хліб, дав поїсти спочатку рятівникові, а вже згодом попоїв сам.

– Не знаю, як тобі віддячу, Вихоронцю! – всміхнувся вперше задоволено Ярема.

Обвів запамороченими очима, став і рішуче підвівся з мокрого місця. За ним підхопився Вихоронець.

Вони збиралися додому...

На порозі будинку зустріла Марта.

Ярема не наважився розповідати, що з ним трапилось, але вона по-жіночому здогадалася сама.

– Де це ви були так довго? – спитала з таким виразом, що чоловік запаленів од сорому.

Собака крутив головою і мав вигляд такий, як і личить тим, хто здійснив героїський вчинок.

– Гм... Як де – на рибалці, – старався відбутися жартом Ярема, щоб розрядити зніяковілість дружини.

Марта змахнула руками і отетеріла. Її вразив неочікуваний вигляд чоловіка.
– Ви ж удвох мокрі – що сталося? А де риба? – накинулася вона на нього.
– Ет, довго розповідати, – зітхнув, глузливо посміхаючись. – Ліпше дай щось передягтись. Та й гроші винеси.

Ступив крок-другий. Підійшов до Вихоронця і простяг руку:

– Підемо купувати тобі найдорожче м'ясо. Ти заслужив.

Дружина запитливо підвела брови:

– Тьфу, ти ж спозаранку не хотів його брати з собою!

– То було зранку – озвався Ярема і весь затремтів, згадуючи недавню картину.

Біля хвіртки стояв Вихоронець і дожидався господаря.

КРОСВОРД

З тих пір, як Матвій Назарович вийшов на пенсію, у нього клопотів не поменшало, навпаки – побільшало. Він настільки був зайнятий, що не помітив, як на диво швидко віддалилися від минулої роботи.

Колись Матвій очолював тракторну бригаду, без його вказівки ніхто не мав права засіяти поле чи зібрати врожай. А що вже казати про дисципліну в колективі! Бригадир у всьому любив порядок, заглядав у кожну щілину, був професійним знавцем техніки.

Та все це тепер позаду. Перебуваючи в новому статусі, Матвій Назарович продовжував дотримуватися тих самих правил, що й на роботі. Чоловік жодного дня не лежав у ліжку чи сидів без діла на лавочці. Допомагав, чим міг, дружині, займався внуками, порався по господарству.

І все ж одне заняття заволоділо ним так, що він геть перемінився. За своє життя у кращого механізатора села було багато захоплень. Матвій перепробував, можливо, десятки їх: збирав книги, картини, монети... Але щось не пригадує, щоб цілими годинами сидів і вписував літери у невеличкі клітини.

Кожен день чоловік ламав голову, а згодом і сам почав придумувати та малювати чорні квадрати.

Подальші події показали, що його вельми почали приваблювати кросворди. Спершу над пенсіонером посміювалися, не розуміли цього заняття. Та з часом до рідних і знайомих прийшло тверде переконання – це в Матвія надовго й серйозно.

Коли ж кілька кросвордів надрукували в районній газеті «Дністрові зорі», заговорили, що він талановитий і колись ще покаже себе в новому амплуа. Це було визнання його успіху.

Тож зрозуміло, чому Матвій Назарович з усією прискіпливістю (як колись на роботі), ставився до свого покликання.

Так бувало не раз, так вийшло і тепер.

Скинувши окуляри, він запитав дружину:

– Катю, ти часом не пам'ятаєш, коли народився Наполеон?

– Боярчук Міша?– анітрохи не здивувалася вона, знаючи, що всі його в селі називають «Наполеоном»– за вуличною кличкою.

До нього воно причепилося ще зі школи, коли Міша мав проблему з історією. Історію він любив, але дати та імена щоразу плував. Єдине, кого пам'ятав– це французького імператора. При будь-якому запитанні, де треба й не треба, він згадував його прізвище.

Одначе Матвія Назаровича її відповідь не порадувала.

– Що ти мелеш, Катерино?

– Те, що запитав,– образилася вона.

– При чім тут твій Боярчук?– раптом гарикнув чоловік.– Я питаю про справжнього Наполеона, якого знає увесь світ.

– Тьху, навіжений, з твоїми кросвордами!– не могла ніяк утямити Катерина.– Так би й сказав, а то суши голову.

Матвій Назарович єхидно запротестував:

– Можна подумати, ти знаєш, коли народився Наполеон?

Приблизно хвилину панувала тиша. Катерина довго не думала, лягнула, що попало на розум.

Благовірний, збентежений такою швидкою відповіддю, відразу схилився над квадратами. За мить, сплеснувши руками, закричав не своїм голосом:

– Диви, сходиться!– І прочитав цифру: «1769 рік».

А дружина стояла і задоволено посміхалася.

– Невже тоді народився Наполеон?– кинула навздогін жінка.

– Сама назвала– і ще сумнівається,– витріщився Матвій Назарович на неї.

Проте вона його не слухала, продовжувала доводити своє:

– Я непевно назвала.

– Але вгадала,– без особливого ентузіазму промовив він.

Та, не вловивши в її очах найменшого блиску чи бодай краплі радості, Матвій розплився в усмішці.

– Ти мені, Катю, дуже допомогла,– фахово вставив чоловік.– Ото спасибі.

Лунко задзвонив телефон, і він, схопивши трубку, чітко відрекомендувався. Якусь хвилину-другу щось записував, потім відповів:

– Я то взагалі не складаю кросворди на замовлення, але коли так настирно просите, доведеться відійти від свого правила.

І Матвій Назарович розквітнув, наче його знову відкликали на роботу. Аж загорілися його маленькі очі.

– Чула?– підстрибнув до Катерини.– Дзвонили з товариства фермерів та приватних землевласників, замовили кросворд на місцеву тематику.

– Ой, чоловіче, накличеш ти на себе біду,– застерегла вона.– Покинь своє дивацтво.

... Тепер, згадуючи те жінчине застереження, Матвій неабияк дивувався.

Такого повороту подій, викликаного останнім кросвордом, навіть уві сні передбачити не міг.

«Невже Катерина накаркала?– не вірив власним вухам він.– Та ні, сам винуватий. Мене попереджували: не складай головоломки на місцевих керівників».

Не послухав. І ось сталося несподіване– фермер Скиба (колишній голова колгоспу) зіпсував йому настрої на цілий день.

Матвій Назарович, як побачив на порозі Григорія Семеновича, відчув, не з добрими намірами прийшов той до нього.

– Твоя робота, Матвію?– в'їдливо запитав непроханий гість, тримаючи в руках ілюстрований журнал.

– Дивлячись, яка,– промимрив він до давнього шефа.

– Дивися,– показав Скиба на чорні квадрати.– Що це?

– Наче кросворд,– відповів, не задумуючись.

– Я без тебе знаю, що кросворд,– аж затупцював фермер од злості.– Скажи, якого ти дідька його склав про мене?

– Звідки ви взяли?– насмілювався заперечити Матвій Назарович.

– Он у фермерському віснику пропечатали,– огризнувся Скиба.– Чого тобі не сидиться на пенсії, як усім людям, а займаєшся хрін його знає чим?

Матвій Назарович непомітно посміхнувся:

– От брехуни! А запевняли, кросворд буде для вузького кола.

– Виходить, якщо для «вузького», мене можна виставляти в дурні?– неслося йому вслід.

– Ви не так зрозуміли!– підправив колишній бригадир.

– А що тут розуміти?– відбивався Григорій Семенович.– Хіба це не ти складав: «Назвіть, хто вкрав останнього трактора у колгоспі « Золота нива»? Або: « Чий розкішний особняк стоїть над річкою Кобольча?»

– Я,– сховавши посмішку, бурмотів у своє виправдання Матвій Назарович.– Щось тут неправда? Чи не те оприлюднив?

– Ось ти який!– майже скрикнув він.

– Який?– подивився скоса на нього автор кросворду.– Хочете сказати, не такий хапуга, як ви.

Скиба не чекав такої відповіді. Він не знаходив слів.

– За твої діла я б колись тебе звільнив з посади.

– Григорію Семеновичу, голубчику,– жартував звеселілий господар.– А ви за свої вчинки давно б спочивали на нарах.

– Що ти верзеш?– сторопів фермер.

– Дивись, як ви налякалися звичайного кросворду!– вигукнув захоплено Матвій Назарович.

А сам розмірковував: «Ніколи б не подумав, яка сила в цих квадратах».

ПСИХОЛОГ АСЯ

1

Ми зустрілися неждано-негадано для нас обох. Я щойно закінчив роботу і зайшов у магазин, щоб купити продуктів. Стою, розглядаю товар, коли неподалік від себе впізнаю шкільного товариша Андрія Гичку. Останній раз його, якщо не помиляюсь, бачив на зустрічі випускників нашого класу.

Тоді стояла зима, правда, не сніжна, не холодна, що не можна було по вулиці ходити, боячись обморозити ноги чи лице. Та все-таки зима, і через неї зібралось не все наше класне товариство. Але Гичка прийшов першим, навіть місце мені притримав. І хоч я з ним раніше не був великим приятелем, час стер юнацькі непорозуміння.

Роки проминули, як перше кохання. Здається, недавно ми сиділи на вечорі, розповідали, як склалося життя після школи – і вже пролетіло п'ятнадцять літ.

Доки я прикидав у своїй голові про скороминуче життя, Гичка в цю хвилину нахилився до холодильника, став вибирати пиво.

«Чого його потягло на такий легкий напій?» – промайнула в мене думка, коли він витяг дві пляшки і поклав у корзину.

– Андрію, на міцніше бабок бракує? – знущально подав я голос з-за його плечей.

– Ткач?! – застиг з розкритим ротом Гичка. Він остовпів, не вірив своїм очам. – Степане! Що тебе за стільки років занесло в наш район?

– Не шо, а ноги, – не зупиняючись, констатував я.

– Я розумію, але чого? – радісно вигукнув він.

– Хіба не можна? – трішки скипів, підскачавши до нього. – Чого не можна? – протяг дружелюбно Андрій. – Раніше ти сюди не заходив. Може, обзавівся тут коханкою?

– Я далеко не люблю підшови збивати, – під'юджував його. – Коханок шукаю біля дому.

Ми обнялися обоє. І, неймовірно зраділі та збадьорені, впевнено рушили на вулицю. По дорозі перекинулися кількома фразами про те про се, коли раптом Гичка зупинився, дивиться на мене, наче кошеня в каганець.

– Що з тобою? – озвався я здивований.

– А мені, Степане, не до коханок, – безнадійно кинув він.

– На тебе це не схоже, – пожартував я, крадькома зиркаючи на пригніченого однокласника.

– Видко, своє відкохав, – поскаржився.

Мене взяв шалений сміх. Бо ще зі школи знав, що Гичка не пропускав жодної спідниці. А в університеті (він вчився на геологічному факультеті), коли бачив якусь вродливицю, міг днями не ходити на лекції. Проте тепер стояв ні живий ні мертвий.

– Щось я занедужав, друже, – пожалівся тихо.

Від сказаних слів я ледь не опритомнів. Збоку могло бути видно, що мені ніяк не вїрилося в почуте.

– Андрію... Андрію!– захвилювався я.– Ти міцний як дуб! Не звертай уваги, що кажуть лікарі. Їм би гроші від нас тягти, а лікувати не навчилися. Невже не бачиш, хто преться тепер у медицину? Не переживай, все буде ха-ра-шо, як співає Верка Сердючка.

У його очах розгорявся вогонь. Я побачив у них гнітючий сум.

– Лікарі тут ні при чому,– журно протягнув товариш.

Нічого не розуміючи, я розгублено низив плечима:

– Тоді навіщо приписуєш собі хвороби?

– Мені справді кепсько,– вичавив із себе Гичка таким упалим голосом, від якого мені самому стало погано.– А медики вдають, ніби нічого немає.

– Не гріши, Андрію,– незлостиво присік його.– У тебе все є: ноги, руки на місці. Голова варить– чого треба?

– У мені посилилась невдоволеність собою,– строго підсумував він.

– Пусте, з часом пройде,– із певністю мовив я.

Гичка увесь напружився, заговорив занепокоєно:

– Не проходить...

– Треба час, пройде.

Однак він і далі лишався розгубленим. Робив свій висновок:

– Якби не Ася, не знаю, чи б справився з цим один? Дивовижна, скажу, жінка.

«Ось ради кого він перейшов на пиво?»– питав я себе, пам'ятаючи, як Андрій цідив горілку під час останньої нашої зустрічі.

Та про те я промовчав. Витримав невеличку паузу, згодом запитав у нього:

– Хто вона ця, Ася?

Після мого запитання однокласник аж прояснів. Згадка про Асю, мабуть, сколихнула його розтривожену душу. Він жваво показав білі зуби і розплився в невидимій усмішці. Затим запропонував присісти на лавку. Пригостив мене купленим пивом.

– Ася – це чародійка з Хотина,– Гичка пожвавішав, хоча недавно був схожий на зів'ялу квітку, кинувся розповідати про неї подробиці.– Вона чутлива до людських переживань, гостро відчуває, що робиться на душі.

Зупинити його було неможливо. Та чи не найбільше він дивувався, чого ми (себе наше суспільство), не цінімо подібних талантів, закликав мене написати про Асю статтю. Зрештою, виговорившись, у запалі вигукнув:

– Тільки, Степане, не тягни! Своєю публікацією ти допоможеш багатьом чоловікам, водночас станеш відомим на всю Буковину.

– Стривай!– Я з силою вхопив однокласника за руку, намагаючись вивести його з цього очманіння.– Ти хоч раз колись обстежувався нормально?

На те Гичка похмуро глянув на мене і з його настрою я зрозумів, що він не відразу відповість. Допивши повільно залишки пива, Андрій обтер вологою салфеткою губи.

– Обстежувався.

– Дорогенький, ти не задумувався, що ми вступили в нову фазу життя,– прошепотів йому.– У тебе вікове.

Вечоріло. Догоряла тепла осінь, парило. Над нами пролітало безліч маленьких комах. Але Гичка більш непокоїло те, що я йому сказав. Покірно сидів і байдуже спостерігав за навколишнім. Зрештою утямив, що має щось відповісти, коротко прогундосив:

– І лікарі кажуть, що це вікове, але мені не легше.

Мене чомусь не задовольнила його відповідь, і я вирішив уточнити:

– А що ж тебе, зізнайся на милість, мучить?

У запалі він вигукнув одразу:

– Погано сплю, з'явилася задишка.

Його обличчя почервоніло, наче буряк.

– Я... я ...– продовжував Андрій. – Помітив, що мене ніщо не цікавить.

– І давно це в тебе?

– Майже чотири роки, – невдоволено відповів і спідлоба поглянув у мій бік.

– Багато!

Гичка задумався – певне, мої слова здалися йому не дуже втішними.

– За ці роки я став дратівливим, конфліктую з дружиною, дітьми, – докинув на-самкінець.

– Дурню, – переконував я його. – Невже цим варто перейматись, поповнювати лави хворих?

– Я сподівався, ти мене зрозумієш, – дорікнув і увесь напружився.

Затнувшись на хвилику, він почухав потилицю. Лиш перегодом співчутливо за-бідкався:

– Пропав апетит.

– Щось я не бачу прямого зв'язку між тим, що тобі не хочеться їсти і твоїми симптомами, – знову довелося мені накинутися на нього.

– Це не все, – невиразно пробурмотів Гичка. – Не тягне до дружини.

– А до інших? – спробував покепкувати я.

– Нема в мене нікого! – сумовито мовив. – Тепер я один, як палець.

– Невже? – розбирала мене цікавість.

Але Степан удав, що не розчув запитання.

Якусь хвилику я зважував сказане, певне, розмірковував, чи не виплід це його збудженої уваги. Адже чогось страшного не почув. Усі перелічені ознаки переслідують не одного мужчину.

«Через два роки нам стукне п'ятдесят п'ять, – блискавкою спалахнула в моїй голві. – Життя бере своє. На такі речі треба дивитися тверезо й спокійно».

І враз спохопився, ніби щось забув важливе:

– А інших болячок немає?

– З мене вистачить і цих, – нахмурився однокласник.

– Тоді я спокійний, – відлягло у мене від серця. – У тебе почався ранній клімакс.

Чув про таке?

– Що ти мелеш?! – скипів Гичка. – Ася б сказала.

– Не хотіла тебе розчарувати, – ущипливо до нього. – Та й за свої фінансові інтереси переживає.

Товариш засмикався на лаві, наче сів у мурашник.

– Не смій таке говорити про Асю! Ти не знаєш, якою силою володіє ця жінка.

– Здогадуюсь, – шарпнувся я з місця. – Хоче в тебе забрати останні гроші.

– Ася бере тільки натурою, – трохи згодом випалив, але зрозумівши, що я можу по-своєму витлумачити його слова, уточнив: – Чоловіки допомагають їй по господарству, бо живе в передмісті й має багато землі, живності.

Я здивовано звів брови і загадково всміхнувся:

– А жінок не приймає?

– Ні, – мовби образився він.

– Але чому? – поцікавився я, не в змозі второпити причину.

– О Господи! – протяжно вигукнув Андрій. – Звідки я знаю? Головне, що Ася з особливою приязню ставиться до нашого брата й нічого не вимагає.

– Невже в наш час є такі люди? – все ж засумнівався. – Треба з нею ближче познайомитись.

Гичка підхопив мене під руки і запропонував свої послуги:

– Давай я тебе Асі представляю.

– Так нецікаво, – заперечив йому. – Хай буде зненацька.

Він погодився.

2

Закрутившись у водовороті життя, я неспогадано згадав про свою обіцянку. Знайшов записник, прочитав координати, де шукати Асю. Сів у машину і рушив до Хотина.

Не можу сказати, що я їхав з великим задоволенням. Та попри те, зізнаюсь, дуже кортіло глянути на жінку, яка розворушила Гичку, спритно взяла його в душевну вуздечку.

«Невже насправду жінка знає щось таке, з чим безсила наша медицина?» – вдарило в голову, і мене ще більше охопила настирливість.

Коли з'ясував у місцевих приятелів-журналістів, чи знають Асю, вони кинули в мене кілька веселих позирків. А потім не дуже голосно перепитали:

– Маєш чоловічі проблеми?

– Звідки взяли?

– До неї інші не їздять.

– Виходить, це не жарт, – обізвався тихо і ще тихіше пояснив: – Мені замовили про неї статтю в одне столичне видання.

– Що ти звітуєш перед нами? – оскалився колега. – Чого нервуєш? Ася таких бере на замітку.

Тільки мої витримка та розсудливість не дали зірватися, я вчасно скерував свою енергію у потрібне русло.

І колеги терпеливо, не пропускаючи жодних моментів з біографії, підхопили розмову про Асю.

Як мовиться, чим далі в ліс, тим більше я дізнавався, що являє собою ця непересічна жінка. До свого невибагливого заняття її спонукали особисті обставини.

Повернувшись із далеких заробітків, Асин чоловік ні з того, ні з сього почав згадати як мужчина. Куди вона не возила свого люблячого Данила, ніхто йому не міг допомогти.

А тим часом він змінювався, став нервовим. Недавній, здавалося, вічний життєлюб, мовби за іронією долі, перетворився на нудного й сварливого старигана.

Та Ася не мала наміру здаватися. Жінка засіла за книги, їздила до знайомих людей, спостерігала за його поведінкою. Навіть психологічний факультет заочно закінчила. Так крок за кроком вдалося повернути Данила до нормального життя. Хоча медики казали: «Не трать, жінко, сил, чоловічий нервоз не лікується».

– А ми вилікуємо!– стояла на своєму Ася.

– Ото чародійка!– дізнавшись про її перемогу, висловився хтось з родичів.

– Як вона цього досягла?– обережно питали сусіди.

– Що-о?

– Ну, що Данило не здрейфив.

– Найголовніше в цій справі те, що дружина не відвернулася від нього, вони боролися спільно.

Взявши ініціативу в свої руки, Ася, де треба й не треба, вихваляла Данила, возвеличувала його чоловічі здібності. З того часу він начебто переродився. Навіть діти це відчули, стали губи дути, що мати їм недостатньо приділяє уваги. Одначе винахідлива Ася й до них зуміла знайти стежину.

Врешті-решт, коли повсюди закривалися підприємства, й розумна жінка лишилася без діла, вона довго не роздумувала – згадала про своє покликання. А тут, на щастя, якраз знайомий звернувся: «Порадь, як далі жити?» Ася зразу взялася допомогти. Вміле слово, натхненні думки – ось чим подіяла на розгубленого бідолаха. Потім чоловік, коли став на ноги і налагодив підприємницьку діяльність, не раз приїжджав, аби віддячити. Відтоді Ася ще більше стала працювати з представниками сильної статі.

«Вони, ніби діти, – жаліла вона. – Хто в цей скрутний час допоможе, як не жінка?»

Чи міг тоді хтось припустити, що Асині пророчі слова кардинально змінять її життя? Звичайно, ні. Але мудра, відчайдушна й не байдужа до біди жінка, таку розгорнула діяльність, що про неї заговорили, як про першокласного чоловічого психолога.

Даремно намагалася переконувати клієнтів, мовляв, це перебільшення (більшість із них, здається, мали іншу думку), марно опускала очі від завищених оцінок, однак слухи про Асю швидко розлетілася краєм.

Коли мої колеги зрештою закінчили розповідь, я намагався не піддаватися їхнім розбурханим емоціям. Тому самовпевнено зрік:

– Щось ви одним мазком намалювали її портрет.

– Скажи, що перехотілося писати про Асю, – докинув хтось з критикантів.

Та не в моїх правилах було відступати.

3

По дорозі до Асі не зміг втриматися ще від однієї спокуси – запитав у випадкового прохожого, як потрапити на вулицю Крейдяну. Той зазирнув мені в очі і несподівано вимовив:

- Якщо потрібна Ася Дудник, звідси недалеко.
- Вам звідки відомо, що я йду до неї? – знітився.
- На тій вулиці із знаменитостей тільки Ася живе, – заторохтів чоловік. – Її тут знають від старого до малого.
- Вона ж не якийсь начальник? – зчудувався я.
- Начальників ніхто не знає, – кинув глузливо він. – Вони що є, що їх немає. А Асю поважають, бо робить добру справу.

Від його слів я вже не йшов, а біг до неї.

Як і казав перехожий, на Крейдяній було мало будинків, в яких чути голоси. Зате біля Асиного обійстя вирувало життя – стояло кілька чоловіків. Діватися було нікуди – довелося й мені ставати. Робив це неохоче, але іншого виходу не знаходив.

Зрештою пізніше втямив, що поступив правильно. Не встиг нагріти місце, як одразу же мене оточили щільним кільцем ці чоловіки.

За кілька хвилин познайомилися й розмовляли, як давні приятелі.

– Ви до Асі перший раз? – поцікавився в мене високий і худий чоловік, що назвався Павлом Терентійовичем.

– Так, – зізнався. – Але я...

– Нічого не говоріть, – не дав закінчити думку Кузьма Денисович. На відміну від свого попередника він був маленького росту, трішки лисуватий, але щільно збитий. – Ася сама визначить, що вам треба.

– Вибачте, але я журналіст, – виправдовувався. – Приїхав про неї готувати матеріал.

Павло Терентійович зміряв мене глибоким поглядом і урівноваженим голосом порадив:

– Кращого матеріалу, ніж тут, годі шукати. Ася неохоче йде на контакт з пресою, видко, не любить.

– Справді? – на мить засумнівався я.

– Так кажуть, – і собі додав Михайло Лаврович – інший співрозмовник. Він був серед них наймолодший – сорока п'яти-п'ятдесяти років. Усі мої знайомі, як виявилось, приїхали з Поділля, точніше з Хмельницького.

З їхньої розмови я довідався, що в Асі – вони часті гості. Працювали чоловіки в локомотивному депо, за винятком хіба що Павла Терентійовича – той уже два роки на пенсії.

– Зараз пресу ніхто не любить, – наважився продовжити розмову я.

– Воно таке діло, що тепер у нас любов на останньому місці, – співчутливо забідкався Павло Терентійович. – Капітал усе заслпив. Він і зіпсував людей. Ася не бажає, щоб з неї робили святу. Ваші колеги, зізнайтесь, інколи переходять міру.

– А я серед них – невдаха, – кисло віджартувався.

– Це чого?– вихопилося у Михайла Лавровича.
– У всьому шаную міру,–із певністю заявив.–Перш, ніж про когось писати, вислуховую людей.

– Між іншим, непогана практика,–раптом переконаував він.

– Знаєте, скільки я вже зібрав думок про Асю?– нахвалювався.–Сподіваюся, щось від вас почерпнути.

– Треба тільки вміти скласти правдивий портрет,– знову заговорив Павло Терентійович. На хвилику задумався. Затим, примруживши очі, згадав про запитання, на яке я чекав відповіді:– Хочете почути думку про Асю?

Побачивши, що мене це зацікавило, він розчулився:

– Тоді слухайте. Вийшов я на пенсію–і така хандра взяла. Ні за що не хотілося братись, з горя навіть до оковитої прилучився. Раніше був шанованою людиною–чверть віку залізничною станцією керував. А тут встаю–куди себе подіти? Не повірите, занедужав, у голову погані думки лізли. Дружина стала дивитися скося. І дочка порадила звернутися до Асі: «Тату, тобі треба хороший психолог, щоб допоміг адаптуватися до нових умов життя».

Павло Терентійович напружився, і на його обличчі з'явилися маленькі крапельки.

– Бачите, хвилююся. Словом, аж за другим нагадуванням дочки приїхав. Ася зразу взялася за мене, чималенько ми тоді з нею проговорили.

– Про що?– поцікавився.

– Чудак чоловік,– здивувався він.–Хіба немає про що поговорити? Аби тільки гарний тон взяли. Ася кого хочеш розпалить.

– Невже для цього варто так далеко їхати?– гірко всміхнувся.

– Варто,– відказав, важко зітхаючи Павло Терентійович.–Удома буває не до твоїх проблем. А в Асі тебе вислухають, порадять, ніхто не наважиться принизити.

– Вона тепер не одна працює?– спинив його запал.

– Ну-у да! Данило робить масаж, його молодша сестра, колишній провізор, готує настійки.

Не встиг я переварити сказане ним, як незабаром нагадав про себе Кузьма Денисович:

– Розкажіть журналісту, як Ася проводить психологічні тести.

– А де б ми навчилися сприймати важкі моменти власного життя?– вставив і своє слово Михайло Лаврович. І сам же відповів:– Тільки в нашій Асі.

– Правду кажете, Михайле Лавровичу,– підтримав Кузьма Денисович.–Тут ми як одна сім'я.

Мої знайомі ще б тарахкотіли, але їх покликали.

4

Незабаром дійшла черга і до мене. За кільканадцять хвилин я вже переступав поріг довгожданої оселі.

Ася сиділа на краєчку осліничка, якимось утомлено дивилася на нового гостя. По-

руч примостився Павло Терентійович і, побачивши мене, всміхнувся. Я спинився не-подали́к, відразу взявся розглядати кожну рису незнайомки. І з часом перед собою вгледів гарної краси жінку. Вона була в синій сукні, яка личила до її синіх очей, мала пишне, аж до плечей волосся.

Ася й собі всміхнулася:

- А я чекала вас. Знала, що приїдете.
- Як?– перепитав, не второпавши, куди хилить.

У відповідь жінка звела бровою, спокійно мовила:

- Мене Гичка попередив. Усе вмовляв, щоб погодилась на інтерв'ю.
- Це Андрій добре придумав,– здався я.

Сам же після короткої паузи розгнівався. «Ніхто його не просив»,– промайнула думка.

– Про що ви бажаєте дізнатись?– Ася відразу взяла ініціативу в свої руки і за хвильку додала: – Думаю, вам і без мене уже наговорили.

Голос її затих, натомість Павло Терентійович поспішив заспокоїти:

- Ми журналісту правду розповіли.
- Знаю, знаю цю правду,– підхопила вона.– Героїню хочете з мене зліпити?
- Хіба ви самі її з себе не зробили?– тепер я обізвався.

– Таки правда...– опустила очі Ася і пояснила:– Не сподівалась, що так далеко зайду.

- Шкодуєте?– не дав закінчити їй думку.
- Звідки ви взяли?– насторожилася.– Ні про що я не шкодую.

Я відважився, нарешті, спитати те, що мене дивувало:

- Скажіть, тільки чесно, чого ви приймаєте тільки чоловіків?

І Ася розсміялася, певне, в цьому затяжному сміхові вирішувала–говорити за-раз чи іншим разом.

– Чоловіки мені, як медок,– випалила за мить.– Без них на душі неспокійно й тривожно.

Вона засяяла, в її очах заграли іскорки. Та відчувши, що ця відповідь анітрохи не задовольнила, Ася зробила паузу. Пізніше одним ударом склепала фразу, аби все стало зрозуміло:

- Я батькові перед його смертю дала одну обіцянку.
- Яку?– допитувався я, записуючи кожне її слово.
- Берегти чоловіків нашого роду,– пролунало у відповідь.

Оскільки я з того мало, що докумекав, вона раптом мовила стривожено:

– У нас по чоловічій лінії ніхто не доживав до сорока років. Умирили в розквіт-лому віці.

- А що, хворіли?– здивувався я.– Чи були інші причини?

Ася розвела руками і розтривожилася:

- Ні! Просто себе не берегли, не цінували, що мали.

Я вирячив очі:

- Якесь закляття!

– Не повторюйте слів їхніх дружин, – спалахнула, закліпавши віями. – Дуже вигідна позиція. А я доказала, що можна піти іншим шляхом. Мій Данило – перший чоловічина, який успішно подолав цю дистанцію.

«Ось у чому собака зарита!» – шмигнув носом і здивований я кисло резюмував:

– Тепер свою практику поширили на чужих.

– Саме так, – просяяла Ася. – Гадаю, якщо зі своїм справилася, невже не дам раду іншим?

– Цікаво, – остовпів від такої жіночої розсудливості.

– У чоловіків повинно виникнути почуття, що вони нам потрібні, – зі знанням справи заступилася за сильну стать вона. – Тому нічого тринькати життя на дрібниці.

Зиркнувши то на Павла Терентійовича, то на мене, розмову закінчила в дещо піднесеному тоні:

– У всі часи на чоловіків мала вплив краща половина людського роду. Треба лише це робити непомітно, шляхетно, щоб і не догадувалися.

От і зрозумій жіночу логіку. Збагни, чого бажає...

Так принаймні здавалося мені після зустрічі з Асею.

ПОТОМОК

Попри шанси рости по службі, Ліліану Миколаївну загітували поїхати на заробітки. І не кудись – аж в Італію.

Та вона, здавалося, сприйняла цю пропозицію без особливого ентузіазму. Ліліана працювала в статистичному управлінні і не планувала так кардинально змінювати своє життя. Любила роботу, їй віддавала всю свою енергію. І разом із іншими мирилася зарплатою, яка не піднімалася вже кілька років. Одначе не шукала приводу для нарікань.

Отак і жила. Поки не з'явилася шкільна подруга Яна. Все змінилося зненацька – за день їхнього задушевного спілкування.

Яна перебувала сьомий рік в Італії, мала чималий досвід заробітчанського життя. Отож із перших хвилин взяла ініціативу на себе.

– Нема чого тобі тут перекладати папери, – самовпевнено заявила, чекаючи, що з того вийде. – Бери свого чоловіка, та гайда до мене.

– Що це ти надумала? – у її голосі прозвучало здивування. – Пізно тепер. Федір не захоче.

Подруга недовіриливо глянула на неї:

– Скільки можна прислужувати Федорові?

– Я тебе розумію, але що поробиш? – зітхнула вона. – Мушу миритися.

Відчувши, що Ліліана не зробить першого кроку, Яна дійшла висновку, що в ці хвилини визначальними є її настирливість та вмовляння. До таких дій однокласницю підштовхувало те, що добре знала свою приятельку – вона завжди приймала рішення довго. До того ж і чоловік виявився не вельми сміливою людиною. Усі теперішні сподівання були зосереджені на Ліліані дії

- Пора подумати і про себе, – розпалювалася Яна. – Все буде добре, поїхали.
- Іншим разом, – завагалася вона.
- Іншого разу може не бути.
- Чому?
- Тому, що з кожним роком стає трудніше знайти хорошу роботу, – продовжувала на правах знаючої людини Яна.
- То чого ж ти затіяла цю розмову? – перебила її Ліліана.
- Я тобі допоможу з працевлаштуванням.
- Знайшла чим голову сушити, – вона обійняла Яну, як це робила колись, при-
тулила до себе. – Мало своїх проблем, будеш моїми займатися?
- Ти ж добре знаєш, як я до тебе ставлюся, – мовила з докором заробітчанка. – Хоча ти й горда, але подумай над моєю пропозицією. Раніше я ніколи тобі не пере-
чила.
- Тепер, виходить, моя черга слухати, – посміхнулася Ліліана.
- І зосередилася на своїй думці, а подруга розсудливо сказала:
- Нічого жартівливого не бачу. Мені хочеться тобі допомогти.
- Я розумію...
- Не забувай, що твоя Оленка підростає, ти вже задумувалася над її подальшою долею? – переконувала її далі.

Ліліана Миколаївна розгубилася. Вона не думала над цим. Яна раптом почала говорити про Оленчине навчання, яке вимагатиме багато грошей, про те, що швидко біжать роки. І не оглянешся, коли настане час – видавати дочку заміж, готувати до самостійного життя. А на все це, подруженько, знадобляться гроші. Це був єдиний спосіб вплинути на Ліліанину свідомість.

– Ти їх назбираєш на своїй роботі? – в'їдливо поцікавилася вона, знаючи про фінансове становище колишньої товаришки.

Після цих переконливих аргументів Ліліана Миколаївна вже не сумнівалася: «Треба погоджуватись».

Додому поверталася схвильованою. Кров припливла до обличчя, як згадала про розмову з Федором. Її чоловік завжди був підозрілим та недовірливим до крутих змін у житті.

Не прискорюючи події, він майже десять літ сидів на посаді асистента в одному чернівецькому вузі, готував дисертацію ще зі студентської лави. Йому не подобалося, коли дорікали, що змирився з становищем, не прискорює написання наукової роботи.

На думку Федора, то марна трата часу, тема застаріла, а нова вимагає клопотів. А писати, щоб більше одержувати грошей, як не раз повчали колеги, вважав нижче своєї гідності. «Краще візьму додатковий заробіток, ніж обманюватиму науку», – любив повторювати, але далі слів справа не йшла.

Зате не переставав філософствувати, базікати, всіх повчати. А недавно в нього з'явилось ще й самолюбство, викликане певністю, що він потомок старовинного козацького роду. Скажімо, дружина запропонує якусь конкретну ідею, Федір привітно

посміхнеться й одразу знаходить відповідь: «Треба обміркувати. Не годиться такій людині, як я, на будь-що розмінюватися». Коли ж йому нагадувала, що час братися за серйозну роботу, розчинявся у черговій балаканині. З цієї тривожною думкою Ліліана Миколаївна і переступила поріг дому.

Спочатку нічого не розповідала йому. Не хотіла почути від нього докору, ніби шукає на свою голову пригод. Знала, він зі скепсисом ставився до таких, як Яна. Кілька разів висловлювався про неї грубо, натякаючи, що «здогадується, чим вона там займається». А тому вирішила зайти до розмови з іншого флангу.

– Завтра я їду у відрядження, – повідомила чоловіка без зайвого вступу, коли повечеряли.

– Ідь, – Федір був не так здивований, як заморожений відвертістю. Адже раніше вона ніколи не посвячувала його у свою роботу. Як, до речі, і він.

– Ти навіть не поцікавишся куди? – знову не втрималася і спитала більш наполегливо.

Федір, здвигнувши плечем, дав зрозуміти, що давно звик до її поїздки. Тому не надто цим переймається.

Ліліана промовчала, вона готувалася до важливішого наступу. Але та байдужість і неухважність, які показував Федір останнім часом, зачепили її жіноче самолюбство.

Дружина ображено звела очі і повернулася в його бік:

– Поки їду в Сокиряни, але не виключено, що скоро подамся в Італію.

– Жартуєш? – раптом спалахнув він, бо відповідь дружини здалася насмішкою. – Чи закортіло, як Яні італійських сеньйорів?

– Ти Яну хоч із одним підловив, що таке базикаєш? – роздратовано кинула йому і демонстративно відвернула голову. – Що тобі відомо про її життя?

– Думаєш, вона свята? – по короткій паузі обізався Федір. – Хочеш знати, де там працюють наші жінки – у борделях. А ти для такого ремесла не підходиш.

Її це розгнівало геть, і Ліліана сказала, забувши про приниження:

– Може, я здатна на інше – у жінки є чимало нерозгаданих таємниць.

– Щось я їх у тебе не помічав, – розсміявся він. – Хоч тепер назви.

– Для чого? – запитала. – Якщо ти за два десятиріччя спільного життя так і не спромігся ці таємниці розпізнати.

– Бач, якої заспівала, колись мовчала, як мишка, – нахабнів чоловік.

– То колись. Тепер буде по-іншому.

– Чого б то? – трохи м'яко повів Федір. – Невже так Яна вплинула?

– Ні, – зупинилася раптом Ліліана. – Вона тільки розплющила мені очі.

– Ти переконана, що іншого приводу немає?

– Переконана, я починаю думати, що чекає нас завтра, – пояснила йому.

– Що й всіх, – філософськи промимрив він.

– Мені не хочеться бути схожою на всіх, – скривилася і вже з порога прочинених дверей рішуче додала:

– Ти зі мною поїдеш?

Федір здивовано вилупив на неї зеленкуваті очі.

– Щоб я, потомок знаменитого роду, гнувся на неосвічених сеньйорів? Та ніколи, чуєш, ніколи цьому не бути!

– Дивись, потомок, щоб ти з дулею не залишився в кулаку, – одним духом випалила Ліліана. – Про сеньйорів не бідкайся – вони собі дадуть раду. Про нас із Оленкою подумай.

Чоловік стояв на своєму:

– А що тут думати – треба розраховувати на власні сили.

– Ось і розраховуй, – озлилася дружина. – Чого досі не використав жодних можливостей?

Федір не відповів, і вона вже настирливіше обізвалася:

– Тепер маєш шанс розкрити свої таланти. Господарюйте з Оленкою, а я поїхала...

Усе так і сталось. В Італії Ліліана Миколаївна зустріла сеньйора, покохала. Чезе рік приїхала, щоб забрати до себе Оленку.

А Федір? Він пишається, як кошени в попелі, іменитим родом.

ПОГОМОНІЛИ

Через місяць після одруження Анжела вернулася додому, в хату до батьків. Не встигла з сумки викласти речі (взяла одне барвисте плаття, джинси, натільну білизну, на більше в чоловіка не заробила), як ураз стала збиратись на побачення. Вона так завжди чинила, після кожного розлучення. Для неї це було наче ритуал, без якого не могла розпочати нове життя. Анжелу не брав ні нервовий тік, ані поголосок по рідному кутку. Ще зовсім молода жінка відчувала себе спокійно, вільною пташкою.

А мати Анжели не могла заспокоїтись – її витівки сиділи в печінках.

– І доки в твоїй голові гулятиме вітер? – зітхала Серафима, вдвляючись в очі веселої дочки.

– Хіба я знаю? – не відала, що відповісти неці.

– А хто знає?

– Видко, такою народилася, – заспокоювала Анжела.

– Не верзи дурниць. Народилася ти нормальною – лише в свого татечка гени взяла.

– Виходить, я не винувата, – стомлено зітхнула жіночка з досвідом.

Вона стояла біля дверей і споглядала у вікно.

Змірявши її суворим поглядом, Серафима підвищила тон:

– Терпцю в тебе немає.

– І зовсім не так. Просто я не нагулялася.

– Ти той... не гніви Бога.

Мамі відомо було, що Анжела міняла чоловіків, як циган коней, але від жодного не хотіла дитини. Дочка вдавалася до різноманітних випробувань, аби не обкладати

себе пелюшками. І вона з великим зусиллям не втрачала голову, переносила вагітність на «потім».

– Встигнеться, – відповідала на мамині докори й починала прикидати, кого б ще зробити своїм коханцем.

А оце недавно взяла моду – розгулює привселюдно з жонатими. Одягнеться в коротеньку спідницю та й пішла привертати їхню увагу.

Серафима не те, щоб була проти – дочці рано чи пізно треба когось вибирати, але ж не в такий спосіб.

– Ой, чує моє серце накликаєш ти на себе біду.

– Не треба панікувати, – морщилася Анжела.

Так чи інакше, мати не вчиняла дочці скандалу. Розуміла, з цим уже запізнилася. Лише вмовляла:

– Ну-ну, не дуже задирай носа, а то попадеш на якусь норовисту дружину – швидко тебе поставить на місце.

Та Анжела навіть не знітилася – вона не звикла відступати.

– Не журись. Я не така дурна.

Дівка ще змалечку схильна до сміливих дій, була непосидюча й рідко слухалася батьків. Коли ж подорослішала, майже зовсім перестала зважати на їхні повчання. Дуже швидко зрозуміла, що мама єдине знає – читати мораль.

Аби закінчити розмову на оптимістичній ноті, Серафима втихомирилася:

– Моя справа – попередити тебе.

Анжела цього тільки й чекала. Натягла обтислі джинси і рішучим кроком рушила в дорогу.

Зустрілися вони з мамою під кінець наступного дня. Розстроєна, дочка вже не випромінювала ту радість, із якою йшла на побачення. Стояла біля дверей, мов чужа, винувато поправляла чорні окуляри.

– Що з тобою? – насторожилася Серафима. – Чого окулярів не скидаєш?

Анжела хотіла уникнути розмови, та вона, здається, зумисне допікала її.

– Бачу, ти кульгаєш! – протяжно вигукнула мама. – Впала, чи що?

Довелося признатися. І покірно повернулася до неї, знехотя знявши окуляри.

– На, полюбуйся!

– О-о-о! Звідки то синяк? – жалібно заскімлила Серафима.

– Ти, ти! – закричала Анжела на всю оселю. – Була права.

– У чому? – збентежилася мати.

– Сама знаєш.

Серафима раптом завмерла, не могла видавити жодної фрази з себе. А тим часом Анжела з острахом поглядала і чекала, що вона скаже.

І в цю мить зчинився мамин галас:

– Анжело, хто тебе розмалював? Невже якийсь з твоїх полюбовників?

Тепер, здається, і Анжела дивувалася.

– Ні, це ми погомоніли з дружиною одного залицяльника, – гарячково заявила вона. – От стерва попалася!

– Наглядно постаралася!– дорікнула їй мати.– І головне–облюбувала видне місце.

Анжела вхопила пляшку й приклала до обличчя.

Цілих два тижні дочка не виходила з хати. А як щезли синяки і перестала боліти нога, в ній щось ворухнулося. Анжела відчула новий приплив сил та енергії.

ОБМАН

1

Між ними все складалося так, як складається між юнаком та дівчиною, що мило-любо дивляться одне на одного, воркують, наче голуб'ята. У них грала молода кров, і вони, не звертаючи ні на кого уваги, обіймалися, пристрасно цілувалися. Навіть, коли спізнювалися на лекції, не приховували своїх почуттів. Училися Галя та Андрій відмінно, були зразковими студентами.

Так минав рік за роком–викладачі вже говорили з ними, як із рівними. А вони, здається, виношували заповітні мрії свого молодого життя. Разом писали наукові роботи, разом ходили на спортивні тренування, а потім відстоювали честь університету на республіканській спартакіаді. На факультеті пару поважали, гордилися їхніми успіхами.

Декан зробив певну паузу, і, ледве стримуючи сльози, з боєм додав:

– Як заходили Галя й Андрій до мене, то завжди посміхалися, причому не грайливо, а добродушно. І ніколи не горювали, принаймні, я щось не пригадую їх невеселими або зажуреними.

Настала мовчанка. Вона була довга, гнітюча. У цю напружену хвилину Петро Гнатович довго розглядав присутніх, збирався з думками.

– Навіть не віриться, що це вже в минулому.– Його голос став ще більше невеселим, пригніченим.– Не можу собі уявити, що більше не побачу улюблених студентів, які завжди ходили разом, а їх очі безтямно дивилися одне на одного. Всі знали, що вони до безтями закохані.

Петро Гнатович розгублено перебирав знімки Галини та Андрія, пригадував, як ці фотокартки потрапили до нього. Він на мить зупинився, ніби втомився, і знову прикипів поглядом до їхніх облич. Згодом отямився, мабуть, зрозумів, що не час про таке думати. І щоб відігнати від себе спомин, передав світлини в руки двом матерям.

Жінки, побачивши фото, вже не стримувалися, заголосили на весь кабінет:

– Галинко! Чого ж ти так усюди поспішала?

То кричала, не зупиняючись, мати покійниці Оксана Марківна.

– Андрійку, соколику ти наш, на кого ж ти покинув свого синочка?

Тоненька, як берізка, жінка непомітно відвернулася від матері Галини і заворушилася на стільці. Вельми довго намагалась пересісти в інше місце, але його не знаходила. Очі в Соломії Романівни наповнилися сумом та злістю.

Два чоловіки, що сиділи поруч, без особливого інтересу глянули на знімки, ліниво прислонились до стіни.

А декан раптом подумав, про якого це вона балакає синочка, однак розпитувати не став.

«Невже Галя родила, як я був на стажуванні за кордоном? – мовив сам собі. Але тут же збагнув, – а може... може. Ні, що за дурниці лізуть у мою голову?»

Не чекаючи відповіді, він раптом задумався. Його немов ошпарило. Йому було чому дивуватись. Адже що-що, а цього Петро Гнатович не міг уявити.

Тим часом Галині батьки, самі того не бажаючи, аж сторопіли від почутого. Вони не сподівалися, що це стихійне повідомлення так сколихне розум, і їм доведеться ще довго себе втихомирювати. Розстроєні й водночас розгублені чоловік та жінка притихли, навіть не дихали.

Виручив Петро Гнатович:

– Пора переходити до неприємного.

І він, жалісним, сумним голосом, почав говорити:

– Це сталося опівночі, коли Галя й Андрій перебігали вулицю, – його губи здригнулися, він важко зітхнув і продовжив: – Авто спочатку збило хлопця, який скінчився тут же на місці. А... дівчину хвиля відкинула на кілька метрів убік. Галя пережила Андрія всього на дві години й, не приходячи до пам'яті, померла в лікарні.

Декан усе розповів, що йому було відомо. Він мусив це зробити, бо таку справу ніхто не хотів на себе брати. Петро Гнатович не говорив, а виривав із серця свого незнайому досі печаль, щосили боровся з душевною раною. І тільки дзижчання капосної мухи відволікало його на мить, сильно дратувало.

Незабаром замовк. Чоловіку стало нестерпно жарко. Він не приховував свого жалю, в його очах блиснули росинки. Та цього Петро Гнатович не соромився, вийняв хустинку й витер непрошену сльозу.

«Що ж іще повідомити згорьованим батькам? – стислося у тривозі його серце. – Здається, сказано уже все».

– Мені боляче було про таке повідомляти, – звернувся він до присутніх. – Але інакше я не міг. Розказав про ваших дітей, що знав, нічого не втаїв.

Петро Гнатович помовчав і додав:

– Може, у вас будуть якісь запитання?

– Будуть! – схопилася раптом Соломія Романівна. – Скажіть, що мій син у такий пізній час робив у кімнаті цієї дівчини? Забула, як звати...

– Галина, – вставив за час розмови слово її чоловік Денис Степанович.

– Галини, – і собі повторила вона.

Петрові Гнатовичу не хотілося в цю хвилину казати щось наївне, заподіяти їй біль. Він перевів подих, здивовано подивився на співрозмовницю. Йому ще не доводилось чути такого запитання від жінки, яка прожила чимало літ, сама, певне, хлопців приймала. А тепер запитує казна-що.

Таке відчуття було і в матері Галини. Вона зиркнула через плече на неї, переборолася в собі її несподівану стурбованість, відтак спокійно мовила:

– Хіба ви не знали, що наші діти разом живуть?

– Що?..– Соломія Романівна метнула розгніваними очима, лизнула губи.– Як смієте про мого сина недобру славу розпускати? У нього...

Денис Степанович зрозумів намір дружини. І відразу суворо глянув у її бік. Вона не закінчила свою думку, тут же замовкла.

А мати покійниці повідомила:

– Я вашого Андрія не раз бачила з своєю Галею в ліжку.

– Охо-хо!– ще дужче занепокоїлася вона, демонструючи, як їй важко чути ці слова.– Куди ж ви дивилися?

– Не мене, звиняйте, обнімали й цілували,– незлостиво відповіла Оксана Марківна.– Дочка мені перед загибеллю призналася, що вагітна від вашого сина.

– Як же так сталося?– зблідла Соломія Романівна.

– Ет, та хіба тепер це щось особливе?– Петро Гнатович проказав без докору, спокійно.– Подивилися б ви, що діється в наших гуртожитках! Кохаються-кохаються, а там, гляди, і діти народжуються. Ото клопотів маю!

– Отже, й ви знали.

Вона вимагала в нього також пояснень. Але декан, здавалося, мало цим перемався.

– Мені доповідали, що Андрій заночовував у Галини,– не опирався він.– Це траплялось, коли дівчата роз'їжджалися додому– тоді він лишався на всі вихідні.

І тільки закінчив думку, як почув за спиною чоловічий голос:

– Більше вже не буде.

– Це правда,– зауважив Петро Гнатович.– Він кивнув головою, співчутливо звернувся до батьків:– Може, ви хочете побути наодинці? Думаю, вам є про що поговорити. Мій кабінет– до ваших послуг.

Не одразу вони збагнули, до чого закликає декан. А збагнувши, почали дивитися один на одного, начебто запитували: як поступимо?

Просиділи так кілька хвилин. Декан нікого не підганяв, мовчав, терпляче чекав слушного моменту.

У кабінеті ніхто не озивався. Кожен думав про своє. Нарешті Соломія Романівна підняла очі, і всі помітили у її великих зіницях сльози. Вона насторожено подивилась на чоловіка, згодом попросила:

– Залишайтеся з нами, Петре Гнатовичу. Мені хочеться всім щось розповісти.

Денис Степанович спалахнув:

– Знайшла, коли говорити.

Дружина не відгукнулася.

2

Узявши ініціативу в свої руки, вона мовчки підвелася. І відразу сіла біля Галини батьків. Чоловік не пішов з нею, залишився на старому місці. Це був неабиякий виклик його честолобству. Жінка вперше не послухалася його, дала волю своїм почуттям.

Соломія Романівна не зважала на чоловічий гнів, підвела заплакані очі й сказала:

– Хочу, щоб ви знали правду про Андрія. Так буде чесно. Не варто робити його святим.

Усі захвилювалися. Вони пильно спостерігали за кожним рухом співрозмовниці, їх тривожило, що може таке розповісти ця сувора жінка. Яку історію приготувала для них?

І Соломія Романівна, підсунувшись ближче до матері Галини, нарешті зважилась на признання:

– Тут діло таке, що наш син був одружений, у нього є п'ятирічний син.

– Не треба, Соломіє!– різко підвівся Денис Степанович. Він вимагав припинити оцю веремію.– Не чіпай Андрія. Хай лишиться в їх пам'яті таким, як його знали.

Не слухаючи заперечень чоловіка, вона стиха вичавила з себе:

– Я хочу, щоб його син, а наш онук, як виросте, не проклинав батька за легковажну поведінку. Обман рано чи пізно буде розкрито. Та й батькам Галини, гадаю, брехня не потрібна. Невже краще змовчати, залишити все, як є?

– Кому здалась твоя правда?– несподівано шмигнув носом Денис Степанович, забившись у куток.

– Сам винен у всьому, то й мовчи.– Соломія Романівна ледве стримувала ридання.– Я... я не буду тебе більше слухатися.

Чоловік, як завжди, безтурботно махнув рукою:

– Ти теє... не дуже розпускай язика.

Усі пожвавилися. Вичікували, що буде далі.

А тим часом Оксана Марківна, змірявши обох прискіпливим поглядом, не знала, як себе вести. У неї калатало серце, кров ударила в обличчя. Вона здригнулася від гніву, коли знала про таке, принишкла, мов миша.

Зауваживши її тривогу, Соломія Романівна з боєм говорила далі. Тепер її голос мав інший відтінок, ніж кілька хвилин назад. Більше з'явилось туги, примирливості.

– Мені дуже жаль Галі,– зізналася, як на сповіді.– Вона нічого не знала про Андрія, сліпо вірила його солодким словам. А в нього, між іншим, у нашому містечку живе дружина, підростає синок.

Після цих доводів Соломія Романівна на мить замислилася:

– Познайомилися вони з Христиною ще в школі, тоді в них і дитина знайшлася. Спочатку наче було як годиться. Та молодість думає мало. Щось не поділили, розсварилися. Стали жити порізно, більше наїздами. Андрій гуляв, правда, від сина не відмовлявся–допомагав. Про свою любов до Галини не розповідав, ми дізналися тільки щойно.

Очі у неї були в сльозах. Вона ледь встигала витирати. А слова, які вимовляла, давалися важко, видно було, що після них їй ставало не по собі. Але жінка не шукала співчуття і розради. Схлипувала й благально повторювала: «Андрійку, мій Андрійку, що ти, сину, наробив!..»

Оксана Марківна при цих словах нестерпно побіліла, почута розмова викликала

в неї щемливий біль. Краще б уже, подумалося, Соломія Романівна і не починала цієї бесіди! Те, що вона дізналася, вразило в саме серце. Виходить, Андрій був донжуаном, прив'язав до себе дочку, а сам мав сім'ю, насолоджувався чоловічим життям. Для чого ж тоді мені наговорив стільки гарних слів, що виховала чудову доньку, яку кохатиме все життя, ніколи не зрадить? Насправді він втратив честь, обманював дружину, Галинку...

І в її чоловіка думки снувалися навколо нього: як же Андрій так підло поступив, пошив усіх у дурні. Анатолій Омелянович насупив брови, замислився, йому згадався останній приїзд Андрія. Скільки-то разів майбутній зять казав про те, що не уявляє свого життя без Галі, нахвалювався майбутньою роботою, будував спільні плани? Ось тільки відчуття того, що він ловелас, пустотливий молодик, який на кожному кроці говорить неправду, не збентежило нікого.

Цього висновку Анатолій Омелянович не зробив уголос. Та присутні і так усе зрозуміли з його завмерлого, журливого погляду.

Декан сидів поруч і легенько рукою торкав його за плече. Однак у розмову не втручався. У нього не сходили з думки слова, які сказала Андрієва мати. Він косився на неї, вдивлявся в її смертельно бліде обличчя. Та все шукав відповіді на одне питання: чому так помилився в Андрієві? Адже хлопець був не дурний, виділявся серед ровесників своєю заповзятливістю, вмінням керувати. З нього міг вийти непоганий фахівець. А може, прирік би себе на ще більші випробування.

Петро Гнатович не сподівався, що така каша завариться через його відвертість, і він аж розізлився на себе.

«От як інколи буває в житті, – міркував у своїй нашпигованій усякою всячиною голові декан. – Тобі людина привітно посміхається, сипле гарними словами, а ти потім дізнаєшся, що вона це робила з якоюсь затією, вигодою». Але ніхто того не чув, не дивувався.

У цю мить Петро Гнатович завважив, що забрався надто високо у своїх роздумах, бо тепло зиркнув на безпорадну Соломію Романівну, він співчутливо проказав:

– Заспокойтесь, не їжте себе. Тепер уже нічого не зміните.

Батьки покійниці теж, наче по команді, підтакнули йому.

І лише Денис Степанович, не звиклий до жіночої непокори, зірвався й неприємно прогупотів підлогою довгого кабінету. Він хутко зник у вузьких дверях, не попрощавшись.

ПЕРЕЛОМ ЗІ ЩАСЛИВИМ КІНЦЕМ

Додому я крокував знесилений, але щасливий. Відтоді, як мені пощастило влаштуватися на роботу в обласну лікарню, дякував долі, що нарешті повернувся у місто своєї юності. Я був окрилений і будував плани на майбутнє.

Після трьох років, відпрацьованих у далекому буковинському селі, тут почував себе, наче в раю. І хоча теперішня служба забирала чимало нервових клітин, вимагала зібраності та відповідальності, я більше не сприймав свою роботу, як каторгу.

Уперше відчув, як до мене змилювався світ, щось відбулося таке, що не хочеться втікати від людей. Дедалі радіснішими, дедалі світлими ставали зимові дні на новому місці.

Я впевнено йшов засніженим містом, не вірячи до кінця у свою фортуна. А в голові думки повертали до минулого – безкінечних чергувань у дільничній лікарні, нічних викликів.

Ходити до хворих доводилось у сонце й дощ, тому з собою неодмінно носив сумку, в якій містився легкий холостяцький одяг, не розлучався ніколи з парасолькою і гумовими чобітьми. Занурений у повсякденні клопоти, я рідко коли спостерігав, що діялося навкруги. А коли вдавалося закрутити роман із якоюсь черговою пасією, то він тривав недовго – втівав подалі від гриха.

Неважко здогадатися, що робота для мене була на першому місці. У селі я намагався показати себе непоганим фахівцем, їздив до пацієнтів додому, надавав їм першу допомогу, через що користувався неабиякою пошаною. І не було в тому нічого дивного: я любив свою професію, працював без вихідних та відпусток. Однак час брав своє, згодом щоденна рутинна стала пригнічувати, і доволі скоро мені вдалося здійснити задумане. Так, наприкінці року, опинився в обласному центрі.

Отож, зігнувшись від холоду, я поринув у спогади, що незчужся, як стемніло. Але мене ці ранні сутінки не лякали: додому лишалось якихось кілька метрів.

На вулиці було тихо і безлюдно. Місто накрив перший сніг. Крізь ліхтарі на землю дрібними жовтими плямками пробивалося невиразне світло.

Мене підштовхувало відчуття теплої квартири й бажання спокійного відпочинку.

«У таку погоду, – міркував, – добре сидіти вдома і спілкуватися з приємною співрозмовницею, а не тинятись холодними вечорами».

Приблизно в той час почув падіння – хтось гарячково скрикнув. Я перервав роздуми, напружуючи зір, і попереду побачив жіночу постать. Звідти став наблизитись принашклий стогін, який спонукав зосередити на ньому всю мою лікарську увагу.

Той стогін настільки був для мене природнім, що не виказував ані краплі тривоги. Єдине, чого я тоді не міг передбачити, так це те, що моє особисте життя піде іншою колією. І головним винуватцем несподіваних змін стане ось цей прикрий випадок.

Хай там як, але я зробив кілька кроків назустріч виснаженому голосу, і тепер зміг не тільки почути, але й принаймні побачити його володарку. В моїх ногах безсило корчилась від болю молода жінка десь приблизно двадцяти п'яти-двадцяти семи років. Вона була одягнена в голубу куртку, мала чорні замшеві чоботи, на високих тонких каблучках.

Треба сказати, що через слабке вуличне освітлення її обличчя розглянув не настільки, щоб міг зробити висновок про вроду незнайомки.

І все ж таки я знайшов у ній щось таке, від чого ураз пришвидшився мій кровообіг. Але за одну мить абстрагувався від побаченого, опустився на землю. Звісно, обдивився ногу, натиснув на больові точки.

Оцінивши професійно ситуацію: «Мабуть, впала і, чого доброго, поламала ногу», невдовзі співчутливо запитав:

– Скажіть, що з вами?

Потерпіла намагалась підвестися, з натугою пробувала втримати себе, проте ніяк не вдавалося. Я хотів підняти її. Та вона була відчайдушна, поглядом зупиняла мене. Одначе не вистачало сил, і тієї ж миті з криком розпростерлася по крихкому льоду.

– Не знаю, – ледве здобулася на слово. – Ішла, посковзнулася – і впала. А тепер не могу встати.

Дивлячись на неї, я чув її глибоке дихання, а про себе розмірковував, що могло статися, і враз зловив першу думку: «Треба віднести додому, оглянути при нормальному світлі».

Через хвилину піднімаюся, вдаюся до ризикованого висновку:

– Боюсь, у вас перелом ноги. Необхідно терміново обстежити.

– Що?! – повернулася до мене незнайомка, і в її голосі вловив розгубу. – Ні! Не може бути!

Я ще раз обмацав ногу і додав:

– Саме так – перелом. Гляньте, у вас нога практично не згинається.

Дівчина не відразу второпала, а коли до неї дійшло, істерично спалахнула:

– Ви що, лікар? Як можна так визначити?

– Дуже просто, – спокійно відповів, не розсекречуючи себе. – Тут не потрібно особливих знань. Самі подивіться уважніше.

Вона водила очима, повними сліз, ледве не плакала. І в той час тихо сказала:

– Вибачте, ви б не могли викликати «швидку допомогу»? Ось візьміть мій мобільний телефон, подзвоніть...

Трохи затрималась, певно, згадувала номер.

– Заспокойтесь, – розрадив по хвилині. – Не треба нікуди дзвонити.

Розгублена, налякана, чужинка, не розуміючи нічого, глянула на мене, наче на дурня.

– І вам хочеться під'юджувати в таку хвилину? – простогнала в черговий раз.

– Абсолютно ні, – стримано заявив. – Поки «швидка» приїде, можна врізати дуба.

Насовувалась темрява, нас обпікав мороз. На небі показався сріблясто-холодний місяць. Треба було приймати рішення.

Хвилини чекання тягнулися довго. Знесилена пережитим стресом, нещасна несподівано зронила:

– Сподіваюсь, ви мене тут не полишите?

– Як же ж ви могли таке подумати? – був мій перший гнів.

– Тепер всяке трапляється, – відповіла ніби роздратовано вона.

Наче на підтвердження її думки, самотні подорожні повертали голови в наш бік, але ніхто не виявляв бажання зупинитись.

– Я чоловік добрий, хочу вам допомогти, – приречено вимовив, уперше похваливши себе.

– Спасибі, – не чекала подібної розв'язки потерпіла. – Яким чином?

Геть задубівши від холоду, вона ледь знаходила сили, аби закінчити фразу.

Мені нічого не лишалося, як сказати все, як є. І я відкрився їй:

- Хочу вас забрати до себе додому. Ось мій будинок.
- Я показав у бік новозбудованої дев'ятиповерхової споруди.
- Про це довго думали?– мало не закричала дівчина.
- Ну...– не відразу відповів.– Щойно зародилася ідея.
- Ви серйозно?
- Цілком.
- І хто ж мене туди понесе?– застогнала і знову спробувала опертись на руки.

Тамуючи слабкість, яку їй доводилось маскувати, вона сприйняла мою новину, наче знущання. Одначе весь цей час я не вгавав ні на хвильку, мій мозок працював, мов комп'ютер.

- Ліфт повезе,– захоплено видихнув.
- А до ліфту?– потерпіла тяжко зітхнула.
- Придумую щось– таксі викличу,– відреагував жартом на її хвилювання.
- Незнайомка мовчала і не знала, що сказати.
- Ми з вами навіть не познайомились,– майже пошепки перепитала.
- Мое обличчя раптом повеселішало. Я назвав своє ім'я і поцікавився:
- А вас як величають?
- Так само, як вас,– кинула вона з легкою усмішкою.
- І вимовила своє ймення з такою ніжністю, ніби ми були на побаченні:
- Леся.

«Треба ж таке,– ледве не вирвалось із мене.– Хто б міг подумати, що під своїм будинком я зустріню свою тезку? Та ще за таких обставин. Можливо, і мешкає десь недалеко?»

– Бачите, сама доля нас пов'язала,– розцвів, відчуваючи під собою янголові крила.– Маємо однакові імена – Леся й Лесь.

Це було настільки несподівано для мене, що я довго не роздумуючи, метнувся до Лесі і рішуче підхопив її на руки. Далі швидко попрямував вузькою стежкою.

Леся збиралась відповісти категоричним «ні», що було видно з того, як вона спідлоба блиснула на мене поглядом, та я випередив:

- Мовчіть, бережіть сили.
- Потерпіла здалася й обхопила мої плечі руками. Згодом винувато опустила очі.
- Мені перед вами так незручно,– вигукнула м'якшим голосом.
- А чому?
- Тому, що після мами мене ніхто не носив на руках.
- Дивно,– нахилився я до її вуха.– Невже не було бажаючих?
- Дівчина віджартувалася:
- Ніхто не міг підняти.
- Не сказав би.
- І не треба. Сама знаю,– не залишилася в боргу.
- А я вів далі:

– Знайшли чим голову сушити. Ви якраз у нормі – і нічого тривожитися різними дрібницями.

– І все одно мені варто схуднути, – наполягала на своєму.

– О ні-і! – протягнув я, – ви й так, наче пушинка. Вам би трохи ваги набрати.

– Тьху! – пронизало мою рятівницю, наче струмом. – Хто ж мене тоді візьме на руки?

– Не переживайте – знайдуться, – присвиснув. – Я зголошув першим.

– От добре, що маю такого сильного покровителя, – поспішила виправдатись переді мною Леся.

Поки ми говорили, дізнались чимало нового один про одного. З'ясувалось, що живе вона навпроти, у студентському гуртожитку. Працює в університетській бібліотеці. А родом із тих місць, із яких я недавно повернувся.

«Яке дивне життя! – знову подумав про себе. – Скільки років проїздив тими дорогами, другий місяць, як ходжу під вікнами її гуртожитку, а зустрівся чисто випадково».

Під ліхтарем зупинився, аби перепочити. Глянув, замилувався виглядом Лесино го пишною лиця, її великих чорних очей. Що ж у ній було таке, що спонукало мене, перезрілого холостяка, піти на цей дивакуватий вчинок – понести додому? У моїй голові все якось переплуталося і стало зрозуміло: я пропав. Нічого подібного раніше не доводилось відчувати.

Я не дуже впевнено ступав, кілька разів навіть хитнувся. Коли підвів голову – на обрії показався будинок.

– Не поспішайте, – благала вона. – Перепочиньте. Вам, певне, важко?

Але я рішуче запротестував.

– Ні, Лесю! – радісно вигукнув. – Про таку ношу мріє кожен справжній чоловік.

І якомога ближче притулив її до своїх грудей.

– Значить, ви справжній, – слабо озвалась, притримуючи шапочку.

Не кажучи ні слова, я вдихав у себе її п'яні парфуми і ніби не чув нічого.

Перед самісінькими дверима вона спиталася:

– Ваша дружина мене часом не спустить зі сходів?

– Не бійтесь, – засміявся. – Її у мене немає.

Пригадую, вона знітилася, закліпала очима. У ту мить така поведінка Лесі мені імпонувала: нічого не потрібно було розповідати їй.

Ми мовчки, кожен думаючи своє, вдихнули на повні груди тепле хатнє повітря. Я обережно поклав Лесю на широку канапу. І вперше уважно змівряв її своїм прискіпливим чоловічим поглядом. Фіксував кожну деталь. У неї були лагідні очі кольору голубого неба, тонкі губи й високі груди. Милуватися Лесею було однією втіхою.

Усе це виглядало на любовну сцену, я з цікавістю розглядав свою потерпілу з ніг до голови.

Хотілося сказати їй масу компліментів, що Леся не просто красива, вона мені чимось нагадувала мавку, але потроху охолов. Здоровий глузд велів братися за виконання професійного обов'язку. І я без вагань скинув з неї взуття, взявся прив'язувати до ноги кілька металевих пластин.

— Це тимчасово, завтра зробимо рентген і побачимо, який перелом, – відчеканив, мов на прийомі пацієнтів я. – Тоді доведеться накласти гіпс.

Леся важко зітхнула. На її обличчі з'явилося щось схоже на розгубленість. Вона, мабуть, була схвильована тим, про що дізналася. Я почувався себе винним, бо розумів, чим її тепер поглинута увага.

Якусь хвилину Леся розмислювала, продовжуючи дивитись на мої рухи. А відтак ледь розкриваючи губи, мовила з притиском:

– То ви – хірург?

– А ви думали, що хто? – цілком слушно запитав і збирався йти готувати вечерю.

Леся загадково задумалася:

– Гадала – науковець.

– Можливо, колись ним стану, – зіронізував на ходу.

– Не робіть цього... ви уроджений лікар, – прошепотіла, показавши рівні білосніжні зуби. – У вас добре серце.

Мене це розсмішило, і я заспокоїв її.

– Гаразд, – кивнув головою. – Поки готуватиму вечерю, подумаю над вашими словами.

І вже з порога запропонував: – А чи не пора нам перейти на «ти»?

У відповідь Леся поблажливо всміхнулася.

– Хіба це важливо?

– Та чого ж, – відказав, глянувши на себе у дзеркало. – Коли звертаєшся на «ти», це якось зближує людей, між ними немає стіни.

– Тоді згода, – більше не обурювалась вона.

Не знаю, скільки я пробув на кухні, але повернувся звідти не з порожніми руками.

Леся, як виявилось, була голодна. Тож їла жадібно, дякувала та нахвалювала вечерю. Повечерявши, заходилася вибачатися за незручності, які доводиться мені терпіти через неї.

Я розумів, що у таких випадках людина мусить щось подібне говорити. Тому її слова пропускав повз вуха. Дивився тільки на неї, забувши і про перелом, і про щохвилинні вибачення, і про все на світі.

«Ну й ну, Леся! – непомітно зітхнув я. – Що ж це, чоловіче, з тобою діється? Як то сталося, що тебе у твої тридцять два роки так розбурхала любовна хвиля?»

Леся про це не знала. Та вона, мабуть, і без слів розуміла мій стан. Я був сам не свій. З неї не спускав очей, ходив, наче біля маленької дитини.

– Облиш мене, – втішно розраджувала Леся, одразу перейшовши на «ти». – Можливо, тобі треба щось робити? А я заважаю – нічим не можу допомогти.

– То в чому річ? – хитро примружив праве око. – Бери ініціативу у свої руки.

– Зачекай кілька днів, – з жалем мовила. – А поки, будь ласка, виконай прохання: візьми ключ і сходи у гуртожиток.

Леся вказала кімнату і додала:

– Принеси мені необхідні речі.

Потім подумала, уточнила:

– Ні, мабуть, я завтра сама подамся додому. Ти ж мені в цьому посприєш?
 – І не думай, – заперечив. – Чого б я запрошував до себе?
 – Виходить, я у пастці? – раптом спитала.
 – Не зовсім, – сплановано торкнувся її руки. – Просто ти в такому стані, що маєш перебувати під належним лікарським контролем.
 – Я розумію, – по-іншому заговорила Леся.
 – Ну, коли розумієш, так виконуй усі настанови лікаря, – раптом наказав їй.
 – Та в мене іншого вибору немає, щоб могла з ним сперечатись, – загадково процідила крізь зуби.

– І не треба, – злісно обізвався я. – Сьогодні тобі не варто хвилюватися.
 – Можливо й так. – У її голосі забриніла стримувана радість.

На останньому слові затнулася й себе підправила:

– Я повністю довіряюся своєму рятівнику.

– От і чудово! – діловито кинув я.

Гомоніли недовго. У теплі Лесею скоро розморило, і вона заснула на моїх руках. Про що думав я тоді? У той час хотілося, щоб вона спала цілу вічність. І, вставши одного разу, лишилась у мене назавжди. Тієї миті я ще ніколи не був таким щасливим, як тепер. А головне – не було жодних сумнів, що Леся мені подобається.

Після перелому її ноги моє життя змінилося. Я кожної вільної хвилини, мов навіжений, мчався до неї. Приносив екзотичні фрукти, готував обіди, слідкував, як зростаються кістки. Для мене це був ніби іспит. Утомлений, наче після виснажливої роботи, я був сам не свій. Навіть спати не міг.

Одного разу я згадав, що давно не тримав у руках пензля, і у мене виникло бажання намалювати Лесею. Вона погодилась і відразу стала позувати. Я хвилювався, рвав папір, але так і не насмівився показати своє творіння їй, відклав на потім.

Леся чекала, чекала та й повернулася на бік – заснула. Мені було і ніяково, і образливо за свою поведінку. А вранці, проснувшись, вона посміхнулася і зауважила:

– Все чудово, тільки чого це я напівгола?

– Щоб мене надихала на творчість, – не розгубившись, ляпнув несподівано.

– Тільки не показуй нікому, – привітною посмішкою нагородила мене.

– Як же так? – здивувався. – Навіщо тоді малював?

– А того, щоб не забув свого ремесла, – невинно зауважила вона.

Я ще не раз малював Лесею, мої руки самі відтворювали на папері дівочий профіль, і згодом чи не щодня запрошував її на «натуру».

А втім, не тільки малюванням дивував я Лесею. Ось, скажімо, спеціально для неї купив ноутбук, щоб не сумувала, коли ходив на роботу. Важко повірити, що цілий перелік нетипових дій, до яких так організовано вдавався, був всього-навсього випадковим збігом. Звісно, ні! Я докладав чимало зусиль, щоб якось пожавити її життя, зробити його у порожній хаті цікавим.

У такі хвилини навіть забував про роботу. Мої почуття до Лесі відволікали мене від усього буденного, наповнювали дивовижною енергетичною силою.

А Леся вела себе звично, нічим не показувала своєї прихильності до мене. Та від

того моє захоплення нею не минало. Звичайно, ані про що я їй не натякав, але якось перед сном вона раптом сказала:

– Так не чесно, я одна лежу на каналі. А ти?

Вона речення не закінчила, відразу зачервонілася.

– Що я?

– Місяць мучишся на розкладушці, – набравшись сміливості, випалила одним подихом.

Від тих слів я зовсім розімлів. Усе розмислював, було мовлено те з жалем чи з певним підтекстом.

– У тебе є конструктивна пропозиція? – пішов, як ніколи, напролом.

– Можеш не сумніватись, – демонстративно оголила своє надто звабливе тіло. –

Так, є.

Леся вперше за весь час відклала слабкодухість і, здається, вчинила сміливо:

– Ходи до мене.

Господи! Що вона сказала? Серце моє завмерло. Невже це не сон? Як мені довго довелося цього чекати.

Зрештою, я вчасно опанував себе, для годиться вирішив перевірити:

– Ти, певно, жартуєш?

Потім і сам здивувався, що таке спало на думку. А Леся трохи незграбно поцілувала, не переставала далі дивувати:

– Таким не жартують. Я... Я дуже вдячна, що ти зробив для мене. Ти дуже гарний... чоловік.

Не чекаючи відповіді, вона пригорнула мене до себе і потягла у ліжко.

– Знаєш, – утішався почувим. – Ти теж незвичайна жінка. Я тебе... люблю.

Лесю, мабуть, не дуже вразили мої слова. Бо вона, всміхнувшись, спокійно відказала:

– Я здогадувалась про це з першого вечора нашого дивакуватого знайомства.

– Чого ж тоді не відповідала взаємністю?

– Хотіла перевірити себе, тому й не поспішала. – Голос її пролунав упевнено і щиро.

– Ну й що – перевірила? – сполошився я. – Чи ще досі гадаєш?

Вона, мабуть, чекала подібного запитання.

– Не переймайся, Лесю, давно перевірила.

Не знаю, скільки мені довелося пробути в її пестошах, поки не вигукнув зраділо:

– Що ж, коли тепер таємне стає явним, я тебе від себе нікуди не відпущу.

– Може, дозволиш хоч із гуртожитком попрощатись? – жартувала вона. – Чи триматимеш у себе вічно?

– Удвох підемо прощатися.

Мені здалося, що Лесі приємно було почути такі слова, бо відразу погодилася.

...Тепер, коли пролетіло стільки років, на запитання наших двох дітей: як ви по-знайомилися, я довго мнуся, але прохання виконую:

– У всьому винуватий мамин перелом. Він нас звів.

Діти дивляться то на мене, то на Лесю, не витримують, щоб не підколоти:
 – Дивний якийсь був перелом.
 – Зате незабутній!– дружина радісно моргає в мій бік.– У цьому році минає де-сять літ.
 – Хіба таке пам'ятають?
 – Ще й як, любі, пам'ятають!– майже хором відповідаємо ми обидвоє.– Ото будемо святкувати!
 Вони переглядаються між собою, ніяк не можуть оговтатись від почутого.

ДІВЧИНА У ЧОРНИХ ОКУЛЯРАХ

З недавнього часу я додому почав приїжджати потягом «Чернівці – Сокиряни». Раніше, бувало, добирався рейсовими автобусами або попутними машинами. Та згодом переконався: на дорогу витрачаю багато часу, як, зрештою, і грошей, та ще й добряче втомлююся. Тут же, в поїзді, можу дозволити собі навіть виспатися, щось почитати, чи й просто безтурботно зирити у вікно або пройтись по вагону.

Потяг відходив у зручний час і прибував у Сокиряни одразу ж по обіді. Це особливо тішило, бо встигаю вдома допомогти батькам по господарству, провідати товаришів чи піти на Дністер порибалити.

Отож заходжу у знайомий третій вагон і прямую до свого звичного місця біля вікна. Але цього разу на ньому вже востилася незнайома молода і симпатична особа жіночої статі.

Довелось, досадуючи, видивляти собі інше місце. Врешті прилаштовуюся тут-таки, навпроти незнайомки, яка, напнувши затонені окуляри типу «хамелеон», зосереджено щось там в'яже, безперервно витворяючи спицями загадкові зигзаги.

– Добрий день!– гонористо вітаюся з нею.– Далеко шлях верстаємо?

Сусідка якось загадково глипає на мене, усміхається кутиками губ:

– Добридень.

І далі вправно чаклує блискучими спицями. Ніби дорікає мені: займися, мовляв, і ти якимось ділом. Однак мені зайнятися нічим, бо цього разу в поспіху навіть ніякої книжки в дорогу не прихопив. Тож невдовзі перепитую:

– А куди, куди все ж таки їдемо?

Ніби це для мене має якесь значення!

– Додому,– відповідає вона.– У Кельменці, якщо чули про таке місто.

– Звісно,– кажу.– Виходить, ми з вами майже земляки. Я із Сокирян.

Трохи перегодя додав:

– Мене Мирославом зовуть.

Де ж знайомитися ще, як не в дорозі?!

– Мирослав?– зблиснула дівчина своїми окулярами.– Мирослав... Тут таке ймення рідкісне.

– Чого ж? У нас воно навіть дуже поширене. І хлопців, і дівчат ним називають,– значуще стверджую я.

– Та я тільки про те, що гарне у вас ім'я – мир і слава. Такі імена бувають тільки в добрих людей.

– Серйозно? – гмикнув я, збиваючи набакир свою кепку.

– Цілком, – кивнула вона, не відриваючись від роботи.

Відчуваю, на душі аж якось потеплішало. Навіть не здається, що я щойно до-садував, що ця дівчина зайняла саме моє звичне місце.

– Вибачте, – знову порушую мовчанку. – А вас як звати?

– Вікторія, що латиною – перемога, – незнайомка робить притиск на останньому слові.

– Ви – студентка, бо знаєте латинь? – вдаю з себе розумаку.

– Ні-ні, просто цікавлюся латиною.

– Тоді, мабуть, вчителька?

Про себе зауважую, що моя співрозмовниця справді схожа на молоду вчительку, навіть голову тримає, нібито переглядає класний журнал чи підглядає до конспекту. Коли чую:

– Не вгадали.

– Зрозуміло, медик! – ставлю я остаточний діагноз.

– Трохи, – вирвалося в неї.

Здається, мої запитання викликають у дівчини чи то жаль, чи то подив.

– Чому трохи? – перепитую.

– Та сталося так, що змалку пов'язана з лікарями.

– Здогадуюся, у вас рідні працюють у медицині.

У відповідь вона блиснула на мене скельцями окулярів і відвернулася. Довелося мені прикусити язика.

Якийсь час мовчимо. Я дивлюся у вікно, де по небу розгулялися хмари, думаю: хоч би не задощило. І згодом бовкаю:

– Як гадаєте – встигнемо заїхати до негоди? Погляньте, які он хмари.

Вікторія перестала миготіти спицями, але у вікно не подивилася. Яюсь дивно усміхнулася:

– На жаль, цього вам сказати не можу... А мене особисто дощ, може, й не намочить, бо вже наступна зупинка – моя.

– Так скоро?! – мимоволі виривається в мене.

Слохоплююся, і пробує перевести на жарт:

– Деся хлопець або чоловік метушиться, бідолаха, бігає по перону, переживає і на хмари коситься...

– Постривайте, Мирославе, не забігайте вперед, – каже вона і неквапно ховає своє в'язання в сумочку. – Я вільна, і мене нікому виглядати.

– Справді? – тишуся по-парубоцьки. – Це означає, що в мене є шанс.

– Не забігайте вперед, – повторює моя, як я вже встиг придивитися, досить ча-рівна супутниця.

Я не знаходжу нічого розумнішого, як простягнути їй свою візитну картку і майже офіційно відрекомендуватися:

– Маланчук Мирослав, менеджер рекламного агентства.

– Он воно що! А я й не знала, з ким познайомилася.

Візитки вона не взяла, а простягла свою руку і в тон мені промовила:

– А я– Вікторія Цуркан, дівчина з Кельменців. Без роду занять.

І, мов пташка, злітає з насидженого місця:

– Пора виходити.

Дістає з сумочки невеличку трубочку паличку і починає розтягувати її в тростинку...

Тут я здригаюся всім тілом. Відчуваю, як по ньому пробігає трем, і не можу вийти із клятого заціпеніння.

«Божечку, який же я теплень!– стискається серце.– Та ж Вікторія не бачить... А окуляри– то брехлива імпровізація, щоб не привертати зайвої уваги до себе...»

– Чому ти... ви не сказали про свої труднощі?– белькочу – Дозвольте допомогти...

Дівчина махає рукою:

– Дякую, все гаразд.

І рушає спокійно до виходу, постукуючи тростинкою поперед себе. Через кілька кроків, либонь, згадала, що забула попрощатися, оглянулася:

– Щасливої дороги! Приємно було з вами спілкуватися.

ПО ДВОРУ ПЛУТАЄТЬСЯ

– Бабо Ганю! Що ви там робите?

– Де? Отут-о, біля курятника?..

– Звісно, коло нього.

– Що роблю – курей перелічую.

– Це ж ви робили ранком.

– Е-е, дитино, доживеш до моїх літ, і в тебе буде така робота.

– Яка?

– По двору плутатися.

– Перепочиньте...

– Від чого? Тож не дрова колола.

І потупцювала собі баба Ганя по двору. Шукає роботу...

У ТАКСІ

Маршрутне таксі сопе і злякано глипає жовтими очиськами на дорогу. Після вхідних воно схоже на великий розсувний міх, який в таку ранню годину може вмістити всю нашу вулицю. Звичайно, якщо заходить чемно, показувати свою вихованість.

Якби ж то!

От і зараз пасажери мовчки метнулися до дверей, і ті аж затріщали. Найдужчі пручалися, штовхалися. Зобачивши старших, відвертали голови, ховали в піджаки очі.

Лиш встигли проїхати кілька метрів, як двері відкриваються і хтось знову питає:
– Через Соборну?.. До центру... Проходьте вперед, бо всім треба їхати.

З кабіни лінькувато виглядає, тримаючи в зубах незапалену цигарку, дебелий червонощокій парубійко-водій. Як годиться господарю, завчено гукає:

– Давайте, тільки веселіше! Натисніть-но знадвору. Усіх заберемо.

Маленький опенькуватий «Мерседес» ледве котиться знайомими вулицями міста. Люду набилося – навіть не віриться, що стільки тут може вміститися. А тим часом на кожній зупинці охочих їхати прибавляється, прибавляється.

Повітря аж густе від різномасних запахів. Але вікна у маршрутці так закупорені, немовби в бомбосховищі. Пасажери собі їдуть і не думають про те, чим дихати. Добре, що відтепер маршрутне таксі, або «бусік», як охрестили в народі, пустили в цей призабутий новодвірський мікрорайон.

Займаю місце біля крайнього віконця – якраз навпроти водія. І стараюся прогнати ранковий сон. Знічев'я окидаю поглядом молодих сусідів, які всю дорогу те й роблять, що солодко цілуються. Видно, студенти – поспішають на заняття.

Або якісь заїжджі юнці втекли від батьківського ока.

Із «п'ятчка» долинає дзвінкий жіночий голос:

– У Мадриді мужчини ласкаві, підхід мають до жінок. Джентельмени! За два роки не зустріла жодної п'яної, звиняйте на слові, морди...

– От так! – хтось буркає з натовпу. – Посилай їх на роботу, а приїжджають і ганьблять наше чоловіцтво.

Авто звично підстрибує пробудженими вулицями. Коли врешті кількість пасажирів помітно почала зменшуватися і в салоні повиднішало, вловлюю очима молоду вродливу жінку з хлопчиком років семи-восьми.

– Сідайте, мила пані! – поступаюся їй місцем.

Водій ховає підборіддя в комір синьої теніски і зажерливо всміхається до мене.

– Дякую, – відказує жінка. – Перепочити не завадить, у сина вже ноги зболіли стояти.

Швиденько зацокотіла до дитини:

– Чого позіхаєш? Сідай. І не забудь доброму дядькові подякувати.

Малий скривився, щось шепнув мамі. А коли вже всівся, то мовив рішуче:

– Купи морозиво!

Мама киває:

– Куплю, тільки не сьогодні. Іншим разом.

Зиркає на мене і зітхає:

– Біда з цим морозивом.

Хлоп'я принишкло, але ненадовго. Незабаром знову тормосить:

– Ти купиш морозиво, чи ні?

Мама хитає головою:

– У мене грошей вистачить тільки заплатити за маршрутку.

Малому це явно не подобається.

– Значить, не купиш?

І враз випалює:

– Як так, то я розкажу татові, що до нас ночами приходив дядько Марусяк!

У маршрутці западає така тиша, що знову стає чути музику з радіоприймача.

Жінка хапає хлопчика за руку і тягне до виходу.

Із кабіни хрипить прокурений голос:

– Та не треба грошей. Краще хлоп'яті купити оте кляте морозиво. Нащо вам неприємності?

Як ті вийшли, водій засміявся:

– Єй-бо, діло молоде...

І оголосив:

– Наступна зупинка – кінцева!

ЗАМІТОЧКА

Не міг подумати, що через якусь маленьку, всього з долоню, заміточку в газеті (а дід Степанюк любить показувати пальцем угору, картати себе за необережність: «По суті, через стаканчик горілки») лишиться Василь Степанович партійної кар'єри. І тому вже тридцять літ не торкається до пляшки.

Раніше він працював першим партійним секретарем у приміському районі. Їздив зранку до вечора по селах піднімати люд на боротьбу за світле майбутнє. Їздив і гадки не мав, що газета «Правда» круто змінить його життя. Від колег чув, що там партійні писакки можуть з соловейка горобця зробити. Тоді твоя кар'єра зацвірінкає або вгору, або вниз.

Одного літнього дня привезли до Степанюка з області пузатого, кругленького, як яйце, кореспондента столичної газети. Дивного нічого, не такі в нього бували, а клопотів добавилося.

Коли вийшла заміточка, Василя Степановича серед ночі підняли і викликали, як каже, «на килимок» до начальства.

– Читав? – суворо наїжачився перший секретар обкому.

– Не встиг... До нас «Правда» приходив пізно.

– Краще б взагалі не приходила.

– Хіба я проти?

– Тепер, йолопе, через тебе позор ляже на всю область.

– Це як?

– Зараз визнаєш. Скажи ліпше, як зустрічав кореспондента?

– Так, як веліли.

– Стіл накрили...

– Ще й який!

- Баби були?
- Закрутили по повній програмі.
- М-да... На дорогу дали?
- Не помню... Після останнього стаканчика, їй-Богу, відключився.
- Хто?
- Наче то я.
- Все понятно, розмазня...

Нібито через оцю заміточку в «Правді» чи «стаканчик горілки», як нахваляється тепер дід Степанюк, викинули його з партійної роботи.

Та він навіть радий: скільки літ зберіг здоров'я, бо ж не п'є.

НА БАЗАРІ

Разом із досвітком прокидається вибагливий, наче з великим приданим дівка, міський ринок. Проворні хазяї вже встигли розташувати виїзні лавки та розсувні лотки. Розставляють свій крам крикливі, як сороки, та винахідливі торгівці.

Починається товкотня...

Непоспіхом ходять по ярмарку, мов у театрі перед виставою, ті, хто купує, й ті, хто плутається під ногами.

– Це ваша цибуля? Звідки привезена?..– звертається до продавчині інтелігентний на вигляд чоловік і сам же відповідає:– Херсонська, мабуть, головки видають.

– Хай буде херсонська,– витріщує очі на нього маленька задириста молодиця з чорними циганськими косами, продовжуючи лускати зернята.

Чоловік сміється і випалює перше, що спадає на думку:

- Значить, угадав.
- Вам для чого цибуля?– мружиться молодиця.
- Як для чого? Їсти.
- Тоді не херсонська.
- Ви що, збиткуєтеся наді мною?
- Хіба? Наче ні... Просто не хочу, щоб від вас погано пахло.

Покупець не відступає:

– Звідкіля, перепрошую, цибуля?

У жінки щокриш ось-ось бризнуть грайливим сміхом. Але вона пересилює себе і веде своє:

- Вам їсти, чи для інших нужд?
- Бачу, гірка ваша цибуля!– чоловік махає рукою.
- Ич який! Ви ж, здається, її не куштували.
- Її й куштувати не треба – по продавчині видно.

Тут сусідка вставляє й своє слово:

- Ви, чоловіче, може, не цибулю шукаєте. Може, вирішили познайомитися.
- А може, й так,– миттю щиросердно зізнається той.– Хіба грих?
- Ну то знайте,– випалює циганкувата молодичка,– ви теж не халва!..

КОНСПІРАЦІЯ

- Зін... Це ти?
 - Я тебе слухаю. Привіт!
 - Привіт! Чого то застрекотала, як автомат?
 - Дякую, все нормально!
 - Ага, понятно. Твій, значить, вдома.
 - Конешно.
 - То як?
 - Збираюся борщ варити.
 - Який ще борщ? Ми ж домовились.
 - Хіба не знаєш – мій Миколка дуже любить.
 - Ну й хай собі любить! То прийдеш?
 - Воно, Маринко, нібито й непогано. Не знаю якось заманливо...
 - Яка ще Маринка? Що ти верзеш?.. Тьфу, заклінило – це ж конспірація.
 - Забудькувата ти в нас!
 - Давай краще до діла.
 - Доведеться почекати – білизну замочила у ванній.
 - Зрозуміло, твій у ванній. Може, на рибалку збирається?
 - Ти здогадлива пташка.
 - А що тут догадуватися? Сьогодні ж субота. Нічого мужику біля жінки тертися.
 - Не всі такі, як ти!
 - Напросився на комплімент.
 - Що ти робиш?
 - Як що? Тебе чекаю! Моя на дачі. Оце столик накрив. Виставив любиме винце.
- Зараз прочитаю назву...
- Швидко ти це робиш. Але вдома, теє...
 - Не вперше... Все буде о'кей!
 - М-да... Якось не по собі. Дім є дім.
 - Можна на роботу заїхати. Хоча, що це з тобою? Обережна стала – старієш, Зінчик!
 - Береженого Бог береже. Знаєш, є таке прислів'я.
 - Знаю, але я у прислів'ях не спец.
 - Зачекай хвилинку, будь ласка!.. О, тут Миколка якраз вийшов. З легким паром, любий! Хто?! Це – Маринка! Привіт передає. Дякує. Що? Вибач, не до тебе. Каже, передумав їхати на рибалку...
 - Що? Що?! Повтори...
 - Господи, ці чоловіки такі непередбачувані!
 - Придумай для Коляна якесь заняття. Ну, Зінуль!
 - Хіба це від мене залежить?
 - Все, пропала субота...
 - Як сказати – ще не вечір! Будь здорова, Маринко! Передзвоню...

ЗМІСТ

ВІД АВТОРА	3
НАРИСИ, ЕСЕЇ	4
Волелюбний птах	4
Вуйко Семен	10
Добротворець із великою душею	13
Історія однієї книги	18
Нанашки	21
Невгамовний Гусар	30
Незабутні зустрічі	39
Останній автограф	41
Перерваний політ	48
Повернений борг	52
Приємне знайомство	58
Той, що йде проти вітру	61
У його серці – розхлюпом весна	67
БУКОВИНА КЛИЧЕ (повість)	74
ОПОВІДАННЯ	144
Ностальгія	144
Баян	146
Накаркав	147
Котик	147
Баба, що підняла село	148
Панцир	150
«Вороги народу»	150
Психологічна атака	152
Дубина	155
На перелазі	156
Куди дінешся	156
Проба	157
Грамотій	159
Святвечір	160
Улюблена робота	162
Багата подушка	163
Невмирущі звички	165
Прогноз погоди	167
Кредиторка	168
Фігли-міглі	169
Невдалий жарт	171

“Щось має у штанах”	172
Вампір	174
Двоє слів	175
Квиток	176
Син народився!	180
Кабанчик	181
Біля річки	185
На більше не чекай	188
Павлуньо	189
Недовершена справа	190
Блаженна ніч	191
Вихоронець	198
Кросворд	202
Психолог Ася	205
Потомок	213
Погомоніли	216
Обман	218
Перелом зі щасливим кінцем	222
Дівчина у чорних окулярах	230
По двору плутається	232
У таксі	232
Заміточка	234
На базарі	235
Конспірація	236

Літературно-художнє видання

Кривий Микола Васильович
БУКОВИНА КЛИЧЕ
Нариси, есеї, повість, оповідання

Літературний редактор Галина Гнатюк

Відповідальний редактор Ірина Баковецька

Технічний редактор
Орест Коломис

Коректор
Мирослава Бакалець

Дизайн-обкладинка Ольга Карнова

Свідоцтво про внесення до державного реєстру

Формат 60х 84/ 16. Папір офсетний.
Друк офсетний. Ум. Друк. арк. 15
Наклад 150 прим. Зам.57